

33498/21/5

FERENCZI
GR. SZÉCHENYI ISTVÁN
A KELET NÉPE

SZ
Magyar Széchenyi Könyvtár

N. M.

MAGYARORSZÁG ÚJABBKORI TÖRTÉNETÉNEK FORRÁSAI

GR SZÉCHENYI ISTVÁN
A KELET NÉPE

SZERKESZTETTE ÉS BEVEZETÉSSSEL ELLÁTTA

DR FERENCZI ZOLTÁN

a Magyar Történelmi Társulat
tagja

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

1925

FONTES HISTORIAE HUNGARICAE Aevi recentioris

GRÓF
SZÉCHENYI ISTVÁN
ÖSSZES MUNKÁI

KIADJA

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

ÖTÖDIK KÖTET

BUDAPEST
KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA
1925

MAGYARORSZÁG ÚJABBKORI TÖRTÉNETÉNEK FORRÁSAI

GR SZÉCHENYI ISTVÁN
A KELET NÉPE

SZERKESZTETTE ÉS BEVEZETÉSEL ELLÁTTA

DR FERENCZI ZOLTÁN

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
TAGJA

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

1925

Magyar Történelmi Társulat
Biblioteka
Sz. 2. 111. v. 1111

13.498/21/5

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR
Növedéknapló
1948. év 1450 sz.

GR. SZÉCHENYI ISTVÁN.

FESTETTE AMERLING FRIGYES (1803—1887) BÉCSI FESTŐ 1836-BAN.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BEVEZETÉS

ÍRTA

FERENCZI ZOLTÁN

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TAGJA

BEVEZETÉS.

I.

Annak a nagy írói és politikai harenak előzményei, mely Széchenyi és Kossuth közt az egész nemzet rendkívüli érdeklődése mellett 1841-ben lezajlott, egészen az 1832/36-iki országgyűlésig nyúlnak vissza. Ez szükségessé tesz egy rövid visszapillantást.

A nevezett országgyűlést azért tartották, hogy végre ez letárgyalja azt a kilenc reform-munkálatot, melyeket még az 1790/91-ik országgyűlés LXVII. t.-cikke értelmében készítettek s azóta országgyűlésről országgyűlésre halasztottak, míg több tekintetben az idő meghaladta őket. Ezért az 1825/27-iki országgyűlés VIII. t.-cikke értelmében újra átdolgozták őket s nyomtatásban kétszer is megjelen-
vén, végre a megyék is foglalkozhattak velök és megadhatták utasí-
tásaikat követeiknek.

Az országgyűlést a király 1832 december 16-ikára hívta össze s tartott 1836 május 2-ikáig. Az ország azt remélte, hogy ez az országgyűlés, ha nem is mind a kilenc munkálatot, legalább négyet letárgyal és a megelőző két országgyűlés ki is tűzte a sorrendet, elsőnek téve a kereskedelmi, utána az úrbéri és az adóügyi javaslatot. A királyi leirat ezt a sorrendet megváltoztatta és elsőnek tette az úrbérit, melyet követtek volna a törvénykezési, kereskedelmi és adóügyi munkálatok. Ebből vita támadt, melyben a kormány győzött s így 1833 január 23-án az országgyűlés nekifogott az úrbéri javaslatnak. Ez az egy az, melyből e hosszú országgyűlés alatt végre sok huzavona után törvény lett; de úgy anyagi, mint erkölcsi engedményekben nagyon megnyirbálva. Az anyagi engedményeket jórésben a rendek, a szabadelvűeket a kormány gátolta meg.

Ez a hosszú tárgyalás meggyőzte az országgyűlést arról, hogy ha mind a kilenc munkálatból megannyi kódexet akarna alkotni, ebbe évtizedek telnének el. Ezért erről le is mondott. Az országgyűlés

előtt az volt az országos elv: mindent csak rendszeres és részletes törvény (systematicae) által kell elintézni; az országgyűlés második felében Deák Ferenc vezetése alatt az lett az elv, hogy a haladást csak egyes, részleges törvények által (per excerpta) lehet és kell elérni.

Természetesen, az országgyűlés alatt, míg a főrendiházzal s a kir. kormánnyal való üzenetváltások folytak, más ügyekkel is foglalkoztak, melyekből alig pár lényeges lett törvény, a többi már a főrendeknél megakadt. Így bukott meg a vallásügyi, bírósági javaslat, a lengyelek ügye s a megsértett szólásszabadság kérdése, melyek föl sem juthattak a királyhoz. Természetesen elmaradt a sérelmek nagy tömegének orvoslása is. De azért az országgyűlés mégsem mondható eredménytelennek. A tárgyalások folyama alatt rendkívül sok új, szabadelvű, haladási eszme került felszínre, melyek termékenyekké váltak s új, nagyobb elhatározásokra buzdítottak. Egészben az mondható, hogy ez az országgyűlés befejezte az 1790-ben elkezdett mozgalmat, lezárta a régiebb felfogásokat és újaknak nyitott utat.

Maga az országgyűlés időszaka általában két korszakra osztható. Az első 1835 március 2-ikáig, Ferenc király haláláig terjed. Ez az a korszak, melyben az országgyűlés még egyet-mást tehetett a szabadelvű eszmék érdekében s a kormány nem lépett fel nyíltan a nemzet haladó része ellen, bárha a hajlam megvolt rá és párszor szóba került az országgyűlés feloszlatása is. Ennek a kíméletnek oka maga az uralkodó személye volt. Azonban ez idő alatt Bécsben uralkodó lett az a szerencsétlen felfogás, hogy hazánkban forradalmi törekvések vannak még az 1830-iki júliusi francia s az 1831-iki lengyel forradalom hatása alatt, tehát azt minden erővel el kell nyomni. Így ismétlődött újra az, mi Ausztriával való összeköttetésünket mindig időszakonként jellemzi, hogy engedékenyebb időszakra, midőn szükség volt ránk, következett egy nagyobb mértékű elnyomó korszak és ez jelentkezett az országgyűlés második felében, Ferenc halála után, egészen 1840-ig, minek, mint minden elnyomásnak, egy nagyobb nemzeti erőfeszítés s a szabadelvű eszmék megszilárdulása és terjedése lett szükségyszerű következménye.

Ez megnyilatkozott ezen az országgyűlésen is. Míg az országgyűlés első felében a szabadelvűség szelleme gyengülni kezdett, addig második felében Deák vezetése alatt megerősödött és általánossá lett.

A kormánynak fenti szerencsétlen hite magyarázza meg azt a törekvést, mely a szabad szó elnyomására és az ebből következett nota-

perekre vonatkozik, mely a szólásszabadság kérdése alatt összefoglalva ennek az országgyűlésnek, a közbeeső időszaknak és az 1839/40-iki országgyűlésnek legfontosabb kérdése lett s állandó izgalomban tartotta a nemzetet.

Ezt a kérdést br. Wesselényi Miklós idézte föl azzal, hogy 1834 december 9-én Nagy-Károlyban, Szatmár megye közgyűlésén, beszédet tartott a jobbágyi örökváltság ügyében és az erdélyi országgyűlésen, Kolozsvárt, egy kőszájtón elkezdte az országgyűlési napló kinyomatását. Ezért őt hűtlenségi (nota) perbe fogták. Ekkor Wesselényi 1835 február 6-án, az erdélyi országgyűlés feloszlata napján, Pozsonyba indult, hová betegsége miatt csak március 12-én érkezett meg s ott magát az országgyűlés védelmé alá helyezte. Mivel közbenjárással a pert megszüntetni nem sikerült, Beöthy Ödön 1835 június 15-én a szólásszabadság törvénytelen megsértését országgyűlési kérdéssé tette, melyben Deák felállította e per két alapelvét: Wesselényi a kormányt bírálta beszédében s nem a királyt, már pedig kormány és fejedelem nem egy, közgyűlésen mondott beszédért nota-pernek különben sincs helye. A kérdést bonyolította az, hogy Balogh János a június 22-iki országos ülésen tartott beszédében helyeselte Wesselényi szavait s ezért június 27-én őt is nota-perbe fogták. Ezt a pert ugyan 1835 október 31-én egy kir. dekrétum megszüntette; de a kormány gondoskodott róla, hogy más ügyek is kapcsolódjanak bele s hogy az egész országgyűlés és a megyék, Deák vezetése alatt, országos ügynek tekintsek, még pedig Wesselényi ellenére. Összesen 17 üzenetet váltottak ebben a kérdésben a főrendekkel s végre 1836 május 2-án megoldatlanul hagyták és adták át a rendek a jövő országgyűlésnek.

Ezen az országgyűlésen tűnt fel Kossuth Lajos, aki br. Vécsey Miklós helyett, a távollévők követi közt jelent meg, de mint követ, számbavehető működést nem fejtett ki. Nevezetessé tette magát azonban azáltal, hogy még az országgyűlési szabadújság tárgyalása előtt, többek biztatására már 1832 december 17-én megindított *Országgyűlési tudósítások* c. alatt egy írott újságot, melyet maga szerkesztett a követek beszédeiből s ezt diktálás útján az országgyűlési ifjak leírták annyi példányban, ahány előfizető volt. Az előfizetők száma 160—170-re ment. Ez az írott lap nem tisztán országgyűlési tudósítás, hanem hírlap is volt, mennyiben a fontos beszédeket szószerint, a többi célzatos, rövid kivonatban közölte és a tárgyalásokat megjegyzésekkel kísérte; de ami legfontosabb volt, pártszínezettel bár, de a súlyt a kerületi

ülésekre helyezte s így ez volt az első eset, hogy a közönség az országgyűlés valódi menetéről, bár csakis szabadelvű szempontból, de hű képet nyert s hatása a szabadelvű eszmék oly fontos terjesztése körül egyenesen korszakot alkotó volt. Ez a fontos lap, mely 345 számban jelent meg (4^r), ma már igen ritka s nyomtatásban sohasem adták ki, pedig történelmünk e néhány évének legfontosabb forrása. Megpróbálta Kossuth egyideig a könyomatban való kiadást (62—82. sz.), de a kormány betiltotta s újra a kézíráshoz tért vissza. Jellemző, hogy a kormány a reakció erélyes föllépésekor sem tiltotta meg az országgyűlés együttülése miatt; de számított rá, hogy Kossuth úgylis fog alkalmat adni, hogy ellene is fölléphessen.

Ez a szólásszabadsági sérelem, melynek Deák ismert követjelentésében oly erőteljes kifejezést adott s köztanácskozásokban a szabadszólásra egyenesen felhívta a nemzetet, volt tehát az a nagy kérdés, mely Deák felállított elvei alapján a következő években mint legfőbb elv foglalkoztatta a nemzetet s mely a kormány hibái és erőszaka miatt mind nagyobb hullámokat vert fel. Ennek a nemzeti mozgalomnak vezetője is Deák volt s mivel a küzdelem egyaránt folyt a hazában a főrendekkel s fent a kormánnyal, a küzdelem sorsa azon fordult meg, hogy elég erős lesz-e a megyék s ezek útján a nemzet összetartása?

Szerencsére a kormány hibái ezt az összetartást lehetővé tették. Bizonyára br. Wesselényi ügye erre magában nem lett volna elég; de alig oszlott el az országgyűlés, Metternich kezdeményezésére, ki a „bolond“ szellemet el akarta nyomni, Reviczky Ádám magyar kancellár tudtán kívül, 1836 május 22-én a kormány elfogatta Tormássy Jánost, május 23-án Lovassy Szakál Ferencet, május 30-án Lovassy Szakál Lászlót, mint oly országgyűlési ifjakat, kik Pozsonyban a „társalkodási egyesület“-ben felségsértést követtek el. Elárulójuk Lapsánszky János volt és ügyük gyors lejárásával már 1837 február 27-én elítélték Lovassy Lászlót 10, Tormássyt 1½ évi börtönre, Lovassy Ferencet szabadon bocsátották.

Ez már nem Reviczky Ádám kancellársága idején történt. Ő erre nem volt alkalmas eszköz. Helyébe 1836 július 7-én gr. Pálffy Fidél lépett és első alkancellár lett gr. Majláth Antal, kik, de főleg Pálffy, lettek az új reakció eszközei.

Míg ezek történtek, Kossuth az *Országgyűlési tudósítások*-at tovább folytatta *Törvényhatósági tudósítások* c. alatt, még pedig a megyék part-

fogásával. Ezt az engedély nélkül megjelent írott lapot, melyet semmi törvény nem tiltott, használta fel a kormány ürügyül és 1837 május 4—5-ike közti éjjelen Kossuthot is elfogatta s a József-kaszárnyába záratta.

Nem lehet e rövid vázlatban részletekbe menni és így csak röviden jegyezzük meg, hogy Deák elérte célját; a megyék majdnem kivétel nélkül magukévá tették ezt az ügyet annál is inkább, mert br. Wesselényit 1839 február 1-én ugyan a nota-per alól fölmentették, mégis három évi börtönre ítélték s ugyancsak Kossuthot 1839 február 23-án ugyanennyire ítélték el eddigi fogságán kívül, de a hétszemélyes tábla ezt május 1-én 4 évre emelte föl. Már pedig, hogy ez nem csupán a Pálffy személyével, hanem kormányzati rendszerrel állt kapcsolatban, mutatja az, hogy ez ítéleteket már nem Pálffy alatt, kit 1838 december 4-én fölmentettek, hanem Majláth kancellársága alatt hozták, tehát már majdnem oly időben, midőn április 9-én kihirdette a király jún. 2-ikára az országgyűlést. Ez azt mutatja, hogy a kormány nagyon bízott magában s a megyéket a főispáni hatalom kiterjesztésével eléggé megpuhítottaknak vélte, különösen a főispánoknak adott utasítások, mintegy 20, különböző vármegyei szónok perbefogása, meg azon általános megdöböntés által, melyet a fenti elítélések és perbefogások okoztak s végre azzal, hogy még Deák perbefogásáról is volt szó azoknak a leveleknek alapján, melyek Kossuth elfogatásakor a bíróság kezébe kerültek.

De másfelől mégsem tagadható, hogy a 30-as évek végén már enyhült az a fölfogás, hogy hazánkban forradalmi és elszakadó törekvések, meg ezekre célzó titkos társaságok vannak. Ebben is főleg Deáknak van nagy érdeme, különösen azzal, hogy mikor br. Wesselényi büntetésének elhalasztása végett Bécsben járt, amit kieszközölnie sikerült is, de még előbb is a Zala vármegye részéről a szólásszabadság kérdésében az ő kezéből eredő felirattal, tehát úgy előszóval, mint írásban sikerült meggyőznie az udvari és kormányköröket e hitnek nemcsak valótlanságáról, hanem képtelenségéről is.

Ily körülmények közt hirdettetett ki az országgyűlés 1839 június 2-ikára, melyet megelőzött gr. Cziráky Antal országbíró helyett gr. Majláth György kinevezése és Somsich Pongrác helyett is Szerencsy István lett a király személynöke az országgyűlésen. Mindez azonban nem változtatott a helyzeten a kormány javára. Nemesak a rendek voltak túlnyomó részben ellenzékiek a szólásszabadság s más haladási

törekvések kérdéseiben, hanem a főrendek közt is gr. Batthyány Lajos vezetése alatt egy, még kicsiny, de a rendekkel tartó ellenzék és gr. Dessewffy Aurél vezetése alatt egy haladó konzervatív párt alakult.

Deák ettől az országgyűléstől nem várt új törvényeket, csak a régiek biztosítását és azt, hogy a kormány a szólásszabadság kérdésében engedjen, még pedig nem kegyelem útján, mert hiszen az ítéletek törvénytelenek, hanem a perek megszüntetése s az elítéltek szabadonbocsátása által. Az országgyűlés erejét megnövelte a kormánynak az az újabb hibája, hogy a szintén perbe fogott gr. Ráday Gedeont, kit Pest megye követül választott, a követségtől eltiltotta; továbbá az, hogy újoncokat kért s az átutazó katonaság jobb élelmezésének és elszállásolásának elintézését. Az ellenzéknek tehát jó alkalma volt a szólásszabadsági sérelem és e kormányi kívánatok közt junctim-ot állítani fel, mi azt jelentette, hogy letárgyalják ugyan a javaslatokat, de a sérelmek orvoslása előtt semmit föl nem terjesztenek.

Ez a junctim és a hozzákapcsolt záradék tette az országgyűlésen a vita főtárgyát, melyek ugyan több változáson mentek át, de lényegükben megmaradtak. Most végre a kormány maga keresett utat a zsákutcából való menekülésre és 1840 március 24-én egy megnyugtató leiratot küldött a szólásszabadság biztosítására, mely ugyan nem felelt meg az ellenzék óhajtásának, de alkalmas volt a megoldásra. Végre a nádorral is értekezett Deák, akinek kifejtette, hogy a rendek elfogadhatják a politikai perek megszüntetését, de nem a királyi kegyelmet. Erre a nádor azt felelte, hogy a szólásszabadsági feliratot ebben a formában a főrendek átbecsátani nem fogják, de ő megkísérli egy oly leirat kieszközlését, mely a rendek óhajának megfelel. Ez meg is történt. A király leiratot intézett egyenesen a nádorhoz, mely szerint a politikai foglyok büntetését „kegyelemből“ elengedi. A nádor április 29-én érkezett Pozsonyba e királyi kézirattal. Deák megdöbbenve látta benne a „kegyelem“ szót s nem a perek egyenes megsemmisítését, illetve a perek és következményeik megszüntetését. A nádor ebben Deáknak igazat adott; de kifejezte, hogy az ő további szerepének ekkor vége.

Most Deák, nem tartván helyesnek a nyújtott békejobb visszatartását, oly megoldást ajánlott, hogy a nádor vegyes ülésen hirdesse ezt ki a „kegyelem“ szó kihagyásával, még pedig előszóval s akkor ezt a nyilatkozatot jegyzőkönyvbe veszik és oly értelmet adnak neki, mely kifejezi a rendek álláspontját. Így végződött ez az ügy 23 üzenet-

váltás után. A nádor által így kihirdetett szöveg, mint kompromisszum, nem ismeri el a rendek álláspontját, de nem is tagadja s így mindenki megnyugodhatott benne. Midőn pedig a nádor május 1-én kihirdette ezt a szöveget, mely szószerint megmaradt, melynek szövegezésében Szögyény-Marich Lászlónak van nagy érdeme, megható látvány tárult a nézők elé. Szögyény-Marich írja: „A kihirdetés roppant lelkesedéssel fogadtatott, s az öröm és meglepődés oly zajosan nyilvánult, mint azt alig lehetett egyéb alkalommal tapasztalni. Örömkönnyek ragyogtak a legkomolyabb arcokon, az egymástól oly távolálló pártvezérek kézszorításokkal vontak fátyolt a multra. Az ellenzék főbb emberei, mint Deák, Klauzál, Bezerédy stb. becsülésükről és rokonszenvükről biztosítottak engem, sajnálkozásukat jelentvén ki afőlött, hogy az eddigi fenforgó viszály miatt nem közeledhattünk egymáshoz.”

Így szabadultak ki a fogságból Kossuth 1840 május 10-én, Lovassy László május 13-án. Wesselényi sohasem volt börtönben, neki Deák újra kieszközölte a halasztást, hogy magát a megvakulás ellen Gräfenbergben gyógyíttassa, de természetesen az ő perét is megszüntették. A közörmömet csak az zavarta meg, hogy Lovassy László Spielbergből örülten került haza.¹

II.

Így oszlott el az országgyűlés e fontos kibeküléssel a nemzet és kormány közt. Április 30-án, tehát azon a napon, melyen Deák közreműködésével megállapították a nádor által május 1-én kihirdetett szöveget, Széchenyi a pozsonyi ligetben hosszasan beszélgetett Deákkal a helyzetről s kifejtette azt, hogy a kormány jóakarata most azt mutatja helyesnek, hogy óvatosan történjék az előhaladás. Deák, mint Széchenyi naplójában írja, így válaszolt: „Most nem kell agitatio. — Mi mindnyájan azon leszünk, hogy a vármegyei relatioknál semmi túlságra ok ne adassék. Félek Baloghtól, Somsichtól, de főleg Batthyány Lajostól; mert kívált ez az utolsó tán agitálni fog.” Széchenyi hozzáteszi: „Megnyugtatta érzem magam. Deáknak kell a mi központunknak lenni. Félre minden irigységgel, hazámfiak. Adjuk neki az elsőséget.”²

¹ Lovassy sohasem gyógyult ki teljesen. Megh. 1892 június 6. Nagyszalon-tán. Mindazt, mi e küzdelemre vonatkozik, részletesen megírtam *Deák élete*, I. Első könyv. VII. fejezet. Második könyv I—II. fejezet.

² Fac-similében l. Zichy Antal: *Gr. Széchenyi István*. (Melléklet)

Látható ebből, hogy az országgyűlés alatt, de kivált ennek végén, Széchenyi Deákhhoz közeledett. Ő Deákban ebben az időben kétségtelenül még nem látott igazi államférfit, csak egy nagyszabású, bár mérsékelt agitátort, ki a lefolyt évek alatt egy célra bírta egyesíteni és győzelemre vezetni a nemzeti közvéleményt. Most tehát, midőn halotta Deák nézetét, meg volt róla győződve, hogy ily hatalmas elme, népszerűség és elszánt akarat vezetése alatt meg bírja valósítani rég táplált óhaját, egy haladó, mérsékelt középpárt alakítását, az ú. n. „juste milieu“-t, mely a szélsőktől különválva, de a haladó konzervatívokkal sem egyesülve, a kormánnyal mégis lehetőleg egyetértve fogja a haladást előkészíteni és keresztülvinni.

Ez a magyarázata annak, hogy Deákot nevenapjára meghívta Cenkre 1840 augusztus 20-ikára, mely alkalommal a templomi mise után a jelenvoltak nevében Deák üdvözölte Széchenyit. Ebéd alatt Széchenyi mondott hosszabb beszédet s ebben a többek közt Deákot is felköszöntötte, ki nem a természet adományaival nyerte meg a haza közszeretetét, hanem ezek kimívelésével, melyeket hajthatatlan akarata és vasszorgalma által nemzetünkre nézve megannyi kincsekké nevelt.¹

Azonban Széchenyit és Deákot ebben a kérdésben nagy tér választotta el. Elsősorban Deák egy ily „juste milieu“ vezérségére nem vállalkozott s nem is helyeselte. Nem helyeselte pedig ismert következetességéből és másfelől politikai okokból sem. Deáknak a múlt tapasztalatai alapján 1840—48-ig politikai elve az volt, hogy semmi olyat nem kell tenni, ami az ellenzékét megosztja, mert ez a kormány győzelmét könnyűvé teszi s ebben igaza volt. Erre meg Széchenyi nem gondolt; bízott a kormányban, hogy ő fog a haladás élére állni, mert íme, engedékenyebb lett. Az utóbbiban volt is igaz. Ily törekvés a kormányban most csakugyan volt, főképen mert jórészen meggyőződött, hogy hazánkban forradalmi hajlam nincsen. Ámde azért nem mondott le az ellenzék letöréséről, csak taktikát változtatott, hogy a nemzet egy nagyobb osztályát megnyerje, főleg a gr. Dessewffy Aurél által vezetett haladó konzervatívok segítségével. Így hamar kitűnt, hogy Széchenyi és Deák együtt nem működhetnek; nem, bárha Deák igazi magyar jelleme minden túlzástól óvakodott is.

Köztük ezt az ellentétet a *Pesti Hírlap* s ez ellen a Széchenyi fellépte tette világossá már 1841 elején.

¹ Akadémia: Széchenyi-múzeum. Teljesen közli Viszota: *A kelet népe történetéhez. Budapesti Szemle.* 116 k., 163. l.

A *Pesti Hírlap* 1841. január 2-án indult meg Kossuth Lajos szerkesztésében. A lap előállításáról ma már eléggé hiteles adataink vannak. Ezek szerint Munkátsy Jánosnak még 1834-ből *Sürgöny és Literaturai Csarnok* c. alatt kiadandó politikai folyóíratra engedélye volt s ezt tőle Landerer megvette, mert — mint mondá — betegsége és anyagi veszteségei miatt amúgy sem folytathatná lapját, mely csakugyan 1840 végén megszűnt.¹ Most Landerer azt kérte, hogy ezt az engedélyt ruházzák át reá. Szögyény-Marich László *Emlékiratai*-ban azt mondja, hogy a könyvvizsgálati és hírlapengedélyezési ügy az ő hatáskörébe esvén, ki ekkor a magyar udvari kancelláriánál Bécsben tanácsos és referendárius volt, ezt az átruházást is ő adta elő a kancellárián, még pedig kedvező ajánlattal; mert ezt Majláth Antal is akarta s benne volt az ő politikai számításaiban. Ezt Majláth annál is inkább helyeselte, mert Landerer a titkos rendőrségnek tagja volt s folyamodását ennek tudtával tette meg. Ezt a kancellária 1840. november 12-én tárgyalta és az átruházást, mely e szerint oly fontos lett, még pedig politikai okokból, megadta épen azon a címen, hogy nem új privilégiumról, csak egy meglevőnek átruházásáról van szó.

Tehát akképen adta meg, amint Szögyény előterjesztette. Majláthnak ez a politikai számítása Wirkner Lajos befolyására vezethető vissza. Ugyanis Wirkner úgy számított, mint Szögyény írja, hogy az engedély megadása esetén Luka Sándor közbenjárásával meg lehetne a szerkesztésre Kossuth Lajost nyerni és ennek az volna előnye, hogy dolgozatai cenzura alá kerülnének, mely gondoskodnék, hogy amit ír, ne legyen veszélyes.

Így történt, hogy a lap megindulhatott anélkül, hogy a király elé került volna, akinél gr. Cziráky miniszter és Somsich államtanácsos bizonyára meggátolták volna az engedély átruházását és így tör-

¹ Ferenczy József Pest m. levéltárában az előzményekről azt az adatot közli, hogy Munkátsy Beimel József kiadónak is felajánlta lapját. Mindkettő folyamodott az engedély átruházásáért s a helytartótanács a megyét bízta meg a vizsgálattal. A megye Munkátsy eljárásában csalfaságot látott s ügyésze által közkereset alá fogta, az engedély átruházására pedig Beimelt ajánlta. Pest m. egyszersmind kérte, hogy egyelőre függesztessék fel az átruházás Munkátsy csalfasága miatt, de a kancellária mégis megadta Landerernek az engedélyt. Ferenczy szerint a lap címe is Kossuthtól ered. *A magy. hírlapirod. tört.-e.* 268. l. A hivatkozott megyei iratok: 848, 849, 850/1841. Ezért aztán Beimel is akart 1841-ben egy *Ellenőr* c. lapra engedélyt nyerni, de a kancellária a megye és helytartótanács ajánlata ellenére is megtagadta. (U. o.)

tént, hogy ebben az ügyben a helytartótanácsot sem kérdezték meg, mely szintén nem helyeselte volna.

Tudjuk, hogy Kossuth kiszabadulása után, azonnal hírlapalapításra gondolt. Először, legalább úgy hírlett, Szentkirályi Móriccal együtt Kulcsár özvegyétől a *Hazai Tudósítások*-at akarták megvenni, miről gr. Sedlnitzky tett jelentést 1840 október 12-én s ez nem sikerült. Viszont tudjuk, hogy Landerer kezdetben épen nem gondolt Kossuthra, mint szerkesztőre, hanem Császár Ferencre és Szentkirályi Móricra, akik azonban majdnem a lap megjelenése előtt visszaléptek. Majláth János szerint Heckenast Gusztáv volt, aki Kossuthot neki ajánlta, mert üzleti okból népszerű emberre volt szükség s ő anyagilag érdekelve volt a lapban, mint 1840 óta üzlettárs. Kossuth egyelőre nem vállalta a szerkesztést, mert a tárcarovat vezetését is kívánta, melyet Landerer már Császárnak ígért oda, aki csak 1840 végén mondott le e megbízásról. Ekkor Kossuthtal meg lehetett kötni a szerződést, úgy hogy, mint a *Pesti Hírlap* első számából is kitetszik, Kossuth valóban csak az utolsó pár nap alatt lett szerkesztő. A szerződés kelte tényleg 1841 december 31-ike.¹ E szerint ha Wirknernek volt csakugyan befolyása abban, hogy Kossuthnak a szerkesztést megengedték, ez csak 1840 utolsó napjaiban érvényesült. Ezt egyébaránt Wirkner *Élményeim* könyvében nem említi. Viszont nem említi egyikük sem azt a körülményt, hogy Landererrel bizalmasan azt az ígéretet tétették, hogyha a kancellária kívánni fogja, Kossuthot megfosztja a szerkesztéstől, ami, mint ismeretes, 1844 közepén megtörtént; de erre rámutat a szerződésben kikötött kölcsönös félévi felmondás. Erre nézve Wirkner azt írja, hogy Kossuth azért lehetett szerkesztő, mert Landerer „a rendőrminiszternek, Sedlnitzky grófnak, kiváló kegyence volt

¹ A szerződés szerint Kossuth úgy vállalta a szerkesztést, hogy Landerernek nem volt befolyása a lap vezetésére, míg a szerkesztő a programot megtartja, csak az volt a feltétel, hogy a lap tartozik közölni oly érdemes és illedelmes cikkeket, melyek a szerkesztő véleményével ellenkeznek, hogy ne érje a lapot az egyoldalúság vádja; de ezeket a szerkesztő jegyzetekkel kísérheti vagy cáfoló cikkeket adhat. Kikötötték, hogy a lap önálló legyen, hogy „semmi más lappal szövetségre ne lépjen“. A szerkesztő díját 1200 pfrtban állapították meg 2500 előfizetőig, mely minden 100 előfizető után 50 frttal emelkedik. Mindkét részről kikötötték félévi felmondást. [Kossuth kézírata Vörös Antal kézíratai közt. Nemz. Múz.] L. Ferenczy József: *A magy. hírlapirod. története*. 269. l. Széchenyi 1840 december 30-ikáról írja: „A kormány beleegyezik, hogy Kossuth szerkessze Landerer lapját.“ *Naplója*.

és természetesen oly szerkesztőt keresett, kinek egyénisége lehető leg-számosabb előfizetőket gyűjtsön lapja köré s ezt Kossuth személyében föl is találta; — a magyar kormány pedig, melynek politikája abban állott, hogy semmiféle panaszra ne nyujtszon alkalmat, szemet húnyt a dologra.“ (123. l.)

E hely egyenesen kizárná Wirkner befolyását, mely azonban ennek ellenére sem valószínűtlen. Wertheimer Ede azt mondja, hogy Landerernek egyetlen jelentését sem találta a rendőrség iratai között és seholsem említik, mint a rendőrség bizalmasát. Ez mind lehet, mert tehetett bizalmas, szóbeli jelentéseket is; emellett Wertheimer maga mondja, hogy a bécsi cs. és k. belügyminisztériumban a lap alapítására vonatkozó adatok hiányoznak s ha megvolnának, Landerer szerepe meg volna állapítható. Ámde azt, hogy Landerer a rendőrség vagy maga a rendőrmisztér bizalmasa volt, a korbeli adatok Szőgyényvel és Wirknerrel, akik ezt tudták, egyformán állítják, így mondta ezt utóbb Kossuth, Deák és Wesselényi s az egész közvélemény is.¹

Ezekből aztán különös hírek kaptak szárnyra, mint gr. Majláth János jelentéseiből kitűnik, melyeket Wertheimer Ede kivonatban felsorol. Így pl. 1841 február 22-én, tehát jóval a lap megindítása után, azt jelenti, hogy azt beszélik, hogy a lapot a m. udv. kancellária mellőzésével egyenesen a bécsi rendőri hatóság keltette életre, még pedig azzal a célzattal, hogy Kossuthot ily módon nyerjék meg a kormány részére. Mivel pedig a lappal szemben a cenzura meglehetősen enyhe volt, akkor tényleg beszéltek is, hogy Kossuth a rendőrség szolgálatában áll, mint ugyanezt Majláth is írja február 26-iki jelentésében.

Ugyane jelentések szerint Orosz József, a pozsonyi *Hírnök* szerkesztője is beszélte ezeket és még azt is, hogy magától Majláthtól hallotta, hogy nem tudja, miként jutott Kossuth a szerkesztéshez? Orosz összeköttetésben állt Széchenyivel; tehát ezt Széchenyi tőle hallotta s így Széchenyi is beszélte ebben az időben, hogy Kossuthnak

¹ Szőgyény: *Emlékiratai*. I. 19., 110. l. Wirkner: *Elmýnéim*. 123. l. Pulszky F.: *Életem és korom*. 2. kiad. I. 145. l. Pulszky ugyanitt írja: „Landerernek, t. i. a pesti nyomdatulajdonosnak voltak összeköttetései a bécsi titkos rendőrséggel s elfogadhatóvá tudta tenni tervét egy nagyobbzabású politikai hírlap alapítása iránt, mely Kossuth vezetése alatt állana, ebből a kormány az ellenzék minden nézetét s tervét jobban megtudhatná, mint agensei által s a cenzura mégis meggátolná azt, ami valósággal veszélyes. Landerer e tervét pártolta a fiatal kormánypárt s az engedély csakugyan megadatott a *Pesti Hírlap*-nak.“

összeköttetése van a rendősséggel, mely azért nyerte őt meg s engedte meg a szerkesztést, hogy „az ellenzék kebelében szakadást idézzon elő”. Ezt Széchenyi egy darabig kétségbevonhatatlanul hitte és erre a körülményre a *Kelet Népe*-ben is van némi célzás.

Mindebből természetesen egy szó sem igaz. Az igenis lehet, hogy gr. Sedlitzky a Kossuth szerkesztése ellen Landerer érdekeire tekintettel nem tett kifogást; de a többi csak mese, mellyel Kossuth ellenei részben jóhiszeműen, részben rosszhiszeműen az ő befolyását alá kívánták ásni. Pulszky említi azt is, ami úgy is volt, hogy „voltak, kik nem sejtve a hírlap roppant hatását, gánacsolták Kossuth elhatározását, fölhozták, hogy ezáltal ő is elismeri a cenzurát s elveivel ellentétbe jő; szerintük igaz hazafinak nem szabad transigálni, politikai könyvet csak külföldön nyomasson, mint Wesselényi tette, hiszen útját mégis megtalálja a hazába”.¹

Az bizonyos a Szögyény *Emlékiratai*-hoz csatolt függelékekből, hogy a m. kancellária e szokatlan engedélyezésével 1841 február 16-án az államtanács is foglalkozott, ahol Nádory József udvari tanácsos adta elő ezt az ügyet. Szerinte a m. kancellária ennek az engedélynek megadásában eltért a rendes eljárástól, a helytartótanácsot nem kérdezte meg s így önkényesen és törvénytelenül járt el a szabadság átruházásával. Épen ezért az egészet meg lehetne semmisíteni; de mert ez az engedély már megtörtént s mert megszüntetése az országban kellemetlen feltűnést okozna, most csak arról lehet szó, hogy szigorú és értelmes cenzor ügyeljen a lapra; mert a lap szerkesztője „a hírhedt Kossuth Lajos, ismert izgató, ez a szélső ellenzéki párt kedvence” és Landerer e választása épen nem igazolja a kancellária elnökségének a Landererre vonatkozó „in respectu sentiendi rationis” véleményét, melynél fogva az engedélyt megadta. Ennélfogva egy királyi kézirat küldését javasolta gr. Majláth Antalhoz, hogy tegyen jelentést az eddigi cenzorról s arról, hogy e tisztet kire lehetne bízni.

Ez a kézirat a nádorhoz jött le, ki azt jelentette, hogy eddig Havas József volt a cenzor, helyette csak Czech János jöhetne szóba; de bár ez kiválóbb ember, Havas mégis alkalmasabb, mert Pesten lakik, Czech pedig Budán s így kevésbé tudja, hogy mi a törlendő. A szigorúbb cenzura azonban úgy volna elérhető, ha a Munkácsy-féle nagyon általános programot körülírnák. A baj egyébként nem a programban, hanem a szerkesztő személyében van; de a praeventiv

¹ *Életem és korom*. 2. kiad. I. 145. 1.

Cenzura ezen is segíthet s ennek kell segítnie, mert a lap betiltásáról most szó sem lehet.

Ezt a javaslatot az államtanács egy része elfogadta s bár Ná-dory más cenzort, Werner József egyet. tanárt ajánlotta, maradt minden a régiben.¹ Eddigélé a helytartótanácsnak csak egy utasítását ismerjük a cenzorhoz 1841 május 3-ikáról, melyben az április 29-iki 34. sz. *Hevesből* s a május 1-sei 35. sz. *Vezércikk* alkalmából öt szigorú eljárásra hívja fel.²

Meg kell itt jegyeznünk azt is, hogy midőn a fentiek szerint fölszínre került esetleg a lap betiltásának gondolata is, ebben, hihetőleg a nádornál, Széchenyi véleményére is kíváncsiak voltak, aki a lap betiltása ellen szintén a leghatározottabban tiltakozott, hozzátevén: „már akkor inkább magam kaparom ki a gesztenyét a tűzből“.

A *Pesti Hírlap* alapításához és Kossuth szerkesztőségéhez tartozik még annak fölemlítése, amit Kossuth írt Wesselényinek 1844 április 18-án. Elmondja itt, hogy Landerertől felszólítást kapván a szerkesztésre, ezt ő elfogadta, s hogy Landerernek ezt megengedték, ő „a kiengesztelődési hajlamra; vagy ha úgy tetszik, szükség érzetére magyarázta“. Írja azt is, hogy „ezernyi szörny állta útját; felzúdultak ellene a hatalmasok, gúny, rágalom, üldözés, s az ármánynak leggyalázatosabb minden nemei mozgásba tétettek ellene; nem volt egy napja, melyben sértetlen indulattal, ingerültség nélkül, nyugodt kedéllyel hajthatta volna fejét álom párnájára; — én — teszi hozzá — mentem előre; — „tu contra audentior ito“, mondtam magamnak“ stb. Mondja azt is, hogy ily nagy közönségre nem számított, nem bízott tehetségében, járatlan is volt. Így Landerer kiaknáztá őt és 1841-ben havi 200 pfrtot kapott tőle s csak 1842 óta lett részese az előfizetők száma szerint befolyt jövedelemnek.³ Ezért tehát 1840—41-ben még ügyvédséget is folytatott, hogy családját fönntarthassa. Ugyanis 1841 január 9-én megnősült; elvette Meszlényi Teréziát, s hogy eltarthassa családját, Győrmon és Locsodon Máriássynétől egy kis birtokot bérelt ki 100 pfrért.⁴

¹ Szögyény: 104—109. l.

² Közöltem egészen Széchenyi és Kossuth író harca dolgozatomban. *Uj Magyar Szemle*. II. 279. l.

³ *Történeti Lapok*. 1874. I. 119. l.

⁴ *Történeti Tár*. 1902. 175. l. K. levele Wesselényihez 1840 július 1. A *Pesti Hírlap* alapításának történetét elmondja, de természetesen egyoldalúan.

Így indult meg a *Pesti Hírlap* 1841 január 2-án, Landerer Lajos rövid ajánlásával, mely szerint értesíti a közönséget, hogy semmit sem mulasztott el a lap érdekességének emelésére és a közkívánat kielégítésére s azt hiszi, hogy ennek „fényesebb tanúságát nem adhatta“, mint hogy Kossuth Lajost kérte fel szerkesztőnek, akit, mint ilyet, bemutat.

Erre következik a szerkesztő programja. E szerint a legfőbb napi szükség egy oly lap, mely a nemzeti élet hű tükré legyen; tehát örömet, bánatát, hűségét, törvényességét, baját, hiányait fölfedje; tért nyisson észnek, értelemnek, jóakaratnak, hogy higgadtan, mérséklettel megvitassák a haza jövőjének nagy kérdéseit. Mert megállni nincs mód, csak haladásról lehet szó és ebben arról: mit és miként kell tenni. Itt magasabb nézőpont szükséges. „Ismernie kell a nemzetnek előbb önmagát és ismernie kell szükségait; aztán megvitatni célt és eszközöket, dolgot és módokat minden oldalról, s ha akkor elkövetkezik a törvényhozás ideje, áldásdús leend mindenik törvény, mert egy szociális meggyőződést mondott ki.“ Tudja, hogy vállalkozása nehéz; de bízik a kitünő támogatókban. Nem kicsinyli a többi lapokat, de több árnyalat van, melyek képviseletet kívánnak. A cél egy, tehát becsületes versenyt ajánl s kész átengedni a dicsőséget. Ígéreteket nem tesz; ha megérdemli a lap, a nemzet pártolni fogja, ha nem, akkor bukják meg. Egyet ígér, hogy meggyőződése nem lesz eladó, de okoknak enged, egyébként azt mondja, mit Felsőbüki Nagy Pál: „sem a hatalmasok komor tekintete, sem polgártársaink heve soha el nem tántorít“. Végül egyelőre elnézést kér, mert csak az év végén dőlt el a lap kiadhatásának ügye s csak a hirdetés kiadása után a szerkesztő megbízatása.

III.

Ezek tartoznak itt a *Pesti Hírlap* alapításának történetéhez, melyek szükségesek úgy a korviszonyok ismeretéhez, mint annak megértéséhez, hogy mik vezették Széchenyit a *Kelet Népe* megírására.

Kossuth is, *Felvet* 58—59. l. A fenti részleteket nem is ismerhette. Széchenyi azonban a *Kelet Népe*-ben azt mondja, hogy a *P. H.* „kegyelmesen engedélyezettett.“ Ez ellen Kossuth a *Felvet* 86. l. ezt mondja: „a *P. H.* azon kort, melynek kegyelem nem kell, mely jogot s igazságot követel, nem teremtetten, hanem ellenkezőleg azon kor teremtetten a *Pesti Hírlap*-ot“. Erre 1841 szeptember 20-ról valaki S.-ban helyreigazítást adott ki s megerősíti Széchenyi megjegyzését. *Társalkodó*. 1841 október 9. 51. sz. 323. l.

Széchenyi ugyanis már az 1839/40-iki országgyűlés alatt, a szó-lásszabadsági vitákban, aggodalommal látta úgy a követek egy részé-nek, mint a vármegyéknek s kivált az ifjúságnak túlzásait. Ezek őt rossz sejtelmekkel töltötték el a békés haladás lehetősége iránt. Neki az volt az alapelve, mint főntebb láttuk, hogy most izgatás nem, ha-nem a haladás kérdéseinek békés, nyugodt, alapos megvitatása, egy-szóval az ész s nem a szív politikája kell. E tekintetben úgy állította fel a kérdést, hogy a magyar nemzetiségi politikában védő, szilárd állást kell elfoglalnunk, az alkotmány kifejtésében központosított erő-vel sürgezzük a haladást, mely a nemzetiségi kérdés megoldására is a legcélszerűbb; s így míg 12 évvel azelőtt legjobb mód volt a felrázás, ma legjobb a csillapítás. Ezért komor sejtelmek töltötték el, midőn Kossuth szerkesztő lett; mert ismerte úgy tehetségét, mint szellemé-nek irányát, mely épen az agitáció terén volt a legnagyobb. Így írta be naplójába 1841 január 3-án: „A *Pesti Hírlap* ma jelent meg először. Mik lesznek a következmények?”¹ Ez a felfogása helyes volt s megerősíti Kossuthnak önmagáról és Wesselényiről való véleménye, melyet Kossuth 1840 május 14-iki levelében kifejtett.

Wesselényi t. i. Freywaldauból levélben üdvözölte Kossuthot ki-szabadulása alkalmából, melyet magánkéz hozott Pestre és Kossuth 1840 május 11-én kapta meg. Ez a levél ma még ismeretlen. Erre válaszolt Kossuth május 14-én. Ebből megtudjuk, hogy Wesselényi Kossuthnak a közpályáról való lelépést, a visszavonulást javasolta, egy-szersmind megkínálta jóságainak jurium directorságával (jóságigaz-gató). Kossuth ezt nem fogadta el, mert hiszen Wesselényinek még megvolt régi jóságigazgatója, Kelemen Benjámin, és értette azt, hogy Wesselényi őt csak az anyagi gondtól akarja megóvni ezzel a nemes ajánlattal. Utóbb, midőn hallotta, hogy Kelemen le akar mondani, már vállalkozott rá; de a szerkesztés miatt ez abbamaradt. De az-tán annál határozottabban írta, hogy lelépni épen nem akar s erre fölhívja Wesselényit, hogy a közpályán kettőzött erővel lépjenek fel. Ez egyenesen kötelességük, mert elvonulásukkal rossz példát adnának és azok, mik velük történtek, szavuk súlyát csak növelik a nemzet előtt. A nemzet bizodalma nagy kincs, ezzel élni kell s ezt ő már meg is mondta br. Prónay Albertnek, Pest vm. főispánjának. Valóban, mikor kiszabadult, óriási népszerűség vette körül. Maga írja ugyanitt, hogy állandó látogatói vannak, kiket hozzája visz barátság, rokonérzet

¹ Széchenyi naplóját kevés kivétellel németül írta, mi magyarul idézzük.

vagy kíváncsiság. A pesti vásár is valóságos politikai középpontnak mutatta őt s aztán föllépett Pest m. közgyűlésén június 11-én, mikor a legnagyobb ünneplésben volt része. Hasonló ünneplés tárgya volt Zemplénben, hol lakomát tartottak tiszteletére, melyen Wesselényivel együtt ünnepeltek.¹

Tehát lelépésről szó sem lehetett, sem arról, hogy ne Pesten lakjék. Az említett bérletet is sógorával kezelte. Mindössze Parádra ment el júliusban három hétre pihenni. Onnan visszatérve, egyelőre ügyvédi irodát nyitott; de már említettük, hogy lap alapítására gondolt, ami nem sikerült, míg a *Pesti Hírlap* útján a legszerencsésebben meg nem valósult. Azt sem kell hinni, hogy Kossuth neve azonnal vonzotta az előfizetőket. A lap mindössze 60 előfizetővel indult meg s csak mikor a közönség bámulva látta a *Világ* és *Jelenkor* mellett, hogy milyen a valódi hírlap, kezdett belemelegedni s az előfizetők 3000-re, utóbb mint legmagasabb számra, 5200-ra emelkedtek.² A közönség csodálva szemlélte s nem hitt szemeinek, midőn olvasta, hogy a cenzura korában ilyesek jelenhetnek meg, hogy „vezércikk“ van minden számban, melyet a „leading article“ szóból maga Kossuth alkotott. Ez volt az oka, hogy az 1841-ik év első fele még oly kevés példányban jelent meg, hogy új kiadást kellett belőle rendezni.

Valóban a cenzura addig hihetetlen kímélettel bánt a Kossuth cikkeivel; mert szinte nem is tehetett másként. Br. Mednyánszky Alajos, a helytartótanács könyvbírálati hivatalának elnöke, mindjárt a lap megjelenése után jelentette a kancelláriának — írja Szögyény (19. l.) —, hogy ezeket a cikkeket nem lehet mérsékelni vagy módosítani; „veszélyes tartalmuk miatt“ egyszerűen törölni kellene, mely esetben a lap illető száma nem jelenhetvén meg, ez izgatóan hatna, mert Kossuth a netán törölt cikket úgyis fölolvassa Pest m. közgyűlésén és így sérelmét nyíltan is elmondja.

Ezek szerint Széchenyi teljesen igazolva látta balsejtelmait a *Pesti Hírlap*-nak már nehány, alig 6—7 száma után, tehát már 1841

¹ Kossuth levele W.-hez 1840 május 14. és július 1. *Történelmi Tár.* 1902. 170—177. l.

² Pulszky szerint a főpósthivatal kimutatása alapján 1841-ben a nyári hónapokban volt a *Pesti H.*-nak 3670 vidéki s 500 pesti, a *Világ*-nak 1244, a *Jelenkor*-nak 894, a *Nemzeti Ujság*-nak 450 vidéki és 100—500 pesti előfizetője. Lapot ca. 200.000-en olvastak s ezek negyedrésze a *P. H.*-ra esett. *Vierteljahrschr. aus u. f. Ungarn.* 1843. I. 2. (1—26. l.) Az 5200 előfizető a Kossuth adata 1844-ből.

január 23-ika táján. A lap t. i. hetenként kétszer jelent meg s a 7-ik szám kelte január 23, melynek vezércikke a *Szelíd tortura*, mely talán épen az volt, mely Széchenyiben először keltette föl a gondolatot, hogy föl kell lépnie a lap ellen.

Tudni kell, hogy Kossuthnak ebben az időben nem fordult meg eszében Széchenyi ellen működni; sőt mindenkép meg akarta nyerni, mint b. Wesselényit és Deákot is. Ebben az időben ők voltak Széchenyivel a kor legkimagaslóbb alakjai. Ezért Kossuth már az 1832/36-iki országgyűlésen kiadott *Országgyűlési Tudósításai*-ban nem egyszer nyilatkozott a legnagyobb elismeréssel Széchenyi lángeszéről s nem céltalanul nevezte őt 1840 november 19-én Pest m. közgyűlésén tomboló lelkesedés mellett, a „legnagyobb magyar“-nak, midőn Széchenyi maga is jelen volt. Széchenyi bejegyezte naplójába, hogy 1840 december 28-án fölkereste őt s helyeslést kérte ki ahhoz, hogy a számára fogsága alatt gyűjtött 20 ezer (valósággal 8 ezer) frttal egy polytechnikumot akar alapítani. Széchenyi kitérőleg válaszolt. Széchenyi tehát nem volt megnyerhető; nem még arra sem, mire Kossuth lapjában felszólította, hogy írjon a lapba, amit csakugyan sohasem tett. Az is igaz, hogy sem a szerkesztésben, sem a lap irányításában nem kérte ki véleményét, amit bizonyára helyesen tett volna.

Most tehát élénk vita indult meg róla, hogy jó-e a *Pesti Hírlap* vagy nem? Jellemző, hogy a nézetek nagyon megoszlottak, még pedig nem pártok szerint. Abban az időben tulajdonképen csak két párt volt: az ellenzéki és kormánypárt. Az utóbbiban az 1839/40-iki országgyűlés alatt egy másik párt állt elő, a gr. Dessewffy Aurél vezetése alatti haladó konzervatív párt, melybe a régi konzervatív párt jóformán beolvadt, vagy elvesztette jelentőségét alig pár év alatt. Azonban ennek az évnek tavaszától fogva gr. Dessewffy Aurél külföldön volt s csak az év második felében tért haza. A büntetőtörvényeket tanulmányozta, melyek megalkotása napirenden volt s az ezt tárgyaló országgyűlési bizottság ez év novemberében össze is ült. Nem volt tehát senki, aki hírlapban Kossuthtal szembeállt volna s az álmos *Világ* és *Jelenkor* többnyire némán szemlélte, hogy mi történik s miképen vesztik el mindinkább talajukat.

Így nem maradt más, aki fellépjen, mint Széchenyi, aki ezt erkölcsi kötelességének tartotta, bárha tudta, hogy nagy nevén kívül nincs igazi támasza. Ő nem csatlakozott Dessewffy pártjához s épen nem ahhoz, mely ekkor már leginkább Kossuthra hallgatott. Ő tehát,

mint maga szokta mondani, két szék közt a pad alatt maradt; de azt is hozzátette, hogy ez nem az ő hibája. Egyelőre másokat is bízott s mint Pulszky írja, „mindig sürgette, hogy ellensúlyt találjunk ellene, mert az óra, ha a nehezéket levágjuk, leperreg, ez volt legkedvesebb szójárása. Mondtuk neki, — teszi hozzá — írjon ő, hiszen ő is bírja a nemzet fülét s írt is — vezércikkek ellen vastag könyvet”.¹ Azonban mint mindig, ha nagy elhatározás előtt állt, pár héten át nagy lelki felindulások közt élt; mert érezte, hogy hatásának, befolyásának még egy nagy része vagy mind veszélyben forog s a győzelem kilátásai csekélyek.

A *Pesti Hírlap* modorát már 1841 januárjában tehát szóvátette s tudjuk naplóiból, hogy többekkel beszélt róla; így 1841 január 29-én, miután gr. Teleky József buzdította, hogy álljon fel Kossuth ellen, beszélt nyíltan a lapról és Deákról Pulszkyval, Császár Ferenczel. Ugyanekkor írt gr. Batthyány Lajosnak, aki január 30-án fölkereste őt és meg is nyerte Kossuth ellen. „Istenem, — írja — egy becsületes ügy végre kivívatik.” Ezt írja február 1-jéről is, valamint azt is, hogy gr. Dessewffy is osztja e véleményét, valamint a nádor, kit e napon fölkeresett s egész nyíltan beszéltek róla. Ezt február 2-án elmondta Batthyáynak is. Tudjuk, bár naplóiban nem említi, hogy br. Eötvös Józseffel is már ekkor beszélt róla. Elmondta, hogy a lapot modora miatt károsnak, lázítónak tartja s kész ellene föllépni, ha kell. Eötvös nem helyeselte s megígérte neki, hogy Borsodba és Szabolcsba készülvén, a hírlap hatására figyelemmel lesz; beszél politikai barátaikkal is róla s az eredményt megírja.²

Eötvös e megbízatásban eljár s március 1-én írt Széchenyinek Sályból, tehát oly időben, mikor a *Kelet Népe*-nek tekintélyes része már meg volt írva. „Ahol jártam mindenütt, s mindazoknál, kikkel e tárgy iránt szoltam, — írja Eötvös — a Hírlap köztetszést nyert, hogy — kivéve természetesen a haladás megrögzött elleneit — nem talál-
tam csak egyet sem, ki e részben veled egyet értene, sőt, ha azon aggodalmakat, melyeket e lap némelyekben gerjeszte, közöltem is, mást felelne, minthogy egyáltalában bennök osztozni nem lehet.”

Ezután Eötvös elmondja nézetét Széchenyi tervezett föllépéséről s

¹ *Életem és korom.* 2. k. I. 150. l.

² Eötvösre egyébként neheztelt, mert ez Kossuthal angol mintára egy hasznos ismereteket terjesztő társulatot akart alapítani és őt nem hívta meg. Elnököül gr. Batthyány Lajost kérték fel. (Napló. 1841 január 29.)

erre nézve ezt írja: „Én a *P. Hírlap* ellen való fellépésedet oly dolognak tartom, mely minden most történhetők között a legkárosabb, s melyről, a mit Mirabeau Sieyès hallgatásáról, elmondhatnám: c'est une calamité publique. Figyelmessé téve azok által, miket midőn utólszor veled valék, a *Hírlap*ról mondtál, mihent haza jöttem, vezércikkelyeit az elsőtől az utolsóig végig olvastam, s ha irántok való véleményemben csalódtam is, (mert én megvallom, jól megfontolva mindent, őket lázítóknak nem tartom) legalább azon meggyőződéshez jöttem e cikkelyek olvasása után, hogy ellenök való fellépésed nem a lap szerkesztője, hanem irántad csökkentené meg a közbizodalmat, hogy pedig ez a közügynek legnagyobb kára nélkül nem történhetik, azon, úgy tartom, senki kételkedni nem fog.“

Ismeri Széchenyi nézetét a közvélemény kicsinyléséről s osztozik is benne; szerinte ez csak eszköz, de hasznos eszköz s így eldobni ok nélkül nem szabad. Most pedig erre ok nincs s ha volna is, a helyzeten nem változtatna. Széchenyi a haladás barátja, a *P. H.* elvei mind megvannak a *Stadium*-ban s ha most fellépne, föltétlenül íggyei változékonyssággal vádolnák s örvendenének, hogy ellene írhatnak; hiszen fellépésének csak híre is barátait bámulatba ejtette, a haladás elleneit kárörömmel töltötte el. Így mindenki, aki a közjót szíven hordja, csak lebeszélheti róla.

Írja továbbá, hogy valaki tudakolta Heckenast megbízásából tőle a Széchenyi és az ő véleményét a lapról s ő ezt megírta Szalay Lászlónak azzal az izenettel, hogy Kossuthal közölje. Ennek tulajdonítja, hogy Kossuth újabb cikkeiben mérsékeltebb lett. Most ezt kivonatban mellékli Széchenyinek is, nehogy azt higgye, hogy háta mögött tesz valamit. Végre bocsánatot kér nyíltságaért s levelét azzal végzi, hogy talán a jövő eltávolítja őket a politikai pályán; de ő mindig bámulattal fog adózni annak, ki hazánkban a haladásra az első nagy lépést megtette, mely a legnehezebb volt.

Eötvös e levelénél még érdekesebb a Szalaynak írt levél kivonata, mely teljesen tájékoztat Széchenyi ekkori nézeteiről s a hírlapról való véleményekről. Ezért egészen adjuk itt is, mely annál fontosabb, mert korábbi a levélnél¹ s így Kossuth már ismerte Eötvös nézetét, mikor Széchenyi a munkába belefogott. A fontos kivonat a következő:

„Széchenyi haladás embere, oly mértékben-e, mint mi? vagy tán valamivel kisebbben? nem tudom, de haladás embere mindenesetre,

¹ A 10-ik sz. után írta, tehát február 3-án vagy 4-én.

s olyan, ki aristocraticus formái által mágnesi tömegünkre sokkal inkább hathat, mint bárki más, ha nem volna is viseletében azon okosság s ügyesség, mely épen meggyőződés nélküli okosságok vezetésére elkerülhetetlen.

Széchenyi hazánkban a haladást megkezdé, s ha nem volna más már, mert neve ezen haladással felbonthatatlanul öszvekött, érdekből nem kívánhatja, hogy a pályán már most megálljunk, s ez az, mi őt arra bírja, hogy a Hírlap iránt elégedetlenségét némely barátai előtt kijelentse, mit ezek baráti közlésként talán sokkal helyesebben elhallgattak volna.

A *Pesti Hírlap*-ban kimondott elvek, oly tisztán s keserűen állnak elő, hogyha ezen lap így folytatódik, szükségkép a mágnesi oppositóban szakadás történend. Minthogy tehát Széchenyi ezen szakadástól fél, s azt mindenesetre időelőttinek tartja, a Hírlap őtet ki nem elégítheti, nem, mi az elveket illeti (mert hisz a Hírlapban nincs egy elv, mely ne volna Széchenyi munkáinak világos következése), de csak a tonusra nézve, melyet Széchenyi s melyet sokan, kikkel szóltam, szerfelett keserűnek tartanak oly időben, melyben még a reakciónak sehol jelei nem mutatkoztak, s oly aristokratia ellenében, mely ha nem is benső érzelmeiben, legalább tetteiben józanabb s nagylelkűbb Európa minden nemes testületénél.

Ez Széchenyi nézete, hibás talán, de mindenesetre olyan, mely eddigi életével ellentétben nem áll s talán szerfölötti óvakodás, de bizonyára nem rossz elveknek következése, s annyival természetesebb, mennyivel bizonyosabb, hogy ezen a jövőtől várt rossz következtetések már most is, a hírlap első 10 számai után mutatkoznak, s annyival ijesztőbbek, mennyivel inkább észrevehető, hogy e viszálykodások, melyek most Zsedényi s hozzá hasonló urak által tapsolva fogadtatnak, a kormányi párt előtt váratlanok nem valának.

Hogy Széchenyinek nézetei figyelmemet magokra vonták, hogy látva egyfelől a kormány embereinek rendkívüli örömét, másfelől pártomnak szétesését s meggondolva, hogy a censura mindent, mi a Hírlapban a kormány ellen mondatnék, kitörölven s csak azt hagyván meg, mi megyei hatóságaink ellen mondatik, sokakat municipális szervezetünk ellen fellázíthat, én sem tagadtam e vállalatnak részletes veszélyeit, sőt azt sem, hogy első következtésként talán visszalépést látnak, teljesen igaz, mást nem mondtam, s nem hittem soha.

Hogy Kossuth talán jobban tenné, ha előadásait néha mérsékelné, vagy legalább az eddig történeteknek felszámolása által enyhí-

tené, elhiszem. Véleményem szerint, nem ártana, ha néha mágnesi oppositiónk egyes tagjai melleselegesen említve, dícséret által oda édesíttetnének, hol meggyőződés őket soha megtartani nem fogja; ha kimondatnék, mit remél a haza mágnesaitól, mit vár ily szép előzmények után, hogy így miután már a hiúságot soha a politikából kirekeszteni nem lehet, neki oly irány adatnék, mely hasznossá válhatik. Mindez, mondom, történhetnék anélkül, hogy a Hírlap szilárdsága általa szenvedne, mindez jó s tanácsos volna talán, de véleményem szerint mégis mindez olyan, minek hiánya engem soha arra bírni nem fog, hogy a Hírlap ellen, míg ez a megkezdett pályán tovább halad (azaz valóban nem lázít), nyilván csak egy szót is szóljak.

Igaz, fognak történni visszalépések: mihent a bírhatási jog, törvény előtti egyenlőség, adó sat. a felső tábla szőnyegére kerülendnek, az oppositio el fog oszlani, pedig annyiival inkább, mennyivel tisztábban kifejté a Hírlap eddigi elveinek végkövetkezéseit. A nemzet, mely mult országgyűlésünk alatt a fejlődő erőnek tapsolt, fájdalommal fogja látni ezt, s nem fognak hibázni, kik e visszalépést egyenesen a Hírlapnak tulajdonítandják, s talán nem egészen ok nélkül, szemére fogják hányni szerkesztőségének, hogy erős hangja által az önérdékeket üdvös álmokból felrázá, s idő előtt széteszlatai azokat, kik még egy pár évig együtt mehettek volna, de teljes meggyőződéseim szerint, ennek később, vagy előbb meg kellett történni úgy is, s végre még nagy kérdés, nem hasznosabb-e, ha az alsó tábla küldői e tárgyak iránt felvilágosíttatnak, mintha a felsőbbnek kisebbsége még egy ideig tovább hangoztatja szabadelvű nyilatkozásait. Úgy is nem ágaiban, gyökerében kell jobbítani nemzetiségünk beteges fáját, s csak ha földjét körülkapáltuk, viruland magas sudara, ha ezt nem tesszük, oltványaink el fognak romlani, bármí nemeseknek látszassanak is.

Ez véleményem a Hírlapról, ha a pillanatot tekintem, osztozom Széchenyi véleményében s hiszem, hogy egy időre visszalépésekre vezethet: ha a jövőt, meg vagyok győződve jótékonyaságáról, mindenestre pedig soha, míg mostani színét megtartja, ellene fellépni nem fogok. Ha Kossuth a felső táblának oppositóját hasznosnak tartja, s széteszlalni nem kívánja, jól teendő, ha lapjában, amint előbb érintém, némely hiúkat kecségtetend, főkép azért, mivel e hazában nem bíznak (hiányoznak), kik szándékait már most is kétségbe veszik.¹

¹ L. Eötvös e két levelét Vizota Gyula: *A kelet népe történetéhez* cikkében. *Budap. Szemle.* 116 k. 169—174. l.

Meg bírta volna-e Eötvös e levele akasztani Széchenyi tollát, ha a kellő időben érkezik is meg, az annál kevésbé valószínű, mert Eötvösnek Szalayhoz intézett levele, mely Kossuthnak is szólt, már amúgy is egészen nyilvánossá tette az ügyet s Kossuthot hitelesen megismertette úgy a Széchenyi, mint a mágnáskörök véleményével. Eszerint az ő részéről tovább nem folytatni művét, egy volt volna a meghátrálással, holott e műről már úgylis sok szó folyt úgy Pesten, mint Bécsben.

Ugyanis közben Széchenyi gr. Andrássy Károlyt is megbízta, hogy mivel Bécsbe megy, tudakozódjék az ottani hangulatról és nézetekről is. Andrássy március 2-án felelt egy rövid levélben németül s ebben a lapról ezt írja: „Itt mindenki Kossuth lapjáról beszél, mely Ausztriában el van tiltva!! s kíváncsi a te legújabb szülöttedre. — Én a magam részéről félek, hogy te őt talapzatra állítod s több fontosságot szeresz neki, mint különben kapott volna”.¹

Széchenyi úgy az Eötvös, mint Andrássy levelét, mint naplójában írja, március 7-én vette s naplójában azt írja róluk: „Veszem Andrássy K. és Eötvös Pepi levelét, hogy Kossuth ellen ne írjak. Lelkiismeretemet hívom tanuul és — folytatom“. Tette ezt annál inkább, mert márc. 12-én nála többen voltak s ezt írja naplójába e napról: „Kossuth felett nálam pálcát törtek“. E mellett ösztönözte folyton az is, hogy a lap mindjobban tetszett és terjedt, már-már meghódította az egész magyar olvasóközönséget. Míg Ausztriában Andrássy levele szerint eltiltották, nálunk olyanoknak is tetszett, kikről ezt nem várhatta. Jellemző erre, mit Deák ír br. Wesselényinek 1841 március 4-ikéről: „Én az évnek utolsó napjaiban egy engem is érdeklő úrbéri per miatt Budán és Pesten valék, akkor volt épen a végső alku Landerer és Kossuth közt a *Pesti Hírlap* szerkesztése eránt:”² — ezen hírlap azóta megindult, — hatása nagy, de a vélemények eránta annyira megosztvák, hogy az ember bámúl rajta, miképpen lehet ugyanazon dolgot oly sokféle s oly igen különböző szempontból tekinteni. Különbözők pedig a vélemények nem a pártok színei szerint, hanem ezek a színek igen kevertek, oly annyira, hogy rajtok eligazulni alig lehet. Így pl. Széchenyi és Batthyány Lajos, Zichy Ödön és a tárnok, a királyi tábla és Sztáray, úgy hallom, a hírlapnak részszerint irányát, részszerint pe-

¹ Vizota id. cikke. *Budap. Szemle* 116. K. 176. 1.

² Széchenyi naplója szerint Deák 1840 december 31. és 1841 január 1-én volt Pesten. Mindkét napon találkozottak.

dig a modort, melyben az írva van, igen kárhozzatják; — ellenben Ráday és Patay, Fáy András és Andrássy Józsi, Zsedényi és gr. Andrássy Károly, Steinbach és Bezerédj Pista azzal igen meg vannak elégedve; már most tájékozod magad, barátom, Magyarországbán a vélemények állásáról. — Én azt hiszem: ezen hírlapról ítélni még korai, mert az még igen fiatal. Majd ha a javítások fölött részletes fejtegetésekbe ereszkedik, ha nemcsak arról szól: hogy ez és amaz nálunk nem jól van, hanem arról is: hogy ezt és am azt gyakorlatilag is miképpen kelene javítani s pótolni, — ha majd ekképen előmunkálatokat tesz a törvényhozás célszerű haladásáról és lapjaiban tért nyit a mindenoldalu diskussiónak, akkor lesz ezen lap még igazán hasznos és nagy hatású; mind ennek pedig rövid időn meg kell történni, különben a lap célját téveszti; — hogy eddig ez nem történt, nem csodálom, mert előbb a napnak kérdéseit elő kellett gördíteni, hogy az emberek azokról gondolkodjanak s írjanak.¹

Ugyanilyet írt Vörös Antal ügyvéd is Wesselényinek még 1841 február 22-ikéről, kitől Wesselényi a lapról való véleményeket kérdezte, miről alább lesz szó.

Természetesen, ezek csak egyes hangok abból az időből. De tegyük hozzá, hogy akkor klubokban, magánösszejöveteleken mindenki a *Pesti Hírlap*-ról beszélt; vagy ellene, vagy mellette, de inkább mellette, kivált a nagyközönség, meg az ifjúság, mint az természetes. Az, amit Széchenyi egyesekkel nyíltan beszélt, nem maradt titok s oly formában terjedt tovább, hogy ő be akarja a lapot a kormánnyal szüntettetni. Erről írta Széchenyi naplójában már január 30-ikáról, hogy „az ifjak neki hátat fordítanak“ az utcán s „neki most már szint kell vallania“. Február 3-ikáról azt írja: „Kossuth paradiert“. Szentkirályi hecceli ellene.² Ha azonban figyelmesen olvassuk Deák véleményét, ez egy részében, t. i. a rendszeres, komoly megvitatások mellőzése helyett a napi kérdések olykor keresett fölvetésében, tehát a rendszernélküliségben, megegyezik a Széchenyiével, amit azonban sem Széchenyi, sem Kossuth nem tudhatott. Igaz, hogy Deák ezt még a lap fiatalságának tudja be, de mégis mondja. Széchenyi egyébként a vélemények különös megoszlását tudta s ez volt másik ösztönzője, hogy föllépjen a *Pesti Hírlap* ellen; mert főként attól tartott, mint Eötvös is írja,

¹ Deák F. *Levelek*. 77. l.

² Ugyane napról írja, hogy Szaniszló így szólította meg Kossuthot: „Édes Táblabíró uram“. Kossuth: „Én nem vagyok édes, de igen keserű“.

amire ő nagy, Kossuth pedig igen kevés súlyt helyezett, hogy a lap a haladni akaró mágnásokat pártokra osztja vagy éppen visszariasztja. Az ő köre egészben Pesti Hírlap-ellenes volt.

De mindezekon és azokon kívül, miket Eötvös említ, meg azon kívül is, hogy Kossuth rendkívüli tehetsége és tanultsága mellett a homo politicust mindig jellemző rendkívüli hiúsága, a tömegre nagy hatni tudása, már akkori óriási népszerűsége, a szenvedett fogság miatti mártíromság által keltett rajongás, mellyel szerette is egyéniségét érdekessé tenni, Széchenyinek éppen nem volt rokonszenves, volt még két különös oka is, hogy a *Pesti Hírlap* ellen föllépjen. Ezek egyike az volt, hogy egyfelől a *Pesti Hírlap* maga s kivált pártolói, azt mondták, hogy a lap Széchenyi működését folytatja. Ezt írta Eötvös is, mint láttuk. A lap ott vette föl a fonalat, hol ő letette s arról a *Pesti Hírlap* nem tehet, ha ő nem kívánja tovább sodorni; majd megteszi ezt a lap s ha vele nem teheti, akkor megteszi ellene. A kaszinóban és beszéd közben többen mondták neki, így gr. Sztáray Albert is, éppen úgy mint társaságokban, hogy nem értik fölháborodását, hiszen a *Pesti Hírlap* csak azt teszi, amit ő tett. Ezek éppen azok az elvek, melyeket előbb ő hirdetett s ha az elvetett mag most kikelt, mire ez a föllindulás?

Széchenyit megdöbbenette ez a vád. Igaz, a főbb dolgokban ezek az ő eszméi, de mások az idők. Amit ő tett, mikor a nemzetet föl kellett rázni, akkor az volt az egyedül helyes; ma ellenben a haladás kérdéseinek nyugodt tárgyalása, a kedélyek csillapítása a helyes politika. Ne mondja tehát senki, hogy ez a kettő ugyanaz. Ezt a különbséget a két eljárás közt ki kell fejteni s ez neki annál inkább kötelessége, mert sem lapban, sem könyvben Kossuth ellen föllépni senki nem mer, vagy nem akar. Ő pedig e vádat magán nem tűrheti s nem is fogja. A másik oka az volt, hogy mivel azt terjesztik róla, hogy ő már megszűnt a haladás barátja lenni s mivel ez a nézet már általános lett, ki kell fejtenie politikai elveit a haladás kérdéseire nézve akként, amint ő fogja fel. Mert hiszen nem a haladásról van szó; ez el van döntve; csak a mikéntről és a sorrendről. Így kezdett műve megírásába 1841 február 6-án. Ekkor beírta naplójába: „Komolyan neki kezdek Kossuth ellen írni. *Lélekharang*-nak akarom nevezni”.¹ Ebből

¹ Ez idő óta naplóiban több bejegyzést találunk, hogy a munka miként haladt. Így február 7-én otthon marad s dolgozik rajta. Hasonlót ír február 8., 10., 14., 22., 24-ről. Néha egész nap ezt írja. Február 8-án művét *Antivezércikk*-

sem csinált titkot, úgy hogy alig pár nap mulva szélteben beszéltek róla és Kossuth is tudta. Kossuth ekkor mintegy meg akarta ezt a támadást előzni és egyszersmind Széchenyit kihívni. Ezt világosan mutatja február 17-iki vezércikke, mely *Hivatás* c. alatt jelent meg. (14 sz.) E cikkben az akkori pár bárlól, a magyar táncokról és a mágnességek magyarosodásáról, meg a nemzet vezetésében való hivatásukról van szó s felhívja őket, hogy vegyenek ebben részt. Egészen olyan ez, mintha egyenes válasz volna arra, amire Eötvös véleménye figyelmeztette. De ha nem akarnának, vagy helyzetüket a nemzet érdeke ellen szegeznek; „ha volna, ki hívságos önhittségben a világkereket megakasztani, vagy a józan haladásnak, melyet kormánybölcsesség vezet, kor szüksége parancsol, nemzeti lelkesedés intéz, útját állani akarná; ha volna ilyen — — de hiszen mi erősen hisszük, hogy nincs. Ha van a nemzetnek rendeltetése — van pedig — az bizonyára teljesülni fog velök és általok, ha nekik tetszik; nélkülök, sőt ellenök, ha kell“.

Ez a pár szó akkor szálló ige lett s mindenki tudta, hogy az utolsó rész főképp Széchenyire vonatkozik. Ezt Széchenyi természetesen megértette s ez a kihívás még inkább sarkalta könyve megírásában. Ezt a *Társalkodó* pl. egyenesen mondja is.¹ Jellemzőleg Záborszky Alajos *A Pesti Hírlap elleni gyanúsítások* röpiratában éppen ezt választotta jellegűl, természetesen szintén nem célzás nélkül.

Tehát a könyv készült. Most Kossuth megbízta Vörös Antalt, mivel ő ebben az időben br. Wesselényivel nem levelezett, hogy tudat-

nek, 11-én újra *Láekharang*-nak, február 14-én s azóta mindig *Kelet Népe*-nek nevezi. Február 8-ikáról bejegyzí, hogy dolgozik rajta: „nehezen, de azt hiszi, passable“. Ugyane napról írja, hogy „Havas rendkívül sokat töröl a lapból. Azt találom, nagy reactiót fog kelteni“. Február 16-án írja, hogy E. M.-hez megy, ki átadja neki azon könyvek jegyzékét, melyeket Kossuth a fogságban (!) olvasott. A (!) jel Széchenyié, ki nem tartotta a fogságot igazi fogságnak. A kaszinóban február 17-én Almásy Móriccal K. ellen beszél. Február 21-én írja, hogy „Nem alszom. A *Kelet Népe* nem kevésbé izgat“. Február 22-én az eddig írtakat majd mind felolvassa Orosznak. Február 24-ről írja, hogy gr. Erdődy Sándor Kossuth-ellenes. Február 26-án Záborszkyval beszél, ki egy kaszinói ebédén egészségére iszik. Február 27-én írja: „Egészen izolálva vagyok“. A *Kelet Népe* további haladásáról szól március 7-én, 9-én, 17-én, április 10-én, 27-én, május 3-án. A *Kelet Népe*-ből is látható, hogy március 3-án már a 103-ik lapot, március 17-én a 203, április 21-én a 281. lapot írta. Május 3-án írja naplójában: „A *Kelet Népe*-re nézve az utolsó szülei fájdalomakat szenvedem“. Az utolsó vezércikk és lap, melyről szól, a máj. 8-iki. Végre június 8-án naplóiban is írja, hogy kész.

¹ 1841. II. 27. sz.

kolja ki a freywaldaui remete véleményét a *Pesti Hírlap*-ról. Vörös Antal levele, melyről már volt szó, február 22-ről kelt s a többek közt ezt írta: „Széchenyi s általában a mágánásoknak az a része, kik csak a kegyelmesség határai között szeretnek liberáliskodni s inkább opponenseknek lehet mondani, ezek Kossuthnak nem barátai“. Említi, hogy Széchenyi könyvet ír a *Pesti Hírlap* ellen, „azért, hogy oly balirányt adott a reformnak s egy társaságban monda, hogy neki 30.000 birkája van, mégsem oly liberális, mint Kossuth. De a nagyközönség másként ítél s nemcsak azoknak tetszik, kikről kételkedni nem lehetett; de olyanoknak is, mint az országbíró, personális (Szerencsy István), még Végh Ignácnak is nagyon tetszik; de Orosznak nem, ki megbuktatására mindent elkövetett, de a kormány végleg elutasította“. ¹

Tehát Vörös is tudta már ekkor, hogy Széchenyi könyvet ír, ami február 22-én tehát köztudomású volt. Mielőtt azonban még Széchenyi belefogott volna, kikérte Deák véleményét, mint ki akkoriban a legnagyobb politikai tekintély volt. Levele február 1-jén kelt s ebben hivatkozván 1840 április 30-iki beszélgetésükre, örömmel ismeri el, hogy a megyékben azóta nem folyt izgatás; de közben a *Pesti Hírlap* teszi ezt oly arányban, mint eddig nálunk még senki sem. Kéri véleményét a lap modoráról és állandó dorongolásairól; kijelenti, hogy ő nem fogja tűrni az eddigi eredmény eltiprását s amint eddig szembe szállt a felülről jövő önkénnyel, így most testével kész ellene szegülni a zavaró terrorizmusnak; de a fellépés módjával még nincs tisztában. Ezért ír levelet s szeretné, ha maga mehetne el „Kehidára tanács végett“.

Ezt a levelet Pulszky Ferenc vitte el Deáknak, kihez Széchenyi naplója szerint február 4-én indult el és hogy átadta, február 18-án értesítette róla Széchenyit. ² Deák levele csak március 20-ikáról van keltezve, mert kellő alkalmat kellett elküldésére megvárni. Ily levelek a postán akkoriban mind eltűntek, a rendőrség kezére kerültek. Midőn tehát Deák levele megérkezett Széchenyihez, akkor már a könyvnek jó nagy része meg volt írva. Erről a levélről Széchenyi naplójában nincs szó.

Deák levele hosszú s a kérdésről kimerítően ír. Bevezetése kimerítőbben ugyanaz, mint amely szavakkal üdvözölte Széchenyit 1840

¹ Erd. Múz. Wess.-levéltár.

² Egészen közli Vízota id. cikkében. *Budap. Szemle*. 116. k. 175. l. Írja, hogy Deák Antalnak „sem a lap, sem a szerkesztője nem kell“. Deák is mondta, hogy a hang nem tetszik, mert meg hasonlást okoz.

augusztus 20-ikán. Levelét azzal kezdi, hogy a *Pesti Hírlap* még újabb, hogysem róla határozottan és szigorúan ítélhessen. Erre rajzolja hosszú, érzéketlen alvásunkat Mária Terézia óta, mialatt Európa újjá született; aztán rátér arra a fölriasztó hatásra, melyet a *Hitel* és a *Világ*ettek, rajzolja a fáklya lobogását, melyet Széchenyi gyújtott meg, a világosságot, melyet terjesztett; és a nemzet fölsímvén szomorú helyzetét, erős lett elhatározása „javítani és haladni”. Mindehhez eddig csak főképen lelkesedés kellett, most már eljött a tett ideje. „Nem az már a napnak főkérdése, ha javítsunk-e, hanem inkább az: hogy mit és miképen javítsunk?” Ámde nálunk a javítás módja igen nehéz, mert a jót megtartani s a rosszat irtogatni kell; nincs nemzet, mely ennyi teendőt tűzött volna ki és nincs nemzet, melyben ehhez oly kevés valódi tudás volna. A közértelmesség kevés, valódi közvélemény pedig nincs. E kettőnek elősegítését várja ő leginkább hírlapjainktól, melyek, ha olykor tévedésbe ejtenek is, de ébren tartanak, erősítenek. Ezért örvend ő a sajtó e némi szabadabb mozgásának s a lapok nagyobb élénkségének.

A *Pesti Hírlap* irányul a haladást tűzte ki magának. Iránya szent s még eddig jó; de folytatásához idő és egyesült erő kell. Szeretné azonban, ha általánosságok helyett a részletkérdések kifejtését tenné feladatává. Nem elég például az ősiség bírálata; azt kell kimutatni, hogy ha megszüntetjük, miként alakuljanak jogviszonyaink? Szeretné, ha az esküdszékről, a nemzeti kölcsön hasznairól épen nemzetünk szempontjából írna, és sok más ily kérdés van még, melyeket alaposan kellene kifejteni; mert csak az ily részletes fejtegetések készítnék elő a törvényhozás munkáját. Ez eddig nem történt ugyan meg, de annyiban nem csoda, mert a lap első eszméje is alig negyedéves; hiszi azonban, hogy e részletes fejtegetések következni fognak.

A lap modora olykor szigorú és keserű; de káros hatásától nem tart s mindezt a részletekre való áttérés meg fogja szüntetni. Az általános vita könnyen tesz indulatossá, keserűvé; a részletes kifejtés már természeténél fogva higgadt. Már pedig a *Pesti Hírlap*-nak mindenképp át kell térnie a részletekre. Egyébiránt a *Pesti Hírlap* a nemzet tulajdona, tehát mindenkinek nyitva áll, hogy irányának más alakot adjon; „de harcot kezdeni a modor miatt egy oly hírlap ellen, mely még csak néhány hetes és pedig harcot kezdeni ugyanazoknak, kik a hírlapnak fölveiben szinte megegyeznek, helyzetünket tekintve, károsnak tartaná”. Ugyanis tartani lehet, hogy a kormány újra elkezdi

ellenünk oktalan szigorát s erre ne adjunk mi tanácsot. Ausztriában úgysem elvek, hanem személyi érdekek kormányoznak. E mellett már a nemzetnek kömeggyőződésévé vált haladó vágyát Széchenyi úgysem fojthatná el; a nemzet hátralépni nem fog s nem akar; aztán úgy látszik, hogy hazánk kifejtésének szükséges voltára a kormányban is helyesebb meggyőződés támadt, bizonyára nem szeretetből, hanem józan megfontolásból.

Különösen sajnálná, ha éppen Széchenyi lépne fel Kossuth ellen; mert ez a két morális erő, ha egymásnak ront, ez nem vélemények, hanem nevek és jelszavak harca volna két oly személy körül, kiknek egyike sokat tett, másika sokat szenvedett. A pártok elkeseredése ily esetben elfelejti az elvet, mint Franciaország példája mutatja; holott a nemzet érdeke a kiváló férfiak sérthetetlen hitelének fenntartását kívánja a nehéz idők számára s ily harcot éppen a *Hitel* és *Világ* írója nem küzdlet.

Azt írja levelében Széchenyi, hogy a *Pesti Hírlap* izgatással van telve. Igaz; azonban minden más hírlapunk is izgat. De, amint Deák Kossuthnak is írta, itt körülbelül ugyanazon szókkal mondja, hogy a hírlapi izgatás hatása kevésbé veszélyes, mint a gyűléseken való izgatásé; mert hiszen a hírlapi izgatást határozat nem követi, sőt éppen alkalmat ad rá, hogy a vitatás által a kedélyek higgadtabbakká váljanak. Ő környezetében és Zalában ezt nem is vette észre még a lassúbb haladóknál sem, bár, ami természetes, volt cikk, mely neki sem tetszett. A népre káros hatását szintén éppen nem gondolja; bár hatnának rá hírlapjaink, mert így közelebb állanának a műveltséghez. Még jóval kevesebbet tart a túlságos gyors haladástól ez izgatás miatt, mert a haladás nálunk nehezen megy; de addig is jó az eszmékkel megismerkedni, hogy a nemzet lassan elfogadhassa a haladás elveit.

Így ír Deák e nevezetes válaszában s nem is írhatott másként éppen ő, aki hat évig küzdött a szabadszólásért és szabad sajtóért s aki főelvül tűzte ki, hogy az ellenzéket, illetve a haladni akaró pártot nem kell megosztani még akkor sem, ha egyesek nem mindenben érthetnek egyet. Széchenyit ez a levél sem ingatta meg; rá nem válaszolt, hanem a kinyomatott művet küldte el Deáknak, mert hiszen úgyszólván volt a levélben a sorok közt egy és más, ami az ő álláspontját pártolta. Egyébaránt az Eötvös, Andrássy, Pulszky és Deák levelét egy borítékba zárva tette el s ráírta: Anti-Kelet Népe.¹

¹ Az egész levelet a Széchenyi-múzeumból kiadta Viszota id. cikkében. *Budap. Szemle* 116. k. 178—187. l.

De mások is, mint gr. Batthyány Lajos, március 2-án, Bezerédy István március 26-án és Klauzál Gábor, aki május 30-án e végett külön is fölkereste, hiában akarták lebeszélni róla. Mindezt bejegyzí naplójába. Március 26-án azt írja: „A magát mérséklő *Pesti Hírlap*-ból látom, hogy Bezerédy István egy vénasszony és Kossuth Lajos egy vén....“ Ez arra vonatkozik, hogy Bezerédy egy korábbi beszélgetését Széchenyivel Kossuthnak a lapról elmondta s mérsékletre intette; Klauzál pedig a napló szerint azt mondta, ne írjon Kossuth ellen, meg fogja bánti. A könyv azonban készült, közben jó nagyra nőtt és 1841 június 23-ikára megjelent.¹

Közben Kossuth is igyekezett, nem barátokat és lelkes híveket, mert ezek száma nagy volt, hanem tekintélyeket nyerni meg. Ezek közé tartozott, mint láttuk, Wesselényi s első sorban Deák. Mert hiszen ez az írói harc ránézve élet és halál kérdése volt s kezdetben némi aggálya volt, hogy győzhet-e? Deáknak, kivel állandóan levelezett, maga írt, tudakolva véleményét arról, hogy van-e lapjában izgatás?

Deák neki körülbelül ugyanakkor felelt március 20—30-ika közt, midőn Széchenyinek írt. „A napokban írok néki — s megírom, hogy a nap kérdésének részletes fejtegetését várjuk tőle leginkább,“ — írja Deák a Széchenyinek írt levelében. Az egész levél nem maradt ránk, csak az a része, melyet Kossuth kiadott a *Pesti Hírlap* 1841. 51. számában azon vezércikke mellett, melyben jelzi, hogy Széchenyi könyve ellen ő is könyvben fog felelni. Ez a hely így szól: „Örülök az élénk hirlapi mozgalomnak s rossz következéseitől nem tartok. Izgatás, ha helytelen, ha rosszkor vagy rosszul intéztetik, ha hibás számolással, titkon, gonosz szándokkal történik, gyűléseken lehet káros és veszélyes következésű, minthogy ott az izgató szónak elragadó hatalmát azonnal határozat követi; s ez már egy lépés, mit visszalépni mindenkor nehéz és egy *positiva quantitas* a politika számolásában, mi ellenünk vagy mellettünk eldöntő is lehet, s ha rosszul vagy rosszkor történt, azonnal kárt okoz; de a hirlapok izgatása csak szabad tért nyitott a szabad vitatásoknak, miket azonnal határozat nem követ, sőt gyakran épen azért, hogy a vitatás alatti tárgynak minden oldala vizsgálat alá vétetik a hirlapokban, s ennek jó és rossz része kímélés

¹ A kinyomatásról is van a naplóban pár adat. Írja 1841 március 31-ikéről, hogy Károlyi Istvánnal beszélt a könyv kiadásáról s hozzáteszi, hogy Bu dán nyomatja, „nehogy K. et co. meglopja őt és biztosan megcáfolja“. A könyv aztán mégis Trattner—Károlynál jelent meg.

nélkül felboncoltatik, *ritkább és nehezebb lesz a gyűléseken eddig gyakran előforduló helytelen és rosszul számított izgatás*“.

Deák tehát egyszerűen és határozottan felelt. Nem mondja itt sem, hogy nincs izgatás a *Pesti Hírlap*-ban; de nem tartja veszélyesnek, sőt hasznosnak. Ez így véve, Kossuth melletti nyilatkozat volt.

Wesselényi véleményét Kossuth, mint láttuk, Vörös Antal útján tudakolta. Wesselényi csak április 15-én felelt, minek bizonyára szintén az volt az oka, hogy alkalmas levélvivő nem akadt. Közben írt neki Benyovszky Péter is április 12-ikéről, de ez nem lehetett befolyással Wesselényi válaszára, mert később kapta meg, aki ezt írja: Tudom, olvasod e lapot s tudod, hogy „mely bámulatra méltó hatással munkálkodik s mohón olvassa itt is kiki, bár a cenzura sokszor gátat vet írásának. Ez a hírlap felserkentette többi lapjainkat is lethargiájból s most már ezek is kezdenek ébredezni s élénkebben írni. Majdnem 3000 előfizetője van; egyezsége szerint Landererrel Kossuth az előfizetőkhez képest kapja díját s jövedelme már tűrhető, kényelmes életmódot ad, jó kedve is van, mert neje is édesíti óráit, melyet csak a cenzura zsarnoksága változtat néha borussá“.

Wesselényi válasza Vörösnek ma még ismeretlen; de tudjuk, hogy egészben Kossuthra kedvező volt s ő is Kossuth-hoz csatlakozott, mint egészben Deák is. Azonban később Deáknak írt 1841 július 17-iki és Vörös Antalnak április 25-iki Wesselényinek írt leveleiből világos, hogy a *Pesti Hírlap* izgató modora ellen kifogása volt és ezért ő is mérsékletre intette Kossuthot. Itt tehát, anélkül, hogy ezt Széchenyi tudta volna, a „modor“ kérdésében hozzá közeledett. Ez, természetesen, Kossuthnak nem tetszett s Vörös Antal levele szerint ezt felelte: „Ő maga is nagyon sokat tusakodott azon, mi módon, mily modorba, mily színbe kellene önteni a lapot, hogy annak kitűzött iránya s célja a legüdvösben eltaláltathassék s elérve legyen; de az első számok megjelenésével már privative, úgy mint nyilvános társaságokban, számos kifakadások történtek ellene, elannyira, hogy Lajos nem láthatott más módot, mint nyílt sisakkal s mintegy a közvélemény hatalomszavával lépni fel, nehogy egyrészen a rokonok iránya tisztaságában kételkedhessenek, másrészt pedig a nem-rokonok valósulva s igazaknak higgyék az ellene felhozott rágalmakat, s akár rossz irányul vádolhassák ezek, akár félenkséggel amazok. Most pedig örömmel mondja Lajos, hogy számolásában nem vesztett; mert azonkívül, hogy egyrészt a rokonokat kételkedésre nem vonta, másrésztől igen sokak-

nak véleményét nyerte meg, kik különben barátai nem voltak. De azért Nagyságod megjegyzését szívesen köszöni“.

Ugyan e napról Vörös még egy levelet írt Wesselényinek, még pedig világosan szintén Kossuth meghagyásából. Ugyanis midőn már az első levél el volt küldve, Kossuth attól tartott, hogy kissé szigorú volt Wesselényi nézete iránt. Megíratta tehát, hogy ő maga mért nem írt már oly régóta, forró tiszteletét küldi s üzeni, hogy néhány hó óta már házas (1841 január 9) s erről még néhány közeli rokonát sem volt ideje tudósítani, neki is csak később írhat; „nagy örömmel vette egyébként megjegyzéseit a *Hírlap*-ra“.

Ezután Kossuth és Wesselényi közt nem volt többé szó e kérdésről. Világos azonban az előbbiekből, hogy az ú. n. modor vagy taktika kérdése még Széchenyi könyve megjelenése előtt bizonyos tekintetben jelszóvá lett, melyről Kossuth környezetében is sok szó folyt. Kossuth, aki épen politikai taktika kérdésében igen nagy mester volt s nem egyszer beszél az „out of door“ politikai taktikáról, most kivált Deák véleményével kezében biztos volt a sikerről s már Széchenyi könyve megjelenése előtt megnyerte a csatát; úgy, hogy már mondta is magánkörben, hogy szeretne Széchenyivel szembeszállni és politikai következetlenségeit kimutatni. Ezt Széchenyi is hallotta s ezért van könyvében az a felhívás, hogy lépjen fel ellene, csak azt ne mondja, hogy egy úton járnak, hogy modoruk, taktikájuk ugyanegy.

Így történt, hogy e két level s folyton növekvő népszerűségének hatása alatt a *Pesti Hírlap* 32. számú vezércikkében (április 21) már egyenesen kihívja Széchenyit. Ez a vezércikk az *Ipuregyesület*-ről szól s ennek érdekében mindenkit részvétre szólít fel „rang, életmód, politikai hitvallás, érdekkülönbség“ nélkül. Ezután egy elég természetes fordulattal áttér az általános politikai helyzetre és megjegyzéseket tesz a taktikáról, melyek szóltak úgy Deáknak, mint Wesselényinek, valamint mintegy előleges cáfolatok Széchenyi könyvére.

Ugyanis, mond a cikk, politikai hitvallást és érdekkülönbséget nem ok nélkül említett, mert ezekre nézre nálunk különös tünemények észlelhetők. Liberáliszmusunk eddig igen nagy részben az első, t. i. az *agitáció* stádiumában volt, melynek célja a fölrázás. Ezt követi a második, t. i. a *diszkusszió* stádiuma, vagyis azon szükségérzeté, hogy a javítás lehető. Erre jön az a meggyőződés, hogy kell is javítani s ez a *cselekvés* stádiuma. Mi ha nem vagyunk is mindenben még a harmadik stádiumban, de minden főkérdésben túl vagyunk az elsőn. Ez a

térváltozás „némelyeket“ különös helyzetbe sodort. Vannak, kik az agitáció korában szabadelvű javítók voltak s a diszkusszió korában visszavonultak vagy épen gyanusítnak s gyűlölik a kor szellemének idézettjeit, akiket ők idézőknek képzelnek. Vannak, akik öt-hat specialitást tűztek ki maguknak s ez jó és helyes volt. Ezekhez azonban a nemzet tettereje kellett s midőn így fölébredt, túltette magát ez öt-hat specialitáson, mert az elvek békóba veretést nem tűrnek. „Vannak ismét mások, kik barátai voltak a szabadelvűségnek, míg kegyelem színében jelentkezhetett; de a gondolat fejükre nőtt, s érzelmüket sérti a kor, melynek kegyelem nem kell, mely jogot és igazságot követel. És ezek birkaszám után mérik a szabadelvűséget, az igazságot“. Mások lomhák voltak az indulásban, de most őszintén törekszenek a legjobbnak kivívására; mások vesztég álltak az első stádium idejében, de kész fegyverzettel; s ismét vannak, kik az első stádiumban már mindenütt forradalmat láttak s íme eljött a két másik stádium s a forradalmi rémalak nincs sehol. Ez a határozatlanokat s a félénkeket megnyugtatta, a javítva haladni akarók szaporodtak, az eszmék ereje s maga a kor kezességet nyújt, hogy irigység, szűkkeblűség, szeretetlenség, kevélység vagy tiszta szándokú elfogultság dacára „jönni fog a jobb kor, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán“. Erre írta Széchenyi naplójába április 22-én: „Azt hiszem, hogy K. könyvem nyomában van“.

A lap ugyane számában még egy más megjegyzés is van Széchenyire a *Fővárosi újdonságok*-ban, mely így szól: „Mint halljuk, Mendelsohn „Pál“ orátoriuma a magyar színházban a vakok intézete javára fog adatni. Kíváncsiak vagyunk tudni, mily hatással és mily eredménnyel? Javasoljuk minden esetre, hogy a tisztelt intézet minél előbb iparkodjék szép szándokát létesíteni, miután az itteni városi reduttermek bérlojében hatalmas vetélytársra fog akadni, ki — mint értesítve vagyunk — a közelgő lóversenyre a híres *Strauss*t akarja lehozatni Bécsből, s Pest közönségének néhány drágán fizetett estvélyben különös műledeletet szerezni. Lám, Emmerling tudja, mi kell nekünk! Haladásunk félreismerhetlen; lóverseny és Strauss! ha az egyik el nem ragad bennünket, elragad a másik; s azért Strauss és a lovak *for ever!*“

Mindez annyira világosan vonatkozott Széchenyi készülő könyvére, Kossuthra tett megjegyzéseire, valamint az általa alapított lóversenyek kigúnyolására, hogy mindenki megértette s Széchenyi őket művében

érinti is. De mindez csak sarkalta, hogy művét minél előbb befejezze, mely ha az akkori nyomdai viszonyokat vesszük, már nyomás alatt volt s június 8-ikára, mint a mű keletzése mutatja, teljesen elkészült. Csakis így jelenhetett meg június 23-ikára. Azonban, hogy ekkor még teljesen nem volt megírva, mutatja az, hogy a *Pesti Hírlap* 37. számára és vezércikkére művében még hivatkozik.

Kossuth e cikke s az utóbbi gúnyolódás azonban Wesselényit mélyen bántotta és 1841 április 29-én Freywaldauból nyíltan megírja róluk Vörös Antalnak a maga elítélő véleményét. Egyenesen mondja, hogy Kossuthtal közölje és akár a lapban is adja ki, ami részben meg is történt. A levélnek t. i. a lóversenyekről szóló részét maga Kossuth adta ki. A levél a következő:

„Több leveleket kellvén ma írnom s íratnom, nem vala szándékom ma V. úrnak írni, de mégsem tehettem, hogy egy pár szót ne írjak. Barátink s azok közt Lajosnak szíves köszöntést. Néki mondja meg, miszerint a 32-ik számbeli „műiparegyesület“-ről vezércikkjének céljait s azt illető tartalmát ugyan helyeslem és méltánylom, de nagyon ohajtanám, ha abban a „birkákról“ példálódzás nem állana. Hírlapnak helytelen tetteket, nézeteket, mondásokat megróni szabad, sőt kötelessége. Ítélszék az, büntet és jutalmaz; de valamint józan büntető rendszerben csak a javítás s a társaságnak büntöstöli mentése nemcsak fő, de egyedüli cél: úgy hírlap sem sújthat csak bántás vagy lakoltatás céljából; oly vágás pedig, melyet más nem érthet, mint akit érdekel, vagy azon néhány, kik a dolgot tudják, sem a közönséget, sem az érdeklettet nem javítja, sem ez utolsót szintoly helytelenség mondatában nem gátolja, sőt bántóan ingerelvén, ellenséges indulatot s abból okvetetlen származó helytelenségeket szül. Hírlapszerkesztőnek ítéleteiben s ezek általi büntetés vagy jutalom osztásában nagyon vigyázattal kell lenni; nagyon vigyázónak, mert egyedül hibázhatóságától környezve s e miatti terhes felelőssége alatt ítél. De semmi ítéletében sem kell oly tartózkodónak lennie, mint önmagát illető tárgyakban. Az említett vágás, mint mondtam, azokra, kik az előzményeket nem tudják, semmit nem hathat s nem is érthető; kik pedig azokat tudják, azok bámulva fogják azt arra sújtva látni, kit ugyanezen lapokban hazánk legnagyobb fiának s más hasonló dísznevezetekkel dicsőítve olvastak.

A versenyzés s lovak elleni tirádát is, megvallom, nem szeretem; egyfelől, mert úgy azt sérti, kit az említett vágás és méltatlanul sérti

és sért sok másokat s ingerel e hasznos lapok s azoknak hasznos törekvései ellen; másfelől mivel helytelenül van a lóverseny Strausszal egy sorba téve. Hogy a lóverseny a lótenyésztésnek s tehát egy nevezetes nemzeti iparágnak nagy hatású, sőt szükséges előmozdítója, mutatója, azt Angolhon (mutatja) s el van az világszerte ismerve; nálunk sem kételkedik már abban senki, mióta néhány iratok e tárgy iránt gondolkozásra serkentettek s e gondolatoknak illő irányt s világot adtak. De nálunk a lóversenyt még egy sokkal magosb szempontból kell tekinteni, a hanyagság, tespedés s elfajultság ezen korában, midőn egyesületekről, közcélokról s arra szánt munkásságról és áldozatokról csak szólni is alig lehetett, anélkül, hogy a szóló az egyik részről veszélyes célzatúnak, másíkról pedig mulató prédaúrnak vagy nevetséges ábrándozónak ne neveztessek, ezen szomorú korban valami komolytárggyú egyesület s vállalat tervével előállani annyit tett volna, mint a közügyek s közremunkálás elleni hydrophobiát még nevelni s e mezőni munkálás útját bevágni; olyannak kellett kezdeni, mi időtöltő, mi divatszerű volt. Merem mondani, mert tudom, miszerint ha verseny, lótenyésztő s rókavadászati egyesületekkel nem kezdjük a dolgot, még soká nem léteztek volna, úgy még ma sem léteznének több más egyesületek, melyeknek létesülése s naponkénti terjedése és szaporodása oly szép jövődőt ígér hazánknak. És azt s azokat, kik ily előrelátó s jól sikerült számításból a lóversenyt s annak mind közvetlen, mind közvetve hasznos egyesülését hazánkban előidézték, Emmerlinggel, a csak önhasznát célzóval egysorba tenni helyes-e?

Ezeket nem írom azon elhatározott szándokból, hogy a hirlapba felvéttessenek; de ha felvétetnek, sem bánom. Ezen esetben mindazáltal, mi a birkákrolói példálódzását illeti, ezt nem vélem közrebocsátandónak, legalább úgy nem, mint itt áll, s azért nem, mivel akarom reményleni, hogy azon példálódzás nem gerjesztett nagy figyelmet, sem az érdeklétben ingerültséget, és azért sem, mivel a fellebbiekéről mindenki ráismerne az érdeklétre, mi igen rossz volna, a versenyt illetőnek beigtatása úgy történhetik, mint az ide mellékelt papíron áll."

Kossuth nem kevésbé ütődött meg Wesselényi levelének szigorú hangján s a lóversenyekre vonatkozó részét némi módosításokkal, névtelenül, noha jó későn, t. i. május 29-én, kiadta egy mentegető szerkesztői megjegyzéssel (356. l.), hozzátéve, hogy a lap „az alapítók nagyszerű céljait” nem akarta érinteni, csak azokat, kiknek egész élete e körben forog; pedig vannak ilyenek is számosan. Természete-

sen, a vezércikkre vonatkozó rész sohasem jelent meg; de Széchenyit ezóta Kossuth ily célzásokkal nem érintette s a levélnek e jó hatása megvolt. Széchenyi azonban nem tudta meg e levél tartalmát. Ekként Széchenyi, ki ekkor Wesselényivel nem levelezett, méltán hihette, hogy Kossuth és Wesselényi nézetei teljesen azonosak, pedig éppen nem voltak; sőt Wesselényi utóbb is mindig mérsékletre intette Kossuthot, még pedig elsősorban Széchenyivel szemben. A *Pesti Hírlap*-ban aztán Széchenyi készülő könyvéről még csak egyszer volt szó, június 19-én (49 sz.). Ugyanis a „Fővárosi újdonságok“ írója ennyit mond róla, miután Dr. Peregriny Elek *Bánya* című ifjúsági műve VI. füzetéről szólt: „Egy másik könyv, mely az előbbenitől ugyan különböző körnek van írva, de nem kevésbé érdekes leendő, e hónap végével Trattner—Károlyi műhelyében fogja elhagyni a sajtót. A könyvnek címe, mint halljuk: „Fonák reform“, s oly férfitől ered, ki életét és vagyonát eddig merő áldozat gyanánt tekinté a hon oltárán; ki buzgó s őszinte barátja minden jónak és üdvösnek, kinek végre azon szerencse jutott írói és honpolgári pályáján, hogy fáradozásai soha félre nem ismertettek, soha ármány, előítélet, irigység és szeretetlenség s ama légió számú balgaságok és ellenkedések ellen nem kelle küzdenie, melyek bojtortján gyanánt ragadnak az előrehaladóknek lábaiba.¹ Nem kételkedünk, hogy a nagyhírű szerzőnek neve ezen munka által még fényesebben fog tündökölni a hon egén. Mi szívesen üdvözljük a nemes szerzőt, és méltányoljuk nemes törekvéseit“.

A mű, mint említettük, június 23-ikára jelent meg Széchenyi neve nélkül ily c. alatt *A' Kelet Népe 1841.* (Pesten, Nyomt. Trattner—Károlyi betűivel. 8° 4, 387 l., 1 levél. Ebből 374 l. szöveg, a többi a 387. l.-ig *Jegyzetek* és 1 levél: Némelly javítások.) A mű 22 fejezetre oszlik, azonban e fejezetek nem számmal, hanem új lapkezdéssel vannak jelölve. Most a nevezetes mű ismertetésére térünk át.

IV.

1. Magyarország az utóbbi 15—20 év alatt nagyot haladt s ezt azok is elismerik, akik nem küzdöttek érte. Ez a haladás visszanyúlik már 1760-ra és 1790-re; éppen ezért halálával gondol ő azokra, akik e

¹ Csillag alatt ehhez Kossuth a következő megjegyzést teszi: „Ha jól értjük az „Újdonságok“ szerzőjét, a nagy hazafi, kiről itt szó van, ily szerencsével éppen nem dicsekedhetett, sőt igen sokat kelle mindezen bajokkal küzdenie. Szerk.“ A rovat írója Frankenburg Adolf volt.

haladást előidézték. Azonban alkotmányunk romokban hevert s a nemzetet ő és barátai halottnak hitték. E 15—20 év alatt ez is fölvirult s ez ennek a nemzedéknek érdeme. De ők ezt a haladást nem anyagi javakban, hanem az alkotmány és nemzetiség, tehát szellemi javak kifejtésében keresték, mert a jövőnek csak ezek a biztosítékai s nem megfordítva. Ezt jelenti nemzeti életünknek magasabb szempontból fel fogása. Minden nemzet vágya más: a franciaé a dicsőség, a töröké a nyugalom, másé a becsület, a pénz, a múlt vagy a jövő. Az, aki tehát nem teoretikus ábrándozó, vagy népboldogító autokrata, célt csak úgy ér egy nemzet fejlesztésében, ha ennek alaptulajdonaít ismeri; mert őket mind egy formába önteni, buta vállalat.

Így voltak nemzetek alkotmány s függetlenség nélkül is boldogok s lehetnek ma is; más pedig ezek nélkül nem élhet. Minden nemzetnek van tehát geniusa s a miénk az alkotmány és nemzetiség. Ennek föl nem ismerése okozta, hogy a sír szélére jutottunk. Ennek a közeli nemzeti halálnak — mert nemzetiségünk még alkotmányunknál is fontosabb, — szomorú sejtelmével szállt sírba Széchenyi apja, Ferenc; ő azóta folyton azon töprengett, hogy van-e a nemzet feltámasztásához remény. Ez volt életének főfeladata. Azt látta, hogy e nemzet jobbjai vagy a multon keseregnek, vagy a jövőtől várnak reménysugárt; míg a német a jelenben él, a magyar már-már elvesztette nemzetiségét. De ez csak „volt“ s most már van remény rá, hogy a magyar „lesz“ még; de mindenesetre „lehet“.

Azonban ezért jövőnk még korántsem biztos s ha biztos volna is, ez még nem okvetetlenül nyereség az emberiségre. Itt az a kérdés még, hogy minő lesz fejlődésünk. Ő nem tartozik sem a lemondók, sem a külföldieskedők, sem a dologtalan szemlélők, sem a haladás miatt remegők, sem a halálmadarak, sem a nemzethajszolók közé, kik mint „politikai költöncök“ meg nem emésztett teoriáikkal elbizakodva ösztönzik a nemzetet; ezért amint a nemzetet halálos álmából fölrázta, úgy most már, bármi következék, elkialtja: „veszély fenyegeti a magyart“. Akkor azt mondta: álmokórságban a magyar, de még van idő a fölébredésre, bár nem sok; most azt mondja: zavarnak vezéreltetik a nemzet, de még a balirányok leküzdhetők; sok idő azonban már nincs.

2. Jövőnk biztosításának alapja tehát: „*Nemzetiségünk biztosítása, nemesb kifejtése*“, mondja Széchenyi aláhúzza a szavakat. Igen, ezt felismertük, de ennek kifejtéséhez bölcsesség és előrelátás kell; ehhez

járulni a legnagyobb dicsőség; mert itt arról van szó, hogy a magyar sajátos tulajdonait kifejtsük s az emberiségnek egy nemzetet tartsunk meg a műveltség és jólét legnagyobb fokára emelése által. Ámde nem az anyagi jólét a fő, „a léleknek kifejtett gazdagságai szolgáljanak boldogságunk alapjául s ne az anyagnak oly hamar hervadó kincsei“. De itt teoretikus ábrándokba tévedni nem szabad; ő ezt sokszor mondta, azonban vagy nem hallgattak rá vagy félreértették s valóban néha rejtélyesen beszélt. Most eljött a nyíltság ideje. Ő mindig sejtette, hogy a magyarra nagy jövő vár; mert míg Európa többi nemzetei elvénhedtek, a magyar fiatal faj; minden jel nagy jövőt jósol neki. Ezt belátva, lépett fel ezelőtt 16 évvel, azzal a feltétellel, hogyha senki, akkor e jövő nagyság alapját ő fogja megvetni. Odahagyta katonai pályáját s mélyreható számítással fogott a munkához és soha semmit sem rögtönzött; minden lépte, minden tette, bár lelkesedése néha az egekbe ragadta, egy előre kiszámított messzeható terv szüleménye. Ezt kötelelességérzet műveltette vele; mert ő a jövőben szereti a magyart.

3. Mikor ő föllépett, tehát érett megfontolással és jövőbelátással tette s első alapításaival messzebb ható céljai voltak; de nem szólt rólok, hogy ne kockáztassa a jövőt. Mindig szeme előtt tartotta, hogy „nincs vétkesebb elfogultság, s mely több földi bajoknak volna kútfeje, mint másokat vezetni akarni ahhoz kívántató tulajdon nélkül.“ Nem is vezérszerep volt a célja, hanem az, hogy a nemzetet kibékítse a kormánnyal s viszont ezt kibékítse a nemzeti haladás törekvéseivel; ennél fogva a nemzeti erőket egyesíteni volt terve. Ezért az elkorcsosult főurakat s a nemességet akarta felrázni, amit épen neki tennie természetes volt, mert közülök való. Erre céloztak eddigi iratai, melyeket oly szellemben írt, amint legutetszetősebbnek vélte. Később, mivel mindig a jövő volt szeme előtt, már rendszerrel és szabatos tervekkel lépett volna fel; de részint felülről gátoltatott meg, részint a nemzet egy része túlfutve mozdonyát, őt megelőzte. De ő nem igyekezett utánok iramodni, sőt buba merült miatta, minthogy veszélyes kapcsolatunk miatt Ausztriával őt sem fönt meg nem értették, hogy ami hazánkban történik nem elszakadó, csak haladó törekvés, sem a nemzet nem értette meg, hogy ő a kormánynál jót akar. Így hitele fent és a nemzetnél egyaránt csökkent, sőt „politikai helyzete két pad közti lön.“ De őt ez sem csüggesztette s minden erejét megfeszítette tiszta öntudata mellett, hogy maga a kormány álljon elnyomás helyett a haladás élére s a nemzetet pedig csillapítsa. Ez sem sikerült.

Így virradt ránk az 1839-iki országgyűlés, mely már a legnagyobb láz jelei közt folyt le s békés befejezésében már senkisem hitt; míg végre böcs fejek be nem látták, hogy „ennél ne tovább“. Minden hajszálon függött, a provisorium veszélye fenyegetett s csak az isteni gondviselés mentett meg, az a „Nemtő“, mely a gyermeket s az ifjat vezeti s épen nem az „Értelem“, mely a férfikor sajátja. Ez a „Nemtő“ volt eddig is a magyarnak vezetője; de már elhagyja s ha a férfikorban az „Értelem“ nem fogja vezetni, egyszerre az aggkorba lép, mitől Isten mentse. Hála azoknak, akik e „Nemtő“ kéznyújtását még a kellő időben fölismerve elfogadták.

De most már ideje, hogy a nemzet az „Értelem“ vezetése alá adja magát s az alkotmány rendszeres átalakítását kezdje meg; mert a régi már elavult, épen azért, mert nagyon is régi. Most a diagnózis az, hogy „az agitatio szükségé ideig-óráig megszűnt“, most a hangyamunka van a teendők során. Ezért halát ad az égne.

4. Ily érzelmek dagasztották keblét az országgyűlés után, azonban fenmaradt egy töredék, mely akár jószándékú lelkesedésből, akár érdekből, e kiváló honfiak kibékítő sikerét gyanúsításokkal aláaknázni törekedett. Aggódni kezdett; de megnyugodott, mert tapasztalta, hogy a közvélemény nincs mellettök s így újra reménye támadt, *hogy félig feudális, félig-meddig alkotmányos szervezetünk tiszta képviseleti rendszerre fog átalakulni* s a nemzetiség fel fog virágozni. Ezek a nemzeti lét két nagy érdekét teszik, még pedig mindkettő a tiszta értelem vezetése alatt, vér nélkül, polgári erény által. Voltak ugyan most is, kik főkép hiúsági szerepre vágyva, gyorsabb mozgást, nagyobb erő kifejtést javasoltak; de sikerült őket a józan elemnek elnémítani.

Ekkor egyszerre, ő nem tudja ki által és mi módon, egy oly lap terve fogamzott meg, mely a múlt országgyűlés végén tömörült haladók összpontosító, józan közlönye legyen, különösen a haladás egymásutánját jelölje ki s józan középutat mutasson a despotismus és anarchia elkerülésére. Oly cél, melyet, ha meg lehet valósítani, a leg helyesebb. Így indult meg 1841. jan. 2-án a *Pesti Hírlap*, melyet a kormány engedélyezett, sok buzgó hazafi kívánt, de ő aggodalommal fogadta.

5. Aggodalommal fogadta, mert viszonyaink bonyolultak egyfelől bent, a sokféle nemzetiség, faj, vallás, másfelől Ausztriával való viszonyunk miatt. Azonban haladni mégis lehet s mert lehet, kell is; de ehhez nagy számítás, következetes eljárás, nagy belátás kell s fő-

kép kerülendő a kapkodás, a jelentéktelenek előtérbe állítása; mert mindent egyszerre tenni nem lehet s főkép nem azonnal.

Így elsősorban is nemzetiségünk és alkotmányunk kifejtése, e két nagy érdek, bizonyos esetekben teljesen ellentétben állanak. Választanunk kell tehát, melyiknek adjuk az elsőséget a másiknak elhanyagolása nélkül. A nemzetiség, a magyar nyelv ügye, hála Felsőbüki Nagy Pál fellépésének, már biztosítva van. Ebben a tekintetben tehát most már nyugalom és kitartás elég; most a logikai számítás szerint minden erőnket összpontosítva s a nálunk oly divatos jobbra-balra ingadozást, apró részletekért való hevülést mellőzve, tehát a balszárnynak, a magyarságnak, „védő“, a jobbszárnynak, az alkotmánynak „hataladó“ szellemben kellene működni. Ez a helyes csataterv.

Ennek oka pedig az, hogy a magyar nyelv hivatalos állása már megvan s csekély számunk miatt itt erőszakkal a további magyarosítással célt nem értünk, vereségünk biztos; ellenben ha az alkotmányt minden hazai nemzetiségre kiterjesztjük egyetemesen és egyénenként, itt győzelmünk biztos; ellenkező módszerrel pedig csak gyűlöletet fogunk náluk aratni, mint eddig is történt. Azt tehát tennünk kell most, minél előbb; mert ez összeforrasztja az egész nemzetet s ebben a keleti kérdés veszélye miatt pillanatig sem szabad késlekednünk. Előre tehát az alkotmányos jobbszárnyal.

És itt az első kérdés: mi ez az alkotmányos jobbszárny s a másik, hogy mi módon lehetne ezeket az elemeket a nemzet és a trón javára összeolvasztani? Az elsőre egyszerű a felelet: áll Magyarország alkotmányos rendjeiből; a másik pedig, hogy miként kellene ezekkel megkedveltetni az oly nehéz ügyet, már bonyolult s itt a felhevült szív mitsem ér, itt eszünket kell minden szenvedély nélkül használni. Ez pedig azt javalja, hogy most nem fellázítóan kell e kérdéssel bánni, hanem csillapítólag, mert hiszen a rendek túlnyomó részében a jóakarat „mindent tenni“, úgysis megvan.

6. Eddig tart, tehát a 84-ik lapig, a mű bevezetése. Most a *Pesti Hírlap*-ra tér át. Nagy belső küzdelmek közt írja a következőket s kinyjainak oka: „látni, mint borul hazánkra vész s nem lelni magamban annak elmellőzésére váltig erőt“, kiált fel Széchenyi. Vannak, akik régebben sem vettek észre semmit s most sem; de ő világosan látja, hogyha a *Pesti Hírlap* „tökéletesen ellenkező taktikát nem követ s magasb szempontból nem fogja fel nemzetünk egybebonyolódott létét, honunk állását: megsemmisítésre vezeti a magyart s szaporábban mint

gondolnók"; másfelől kétkedik magában, hogy fog-e oly világosan szólni, hogy meghasonlásnak oka ne legyen? Legjobb volna visszavonulnia; de engedelmeskedik belső szózatának.

A *Pesti Hírlap* szerkesztője ma az ország legnépszerűbb embere, ezzé tették őt kiállott fogsága, a nemzetnek tett eddigi, a valónál nagyobbra értékelt szolgálatai; mindenki benne bíz, hogy ő menti meg a hazát s emeli a dicsőség polcára. E népszerűség nem lesz állandó; de addig mindenható s ha jóra használja és a közjó érdekében fel is bírja áldozni, dicső tett. Mert az állandó népszerűség inkább használ az egyénnek, mint a köznek s az ily ember, aki ezt teszi élete vezéréül, mint a *Pesti Hírlap* szerkesztője, tévútra vezetni nemzetét, ha ez, kivált mint a magyar, éppen fejletlensége miatt, oly könnyen hajlandó hinni a túlzásoknak.

A történelem is azt tanítja, hogy a legnagyobbak azok, akik népszerűségeket ugyan „könnyelműen“ el nem játszták, mert ez otrombaság, sőt bűn; de ha kellett, az igazság érdekében lemondtak róla; mert az önbecsülés és lelki csend még nagyobb javak. Ime, ő a kellő pillanatban le tudott mondani a hatalom, a kormány minden javairól nemzete érdekében s most lemond a nemzet tömegétől neki adott népszerűségről is, nem könnyelműen, hanem a haza javáért. Most az a kérdés, hogy le fog-e tudni ilyen okokból a *P. H.* szerkesztője is mondani vagy a legjobbra fordítani? Ő ezen nem kételkedik.

7. Ő nem lát a *P. H.*-ban „rossz irányokat, rosszra vezető szándékat“; hanem azt, hogy alig lábbadozó nemzetünket az anarchiába, vagy mi hihetőbb, az önkényuralom felé hajtja; ha „tökéletesen ellenkező taktikát nem követ“, melyet ő a tapasztalás, hidegész, tudományos terv szerint állapít meg.

Aggódo sejtelmek tehát megvalósultak, bárha ellenkezőt szeretett volna remélni, de csodákat nem várhatott. Azonban — mondja — (98. l.) már az első 4—5 számból s kivált vezércikkeiből ítélve, „oly minden terv nélküli, szövevényes körülményeinkbe oly kevésbé ható, a legsajnosabb csalképzetekkel megtelt, felhevülés vagy pillanati izgalom sugtából ide-oda kapkodó, minden érdeket éllel egymás ellen állító, a kicsinyeket a nagyok ellen, a szegényeket a gazdagok ellen felingerlő, feluszító lapra — már csakugyan meg kell vallanom — legtávolabbról sem voltam elkészülve“.

Ez pedig annál megdöbbenőbb, mert e lap nem a háttérbe szorított túlzók lapja, legalább nem úgy lép fel; hanem a józan haladóké

s így a külföld is ekként fogja fel, vagy annak fogja hirdetni. Már pedig ez a lap a 18-ik számig annyi mindent fölka-vart minden javító terv nélkül, ami páratlan. Ezeket a vezércikkeket, melyek nem is vezércikkek, hanem a „vezérnek cikkei,“ nem a messzelátó államférfiú írja, hanem egy jóhiszemű misericordianus frater, egy nőszívű érzelő s több ilyes, akik mind jó munkát végezhetnek; de nem kell fölcserélni a szerepeket, pedig itt ez történik. A szerkesztő a nagy áttekintés helyett abban gyakorolja erejét, hogy minél gyűlöltebbé tegye a főrendeket a nemesi rend s a kiváltságos rendet a nagy tömeg előtt; ahelyett, hogy munkára buzdítna, a dologtalan szegényt ingerli; a főnemest elidegeníti a közjótól; a kazánt túl fűti, mikor már a gép jól jár, míg szétpattan s azt dicséri, aki ebben előljár; az alkotmányosságot fenntartó rendeket egymás ellen ingerli vagy bizodalmatlanná teszi; a nagyobb sajtószabadságot kompromittálja; a municipális önkormányzatot, mely eddig nemzetünk védőbástyája volt, francia felforgató eszmékkel tölti el, ami fejtelenségre vagy zsarnokságra vezet.

8. Ily érzéssel olvasták a *P. H.*-ot eddig mindazok, akik nem képzeleti világban élnek. Ezekből kitűnik, hogy ő a lap szerkesztőjének nem szándéka tisztaságáról kételkedik, elveit is jobbadán osztja, sőt magáéinak vallja és ismeri; hanem „egyedül azon modor ellen lehet és van — mond — kifogásom, mely szerint, mint ő hiszi, felemeli a hazát“, mint hiszem viszont én, „sírba dönti a magyart.“ Ily fontosnak tartja a modort.

Tűrje el tehát a *P. H.* szerkesztője, ha őszinte lesz, bár tudja, hogy a kormánynál helyzetét nem javítja, a nemzetnél pedig teljesen elrontja; mert ha a *P. H.* modorán nem változtat, ennek a syllogismusnak fő-tétele a nagybirtokosok gyűlöletessé tévése, vagyonaik elkobzása; kiseb-bike a többi birtokos ugyane sorsa s következménye a haza és főkép a magyarság bukása.

Nem tartozik ő a remegők közé s nem is a haladástól tart, hiszen ez életének célja; hanem azt akarja, hogy vizsgáljuk meg, mely utak nyitottak, melyek nem, melyeken lehet gyorsan, lassan, vagy végre csak úgy haladni, „mint a fűszál nő“. Ismétli tehát program-mját, melynek fő elve, hogy most az alkotmány útján kell előhaladnunk, de nem erőszakkal, mert ez okvetetlenül ellenhatást szül. Tehát ha az alkotmány útja most a legbiztosabb s legjobb út, ezen kell haladni; de nem úgy, mint a *P. H.* hirdeti, mert így veszélyezteti az alkot-mányt és nemzetet egyaránt.

9. Ő nem kételkedik a *P. H.* szerkesztőjének jó szívében, sem nagy eszében; de „taktikája, modorja hibás“ s annyira hibás, hogy a két elsőben is kétkedni lehetne. Már pedig, példákkal magyarázza, mindenben a taktika a fő. E példákból világos, hogy jó szív, lelkesedés, nagy ész mellett lehet valaki ügyetlen taktikus; viszont lehet jó taktikus kevésbé érzékeny szív és kisebb lelkesedés mellett. Ezt kívánná a *P. H.* szerkesztőjének is: bár lenne kevesebb tehetsége, bár ne törné magát annyira nappali és éjjeli munkával; „de volna modorja, volna taktikája inkább jobb“. Ő nem a *P. H.* megszűnését óhajtja, épen nem, hanem taktikája megváltoztatását kívánja, mely rossz. Ennek bebizonyítására vállalkozik, még pedig kérlelhetetlen számokra hivatkozással s reméli, hogy győzni fog, elleneit pedig megveti és kihívja maga ellen.

10. Ennek megmutatása azonban szövevényes feladat; mert itt nem a multakból kell tanokat kivonni, hanem a jövőnek kell irányt szabni. Könnyebb volna hallgatnia s talán bölesebb is; de egy belső szózat szólni készíti, bárha mindezt, mit fel akar tárni, korainak tartja; de ez azt mondja, hogy ha valaha, most kötelessége szólni, most a hallgatás bűn. Azonban rendszerét csak nagy vonásokban fejt ki.

Gyakran megesik, hogy egy pompás gép nem működik jól egészen kis okokból és kis javítás elég a sikerhez. Ez így van a gyakorlati életben is, kis dolgokon fordul meg a siker; de az aztán bizonyos, hogy ha a részek visszasan állanak, a gép annál biztosabban elakad. Ez a *P. H.*-ra teljesen áll. Irányzata jó, kiváló részek vannak benne, mégis káros, sőt vesztes hatású s ezért kimondja, hogy a *P. H.* szerkesztője miben hibáz: „Egyedül abban, hogy a képzelet és gerjedelmek fegyverével dolgozik s nem hideg számokkal, vagyis, mint a közéletben a bevett szójárás szerint mondani szokták: a szívhez szól, ahelyett hogy az észhez szólna“. (153. l.)

Ez az ő „országglási rendszerének kulcsa“; ezzel ő régen előállott volna, meg is pendítette a *Hitel*-ben s bővebben a *Világ*-ban; de nem értették meg, sőt szívtelennek kiáltották ki.

11. „Országglási rendszeremnek alapja az, — ismétli itt — hogy az észnek is külön működési köre van, a szívnek is, és hogy országglásban, valamint pl. a gyógytanban, egyedül az észnek szabad működni, a szívnek ellenben jóra, nemesre gerjesztésen kívül még csak mocanni sem. Ebből áll az egész.“ Más szóval, mondhatni, értelem és érzelem az, miről itt szó van, melyek működésükben épúgy különböznek, mint őt

érzékünk s époly kevésbé vághatnak egymás működésébe, mint érzelmeink; azaz az értelem nem érez, az érzelem nem okoskodik. Hatáskörük tehát más; az érzelem teljesen alkalmatlan mindarra, ami számoláson alapszik, tehát alkalmatlan az országlásra, midőn nem lelkesítésről, hanem a miként cselekvésről van szó, mi csak számításra alapulhat. Ebből világos, hogy mennyire téveszti el hivatását a *P. H.*

12. Nem kicsinyli ő az érzelmet, sőt ennek kifejtését kívált a gyermekkorban, nyilatkozatait a gyermekkorukat élő nemzetekben, működését a közéletben époly nagyra tartja, mint az értelemét, de a maga helyén. Kormányzásban csak a nyugodt, számító észnek van igazi joga, mely nem részleteken kapkod, hanem a nagy egészet nézi s a jövődőt készíti elő.

De ha mindenütt igaz ez, még igazabb nálunk, hol a nemzetiiséget és alkotmányt nemcsak megmenteni, hanem magasra is kell emelni.

Már most mit várt mindenki a *P. H.*-től? Nem egy élénkebb, hanem „életbe vágó, iránytadó lapot“, melynek a szerkesztő nimbusánál fogva hatása rendkívüli legyen s ez a hatás meg is van, de a legrosszabb, t. i. a francia hírlapirodalmat követő teljesen téves irányban, az érzelmekre s nem az értelemre hatva, nem az értelemtől, hanem érzelemtől vezetve, mely okvetetlen túllicitalja önmagát, mert nincs határa s ebben van „gyökéroka, miért nem alkalmas kormányzásra.“ Ennek az iránynak hatásai végzetesek s a szabadsajtóval való visszaélés okvetetlen forradalomra és rémuralomra vezet. „Lehető legnagyobb bűn“ ennél fogva „másokat vezetni, kormányozni akarni ahhoz való tulajdon nélkül.“ (173. l.)

De hát ennek az igazságnak megismerésére, hogy bármily nagy rendszer alkotására csak a tiszta értelem alkalmas, elég a természetet s a világegyetemet ismerni; vagy ha ezt nem bírjuk megérteni, vizsgáljuk meg saját életünket s ebben is megeléjünk az értelem vezérnyomdokát; vagy tekintsük meg a keresztény vallást, mely maga is az észnek vallása s épen ezért örökkévaló.

13. Az értelemnek, az észnek ez az alkalmazása tette naggyá Angliát és Amerikát, sőt fogja még nagyobbá tenni. Ez nem véletlen. A francia és német azért marad vissza, mert, bár más árnyéklatokban, „jobbadán“ az érzelem és képzelet körében forog s jobb irányt csak az angol példa követése ad. Ezért terjed az angolság hatása, melyet angломániának gúnyolnak. Itt nem erről van szó, mert minden mánia

természeténél fogva rossz, csak arról, hogy kormányzásban tehát az értelmet kell vezérül választani.

Már most ha valaki ebből a magasabb szempontból nézi a *P. H.*-ot, az ebben eddig foglaltak nem alapok, melyekre a jövőt építeni lehetne, nincs is bennök összhangzás, láncolat, terv; hanem alkalmi kilobbanások, pillanatnyi fölhevülés vagy épen feltűnési vágy szüleményei, nemzeti kérdésnek feltüntetéseik kicsiny vagy jelentéktelen részleteknek. Ez magyarázza meg, hogy ephemer sikerekre vágyva semmi lényegeshez nincs időnk, pénzünk, erőnk. Így pl. jó a kisdedovás, a Mátyás szobor, a tömlőcök jobb berendezése, hasznos ismeretek terjesztése s hasonlók, ezeket ő mind óhajtja; de hát ilyeneken fordul meg hazánk sorsa, hol a nagy alkotások, minők municipium, városrendezés, kórház, dologház, örültek házai, lelencházak stb. hiányoznak, a haza lakosai szűken élnek, népoktatás alig van, a nép nagyobb részének egy talp-alatnyia sincs?

„Nem is egyebek ilyféle egybehangzás és tervnélküli erőlködések, mint az ömledező szívnek egy kis hiusággal összeházásított rögtönzéseik.“ És ezekben Angliára és Amerikára hivatkozik a lap, ahol mindezek megvannak. Igaz s tehetnők mi is; de nem most, a nagy feladatok előtt, mert erőpocséklás; hanem tegyük azt, amit ők tettek, midőn velünk egy fokon állottak; mert ezek nálunk, fájdalom, még nem lehetnek napirenden. Ha e megfordított, esztelen sorrenden nem változtatunk, ez az álmjárás vagy a netán „valahol lappangó Macchiavelli okvetlen lángba lobbantja és örök gyászba süllyeszti a hazát“.

Elismeri, hogy eddig a *P. H.* kezdeményeinek kevés volt a hatása; de félni lehet, hogy a példa ragadás s a szenvedélyek uralomra-jutása elsöpörheti a hazát, melynek jövője egy hajszálon függ; azonban e hajszál sorsa kezünkben, illetőleg a vezetők, a kolomposok kezében van.

Most kihúzat fiával egy számot a *P. H.* eddig megjelent 22 számából. A 18-ikat húzta ki. Ezzel akarta ugyan könyvét végezni, de nem baj, mert ez őt a „18-dik Brumaire-re“ emlékezteti, amely nap Franciaországban a respublica helyébe az önkényt állította. (180. l.)

14. Különben is mindegy, mert a *P. H.* szerkesztőjének minden sora ugyanazt az „ömledező érzelmet“ mutatja. Már pedig épen ez a baj, mert ő nem az élénkséget rosszalja a lapban s ilyesek szellőztetését, mint a cikk teszi; hanem azt, ahogyan a szerkesztő teszi, akitől a „csalképzetek“ megigazítását várják. Ma, midőn hazánkban minden

mozgásban van, egy nagy nemzeti érdekbe összeolvasztás volna helyén vagy aztán inkább semmi.

Ez a vezércikk megdöbbenő képet ad egy két évvel azelőtt élve eltemetett Bay József táblabíróról Surányban (Bereg m.) s ez valóban rettenetes; ilyestől maga is tart, ezért elrendelte, hogy eltemettetése előtt szívét kivegyék. Ebből az esetből kifolyóan a szerkesztő minden faluban halottasházak felállítását javasolja. Természetesen, mond az író, e cikk hatása alatt bizonyára egyetlen emberrel sem fognak kevesebbet elevenen temetni el, mint előbb; hatása tehát semmi, de oly fáklya, mely ha kellő gyújtó anyagra talál, elég, hogy mindent lángba borítson. Pedig az ily elevenen való eltemettetés bizonyára túlnyomó mértékben mese; bizonyára egész Európában 20 év alatt esik meg egyszer; de ha gyakrabbi eset volna is, példája e cikk annak, hogy a közjó mint áldoztatik fel egyes kis részletnek, annál is inkább, mert Eötvös Tamás, az említett Bay veje, az egészet rágalomnak nyilvánítja a 23-ik számban. (186. l.) Így hát a lap nemcsak nem éri el a célt, hanem hatása ellenkező lesz. De ha még célját, a halottasházakat és halottasszobákat elérné is, ugyan e kis töredékjavítás mit ér a nagy nemzeti nyomorhoz mérve?

Ámde még ez is jó volna, hiszen részleges javítások adják az összes javítások összegét, ha az eset igaz volna s a szerkesztő nem mondana többet; de a baj az, hogy hozzátesz, ami 100 javítást 100.000 kárrá növel. Mert a szerkesztőnek nemcsak e, hanem majd minden cikkében való elkalandozásából kitűnik valami veres fonál s ez nem más, mint minden birtoknak, „minden felsőbbségnek gyanúba hozása, gyűlöletessé tétele“ s ezzel annyira el van telve, hogy talán öntudatlanul is teszi.

Itt ez a veres fonál abban jelentkezik, hogy minden ok nélkül elkalandozik a pesti külvárosi nyomortanyák rajzára, a szívtelenül bért követelő háztulajdonosokra s úgy állítja be, mintha ezt ő fedezte volna fel és mintha ennek enyhítésére semmisem történnék, pedig ennek ellenkezője igaz; de minden nem történhetik meg s nem épen Pesten, hová az ország majd minden kóborlója összpontosul. Ezért csak az a kormányzati elv helyes, mely a lehető legnagyobb szám boldogságára céloz. Ez pedig nem a *P. H.* útja; az ily andalgásokkal ő és hívei épen az ellenkezőt érik el, sőt erre egyenesen rátörnek a részleteken való kapcsolással, optimismussal, philantropiával és ideológiával, még pedig anélkül, hogy tudnák. Így nem a közjólétet, nem a munkát, a hala-

dást, hanem az irigységet, a más vagyonára való mohó vágyat növelik, nem a nagy szám boldogulását.

15. A *P. H.* ekként mindig nem a közboldogság iránt érdeklődik, hanem a kivételek iránt s így az egyesnek sem használ. Elvennie a gazdag holmiját s a szegénynek adná, nem vizsgálva, hogy amaz nem jótékony-e s emez nem hypokrita?

Akadnak álmadozó terelőre, rögtön a gazdagoknak esnek az ilyenek, hogy miért nem segítik, meg sem vizsgálva, hogy terve valóban ér-e valamit. Kérelmező fordul hozzájuk, azonnal igaza van s akire panaszkodik, bizonyosan gonosz. Holttestet lelnek az utcán, vagy csak hallanak róla, rögtön a mulatozóknak esnek, kiknek nincs szívök, holott talán az a hír nem is igaz. Valakire 25-öt mérnek, talán jogosan, azonnal a poroszlókat és a bírakat korholják, kik bizonyára igazságtalanok. Elítélik a statariumot, melyre talán csakugyan szükség van és lesz, míg nemzetünk a műveltség magasságára nem jut s a becsületeseket juttatná majdnem a statarium kezére.

Mikor gyermek és ifjú volt, őt is meghatották az ilyenek s nagy emberboldogító tervei voltak; utóbb az élettapasztalat meggyőzte, hogy nem az akarat hiányzik itt s a dolgok jobban mennek, mintha e szívömledézök szerint forognának. Ekkor meggyőződött róla, hogy az ilyenek kormányzásra nem valók, még ha őszinték sem s annál kevésbé, ha nem azok, csak hírnévre vágyók. Már pedig ez mind benne van a *P. H.*-ban, írja cikkeit akár a szerkesztő, akár adeptusai s bennök válogatni szinte nehéz, szóljon akár a „pénz szűké“-ről, akár a „szelíd torturá“-ról, akár a „nyilvánosság“-ról. Így kevés kivétellel a társadalom minden részét kínpadra vonja s ha ez még sokáig így tart, minden kapocs szétszakad. Ilyeseknél elsőbbséget érdemelne a nemzeti játékszín, gyermekkórház, birtoktalanság, kisdedóvás, hivatás, bot, vessző, korbács, nemzeti veszély; de nem úgy, mint a *P. H.* gondolja s mint a „szívbajnokok“, akik okvetetlenül veszélybe döntik a nemzetet. Ily nagyra felfútt, de kevés országvezető képességgel írt anyaggal teli a *P. H.*

Ezért távozott el a 18-ik szám cikkétől, hogy ezekben mutassa meg, mely szerint „a *P. H.* nem egyéb, mint egy nagy revolutioi syllogismus, mert nem az értelemhez, de az érzelemhez szól.“ Ám ilyest könnyű állítani, de bebizonyítani nehezebb. Vegyük hát e cikket pszichológiai vizsgálat alá, mert noha vannak ennél jellemzőbb cikkek is, ebből is kitűnik az, amit meg akar mutatni.

E cikkben először is valami rendkívüli esetet ír meg, már akár igaz, akár nem; mert érdekesebb, izgatóbb akart adni, hogy lapja népszerűségét növelje, mi úgy ebben, mint egyéb cikkeiben a főszempontja s aztán „mindig valami politikai fűszert is ragaszt” az ilyeshez, mi kedves a szívnek. Természetesen, teszik ezt a francia és angol lapok is, de ott veszélytelen, mert a műveltség nagy s megemésztí az ilyest; nálunk azonban, hol most józan irányításra volna szükség, felette veszélyes. Ámde nála mindig az volt a főérdek, hogy olvasói számát növelje.

Ez a pont az, melyben hibázott. Ime, e 18-iki cikkben is a magában nem igaz eset leírása után rátér arra, hogy rossz egészségügyünk idézi elő a gyermekgyilkolást, másodszer megelégszünk azzal, ha ezt a hóhérral akarjuk meggátolni s végül, hogy a vidékre adott gyermekekért 4 pfért fizetünk évnegyedenként, mi 80—90 gyermek halálát okozza, míg a más tíz az utcán fagy meg. Már most ily vádak psychologicse nem azt szölik, amit a cikk kíván, hanem kiölik a fensőbbiség iránt a hitet, a gazdagok iránt a méltánylást s végre az igazságot is. Ilyenekből egyfelől a kellő vezér alatt forradalom, a közhivatalok vívőire nézve elkedvetlenedés ered s ez mutatja, hogy kivált ily ifjú népnél, mint a miénk, mily veszedelmeket rejt magában ily hírlap és ily szerkesztő. Mondhatják s mondják, hogy előkészület nélkül lett szerkesztő; de ez mindegy, mert nincs veszélyesebb, mint másokat vezetni akarni kellő arravalóság nélkül.

De hát a legnagyobb baj az, hogy a szerkesztő a népszerűségnek mindent feláldoz, mint „Hivatás” c. vezércikkében maga megvallja; mert népszerűséggel igen sokat lehet használni, e nélkül pedig nem. Holott ez sem áll, mert lehet használni, csak fényleni nem. Ő tehát nem elégszik meg cikkében az említett dajkabérrel, hanem a külvárosi háztulajdonosok házbérét is le akarja szállítani, kik talán ebből élnek s talán szorgalmukkal keresték vagyonukat; ellenben növeli a dologtalanok vágyát azok birtokára, kiknek van; pedig jobb volna őket példaként állítani oda. Az ily cikknek tehát haszna semmi, kára ellenben óriási, kivált az oly országban, mint a miénk, ahol semmi józan, semmi nemzetgazdasági közvélemény nincs.

16. De nézzük a 12. számot, a *Halál és nyomor* vezércikket; ebből is kitetszik ugyanez, a nép szenvedéseivel szimpatizáló vagy inkább kokettírozó téma. A cikk lényege az, hogy a budai *Intelligenzblatt* 1841 január 28-iki száma szerint a Rókus-kórházba 280 halottat vittek be az utcáról eltemetés végett egy év alatt. A szerkesztő már

a cikk alá odajegyezte, hogy hibásan olvasta a cikket; de a vezércikk már szedés alatt lévén, jó részét törölve, kiadta, mert mást már nem írhatott s igaz úgylis, ha csak 10—15 utcán lelt halottat vittek is be.

Ezt Széchenyi szintén rosszalja és azt vallja, hogy nálunk szabaddabb lett a sajtó, mint előbb volt; de nem veszély-e, ha vele ennyire nem tudunk élni? S még megbocsátható volna, ha ilyest tapasztalatlan fiatalember tesz; de teszi ezt az, akit a körülmények oly magasra emeltek, kiért a nemzet annyit tett, kinek tehetségei oly óriásiak, aki legalább is annyival adósa a hazának, mint a haza neki.

A lélek bűba merülne ezen, ha nem volna még a szerkesztő megtérésére remény, bár sok idő már nincs rá. Ha ki nem lép andal-gásaiból, leszállítja a *P. H.* értékét s mondhatatlan zavarokat fog okozni; ehhez nem kell jóserő s ezen fordul meg az, hogy vajjon inkább maga iránt van tekintettel, vagy inkább a haza iránt? Egyébiránt ismétli, hogy nálunk a teljes sajtószabadság a nyilvánosságnak azelőtti, csaknem teljes hiánya után, egyszerre nagy ugrás volna; de amennyi van, azt nekünk kell korlátoznunk, vagy idegen hatalom fogja tenni. A sajtószabadság a legnagyobb, de a legveszedelmesebb fegyverré válhatik.

Visszatérve a 12. szám vezércikkére, tehát a nem igaz hír sajtó alá került, melynek adatai természetesen folyton nőnek a terjesztés alatt; de még ha nem nőnek is, alkalmas anarchiába vezetni a nemzetet, amit, mint ő hiszi, célul tűzött ki a szerkesztő s valóban nem csoda, ha ilyeket olvasva, a józanabb is azt mondja, hogy fel kell forgatni az egész rendszert, ezt megjavítani úgy sem lehet.

De a szerkesztő azt is mondja, hogy a hiányok feltárását mindenki óhajtja, csak azokat nem, melyek az illetők becses személyével függnék össze. Ki az a „mindenki“, ő ezt nem tudja; ebbe beletartozhatik a szerkesztő maga is, de azt tudja, hogy ily túlzások olyanok, mint a halálos érvágás. Másrésről a szerkesztő újra a szívtelen gazdagokat vádolja a hazai nyomorért. Igaz, nincs minden téve, de erre idő sem volt; de igaztalanul vádol abban, hogy itt nincs jótékonyság, mert alig van nép, hol annyit áldoznának jótékonyságra. A magyar főképen érzelmi nemzet s épen ez a főbaja. Miért ébreszti vagy forralja ezt még magasabbra? Hiszen Bulaunak igaza van, hogy „rosszul alkalmazott jótékonyságban áll e kor legnemesebb, de nem legkevesebb kártekonny hibája“.

Hátha még Bulaun ismerne minket, viszonyainkat, akkor azt mondaná, hogy aki ilyeneket tesz, az „vagy nem szereti hazáját, vagy nem

tudja, mit tesz“, s hátha még Bulau tudná, hogy ő is szerepel a *P. H.*-ban, de egészen ellenkezőleg, mit valóban mond. Aztán természetes, hogy a vezércikkek által már kioktatott nép, mely olvassa a *Szelíd tortúra* (7. sz.), *Nyilvánosság* (8. sz.), *Bot, vessző, korbács* (26. sz.), *Birtoktalanság* (9. sz.), *Aprócska kényurak* (28. sz.) stb. cikkeket, nem úgy akar magán segíteni, mint a *P. H.* itt mondja, hogy segíts magadon s az Isten is megsegít, hanem mint a nagy kolera idején, fellázad és rabol s meglesz a sok hiában ontott embervér s ennek következményei: bot, bitó, akasztófa.

17. Azonban múlik az idő, nő a könyv s akinek eddig fel nem nyitotta szemét, sohasem fogja, vagy most legalább nem. Ezért még csak a 32. és ezzel kapcsolatos 14. vezércikket elemzi, melyekből leginkább kitűnik a *P. H.* „delendos és delendas“ témája s ezzel kapcsolatban kitér a *Pesther Tageblatt* pár nappal azelőtt megjelent Xeniaira is, mert ezekből kitűnik, hogy ha nálunk a „túl“ sem jó, az „innen“ még rosszabb.¹

A 32. szám vezércikke, miután az agitatio, discussio és cselekvés stadiumát fejtegeti, azt mondja, — bár mondta volna előbb — hogy a agitatio stadiumán „már alkalmasint egészen túl vagyunk“, a másodiknak derekán vagyunk és ha nem mindenben, sokban a harmadikon is állunk s ugyanitt váratlanul ezt mondja: „Az értelem világa olyan, mint a nap, azt nem lehet olajlámpaként egy fordítással most lobogtatni, majd lefojtani, vagy éppen el is oltani tetszés szerint.“ Ez helyes, a kár csak az, hogy ő ennek az értelemnek más jelentést ad s Széchenyi azt hiszi, amit már főntebb is mondott, hogy Kossuthnak tudomására jutott nemcsak az, hogy ő könyvet ír, hanem az is, hogy körülbelül mi lesz benne s így egyenesen magára veszi a cikk e mondását, melyet kiegészít a cikk azzal, hogy vannak sokan, „kik az agitatio korában magukat szabadelvű javítóknak vallották s a száraz (!) discussio korában visszavonulnak“.

Ezt csak magára veheti, hiszen 1840 november 19-én Pest vármegye közgyűlésén őt nevezte a „legnagyobb magyar“-nak, s most mintegy neki szól, hogy miért nem viteti magát azokkal tovább, akik akkor felkarolták? A világ kerekét önhittén megállítani nem lehet s a *P. H.* 14. sz. vezércikke azt hiszi, hogy ilyen megállítani akaró nincs is. „Ha van e nemzetnek rendeltetése — van pedig — az bizo-

¹ Tretter Járó György Xenia-i a konzervatív párt érdekében, T. G. jegy alatt.

nyára teljesülni fog velök vagy általuk, ha nekik tetszik; nélkülök, sőt ellenök, ha kell.“

Ez, más szóval, a két vezércikk értelmé szerint annyit tesz: Mi szívesen tekintünk vezéreknek, míg oda s addig mentek, mint mi akarjuk; de ha nem, megyünk ellenetekre is. Ez a „túl“-párt okoskodása, hogy a meggyújtott világot mérsékelni nem lehet; tehát aki kezdte, annak folytatni kell a gyújtást s ha nem teszi, szűkkeblű vagy hypokrita, más szóval, eladta magát a kormánynak.

Ez az egyik túlzás, melyet tehát a *P. H.* képvisel azzal a bizonyos veres „fonál“-lal; másik a xeniák írójaé, aki meg a nemzeti és alkotmányos felvirágzást akarja meggátolni és egy municipiumnélküli autokrácia, bizonyos „fekete-sárga fonál“ bújik ki gyöngé verseiből.

A xeniák írója ezelőtt 10 évvel nagyon is magasztalta Széchenyit, de ez őt akkor sem ragadta el; valamint most sem fáj, hogy azt mondja, ha a magyar lelkesedők falut építenek, oda munkás, békeszerető svábokat telepítnék (7. xenia); nem takarékpénztárak, lóversenyek, kaszinók, hírlapok javítják az országot s teszik a népet elégedetté; munkássá és gazdaggá kell tenni s kik saját tűzhelyeiket megalapítják, legjobban alapítják meg a közbirodalmat. Nem kell lelkiismereti erőszak (8. xenia) s nem a „szájban“ kell fényesen hordozni a hon javát.

Jól tudja ő, hogy az eddigi előzmények nem valami nagyok, melyeket „dologtalan unalmában“ (12. xenia, 3. vers) művelt; de azt hitte, hogy érnek valamit a haza fölemelésére, kivált ha mások is követik.

Ez volt álma, melyből fel kell ébrednie. Ámde tett-e T. G. pesti polgár és tanácsnok a takarékpénztárak, kaszinók, lóversenyek, gőzhajók, állóhíd, gőzmalom, pesti kikötő s hasonlók érdekében valamit? Nem; de osztogatott haszontalan parancsokat. Adózott-e valamire valaha? Nem; de vagyont gyűjtött s a szokott módon aztán az ilyenek lármáznak legjobban. Ő valóban megalapította „saját tűzhelyét“ (6. xenia, 4. sor). Így mondja Széchenyiről (12. xenia), hogy a vakmerő bűvész felidézi a lelkeket, de fékezni rendszerint nem tudja; így opponál „némi“ csupa dologtalan unalomból s aztán bámul a szapora sikeren. „Világ“ volt a jelszó, a napnak hirdetője; ne neheztelj tehát, ha most éget és megperzsel.

Íme, az ő helyzete; mert elég hiú azt hinni, hogy a *P. H.* 14. és 32. számú vezércikkei épúgy róla szólnak, mint G. T. xeniái. Már pedig azok elítélik, hogy egykor a haladás mozgalmait megindította

s most cserben hagyja; ezek meg azt mondják, hogy ő gyújtotta fel azt a lángot, amelyet most már eloltani nem lehet. Ez okból kénytelen tehát, mit nem szívesen tesz, önmaga személyével foglalkozni.

18. Azt mondják most róla, hogy ő a „juste milieu“ hőse s ez jó, hogy kisült. Felhoz két példát. Ugyanis 1832 február 13-án, midőn a Lánchíd nevenapját ünnepelték, beszélt egy kereskedővel, aki őt légbemjáró poétának s február 14-én egy táblabíróval, ki őt anyagiasság érdekűnek tartotta s terveinek egyiket sem bírta megnyerni. Mily jó volna, ha az anyagiasság érzelműekben több poézis és nemzeti, a költői fellengzőkben több gyakorlati érzés volna. Ez volna a helyes, akkor megértenék egymást és őt is és ez kivált nálunk volna szükséges. Most így őt mind a „sárga-feketék“, mind a „vörös zsinórosok“ gáncsolják. Az a párt, mint a xeniai írója, azt mondja: miért rázta fel a nemzetet? Az, ami most történik, mind annak következménye.

Tette ezt azért, mert magyar; mert súlyedésünket szőgyelte. De nem egyszerre, hebe-hurgyán fogott neki, hanem évek elmélkedése és mély megfontolás után s midőn látta, hogy a felébresztésre remény, sőt biztos kilátás van, mert a magyar felébredhet. Ez pedig hasznos lesz mind fölfelé, mind lefelé s ezt oly úton akarta, hogy a magyart be ne olvasszák Ausztriába, hanem magában s önállóan fejlődjék nemzetileg és politikailag. És kérdés, nem emelkedett-e a nemzet azóta, anyagi és politikai téren nem történt-e előhaladás, nem változott-e hazánk helyzete a külföld előtt, nem győzetett-e meg a kormány, hogy hazánkat nem eltiporni, hanem épen a birodalom érdekében önállóan és saját szokásai, sajátosságai szerint kell fejleszteni, s ha a kormányt nem lehetett egészen meggyőzni, nem tettünk-e magunk egyet-mást a haladás útján, nem javult-e a nyelv ügye, a nemzetiségek helyzete s az alkotmányból eddig kirekesztett néposztályok sorsa?

Nem érez tehát megbánást s ha újra kezdhetné, ugyanezt tenné néhány részletet leszámítva, mert néha ő is elkalandozott a józan útról. De épen ezért kárhozzátatnia kell a G. T.-féle túlzókat, kik semmit sem tettek a hazáért, ellenben „sárga-fekete“ túlzásaikkal kihívják a *P. H.* és táborá ellenkező túzásait. Ilyenek tehát, mint a xeniai írói, nem tarthatnak rá számot s ha csakugyan, mint ezek hiszik, ő tévútra kalandozott volna és a nemzeti végveszélyt ő idézte volna fel: „ám akkor törjek velőjé ketté, érje nevét átok, legyen neve utálat bélyege, szél hordja el por gyanánt halandó részét s legyen sorsa megsemmisülés, eltűri“; mert törekvése őszinte, becsületes volt s azért senki el

nem veheti tőle azt az öntudatot, „hogy előtte is megnyílt néha az ég és emberi gyarlóságai árja között honáért mindig hűn dobogott szíve“. (323. l.)

19. De ha be van már fűtve s megindítva hazánk erőműve, miért kellene azt a felrobbanásig fűtni? Azt mondják, hogy a nagy átalakulás folyamata mindenütt ez volt, tehát nálunk is így kell lennie. Ámde éppen ez a halálos tévedés, hiszen más nemzetek példáiból, ellenkezőleg, tanulnunk kellene. Már pedig a *P. H.* következetesen azt teszi érzelmi politikájával és agitációival, hogy könnyek s a vér gyászos ontása okvetetlenül be fog következni. Ő is szereti a tökéletesedést, a sajtószabadságot a legfőbb áldásnak tartja; de éppen azért hiszi a jobb sorsra átmenetelünket lehetőnek, mert előttünk vannak más nemzetek tapasztalatai. Ezért elhárítja magáról és társairól a vádat, mintha ők volnának okai annak, ami ezen az úton okvetlen be fog következni. Éppen oly bűnnek tartaná tehát most a hallgatást, mint bűnnek tartotta volna a hazai erőművet meg nem indítani. Ha most fel nem szólalna „lefelé“, ő, aki előbb felszólalt „fölfele“, akkor méltán érné vád utóbb s így kimondja, hogy a *P. H.* szerkesztője nagy nimbuszánál fogva bizonyára tönkre teszi a magyart, „ha rögtön ki nem lép az érzelmi szenvedelmek felingerlő köréből“, ahol már is vannak őt „túlhaladó hősök“ s ezt csak jószántából teheti. Ezt nemcsak várja, de meg is érdemli tőle a haza, mely érte oly sokat tett.

Ha a magyar oly erős volna *nemzetiségileg*, mint a francia vagy angol, akkor még elbírhathna egy forradalmat is; de így, meglehet, hogy politikailag átalakul, azonban a magyarság elvész.

Jól tudta ő, hogy a túlzás, az ellenhatás természeténél fogva elragadtatik, de bár sejtette, mégse várta a *P. H.* szerkesztőjétől, hogy őt, még most, mert úgylis meg fogják előzni, a sorban legelől lássa, mikor minden túlzás végzetes és ha ő, a nagy hatalom, ide jut, hogy végezzék ők, kisebbek, a haza talpraállításának sziszifuszi munkáját? Most megvolna az alap, melyen hazánk önállóan fejlődhetnék, mint a birodalom integráns része, midőn a két fél megérthetné egymást, de ez veszélyben forog.

„Nemzeti hitelünket nevelni, ím, ez a legfőbb feladat“ s ennek az önkormányzati tapintatnak híja a legfőbb veszedelem.

Ám azt mondja a *P. H.* és sok más, hogy ő indította meg ezt az irányt a *Hitel*, *Világ* és *Stadium* műveiben. Különös logika, mely elszomorítja, de nevetésre is készíti; mert felizgatás és felizgatás között

nagy a különbség, mint mindenben a kellő arány és túlzás között. Ne mondja hát ezt senki, mert ez olyas, mintha pl. azt mondaná valaki, hogy mert egy palack bor kedvverítő, tehát egy hordó bor még inkább az.

Nem hiszi magát ugyan csalhatatlannak, de hivatkozik bárkinek s a jövőnek ítéletére, hogy egy-e az, mit ők ketten tesznek? Álljon ki maga a szerkesztő, aki ügyis szembe akar vele állni s mutasson ki az ő politikai pályáján következetlenséget; adja ki haragját a főrendűek ellen, kiket mindinkább szétválaszt a nemességtől ő és a *P. H.* — Öntse ki egészen reá felháborodását s akkor talán a nemzet megszabadul e láztól, mely ha minket bajba nem sodor, ez a dicsőség egyedül a *P. H.* szerkesztőjéé lesz. Csak azt ne mondja, hogy amit ők ketten műveltek, egy és ugyanaz; hiszen ő maga mondja, hogy „nem ritka dolog, hogy a két fonál örökös hosszát, melyeknek egyike égnek, másika pokolnak vezet, ugyanazon egy guzsalyról orsóztuk“ (37. sz.), mit csak azért hoz fel, hogy mint a *P. H.* felhívása szól, legyünk egymás véleménye iránt türelemmel.

20. De ha szószerint ugyanazt teszi s olyan arányban a *P. H.* szerkesztője, mint amit ő tett, amit tagad, akkor sem lehet azt mondani, hogy ugyanaz a hatása. Ugyanis 10—15 év előtt marasmusban volt a nemzet, közel volt a halálhoz s mégis önhitt biztosságban ringatta magát, el nem ismert bűnök terhelték; akkor tehát a felrázás volt kötelesség. Azóta a marasmusból felébredt, a közvélemény átalakult. Polgári tekintetben nem értük ugyan el azt a fokot, melyet ő helyesnek tart, de a nemzet a hibákat, a bűnöket látja s tenni a legnagyobb rész akar. Ezt azonban a *P. H.* és sok más nem látja be s a kevés nem-akarat ostorozza, holott az akarat már megvan az alkotmány átalakítására s ebbe a nép befogadására, csak a miként körül forog a kérdés. Ámde az a kényszerítés vagy a kényszeríteni akarás, mit a *P. H.* akar, az egészet megghiúsíthatja.

Tehát csak a „miképen“ van napirenden. A régi épület hiányait mindenki elismeri, újat építeni kész. Tanítsuk meg, miként tegye s a régit nem kell lerombolni, míg az új nem kész, sőt terve sincs meg. Aki azt mondja, hogy ő és a *P. H.* szerkesztője ugyanazt teszik, az olyat mond, hogy mivel alkotmányunkat, a régit is, kormány ellen védeni kötelesség; tehát az is helyes, ha akkor is ellene állunk, mikor jót akar.

Aztán nagy különbség van könyv és hírlap közt is. Amaz csak az érettebb közönséghez szól s ritkán; emez mindenkihez és naponként.

Ám mondják hát, hogy ő elhibázta a dolgot s a *P. H.* szerkesztője helyes úton jár, ezt eltűri, de azt nem, hogy egy úton járnak s mód-szerük ugyanaz.

A kérdés az, hogy mit akarunk? A mult keserűségeit kiönteni-e vagy nemzetünket naggyá tenni? Ha az első a cél, akkor engedjünk a szívandalgás démonának, mely bizonyosan sírba visz; ha a második, akkor józan számítással köszörüljük ki azt a csorbát, melyben most annyira sínylődik a magyar. Ez legyen a *P. H.* célja s ha néha hibákat ostoroz, minők vannak s ezt tenni helyes is, ne legyen ez és csak ez állandó témája; hanem az a „miképen“, mellyel a hazát fölemeli.

21. Kifogyott az időből s végeznie kell, mert a szó nem tett még s más dolgai vannak. A könyv csak annyit ér, amennyi hasznot hajt, vagy ha káros tett elejét veszi. Csonka e műve, de ha félre nem érti csak bár egy magyar is, folytatni fogja. Most még csak némieket mond el arról a „miként“-ről, a mint hazánk fölemelését lehetőnek véli.

Néhány évvel ezelőtt egy híres prókátort látogatott meg, aki ki akarta őt gyógyítani a liberalismusból. De hát a liberalizmus értelme sok, épen így a „juste milieu“ elvének is. Ő elmondja hitvallását, hogy a kormány és haza közt kíván állani s ezen a mezőn meghalni. Híve a kormánynak, ha ez elősegíti nemzeti és alkotmányos fölemelkedésünket; ha ezt nem teszi, akkor ellenzéki, de illő mérséklettel; viszont híve a nemzetben mindazoknak, akik szélsőségtől, republikánus elvektől menten a nemzetiség és alkotmányosság lobogója alatt küzdenek. Ezt érti ő „juste milieu“ alatt. Ennek nevében kész törvényesen minden közteherben osztozni s ennek ellenőrzését nem kívánja, míg a polgár és pór nincs bevéve az alkotmányba; mert ezt a feltételt ő kibúvás ürtügyének tartja. Kíván egyenlő büntető törvényt, még pedig szigorút. Kíván egyenlő katonáskodást sorshúzás útján; kívánja kormányzásban a hideg ész alkalmazni, amit később kíván részletesen kifejteni.

Sajnálja, hogy nem felelhet részletesen a *P. H.* 9-ik számában annak a tisztos öregnek, aki azt állítja, hogy a nem-nemes nem szerezhethet nálunk földbirtokot, mert ez nem áll; az 1839/40 : 9. t.-c. 7. §-a szerint igenis szerezhethet bárki s az ősiség eltörlése már csak hajszalon függ. Erről különösen sajnálja, hogy nem szólhat; mert ilyen esetekben régi, homályos törvényekre hivatkozni csak ügyvédi rabulisztika.

22. A „mi“-re és „miként“-re ezeket tűzi ki, mint már mondta előbb is: A *nemzetiség* terjesztésével most már lassan és megfontoltan

kell haladni, de az *alkotmányt* mindenkire ki kell terjeszteni; azonban nem túlhajtással, nem anarchiával, melyből jó nem következhetik, hanem fokozatos haladással. Erőink egyesítése végett középpontot kell alkotnunk Budán és Pesten s ezért e két várost kellemessé, vonzóvá kell tenni. Ezt könnyű elérni s ha a nemzet pártolja, ő véghez is viszi. Az ősiség feltétlenül eltörendő; mert ez az egyetlen mód, hogy a földbirtokos pénzhez s így beruházásokhoz jusson. A közlekedést elő kell mozdítani akár kő-, akár vasútak vagy csatornák által, melyek mind Pesten keresztül ágazzanak el. Ezt társulatok által eszközölné, melyek 5%-os hasznát a nemzet biztosítsa, ha e vállalatok ezt elérni magoktól nem bírnák. Ekkép pártolja az ország az eddigi vállalatokat is, minő pl. a Pozsony—Nagyszombati vasút. Alapíttassék 50 millió tőkével nemzeti bank, hogy hazánk kincseit ki lehessen aknázni, melyeknek nagyon is bővében vagyunk. Ezeknél még fontosabb a köznevelés ügye, még pedig fokenként s nem egyszerre; mert ezt a nemzet nem bírná el és végre is csak a forradalmi hajlamlak szolgálna. „Forradalom ránk nézve legveszélyesb halálos betegség, nemzeti élet pedig a legfőbb cél; ám reformáljuk hát magunkat ingadozást okozó krízis nélkül.“ (367. l.) Azonban mivel a nevelés ügye, bár első fontosságú, nem függ egyedül tőlünk, ezt épen ezért nem teszi logikailag első helyre. E helyett két más fontos tennivalót ajánl. Első az, hogy ne töljük hátramaradásunk okát másokra; hanem a magunk körében mindenki állja meg a maga helyét. Ezért bizonyos kötelességérzet felébresztését és általánosítását kívánja, még pedig szereplési viszketeg nélkül, „zarándoki komoly magamegtagadással.“ Másodszor álljunk az értelem vezetése alá, „legyünk a Kelet népe elv szerint s ekkép ha lehet mindenben: az oknak népe.“ Végül a budai hegyekben állítsunk a jeles magyaroknak egy szabad ég alatti Valhallá-t, hogy ott egyesüljenek, akik az életben az értelem vezetése alatt nem bírtak egyesülni.

Most végzi. Tudja, hogy könyvvel hírlap ellen küzdeni nem lehet; sokan is igyekeztek e művéről lebeszélni, festve a keserőségeket, melyek érni fogják; de ő kötelességének érezte felszólalni s ha mérséklőleg bír hatni, akkor célját elérte. Azt mondják sokan, hogy a *P. H.* szerkesztője annyira telve van „forradalmi anyaggal“, hogy másként már írni sem tud. Ez meglehet; de ő nem tudja s nem akarja hinni. Azzal végzi könyvét, hogy a *P. H.* szerkesztője „tépje bár személyét,“ amint tetszik, de ne használja fel népszerűségét hazánk „zavarba hozására.“ Még van rá idő s ezért lépett fel; de nemsokára már nem

lesz; „mert mindennek megvan bizonyos pillanata, mely ha lepergett, valamint örökre oda van erény s becsület, úgy oda van élet és minden remény.“ Ezzel végződik a mű.

V.

A *Kelet Népe* ezer példányban jelent meg s óriási feltűnést okozott. Már július 10-én, mint a *Jelenkor* írja, (55. sz.) példány nem volt belőle s második kiadása vált szükségessé.¹ Róla az első ismertetés ugyancsak a *Jelenkor*-ban jelent meg június 26-án, mely a következőleg szól: „Rendkívüli tüneményre sietünk olvasóinkat figyelmeztetni, mely irodalmunk egén tegnapelőtt reggel jelent meg, hajnalt derítve politikai lételünkre s fénylő lángböttökkel mutatva ki azon egyetlen ösvényt, melyen boldogító célhoz juthatunk s melyhez annyi vészen át életben maradt nemzetünknek szükségkép el kell jutnia, ha e díszes nevezetre érdemes óhajt lenni s nem akar „élő szobor“ gyanánt kimondhatlan kínok közt a halál fagyaló karjaiban csak azért létezni, hogy gyászos élete fájdalmat napról-napra növekedő súllyal érezze. Neve e tüneménynek: „A Kelet Népe 1841“ s szerzője a „Hitel“ és „Világ“ szövétnekével bennünket életre, a szó legnemesb értelmében életre riasztott gr. Széchenyi István, kinek tiszta érzelmei s munkái oly ismereteseek, hogy magasztalásuk csekély erőnket magosan haladja meg, miért is csupán röviden legyen szabad e munka tartalmának alapeszméit érintenünk, hogy olvasóink addig is némi csekély előismerettel bírhasanak róla, míglen hazánk távolabb részeibe is eljutandhat. A tartalom elősorozását ne várja tőlünk senki, mert lapokat kellene betöltenünk, ha mindazt érinteni akarnók, mit e munka életkérdésinkből magában foglal. Bevezetésül rövid s mégis kimerítő értelmes vázlatban hazánk azon korszakával ismérkedünk meg, melyben érdemes honfitársaink nagyobb része így sóhajtja: „Nem segíthetek a haza baján!“ és komoly közönyösséggel tölteté meg pipáját, hogy nagy-

¹ A *P. H.* is július 3-án (53. sz.) ezt írja: „Gr. Sz. legújabb könyve, a fölötté drága ár mellett is, igen erősen vétetik. Néhány nap mulva az első kiadásnak példányai mind elfogynak; a második kiadás olcsóbb áron lesz kapható. Aztán mondja nekünk valaki, hogy nincs olvasó közönségünk!“ V. ö. ezzel a *Jelenkor* hírért július 24-ikéről. (59. sz.) Ugyancsak a *Világ* írja június 30-án (52. sz.) e könyv „keléséről, hogy egy ifjú, kinek megvásárlására pénze nem volt, ismerősét azon nyomós okkal kényszeríté pénzadásra: „hogyha meg nem veheti és nem olvashatja, megbolonduland“.

szerű bánatát továbbfűstölhesse. Gyászos idők voltak azok, és szerencséseknek tarthatjuk magunkat mi fiatalabbak, hogy azokat csak halomából ismerjük. E szomorú tespedés után némi mozgalmat látunk bekövetkezni: a haza nemtője, engedve a hatályos fölszólításnak, százasdos álmát szemeiről eltávolítja, s fényökkel világot derít hazánk borus egére s a tespedő léget hatalmas szárnyecsattogással életre ostromozza. A reményteljes ébredés ez új korszaka minden várakozást meghaladt. A nemzetiség életfája alig kezde zöldelni s máris gyümölcsökkel látók azt terhelve, anélkül, hogy virágzását észrevettük volna. S amennyire örvendhetni e villámgyors kifejlődésnek, annyira félelmes aggály lepheti el a valódi honfiak keblét, hogy bár mindenki türelmesen várná be a gyümölcsök tökéletes megérését, s bár senki ne rázná le botor kezekkel azokat idő előtt! és bár számos oly férfi találkozni, ki a gyermekelméjűeket hatalmas szózattal tartóztatná vissza e fának erőszakos megrázásától, mi a szép gyümölcsöket haszonvehetlenekké fogná tenni! A kérdéses munka elolvasása után ezen képet láttuk szemeink előtt feltűnni, s ha ez nem eléggé tisztán tükröze lelkünk elibe a tartalomdús könyv alapeszméjét, nagy örömet ismértük meg, hogy a tárgy nagyszerű fontosságával csekély ítélő tehetségünk nem mérközhetett. A történetadati előzvényeket hazánk azon állapotja ismértetése követi, mely az 1839-iki országgyűlés után reánk virradt, s egyszersmind megrendítő rajzát olvastuk a valódi tiszta hazafiui kebel érzésinek, melyben a hon minden, és minden egyéb semmi! mely a legkedvesb érdeket is örömmel áldozza föl a haza bármi legcsekélyebb kívánatának, s a közbizalom legillatosb virágát, a népszerűséget is, fontolgatás nélkül tépi el, mihelyt azt benső meggyőződése szerint a haza boldogsága valóban kívánja. A nemes gróf e szempontot sajátjának mondja, s azért az igazságot jelen elméművében is leplezetlen őszinteséggel állítja a közönség elibe, csak hazája boldogságát féltve s egyedül csak ezt óhajtv. Okokkal támogatva tünteti szem elé azon balfogásokat, mikre hamarkodás vagy fölületes tárgyisméret vezérli azokat, kik a közvélemény intézésit magokra vállalák, legszentebb célra bár, de veszélyes s nem helyeselhető eszközökkel. Élénk színével a megható igazságnak látjuk füstve azon gyászos következményeket, mik a hazát érni fognák, ha napi divat szerint némely föllengős, és soha nem létesíthető pusztá elméleti vágyak és eszmék a nemzet nagyobb részének keblében állandó visszhangra találnának, mert alkotványos szabadság paizsa alatt élő nemzet csak alkotványos törvény-

szerű úton haladhat tökély felé s csak ezen orvosolhatja meg sérveit, melyek oly régiek, hogy orvosi alapszabályok szerint is csak béketűréssel s lassan szabad azokat gyógyítani minden heroicumok nélkül, melyek a bajt legfőlebb is csak pillanatra orvosolhatnák, hogy aztán ismét, még pedig gyógyíthatatlanul, rontson ki! — E rövid vázlatban iparkodtunk kimutatni azon alapeszmét, mely ezen nagyérdékű könyvet szülé; s mely annak vezérfonalul szolgál s mindazoknak élénk figyelmébe ajánljuk azt, kik valódi politikai helyzetünket megismerni kívánják, s hazánk valódi boldogságát őszintén szívükön viselik. Ára a 24 $\frac{1}{2}$ ívnyi n. 8° rétű munkának 3 fr. 20 kr. pengőben.

Ugyane napon jelent meg Kossuth Lajostól *Vezércikk* (Egy-két szó magunkért) a *P. H.*-ban (június 26. 51. sz.), mely a következő:

„Gróf Széchenyi István legújabb munkája, melyről sokan előre sokat beszéltek, megjelent. Címe nem *„Fonák reform“*, mint a *„Fővárosi ujdonságok“* írója nemrég balul értesülve mondotta, hanem *„A Kelet Népe. 1841.“* 24 és fél ív, a lehető legszebb typographiai művek egyike. A nemes gróf ezen munkája a *„Pesti Hírlap“* ellen van írva; de — istennek hála! — nem elvei ellen, — istennek hála! mondom; mert mondhatatlanul fáj, és értelmemet kétkedésbe hozhatta volna, ha épen általa látnám megtámadtatni az elveket, mikre nézve örökös hála s tisztelet érzetével mesteremnek vallom őt, melyekben szent vonzalommal hinni őtől tanultam, mielőtt a contemplativus gondolkodás meggyőződésévé érlelné, ami előbb hit vala. Ezen elvek nincsenek megtámadva. A nemes gróf mindig híven magához a 117-ik lapon nyílt vallomást tesz: „hogy elveimet jobbadán és legfőbb vonásaiban osztja, sőt egy cseppet sem vonakodik kinyilatkoztatni, hogy azokat legnagyobb részben magáéivá teszi, sőt legédesb atyai érzések közt jobbadán magáéinak ismeri“. E részben tehát nem kell, nem fogunk szót váltani. „Csupán a *modor* az, ami ellen lehet és van kifogása“; de már ez ellen annyira van, hogy azt gondolná, és 24 és fél íven át mutogatná is: *e modor a magyart megsemmisítésre vezetheti, e modor a magyart sírba dönti*. Szinte meg kellene ijednem, ha nem érezném parányiságomat. — A *modor* az csupán, mely a nemes grófban oly irtózást szül a *Pesti Hírlap* ellen, amelynek elveit legédesb atyai érzések közt jobbadán magáéinak ismeri, hogy a rokonelvű lapot modorja miatt revolutionariusnak kiáltaná, és a francia forradalom véres és nem-véres hőseit emlegetné. — Ez ugyan alkalmasint csak színezés, csak declamatio, minőt (mint a nemes gróf én ellenem sze-

reti mondogatni) akkor írunk, midőn szavainkat inkább az érzelem, mint az értelem forrásából merítjük; azonban e kis declamatio minden esetre oly gyanúsítás, mely — szándokkal vagy szándoktalanul — oda van irányozva, hogy azok, kik kéjelmesbnek vélik esküdni a mester szavaira, mint gondolkozni, a *Pesti Hírlap*-tól elidegenedjenek. Jól számolt-e nagy hazánkfia, vagy tán épen ellenkező eredményt idézett elő? nem jósolhatom. *Tempus magister*. Azonban ha elannyira nem szoknám csekély kis eszemtől is egy kis tanácsot kérni, mint a nemes gróf rólam mondani szereti: declamatoria könnyen declamatioval felelhetnék, és föltárnám a história lapjait, és megmutatnám benne a sorokat, miket a közvélemény régóta világíteletnak tart: hogy ki-süljön, kik idézték a népekre a forradalom szörnyetegeit. De én gyanúsítgatásra nem akarok gyanúsítgatással felelni; én azt gondolom, ügyről s nem személyről van szó; és miután valamint keblem rejtékét szeretném kitárni a nemes grófnak, hogy lássa, minő tiszta szándok minden érverés: ép úgy meg vagyok győződve a közös hont oly munkás, oly áldásdús szeretettel szerető nemes gróf szándoka tisztaságáról; úgy vélem, elveink egyezők levén, nincs okunk indulatba jöni; s a többit könnyen tisztába hozzuk. — De tisztába kell hoznunk; ez a honnak érdekében van. Amit gróf Széchenyi István elég fontosnak tartott arra, hogy a közjónak szánt életéből reá heteket fordítson, annak tisztába hozatalához nem lehet, hogy nemzeti érdek ne csatlakozzék. És amit gróf Széchenyi István szól, annak joga van akárkitől is e honban, annál inkább tölem megkívánni, hogy mély figyelemmel fogadjuk. — Én tehát igenis felelni fogok, és pedig, mivel a dolog természetében fekszik, hogy könyv kevesebb ember kezén fordul meg, mint a hírlapok: nem tartanám egyenlő fegyvernek, ha könyvre hírlappal felelnék. — Könyv ellen könyvet tehát! ha mindjárt nem 24 és fél ívest is. Azonban a hírlapi szerkesztés egy napról a másikra nem halasztható, ezt sem pillanatnyi lustaság, sem megfáradás, sem kedvtelenség, sem testi kis bajok miatt máról holnapra s holnapról holnaputánra át nem tehetni: sajnálom tehát, hogy egy pár hét a feleletre szükséges leszen.

És többet ezúttal nem szólanék, hahogy a nemes gróf azon gyanúban nem volna, hogy keblemben ő ellene bizonyos fulánk rejtézik, ha nem gondolná, hogy én vágyódtam vele szemközt a síkon találkozni, ha föl nem szólítana, hogy „pontosítsam (337. lap) mindazon nemes indignatiót, melyet személyemben rejtek, egyenesen reá, hogy öntsem

(mint mondani kegyes) felette jó, de sokak ellen elkeseredett szívemnek minden felcsordultát fejére“, — ha nem mondaná (373. lap): „tépjem személyét minden cerimonia nélkül, ahogy tetszik“ stb. — Boldog isten! minő véleménnyel van a nemes gróf én felőlem! Politikai életem sokkal csekélyebb fontosságú volt, mintsem számot tarthatnék, hogy a gróf figyelmét csak távolról is magára voná; különben amint ő felszólít, mutassak political következtenséget életéből, úgy felszólítanám én is, mutasson egy percet életéből, melyben gyáva képmutató valék, melyben érzelmeket vagy meggyőződést hazudtam! Nem, uram! én gróf *Széchenyi* Istvánt, még a múlt novemberben (miként maga is említi) Pest vármegye népes gyűlésén, a magyarok legnagyobbikának vallottam, a sokaság pedig szünni nem akaró helyeslésben utánharsogá; és e szót a *Pesti Hírlap*-ban is ismételém. E szó lelkem hitéhez tartozik. — A képmutató politica nekem nem mesterségem. Én cáfolgatni fogom a gróf véleményét, mert azt ezúttal hibásnak, elfogult szempontból eredettnek és inkább (épen, mint ellenem veti) a nemes szív hön buzgó érzelmeiből, mint értelmi analysisből származottnak tartom; de szégyennel pirulnék el enmagam előtt, ha csak egy percig is meg tudnék felejtkezni a tiszteletről, mellyel gr. *Széchenyi* István halhatatlan érdemeinek minden magyar tartozik s melyet mélyebben senki sem érez, mint én, ki őt, ez ajkakkal, miket gyáva hízelt és hazug politika sohasem fertőztetett és fertőztetni soha nem fog, legnagyobb magyarnak vallottam, amint vallom őszintén most, e percben is. Nem, uraim! én nem vágyódtam gr. *Széchenyi* Istvánnal szemközt a síkon találkozni; én azon az oldalon vágyódtam inkább állani, hol ő a vezér, és semmi sem lephetett volna meg váratlanabbul, mint a hír, hogy gr. *Széchenyi* a *Pesti Hírlap*-nak ellensége. — Tetszett a grófnak keztyűt vetni lábaimhoz; én fölveszem azt, — fölveszem azon meggyőződésben, hogy nyerjek vagy veszítsek, az igazság és vele a hon minden bizonnal csak nyerni fog; de a gyanúsítgatást, mit a gróf tisztelt személye iránti érzelmeimről nyilvánít, a sértett kebel nemes önrzétével visszalököm. — Végezetül a vészjósító több gyanúsítgatások ellenében — amennyiben talán valaki azt vélne a cél háttérében lappangani, hogy azon bizonyos köppölyözések, érvágások, piócázások elkövetkezzenek, melyekről minap „Századunk“ Hungaricája, mint a *Pesti Hírlap* elsovastására legsikeresebb eszközökről elmésen tréfálgatott — szabad legyen remélnem, hogy a meztelen élet kedvező jelenetei, az eszméknek határozott pontok körüli egyesülése, a megyegyűléseknek (még Heves-

ben is) engesztelő fordulata¹ az apróbb körökbeni visszaélések gyérülése és különösen a nemzet és kormány közti bizodalom naponkénti erősödése, szóval: a nemzeti élet, aminőnek közhelyeken, köztárgyak körül mutatkozik, elég nyomatékkal bírandnak, szakadást hirdető néhány szöveget a mérlegben ellensúlyozni.“

A vezércikk még hátralevő néhány sora nem tartozik ide. Erre a vezércikkre és Széchenyi könyve ellen június 27-én Stuller Ferenc és Oláh József kezdeményezésére Kossuthnak az ifjúság fáklýászenét adott, mely alkalommal Oláh József a következő beszédet mondta: „Nemes Hazafi, T. Polgártárs! A hang az enyém, de az érzelem közérzet; — elved a miénk is, mert az mindig a béke s józan haladás elve volt, s mint eddigi tetteid tanúsítják, az is fog maradni. Te mindig a törvény és alkotmány útján haladtál, azon igyekeztél a közjót előmozdítani, azon a visszaéléseket a nyilvánosság széke eleibe állítani, azon az elágazott erőket egyesíteni; de az igaz kimondása sokaknak fáj, azért nekik a te irányod s útid nem tetszik s ők akarnak minden mindenben lenni; — de kinőtt már a nép a gyámság alól, a jót nem azért akarja, mert emez vagy amaz mondta, hanem azért, mert jó. A gondolat világa szabad; ott cím s egyedáruság nem létezhetik; nincs

¹ Erre nézve tisztelt barátunk, Deák Ferenc, midőn három hónap előtt a hírlapról szigorú bírálatát kérnök, levelében — melynek terjedelmes közlésére ezennel engedelmet kérjük — így ír: „Örülök az élénk (hírlapi) mozgásnak, s rossz következéseitől nem tartok. Izgatás, ha helytelen, ha rosszkor vagy rosszul intéztetik, ha hibás számolással, vagy titkon, gonosz szándokkal történik, gyűléseken lehet káros és veszélyes következésű, minthogy ott az izgató szónak elragadó hatalmát azonnal határozat követi; s ez már egy lépés, mit visszalépni mindenkor nehéz, és egy *pozitíva quantitas* a politika számadásában, mi ellenünk, vagy mellettünk eldöntő is lehet, s ha rosszkor vagy rosszul történt, azonnal kárt okoz; de a hírlapok izgatása csak szabad tért nyitott a szabad vitatásoknak, miket azonnal határozat nem követ, sőt gyakran épen az által, hogy a vitatás alatti tárgynak minden oldala vizsgálat alá vétetik a hírlapokban, s annak jó és rossz része kímélés nélkül felboncoltatik, *ritkább és nehezebb lesz a gyűléseken eddig gyakran előforduló helytelen és rosszul számított izgatás.*“ Így írt Deák ezelőtt 3 hónappal és mély belátású jóslatát a tapasztalás kézzelfoghatólag megigazoló. A gyűlések csendesebbek, a közigazgatási tárgyakra több figyelem fordítatik, ezáltal sok panasz orvoslást, sok megelőzést nyer, az időnek nagy kérdései válaszmányok által előkészíttetnek, a nemzet higgadtabbá lett és komolyan discutiálja, mire a hírlapok meleg szözata lelkesedést ébresztett. — Így cáfolja meg az élet a forradalmi gyanúsítgatást. — Szerk. Mint említettük, ez a levél tehát március 26-ika tájáról kelt s Kossuth Deák megkérdezése nélkül adta ki belőle ezt a részt. A levél többi része ismeretlen.

született törvényhozó, született vezér s író, ott csak a jobb győz. Mi tiszteljük az ellenvéleményt, de úgy, hogy saját véleményünket is szabad legyen kijelenteni; és hol van az, ki a mindenség urától egész életére, sőt örök időkre kikapta volna a hibázhatlanság oklevelét? A magvető munkája fölött az idő határoz. Mi erősen hisszük, hogy Magyarország nem volt, hanem lesz; lesz még akkor is, mikor az többé nincs, ki első e szót mondotta, hogy „lesz“. Haladj ezentúl is a törvény- és alkotmányszabta úton rettenthetlenül s ne hidd, hogy az igazság kimondása zendülési szillogizmus volna. Mi téged és más bárkit követünk, míg elved és útad a törvénnyel és alkotmánnyal megegyezik, azontúl tudni fogná minden polgár kötelességét. Élj sokáig, haladj a nemzet javára s dicsőségére!“

Ezt a beszédet Vörös Antal 1841 július 9-én elküldte br. Wesse-lényinek s így maradt meg. A lapok, úgy látszik, a cenzura tilalmából az egész tüntetést nem említik, csak a *Világ*-ban van róla egy rövid hír.¹ Kossuth beszéde ismeretlen. Vörös Antal csak ennyit ír róla: „A felelet hatalmas és nemes volt, mint a vezércikk; miket mondott, logikai rendben elő nem sorolhatom, nincs rá tehetségem, csak annyit tudok bizonyosan állítani, hogy Széchenyit nem sértette legkevésbé is. Mondotta többek között, hogy a megtiszteltetést nem az ő személyére alkalmazza; mert ha az ő személyét érdekelné, visszautasítaná; hanem alkalmazza azon nemzeti érdekekre, melyekből — a sors úgy akarván — az ő személyéhez is csatolvák némelyek.“

Ezt a fáklyászenét úgy tekinthetjük, mint kivált a pesti ifjúság közvéleményének Kossuth melletti megnyilatkozását. Ezt követte rövidesen az országé. Széchenyi ez alatt nem volt itthon, ő a nádort kísérte el a Délvidéken tett körútjában, Fehértemplomnál fogadta a nádort s elkísérte őt hajón, majd a nagy vihar miatt Szvinicánál partra szállván, kocsin, az ő kir. biztossága alatt készült sziklaúton Orsováig, hol a nádor a vaskapui munkálatokat tekintette meg.² Eközben az országban sokat beszéltek Széchenyi könyvéről, még pedig olyanok is, akik nem olvashatták, mert nem juthattak hozzá; de tudtak annyit, hogy a *Pesti*

¹ 52. sz., június 30., 208. l. Széchenyi naplójában ezt írja: „Könyvem, a *Kelet Népe*, nagyhatású... fogy megfelelően, tulajdonképen csak néhánynak tetszik... amint észrevettem. Ellenben Kossuth fáklyászenét kapott, Oláh és Stuller csinálták.“ (Június 28.)

² A nádor útja június 16-tól július 16-ig tartott, mely idő egy részét Kisjenőn, birtokán töltötte, június 27-től július 16-ig. *Jelenkor*. 1841., 52—56. sz.

Hírlap-nak nem elveit, csak modorát támadta meg. Általában beszéltek, még pedig a konzervatívek kárörömmel, hogy ez a nagyhatású mű megosztotta az ellenzékét, ami pedig nem következett be.¹

Az akkor legkiválóbb egyének közül, akik a vitán kívül állottak, legelőször Wesselényi nyilatkozott 1841 július 17-én Freywaldauból Deáknak írt levelében, mely azonban nyilvánosságra nem került. A levél bevezetésében elmondja Wesselényi, hogy rózsaszín lapon ír, de ez tévedés, mert sem testi, sem lelki állapota nem egyez meg a papírral. Elmondja aztán testi szenvedéseit s mindinkább fenyegető megvakulását. Aztán így folytatja, a műre térve át: „Ennek tudata, rosszullet s különböző fájdalmak száznemű érzése, hideg- és forroláz s a *Kelet Népe*-ből vagy 100 lapnak — szerencsére még nem többnek — friss emlékezete igen sok egyszerre.”

„Ugyan olvastad, barátom, ezen öndicséreti dur- és mollvariációk tömegét? Ennyit írni magáról, nem tudom, hogy lehet nem restelleni; s épen ilyeket erős dolog, midőn tudhatja az író, hogy minden léptét, minden körülményeket sokan tudják és ismerik. A rákényszerítő és ráparancsoló hang is feltünőbb, bosszantóbb ebben, mint minden eddigi munkájában, valamint ismétlések, önmagávali ellenkezés, sophismák is; ellenben logica parányi, gyenge és kevés. Igaz, hogy még csak 100 egynehány lapot ismerek s ebből félszegen, lázas fővel, rossz gyomorral s legrosszabb hangulatban ítélek, lehet tehát, hogy tévedek s adja Isten, de alig merem reményleni, s félek, igaz marad, mit most látok, t. i. hogy kárhoztatást érdemlőbb merény e könyvnel nem igen lehet. Egy személynek egy lap ellen megtámadólag s ellenségesen lépni fel, melylyel tartani hitem szerint kötelessége, ki nemzetét, annak polgári fennmaradását, előhaladását s ennek következésében hazáját s fejedelmét szereti s ezekhez hív, már ily megtámadás csak magában véve sem helyes, semmi jót nem szülhet.

Így nekiágaskodni s szemébe kapni azon félnek, melynek még gyengéit s hibáit is, nem helyesleni, fő figyelmeztetés által javítani. de az ellenfél előtt fedezni kötelesség, a jó ügyet csak gyengítheti. Okos vezér, ha vezértársaiban vagy a seregekben, melyekkel együtt harcol s egy célra vív, hibákat s tévedéseket lát, mindenként s ha kell, szigorúsággal is, törekszik azoknak elejét venni s gátat vetni, taktika lenne ezt mindakét tábornak kitrombitalandó proklamációk által eszközteni akarni? vagy épen ágyút és szuronyt azok ellen for-

¹ *Jelenkor*. 1841., 58. sz.

dítani? Oly kevés az, ki eddig egymást érteni látszott s egy célra törekvés által magát egymás rokonának vallotta, s e kis csoportot is egymás közt el- és feldarabolni szomorú vállalat. Nálunk nincsenek annyi árnyéklatok, mint másutt, s ki nem fehér, fekete, s ki a fehéreket támadja meg, az nem teremt egy harmadik színt, hanem a feketét erősíti és szaporítja. Meghasonlás szülése, rossz benyomások idézése s rossz vér csinálása még nem a nagyobbik bűne ezen könyvnek.

Nagyobb ezeknél az, hogyha igazaknak állítja Sz. mindazon veszélyeknek, melyeket említ, a *P. Hírlap* általi előidézését, e hiba és bűn Kossuthtal egyenlő, sőt nála még súlyosabban vétkes okának állítja azon cenzurát, mely mindazt átbocsátotta. Borzasztó veszélyek okává bélyegezván így azon kis engedékenységet is, mit közelebből a sajtó iránt mutattak, nem szólítja-e fel a kormányt ez által azon kis engedményeknek is visszavételére? De ennél is nagyobb, hogy állításai által maga a sajtószabadság felett tör palcát. Ha cenzura s ily cenzura alatti sajtó, de sőt egy megrostált, de sőt annyszor megherélt lapocska is képes egy országot felforgatni, hát a szabad sajtó s annak annyi szüleményei mit művelnének? De nagyobb mindezeknél azon mérhetetlen súlyos bűn, miszerint azon szerencsétlen hitet támogatja, s arra kíván a kormánynak rendíthetetlen bizonyítványt nyújtani, hogy nálunk revolutió lehetséges s attól félni kell. Ezen balga hit szülte sérelmeink legnagyobb részét, ez okozta a nemzetiségünk elleni lépéseket, annyi mostoha bánásmódot, oly sok jónak gátlását s annyi üldözést.

És ezen hit megerősítésére Sz. lép fel és most lép fel, midőn az már gyengülni látszik. És oly hatalmas okokkal lép fel; mert valóban ott, hol egy szigorú cenzura alatti lapnak egy pár ezer ember általi olvasása revolutiót szülhet, ott töméntelen revolucionális elemnek s lehetségnak kell léteznie. Sokat adnék, ha szegény Sz. e könyvet nem írja vala.“

Így ír Wesselényi. A levél pár végsora nem vonatkozik a kérdésre.¹ Erre Deák már augusztusban felelt, de ez a levele elveszett. Második levele 1841 október 12-én kelt (Kehida), mely ránk maradt. „Júliusban írt szíves leveledet, — írja Deák — melyben a „Kelet Népe“-ről elmondád némely észrevételeidet, augusztusban vettem, s arra válaszoltam is; úgy látom azonban a múlt héten érkezett szíves soraidból, hogy ezen válaszom nem jutott Hozzád. — Osztom nézeteidet a

¹ Teljesen l. Ferenczi Zoltán: *Széchenyi és Kossuth írói harca. Új Magyar Szemle.* II. 237—239. l. A Wess.-lvt-ból. Erd. Múz.

„Kelet Népe” fölött, s lelkemből merítéd különösen azon megjegyzést, hogy ha Széchenyinek állítása szerint annyi forradalmi anyag van Magyarországon összehalmozva, hogy egy hírlapnak megelőző vizsgálaton is keresztülment sorai képesek a francia forradalomhoz hasonló zendülést rövid időn támasztani: akkor a kormány, midőn a közelebb lefolyt időkben erőszakhoz nyult s terrorizmussal akart kormányozni, legalább politice menthető, mert a szabad szónak ennyi gyűladható szerek közé a zendülésnek szikráját szórva, még veszedelmesebb volt, már csak azért is, minthogy azt megelőző vizsgálat alá vonni nem lehetett, amit egyesek közhelyen nyilván szólottak; egy szóval: Széchenyi akaratlanul apológiát írt az ellenünk használt terrorizmusra. — Egyes helyeit e munkának mit fejtegessem? Kossuthnak felelete és Eötvösnek észrevételei után ez már felesleges volna, — csak annyit mondok, hogy sokért, igen sokért nem adnám, ha a „Kelet Népe” meg nem jelent volna. — Még a tél derekán, midőn Széchenyi a „Hírlap” ellen nyilván fellépni készült, írt nekem is Pulszky által, elmondotta nézeteit s aggodalmát, melyet benne a Hírlapnak modorja, egyedül modorja támasztott s kérdezte véleményemet: én válaszoltam részletesen s igen kiereszkedve; elmondám, hogy a Hírlapnak még a modorjában sem látok aggodalomra legkisebb okot, s kértem buzgón és ismételve, ne írjon a Hírlap ellen, vagy legalább ne írjon úgy, mint írni készül, írjon inkább jobb és jelesebb cikkeket a Hírlapban magában, ha azok, mik ott megjelentek, kedvére nincsenek; ne törje el a kárhoztatás pálcáját azon Hírlap fölött, melynek elveit maga is osztja, s mely még alig egy pár hónapos, ne rontsa Kossuthnak nyilvános állását és magaét csupán a különböző modor miatt, s gondoljon arra, hogy az ő ereje és Kossuthé egymás mellett munkálkodhatik a hon közjavára, s a haza látja kárát, ha e két erő személyes keserőségekben egymás ellen küzdve, egymást emészti fel. Írtam sokat, igen sokat, szívem legbensőbb érzetéből, nyiltan s tartózkodás nélkül, — de válaszul a kinyomatott munkát küldötte meg nékem Széchenyi, szívében, úgy hiszem, engem is azok közé sorozva, kik megölik a haza szabadságát s iszonyú zendülést, véres forradalmat hoznak a békés polgárookra csupán modor által. — Egyébiránt van sok pártolója a „Kelet Népe”-nek is, nemcsak a „Jelenkor” és a „Világ”, de különösen sok r. kath. pap; miért épen ezek — azt nem tudom. — Nagy hatása van a „Kelet Népe”-nek az irodalmi világra is, mert mióta ez megjelent, még inkább előntötték lapjainkat a személyeskedések, s a komoly és mindenoldalú

diskusszió helyét ezeralakú keserű gyanúsítgatások foglalják el; meddig tart ez így, azt az Isten tudja, de ha most megszorítaná ismét a kormány a kissé szabadabb, de mégis korántsem szabad sajtót, el volna vesztve mindaz, amit jót lehetett volna tenni ezen rövid szabadság alatt, s a sajtó szabadságának egykori létrehozásától még messzebb esnénk, mint előbb valánk; mert csak árnyékoldalát emlegetnék a sajtónak azok, kik szabadságát nem óhajtják és Széchenyi auktoritására hivatkoznak, és sok jólelkű táblabíró azt mondaná: hogy bizony jobb is a sok személyeskedést elkerülni s megtiltani.¹

Széchenyi könyve, már csak, mint ezek a levelek is mutatják, egyike volt azoknak a velőkbe ható iratoknak, mely mellett senki sem mehetett el közönnnyel, akár helyeselte, akár nem. Mindenesetre Kosuthot Széchenyi e művel nagy győzelemre és népszerűsége segítette. De másfelől, ha nem jelent volna meg, a magyar irodalomnak rendkívüli vesztesége volna; mert nem ismerünk magyar művet, mely annyi érzellemmel, őszinte vallomásokkal s oly felséges, nagy gondolatokkal volna telve. Ezt a korabeliek is érezték s kifejezésre jutott abban, hogy pár lap nem bírálta, hanem egyszerűen kivett belőle részeket, melyek úgy hatnak, mint egy-egy parainesis. Ezt tette a *Tudományos Gyűjtemény* (1841. V., 104—111. l.), mely röviden főlemlítve, hogy a Biblia mennyi vallásfelekezetet hozott létre, pedig közös kútforrás a kereszténységre, e véleményeltérés még természetesebb a politikában, melynek ily kútforrása nincs s megjegyezve, hogy „nincs példa a magyar literatúrában, hogy valamely munka megjelenésekor, sőt — mirabile dictu! — már megjelenése előtt oly rendkívüli figyelmet gerjesztett volna”; nem fog ismertetésébe, csak idéz belőle néhány helyet a 2., 3—5., 19—21. és a 95—96. lapról.

Hasonlóan jár el a kolozsvári *Vasárnapi Ujság*, mely megjegyzi, hogy ez a mű „nem jutott annyi olvasó kezébe, amennyin óhajtottak volna”, pedig már nem kapható. Közöl tehát belőle néhány közérdekű s nem vitatkozást tartalmazó részt, mert nemesak nem ismerik, „hanem balvélemény homályával is van burkolva”. Így közli szeptember 19-én (595—599. has.) a mű 353—357. lapját, november 14-én és 21-én a 362—372. lapját; tehát azokat a részeket, melyekben Széchenyi teendőinkről szól. (727—733. és 742—747. has.)

A *Századunk*, Orosz lapja, szintén nem ismerteti a művet, de több helyt tesz rá vonatkozásokat s mindig Széchenyi mellett. Ezt

¹ Deák: *Levelek*, 81—83. l.

teszi némi nem egész világos szellemeskedéssel a *Hungaria* cikkben (1841. 56. sz. július 12.) s ugyanitt augusztus 16-án gróf Sztáray Albert egy *Nyílt levél*-ben (66. sz.) elmondja javaslatait a reformokról, függetlenül Széchenytől és a *Pesti Hírlap*-tól. Maga a cikk nem tartozik jelenleg a kérdéshez, de ebben elmondja azt is, amit Széchenynek mondott a lapról és ő róla. E hely így szól: „Egy lap támadt legújabbban, mely által egy elmetehetséges férfi, kinek iránya azonban nyilvános politikai pályájának kezdete óta bal és hibás volt, eszméket terjeszt, melyek az egykor erővel kitörendő zavargások magvát — mely érettsége pillanatában felvirágzani nem késend — magokban foglalják, s egyszer kibocsátva bizonyosan károsoknak nevezethetnek.” Ez vonatkozik Kossuthra. Ebben tehát igazat ad Széchenynek s mégis róla így folytatja: „Egy író, ki a közvéleménytől választott irányt oly lényegesen előmozdította, most azelőtt kimondott elveinek épen ellenkezőjét állítja, és újabb munkáiban előbbi legtöbb szó- s képletdús theoriájának képzelenségét megvallja és őrizkedést javasol a túlcsapongás következményeitől, — sőt még a sajtószabadságnak Magyarországraí veszélyét is elismeri, noha azelőtt semmi elég gyorsan, elég messze nem hatott neki.” Most tehát ő mondja el nézetét a hazafiságról és haladásról. Erre Kossuth az augusztus 21-iki (67. sz.) *Pesti Hírlap* vezércikkében felelt, melyben elhárítja a rávonatkozó részt s kifejti Sztáray cikkével szemben a maga álláspontját. Egyebekre nézve, hogy Sztáray miben látta Széchenyi könyvében multjának megtagadását, ez teljesen érthetetlen, mert nem fejt ki; különben nem is igaz.

Azonban a lapok cikkei csekélyszámúak ahhoz mérve, hogy hány tollat hozott mozgásba a *Kelet népe* a röpiratok terén s köztök pár kiválót írtak. Ezek közül ugyanegy napon, augusztus 14-én jelent meg Záborszky Alajos *A Pesti Hírlap elleni gyanúsítások és haladás*¹ és Fáy András *Kelet népe, nyugaton*² röpirata.

A Záborszky röpirata Várdán, június 1-én kelt (1841) s tehát a Széchenyi könyvének megjelenése előtt. Egy mellékelt papírszelet a kiadók részéről azt is tudtunkra adja, hogy a kéziratot „négy nappal” előbb kapták meg, hogysem Széchenyi könyve június 23-án megjelent. Eszerint ez a röpirat azoknak a gyanúsításoknak hatása alatt készült, melyek a közönségben a *Pesti Hírlap*-ról el voltak terjedve s nem egyenesen Széchenyi könyvéről szól, melyet, valamint a gróf nevét,

¹ Pesten, kiadta és nyomtatta Landerer és Heckenast. 8° 54 l. Év n.

² Budán, a m. k. Egyetem bet.-vel. 1841. 8° 81. l.

diskusszió helyét ezeralakú keserű gyanúsítgatások foglalják el; meddig tart ez így, azt az Isten tudja, de ha most megszorítaná ismét a kormány a kissé szabadabb, de mégis korántsem szabad sajtót, el volna vesztve mindaz, amit jót lehetett volna tenni ezen rövid szabadság alatt, s a sajtó szabadságának egykori létrehozásától még messzebb esnénk, mint előbb valánk; mert csak árnyékoldalát emlegetnék a sajtónak azok, kik szabadságát nem óhajtják és Széchenyi auktoritására hivatkoznának, és sok jólelkű táblabíró azt mondaná: hogy bizony jobb is a sok személyeskedést elkerülni s megtiltani.¹

Széchenyi könyve, már csak, mint ezek a levelek is mutatják, egyike volt azoknak a velőkbe ható iratoknak, mely mellett senki sem mehetett el közönnnyel, akár helyeselte, akár nem. Mindenesetre Kosuthot Széchenyi e művel nagy győzelemre és népszerűsége segített. De másfelől, ha nem jelent volna meg, a magyar irodalomnak rendkívüli vesztesége volna; mert nem ismerünk magyar művet, mely annyi érzelemmel, őszinte vallomásokkal s oly felséges, nagy gondolatokkal volna telve. Ezt a korabeliek is érezték s kifejezésre jutott abban, hogy pár lap nem bírálta, hanem egyszerűen kivett belőle részeket, melyek úgy hatnak, mint egy-egy parainesis. Ezt tette a *Tudományos Gyűjtemény* (1841. V., 104—111. l.), mely röviden főlemlítve, hogy a Biblia mennyi vallásfelekezetet hozott létre, pedig közös kútforrás a kereszténységre, e véleményeltérés még természetesebb a politikában, melynek ily kútforrása nincs s megjegyezve, hogy „nincs példa a magyar literatúrában, hogy valamely munka megjelenésekor, sőt — mirabile dictu! — már megjelenése előtt oly rendkívüli figyelmet gerjesztett volna”; nem fog ismertetésébe, csak idéz belőle néhány helyet a 2., 3—5., 19—21. és a 95—96. lapról.

Hasonlóan jár el a kolozsvári *Vasárnapi Ujság*, mely megjegyzi, hogy ez a mű „nem jutott annyi olvasó kezébe, amennyin óhajtották volna”, pedig már nem kapható. Közöl tehát belőle néhány közérdekű s nem vitatkozást tartalmazó részt, mert nemcsak nem ismerik, „hanem balvélemény homályával is van burkolva”. Így közli szeptember 19-én (595—599. has.) a mű 353—357. lapját, november 14-én és 21-én a 362—372. lapját; tehát azokat a részeket, melyekben Széchenyi teendőinkről szól. (727—733. és 742—747. has.)

A *Századunk*, Orosz lapja, szintén nem ismerteti a művet, de több helyt tesz rá vonatkozásokat s mindig Széchenyi mellett. Ezt

¹ Deák: *Levelek*, 81—83. l.

teszi némi nem egész világos szellemeskedéssel a *Hungaria* cikkben (1841. 56. sz. július 12.) s ugyanitt augusztus 16-án gróf Sztáray Albert egy *Nyílt levél*-ben (66. sz.) elmondja javaslatait a reformokról, függetlenül Széchenytől és a *Pesti Hírlap*-tól. Maga a cikk nem tartozik jelenleg a kérdéshez, de ebben elmondja azt is, amit Széchenyinek mondott a lapról és ő róla. E hely így szól: „Egy lap támadt legújabbban, mely által egy elmetehetséges férfi, kinek iránya azonban nyilvános politikai pályájának kezdete óta bal és hibás volt, eszméket terjeszt, melyek az egykor erővel kitörendő zavargások magvát — mely érettsége pillanatában felvirágzani nem késend — magokban foglalják, s egyszer kibocsátva bizonyosan károsoknak nevezethetnek.” Ez vonatkozik Kossuthra. Ebben tehát igazat ad Széchenyinek s mégis róla így folytatja: „Egy író, ki a közvéleménytől választott irányt oly lényegesen előmozdította, most azelőtt kimondott elveinek épen ellenkezőjét állítja, és újabb munkáiban előbbi legtöbb szó- s képletdús theoriájának képzelenségét megvallja és őrizkedést javasol a túlcsapongás következményeitől, — sőt még a sajtószabadságnak Magyarországra veszélyét is elismeri, noha azelőtt semmi elég gyorsan, elég messze nem hatott neki.” Most tehát ő mondja el nézetét a hazafiságról és haladásról. Erre Kossuth az augusztus 21-iki (67. sz.) *Pesti Hírlap* vezércikkében felelt, melyben elhárítja a rávonatköző részt s kifejti Sztáray cikkével szemben a maga álláspontját. Egyebekre nézve, hogy Sztáray miben látta Széchenyi könyvében multjának megtagadását, ez teljesen érthetetlen, mert nem fejt ki; különben nem is igaz.

Azonban a lapok cikkei csekélyszámúak ahhoz mérve, hogy hány tollat hozott mozgásba a *Kelet népe* a röpiratok terén s köztök pár kiválót írtak. Ezek közül ugyanegy napon, augusztus 14-én jelent meg Záborszky Alajos *A Pesti Hírlap elleni gyanúsítások és haladás*¹ és Fáy András *Kelet népe, nyugaton*² röpirata.

A Záborszky röpirata Várdán, június 1-én kelt (1841) s tehát a Széchenyi könyvének megjelenése előtt. Egy mellékelt papírszelet a kiadók részéről azt is tudtunkra adja, hogy a kéziratot „négy nappal” előbb kapták meg, hogysem Széchenyi könyve június 23-án megjelent. Eszerint ez a röpirat azoknak a gyanúsításoknak hatása alatt készült, melyek a közönségben a *Pesti Hírlap*-ról el voltak terjedve s nem egyenesen Széchenyi könyvéről szól, melyet, valamint a gróf nevét,

¹ Pesten, kiadta és nyomtatta Landerer és Heckenast. 8° 54 l. Év n.

² Budán, a m. k. Egyetem bet.-vel. 1841. 8° 81. l.

sehol nem is említi. Ez lehet igaz; de lényegében azokat, miket Széchenyi könyve kifogásol a *Pesti Hírlap*-ban, egészben oly jól ismeri, hogy vagy kellett a könyv már addig kinyomatott részeit már akármi forrásból olvasnia, akár pedig a *Kelet Népe*-nek tartalma már megelőzőleg annyira ismert volt, hogy Záborszky is tudhatott rólok. Annyi bizonyos, hogy a *Világ*-ban, hol ezt a művet Jablanczy Ignác bírálta, egy levelező Csabán, augusztus 21-én kelt levelében ezt egyenesen állítja.¹ Akárhogy álljon a kérdés, az bizonyos, hogy Záborszky a *Pesti Hírlap* levelezője és munkatársa volt; könyvét Landererek adták ki s így célzatossága annál világosabb, mert a *Pesti Hírlap* szokatlan nagy betűkkel hirdette, míg Fáy röpiratának címe szerényen vonul meg ugyanott,² bárha igaz, hogy utóbbi nem Landererek kiadványa. A mű különben csekély értékű. A *Pesti Hírlap* védelmével az első 34 lap foglalkozik s a haladásról szóló rész a joguralom és igazság meghonosítását tűzi ki célul, melyeknek visszaszerzését azonban csak véres harcok árán véli elérhetőnek. Végül „A földművelők szegénységéről” értekezik. Ennek legfőbb okát az egyedárúságban találja s igéri, hogy erről máskor bővebben ír, de ez elmaradt. A *Pesti Hírlap* elleni gyanúsításokból hatot hoz elő: rosszalja egyik (A), hogy izgat s így az ellenzéket megosztja, mi a kormánynak használ; másik feltűnőnek tartja (B), hogy a bezárással büntetett Kossuth most oly szabadon írhat; a harmadik (C) bosszankodik, hogy a lap csak a megyei visszaéléseket ostromozza; a negyedik (D) szereti a lapot, de tart a főurak ellenzésétől s a juste milieut ajánlja; az ötödik (E) jónak találja a lapot, de nem kellene mindent földériteenie s meg kellene elégednie az eddigi engedményekkel; a hatodik (F) szerint nem kell félni a hírlaptól, mert „a kormány organuma” s lassanként visszavezet a régi jó, nyugalmas időkre. Ezek azok a gyanúsítások, melyeket cáfol könyvének e jeligéje alatt: „Velők és általuk, ha nekik tetszik, nélkülök, sőt ellenök, ha kell”. Tehát a *Pesti Hírlap* akkori híres mondása az ő vezérfonala.³

Fáy kis füzete 1841. augusztus 4-ikén kelt és Széchenyi iránt

¹ *Világ*, 1841. 73. sz. 292—93. l.

² 550. l. Egyébaránt gr. Dessewffy Aurél is írja róla: „Záborszky értekezése megjósálása annak, mit gr. Sz. I. a hírlap ellen [közvetenni fog, s előleges, de nem elégséges cáfolat”.

³ Bírálata I. Haraszty Samutól. *Társalkodó*. 1841. augusztus 15. 268—269. l. *Világ*. 1841. 71. sz., szeptember 4. Jablanczy Ignáctól és újra kiadva *Adatok általalakulási első mozgalmink történetéhez* (1841) műve I. 74—82. l. L. még *Századunk*. 72. sz., szeptember 9.

a legnagyobb tisztelettel s odaadással és a béke szellemében van írva. Nem szól az egész műről, csak pár helyéről, mert, mint véli, „olykori botlással s tévesztett taktikával“ van írva; különben nézeteik nem ellentétben, „hanem csak módosítási különbözésben“ állanak. Az 1840-iki kibékülés után ő várva-várta azt az embert, aki a nemzet vezetője lesz s azt hitte, hogy ez Széchenyi fog lenni, bárha nem tartja lehetőnek, hogy bármi lángelme erre egymaga alkalmas. Ő különösen hármat várt: A köznép felvilágosítását, a jövő előkészítését, a kivihető javításokat, mikre egy vagy több hírlap volna alkalmas; a kiváltságos rendek előkészítését a lefelé adandó jogokra és engedményekre új törvények által, mire a könyvirodalmat vélte alkalmasnak; harmadszor várta, hogy a kormánnyal való viszonyunk békésen rendeztessék, meggyőzve ezt arról, hogy a cél nem ellene irányul, hanem az ő hasznára is van, nemcsak a nemzetére. Ez az országgyűlés vezetőinek feladata lenne. Mert nézete szerint míg ezek kellőleg előkészítve nincsenek s még azt sem tudhatjuk, hogy sikerülni fognak-e, őket nyilvánosságra hozni veszedelmes.

A gróf is ezt mondja s helyesen, hogy ma nem agitatóra, hanem hideg számolásra van szükség; de a *Pesti Hírlap*-ra vonatkoztatva, „aggodalmát egy kissé túlvittnek tekinti“. Elismeri, hogy az addigi 40 számban vannak olyak, melyek túlságosan színezik a fölvetett tárgyat s miket a könyvirodalomba tartozóknak tart, minő pl. a 13-ik sz. vezércikk az *Örökváltság*-ról, bárha a szerkesztővel egyet ért. De most kérdés, helyesebb-e a gróf taktikája? Részéről helyesebbnek tartotta volna Kossuth bizalmas felvilágosítását, mint e könyvet, mert féltessenek kellene lennie, hogy hibáját bevallva, visszatérjen. Továbbá a gróf a könyv végén néhány alkotmány-változtatást tűz ki, mint legfőbb teendőket, de csak röviden. Ő ezeket sem könyvbe, sem hírlapba valóknak nem hiszi. Így pl. a gróf felhossa a közösteherviselést, ennek ellenőrzését, az adóról való számadást az egész vonalon. Ebben egyetért, de nem ért egyet abban, hogy az adót már most ellenőrzés nélkül három évről három évre megszavazzuk, bár a gróf ebben hypokrizist lát, mert szerinte a kormányt számadásra vonni nem lehetvén, ki a közös teherviselést ehhez köti, ezzel alóla ki akar bújni. Ő ezt, ki a kormányi felelősséget igenis kívánja, nem hiszi s a kormányi felelősséget csakis e feltétel mellett tartja kivívhatónak. Viszont nem ért egyet a gróffal abban, hogy a kormány papíron felelet alá vonható, de gyakorlatilag nem. Ő ezt sem hiszi, mert ez tényleg kivihető; de míg ez nincs meg,

ő csak a házi adóra nézve sürgetné a közös teherviselést, mely úgylis az adózókra amannál terheesebb. Ebből foly, hogy a közvédelmet kivéve, hazánk önállását kívánja az örökös tartományokkal szemben.

Ő is kívánja az ősiség eltörlését, de azon föltétellel, hogy a fel-szabadult birtok idegen kézre ne jusson s kívánja a fiscus örökösödése megváltását is, de csak megszorítással. Kiterjesztendőnek tartja azonban a megváltást a holtkézi s hasonló birtokokra, melyek hazánknak kb. egy hatodát teszik.

A gróf továbbá szellemi alapokra akarja fektetni hazánk jövőjét. Ezt ő is helyesli, de összekötve az anyagi haladással, mert a kettő nem választható el. Újabb egyleteinkről mondott megjegyzéseiből kettőn ütközött meg, egyik vonatkozik a kisededovásra, melyet korainak tart, másik az, mely Ferenczy szobrászra s a Mátyás-szoborra vonatkozik. Igaz, hogy egyik sem szükségünk legelseje; de mindkettő nemzeti érdekből pártolando.

Ezekben állanak észrevételei. Végül törvénytiszteletre s a törvény hű magyarázatára inti a megyéket, míg az országgyűlés a törvényt meg nem változtatja és helyesnek vélné, ha minden országgyűlés számba venné, hogy a hozott törvényeket miként hajtották végre.¹

Fáy, mint látható, csak pár szóval érinti a *Kelet népe* s a *Pesti Hírlap* közti vitát. Röpiratának célja más. Kossuth azonban ennek a hírlap feladataira vonatkozó részét nem hagyta szó nélkül és augusztus 18-án *Hírlapkör* c. (66. sz.) vezércikkében foglalkozik vele, kívánva a hírlap számára a legteljesebb szabadságot a kérdések tárgyalásában, amit gyakorlatilag nem is lehetne meggátolni. Felesleges hozzátenni, hogy a vezércikk idézi Fáy azon szavait, melyek a *Kelet népé*-re vonatkoznak. Fáy erre egy rövid nyilatkozatot adott az augusztus 21-iki (67. sz.) számban, kijelentve, hogy bővebben fog felelni, de elvéhez híven könyvben s ezt kérte volna Kossuthtól is. Kossuth bő megjegyzésben válaszolta ugyanott, hogy Fáy nem a *Pesti Hírlap*-ról, hanem általában a hírlapok feladatáról szólván, ezt nem vehette az ő lapja elleni támadásnak. Fáy aztán csakugyan könyvben válaszolt s könyvét 1842-ben kiadta második kiadásban.² Ebben az első 32 lapot változat-

¹ Ismerteti Haraszi Soma *Társalkodó*. 1841. augusztus 18. 66. sz. 262. l. *Világ*, augusztus 21. 67. sz. Ezt Jablanczy Ignác írta. Újra kiadta *Adatok átalakulási első mozgalmink történetéhez* (1842.) I. 85—89. l.

² *Kelet népe nyugaton*. Második bővített kiadás. Kilián György tulajdona. 1842. 8° 81. l.

lanul hagyta, de hozzacsatolt egy „*Feleletet a Pesti Hírlap 66-ik sz. vezércikkjére*“ részt (37—67. l.) s ettől függetlenül egy értekezést *Emberi kegyeletek (pietasok)* c. alatt. (68—81. l.) E részek nem tartoznak szorosan a kérdéshez s így bár rövid ismertetéseket is mellőzzük.

Közben névtelenül, de pár héttel a Záborszky és Fáy röpirata előtt még megjelent *A kelet népe közt egy ember 1841. c. röpiratka*.¹ Már július 31-én kapható volt. Egy teljesen zagyva, ifjú fej műve, „éretlen s értetlen dongás“, mint Dessewffy Aurél írta. Széchenyinek már július 14-ikére megküldte valaki Pestről. „Szánalmas! Tatay olvassa fel nekem“, írja naplójában. Ezzel végzünk vele.

Kossuth felelete előtt jelent meg br. Eötvös műve is 1841. augusztus 31-ikére *Kelet Népe és Pesti Hírlap* c. alatt.² Ez a mű volt a megjelent röpiratok legfontosabbika s mint a *Pesti Hírlap* írja szeptember 1-én, már az első nap száz példány kelt el belőle. A mű jeligeje: „Sine ira et studio quorum causas procul habeo.“ Tehát úgy lép föl, mint pártatlan bíró. Említettük fentebb, hogy Eötvös ismételve igyekezett Széchenyit lebeszélni a hírlap elleni föllépéséről, most tehát a vitában elmondani véleményét, noha a legmagyobb tisztelettel Széchenyi iránt, kivel baráti viszonyban áll, kötelességének is tartotta.

Röpiratában szokott módszerével jár el, t. i. részekre osztja Széchenyi egyes vádjait s ezeket egyenként megcáfolva, kimutatja, hogy vádjai alaptalanok, s csak egyetlen kérdésben, a nemzetiségekkel való türelmes bánásmódban ért vele egyet, ami, tudjuk, az ő politikai irányának alapelve volt.

Egyebekre nézve azt mondja Eötvös, hogy Széchenyi könyvében két fővád van a *Pesti Hírlap* ellen: elítéli taktikáját és modorát. E kettőről szól hát első sorban. Széchenyi szerint a jó taktika most

¹ Pesten, Beimel József bet. 8° 82. 2. l. Gúnyos bírálatát l. Haraszthy Samutól. *Társalkodó*. 1841. 259. l. — L. még *Világ*. 1841. 63. sz. — Széchenyi Tasner Antalnak is írt róla 1841. augusztus 16-án: „Igen elszomorított. Hogy lehet ily unalmas moslékot kitalálni! Er ist der Esel, der „Wettrennen“ will! — Wie kann man mit so wenig Mittel so viel schwatzen. Das Büchlein kommt mir vor, wie das Fiebertraum eines dummen Menschen, der nicht viel im Kopf, aber desto mehr im Magen hat! — Was ist der Zweck dieses Werkes? Ich glaube gerade ... „Geld zu machen“. És arra meglehetősen, s jobb mint a Kelet Népe, — mert tartalmáról nem szólva, betűmennyiség után drágább; minthogy 40 pkr. — és a Kelet Népében számolásom szerint legalább is 6 annyi betű van és így ennek 4 fr. árúnak kellene lenni“. *Levelezése*. III. 100. l.

² Pest. Nyom. Landerer és Heckenast. 8° r., 2, 120 l.

kettőt tart szem előtt: legyen alkotmányunk haladó és nemzeti s teendőink sorát belső szükségünk szerint szabjuk meg. Az első ellen a *Pesti Hírlap* nem vétett; a második ellen vétett két módon: napról-napra új indítványokat téve, csekély erőnket szétforgácsolja; külföldöt utánzó javaslataival oly utakra vezeti nemzetünket, melyeken tönkre mehet. Most ezeket cáfolja meg, még pedig az első vádat, mint lehetlent mutatja be, a másodikra nézve felsorolja a lap eddigi ú. n. vészthozó javaslatait Széchenyi könyve szerint, minők: Mátyás szobra, tömlőcök javítása, kisdédóvók és hasznos ismereteket terjesztő társaság. Ezek közül az elsőt a lap nem sürgette, a többit meg nem ő kezdeményezte, hanem mások s így Eötvös maga is; de nyugodtan hiszi, hogy velők a hazának nem ártott.

A modorra nézve viszont Széchenyi vádja négy: a hírlap a szegényeket a gazdagok, a birtoktalanokat a birtokosok ellen izgatja; minden felsőséget gyanuba hoz s gyűlöltté tesz; a kiváltságos rendeket és főrendeket meggyűlölteti a néppel, végre a municipiumokat népszerűtlenné teszi. Minde vádakát alaposan megvizsgálva, végkövetkeztetése az, hogy Széchenyi csalódott és a sorok közt kifejezi, ki egy helyt világosan is, hogy nem helyesli azt a túlzott fontosságot, melyet Széchenyi Kossuthnak tulajdonít. „Azon haza, — mond — melyet egyetlenegy hírlapnak nem elvei, nem vétkes iránya, hanem egyedül elhibázott *modorja* sírba dönthet, azon nemzet, melynek vékony fonalon függő létét egy journalistának keze kettészakaszthatja, már nem él; s magyar hazánk, legyünk nyugodtan, erősebb alapokon áll.” Hozzáteszi, hogy hite szerint Széchenyi „minden szabad diskussio”, „minden szabadabb időszaki sajtó ellen” írta művét és ez volt az, mi őt leginkább felszólalásra bírta. Mert ha Kossuth és Széchenyi elvekben különböznének s a gróf ezek ellen írt volna, örömmel venné a nemzet a felszólalást; de így e tévedése nem maradhat felelet nélkül, épen mert Széchenyi tévedése. „Mert ha már az, mi a *Pesti Hírlap*-ban elmondott, lángba boríthatja a hazát; ha nemzeti létünk egy journalista modorjának cérnaszalán függ; ha egyetlenegy vezércikk — mint az a Hírlap 18-ik cikkelyéről mondatik — okvetlen sírba dönti a magyart; ha maga az elhibázott intonatio meggyilkolja alkotmányunkat: vajon kívánhatunk-e még sajtószabadságot? s nem kötelességünk-e — első, legfőbb polgári kötelességünk, — elkövetni mindent, hogy e nagy nemzeti veszély mentül később fenyegetse létünket, főként elkövetni mindent, hogy az időszaki sajtó mennyivel szűkebb korlátok

közé szorítottassék?” A gróf, mond Eötvös, a szabadsajtó hívének vallja magát; de ellene senki hatalmasabb okokat nem hozott fel s így a szabadsajtó ellensége. Egyszersmind a nemzet pártokra szakadását is csak elősegítette művével. De ez nem maradhat így s ő tudja, hogy a haladás nagy megindítója a haladás ellen nem lesz s épen művének nagy elvei mutatják, hogy méltó a nemzet tiszteletére. Ezekben ráismerni a *Hítel* írójára s meg van róla győződve, hogy a haladás barátai összetalálkoznak. A gróf megjósolja, hogy e műve miatt népszerűsége elvész s helyzete a két szék közti lesz; de Eötvös lelkes szavakkal végzi művét, hogy ez bekövetkezni nem fog, a nemzet nem fogja érdemeit feledni, maga Kossuth is híve lesz s a hazaszeretet egyesíti a híveket.

Eötvös műve tehát egy megnyugtató, kiengesztelő s Széchenyit megtisztelő akkorddal végződik. Széchenyi azonban aggodalommal olvasta s növelte kételyeit; de naplójában azt mondja, hogy nézete szerint prokátoros, pedig nem lehet ellene ily fegyverekkel küzdeni.¹ Ebben Széchenyinek igaza van s ez a finom dialektika, hideg elemzés épen nem foglalja magában Széchenyi felszólalásának sem lényegét, sem tartalmát nem meríti ki és nem rontja le látnoki nagyságát, prófétai keserveinek bibliaszerű jóslatait. Utóbb talán Eötvös is erre a meggyőződésre jutott; annyi bizonyos, hogy Széchenyi harcaiban Kossuth ellen többé nem vett részt.²

Széchenyi tehát Kossuth ellen látszólag elvesztette a csatát, még mielőtt Kossuth híres felelete megjelent volna; de annál inkább megnyerte a történelem magasabb ítélőszéke előtt.

VI.

Ezek a cikkek, levelek és röpiratok előzték meg Kossuth feleletét s most ennek ismertetésére térünk át.

A Kossuth feleletének előszava, mely a címlappal együtt utólagosan toldatott a műhöz, „Pest, augusztus 15-én 1841” kelt s maga a mű szeptember 8-án jelent meg. Ebből látható, hogy ezt a művet is már iratása közben szedték, hogy mentől hamarabb jelenhessék meg. Címe: *Felelet Gróf Széchenyi Istvánnak Kossuth Lajostól.* (Pest. Kiadta

¹ Szeptember 2-án írja: „Pepi Eötvös seine Broschüre. Meiner Ansicht advokatisch. Es ist unmöglich gegen mich gesetzlich aufzutreten“.

² Ismerteti Haraszthy Samu. *Társalkodó.* 1841. 72—73. sz. Szeptember 8, 11-én.

és nyomatta Landerer és Heckenast. 1841. 4, 244. l.) A mű három fejezetre oszlik; ú. m.: I. *Autobiographia* (8—50. l.), II. *Vád és védelem* (51—230. l.), III. *Nemlegességek és ténylegességek* (231—244. l.) s e három közül a II. rész, mint meglátjuk, több kisebb részre tagozódik.

I. *Autobiographia*. Ennek a résznek alapgondolatai a következőkben vonhatók össze. Kossuth nem szereti az önéletrajzokat, mert leleplezik az ember gyöngeségeit s így járt a gróf is. Ő aggodalmait hálával fogadná, ha már maga a nemzet 49/50-ed része gyanúsítgatásait meg nem cáfolná s így bár honszerelem lelkesítette, jobban szeretne volna, ha legalább e könyv önéletrajzi része elmaradt volna. Ebben a részben ugyanis a gróf panaszkodik, hogy két szék közt a pad alatt maradt s tehát sem fönt, sem lent nem bíznak benne. Ezt Kossuth a *Kelet Népe* megjelenése óta maga is hiszi; de ennek Széchenyi az oka, mert ő külön tekinti magát, mint orvost s a nemzetet, mint beteget, anélkül, hogy vele összeolvadni akarna; mint vezető akar szerepelni és nem akarja azt, hogy mások is ebben részt vegyenek. Ez az egyetlen általános megjegyzése.

A gróf azt hiszi, hogy 15 évvel ezelőtt, midőn föllépett, a nemzet a sír szélén állott. Ezt ő nem hiszi. Helyesebb volt Széchenyi fel fogása a *Hitel*-ben s a *Világ*-ban, hogy a nemzet fiatal. De egyebekben is a gróf ellentmond önmagának, vagy téved, így az 1760-dik évnék korszakot alkotó felállításában. Történelmi forrásai hibásak, különben az 1839/40-iki országgyűlés karzati jeleneiben nem látná a convent jelenségeit s látná a különbséget a forradalmi Gallia és hazánk közt. Ő szívesen eltűrné ezeket s fáj, hogy ki kell mondania; eltűrné a gróf gúnyjait és gyanúsításait is, de kettőt nem tűrhet el.

Ezek egyike a „zendülési syllogismus“.

A nemzet igenis, nem állott a sír szélén, mint a gróf hiszi. Bizonyítják ezt a II. József elleni mozgalom, az 1790/91-iki országgyűlés, a reform-munkálatok, a XIX. század első negyedében tapasztalt nemzeti küzdelmek, a reform vágya, a municipiumok belélete, az 1823-iki ellentállás, az 1825/27-iki országgyűlés és végül főképen magának Széchenyinek óriási hatása, mely fogékonyság nélkül elmaradt volna. Ezt bizonyítják továbbá az újra felvett rendszeres munkálatok, az 1839/40-iki országgyűlés és ezen a nemzet s a kormány kibékülése, melynek Széchenyi műve most rossz szolgálatot tesz és a nemzet helyett a kormánynak szolgál.

Széchenyit ő azért tartja a legnagyobb magyarnak, mert a kellő

időben „ujjait a kornak üterére tevė és megértė lűktetéseit“. Ő sem későn, sem korán nem jött, ami egyedűl a siker feltétele. De ebből következik, hogy ő nem volt a maga korának Prometheusa, hanem óramutatója s ez az ő egyik tévedése; másik az, hogy e szerint a nemzet nem volt sír szelén álló haldokló. Már pedig ezen fordul meg a gróf egész okoskodása a *P. H.* ellen. Ha ez az alap nem áll, az okoskodás magában „összerogyik“.

Ezután Kossuth vizsgálat alá veszi Széchenyinek azt a mondását, hogy kifejlésűnk és jővendőnk csak úgy biztos, „ha szellemi alapokon emelkedik anyagi kiképzésűnk és nem viszont“. Ez a másik, amit kiemel. Kossuth szerint a közvélemény mást hitt; de ez tévedés, mint látható és a gróf panaszkodik, hogy gyakran félreértik. Már pedig eddig két szellemi vezére volt hazánknak; a közvélemény a két, nem egy úton járó vezerről azt mondta: „Az első közvagyonosság útján akar vezetni közszabadságra; a második pedig közszabadság útján vagyonosságra“. Ezt az ellentétet a két férfiű felfogásában, akik alatt Széchenyit és Wesselényit érti, Kossuth hosszan fejtegeti és ez a hely azért nevezetes, mert átment még történeti tankönyvekbe is, de már úgy, mint Széchenyi és Kossuth közötti ellentét.

A következő lapokon a *Felelet* az elmellőzés ismert szónoki fogásával részeket hoz fel a könyvből, melyekre különböző okokból nem kíván felelni; de éppen ez által hívja fel rájuk a figyelmet. Gúnyosan emlegeti a gróf érzelmi kitöréseit s hozzáteszi, hogy ha gróf azt mondja, hogy ezekkel nemes indulatokat akar felbuzdítani, ez helyes; de felhív bárkit, mutassa meg, hogy a *P. H.* mikor törekedett nemtelen indulatokat mozgatni meg? Továbbá a gróf elméletét a nemzetek fiatal és vén koráról szóvirágnak tartja; nem való az, hogy csak Széchenyi látta 15 év előtt azon intézmények szükségét, melyek létrejöttek és a központosítás szükségét; de sőt hogy sokan látták, ez sikerűk titka.

Nem is oly buta a nemzet, mint Széchenyi hiszi, sem a kormány nem oly rövidlátó, hogy ne látta volna be azt, ami 1840 második fele óta történt s mert a gróf a körűlmények ismeretében téved, innen akadnak rémlátásai. E mellett nem is csak azok működtek közre a nemzeti élet központosításában, amiket a gróf tett vagy felhoz; kifejeleti t. i. a megyét, az országgyűlés és megye viszonyát s végűl a sajtót. Ezek az igazi eszközök e célra, úgyhogy Angliát kivéve egy ország sem rendelkezik nagyobb s jobb eszközökkel. Ebből is látszik azonban, hogy az ő iránya éppen nem franciás, mert ő a megyei

autonómia híve; azé az intézményé, melynél tökéletesebben egy ország sem rendelkezik. Erre felhossa az 1823-iki, 1825-iki megyei küzdelmeket, a 7 évig tartó országgyűlések alatt a követeknek a megyegyűlésekkel való érintkezéseit és általában a megyegyűléseket, melyekre Pest megyében a gróf nem jár el s a nemzet életét épen ezért nem ismeri és nem ismerheti. Most ime a gróf feljajdul, de a nemzet, bár meghallgatta, meg nyugton a maga útján. Ezért felhívja a grófot, hogy ne hátulról nézze az eseményeket, hanem álljon élökre, mert oly taktika, mint az övé, mely két szék közt a pad alá helyez, nem lehet kellemes.

Felhívja aztán a grófot, hogy ne idegenítse el egymástól a nemzetet és kormányt azzal, hogy a nemzetet lázban levőnek mondja; ne vegye rossz néven, hogy tanács a főrangúaknak néha „alulról“ jön; ne mondja, hogy a lefolyt országgyűlés karzati ifjúsága conventi jeleket provokált s ne mondja ezt a nemességet politikailag éretlennek, mely oly nemesen küzd az alkotmány érdekében, ne adjon a külföldnek arra a gúnyra alkalmat, hogy nem tudunk egyetérteni s félül a régi átok: „Ne legyen egység soha köztetek“. Egyébként sajnálja, hogy e feleletet írnia kell és főképen hogy nincs módja félretenni, pihentetni, nehogy a gróf ellen valami gúny legyen benne, mit kerülni szeretne nem félelemből, hanem tiszteletből.

II. Vád és védelem. Itt Kossuth a forradalomra vezető vád ellen védekezik. Szemére hányja Széchenyinek, hogy gúnyt űz szenvedéseiből, szegénységéből, ami gyöngédtelenség, de a nemzet máris ítelt. Elmondja a *P. H.* keletkezését, mely épen nem úgy indult meg, mint a gróf mondja; ebben sem párt, sem egyesület részt nem vett, egyedül Landereré az érdem. Ő habozott, hogy a cenzura korlátai közt elfogadhatja-e a szerkesztőséget, de mivel a kormány részéről engedékenységet s hazánkkal szemben más politikát tapasztalt, elvállalta. Célja volt a nemzetiség biztosítása s az alkotmány kifejtése: a törvényhozás, autonom beligazgatás, a polgári élet egyesületekben és egyesekben. Ezekben a modort illetőleg úgy igyekezett írni, hogy megfelelő legyen a célnak: a már ismert dolgokról szakszerűen, a bel- és különösen a polgári ügyekről úgy, hogy gondolatait szíven eressze keresztül. „Ez a *P. H.* genezise“. Ezt teszi a gróf is műveiben.

Ha már most valaki azt mondaná, hogy a *P. H.* elvei hibásak, azt felelné neki, hogy indítson más hírlapot; de Széchenyinek mást kell felelnie, mert ő a lap elveit helyesli s csupán modoraért „nemzet-

gyilkolás" vádjával illeti. Mikor a *P. H.* megindult, ő felszólította Széchenyit közremunkálásra s azt várta volna, hogy a lapot támogassa, hibáit, modorát javítsa. Ezzel szemben már pár szám megjelenése után kikelt ellene s már február 20-án izente neki, hogy „hajba akar kapni vele". Hetek óta ír hírlapja ellen, holott több barátja, jóakarója lebeszélte, sőt kérte, hogy ne tegye. Így bizonyára ellenkezőt ér el, mint célozta s neki fáj, hogy védekeznie kell a gróf ellen és ha „győzne, könnyezni tudna győzelme felett".

Mielőtt azonban részletekbe menne, két kísértettel kíván szembe szállni, melyeket a gróf felhoz: egyik, hogy a *P. H.* megosztja a főrendi oppositíót, másik, hogy a kormány épen ebből a célból élni hagyja a lapot. Mindkettőt hosszasan cáfolja. A *P. H.* nem akar a főrendek születési jogaihoz nyúlni, mint törvényhozókéba; a *P. H.* a fokozatos alkotmányos átalakítás híve, de nem akar erőszakot sem, némely részletben annyit sem hirdet, mint Széchenyi. De azt hiszi, hogy a kor szavát a főrendeknek meg kell hallani, melyet nem a *P. H.* teremtett, sőt ez teremtette a *P. H.*-ot. Ezekben véleményeltérések lesznek, de ez nem megosztás, hanem természetes folyamat s a gróf olyakat vet a lap szemére, miket ő maga is hirdet. Itt elmondja programját is: egyenlő alkotmányos jogok, egyenlő terhek, fekvőbirtok szerhezethetése, ösiség eltörlése, jobbágyság megszüntetése kárpótlassal, egyenlőség a közhivatalokra juthatásban. Ezeknél a gróf még többet kívánt műveiben; miért hát e rémlátás? Honnan ez ellentmondás? Onnan, hogy a gróf az engedményeket csak jóakarató adományokként gondolja s nem a nemzet követeléseiként. De a nemzet nem alapíthatja jövőjét kegyelemre; ő is, mint a nemzet, jogot és igazságot követel. Egyébiránt a grófot nem tekintheti a főrendek képviselőjének sem, mert hiszen a *P. H.*-nak közöttök sok barátja, sőt munkatársa is van. Különben is könnyű kiegyeztetni a dolgot: siesse-nek a főrendek a kegyelemmel, hogy ne legyen idő a követelésre.

A másik rémképre, a kormányt illetőleg, alig kell válaszolni s nem is a gróftól ered, aki épen a kormánnyal együtt kíván haladni, hanem mások emlegetik; azonban ez ma már lehetetlen s a kormányt is különös világításba helyezné, ha egy lapot csak azért engedélyezne, hogy az ellenzékét megossza. Azonkívül a gróf azon állítása is téves, hogy a szabadabb cenzura csak a *P. H.*-ot illetné, mert ez megvolt már, mint az 1839/40-iki országgyűlés eredménye, előbb is.

Ezzel végezhetné is fejtegetéseit, de azért, hogy ne higgye valaki.

hogy némieket elhallgat, néhány részletes taglalásra terjeszkedik ki. Ezzel tehát a könyv e közbeneső része alcímekre oszlik. Az elsőnek címe *Programma*. Ebben főkép azt fejtegeti, hogy oly hírlapot adni, milyennek a gróf tervét adja, senkinek sem sikerülhet; a *P. H.* hiányait ő ismeri legjobban, de amiket a gróf helyeseknek tart, mind megvan benne s hogy a logikai egymásután nem tökéletes, azt tudja, de ennek kifejtésére még nem is lehetett idő, hiszen ezt nagy munkájában a gróf sem teszi, csak ígéri. Szerette volna a legjobb fejezet egyesíteni lapjánál, de nem sikerült megnyerni őket s nem Széchenyit sem, ki még a sajtószabadság e formáját is kétségbe vonja. De azért eddig is sok kiváló fő írt már a *P. H.*-ba. E mellett rendszerbe foglalni tanait csak az országgyűlés előtt lesz szükség; mert íme a gróf a *Stadium*-ban fölállította 12 pontját s az idő részben meghaladta, vagy más sorrendet állapított meg és egy földolgot, az úrbért, a gróf kihagyta. Egyébaránt rendszer így is van a *P. H.*-ban, akár a gróf könyvében, és megválnak, a nemzet melyiket fogadja el. Egyébaránt ha a gróf oly hírlapot adna, mint könyve, saját programjától messzebb tévedne el, mint a *P. H.* Sőt azt az elvét, hogy a hírlap a főrendűeket áldozatra, az alsóbbakat türelemre bírja, el sem fogadja. Aztán különben is ő kevesebb csábítani tudást, de nagyobb türelmetlenséget s több effélet sohasem vélt látni, mint a gróf könyvében. E mellett philantropikus ügyeket kivéve, melyekben áldozatra felhívás valóban kell, a *P. H.* elve azt mutatni meg, amit az igazság követel s ha ezt nem helyesli, ne a szenvedélyt használja, hanem okokat. De minthogy a *P. H.*-nak úgylis bukást jósol, tehát csakugyan nem is gyilkolhatná meg a nemzetet a legrosszabb akarattal sem; „de még csak azt sem, kit a nemes gróf e szó alatt sejdítlenül ért“ (t. i. magát Kossuthot).

A másodiknak címe *Szerkesztés*. — *Népszerűség*. Ebben célzatosan különböző helyekről ritkított szedéssel összeállítja azokat a helyeket, melyekben a gróf egyfelől helyesli, másfelől ostromozza a *P. H.*-ot és szerkesztője eljárását; de bár ezek ellentmondanak egymásnak, ő csak a népszerűségről szól. Ezt a gróf a 14-ik számú vezércikk alapján rosszalja. Ámde vegye figyelembe, hogy ott a népszerűségről, bárha röviden, de jó szándékból ír s így épen azt mondhatja ő most a grófnak, amit a gróf mondott egykor gr. Dessewffy Józsefnek, a *Taglalat* írójának, ki a gróf ellen írt. Most ő ellene lép fel ép oly módon s tulajdonképen egyetlen szóból, a népszerűség általi „felkarolás“-ból fejti ki azt, hogy mily szörnyű útra téved, akit a népszerűség szomja

vezérel. Pedig a népszerűséget ő csak azért védi, mert felébredt nemzetünkkel csak oly ember érhet el valamit, aki népszerű, kiből a nemzet bízik. A népszerűség tehát nem cél, hanem eszköz s ő, ha kell, ennek feláldozásában senki által megelőztetni nem fog, hiszen már az 1-ső számban írta: „sem a hatalmasok komor tekintete, sem polgártársai heve soha el nem tántorítja”. De a népszerűséget, ha bírja, fel nem áldozná sem könnyelműségből, sem a miatt, hogy a nemzetet, bár jó szándékkal, de autokrata-módon vezesse. A népszerűség, ha cél, azt csak hiu, törpe lélek keresheti, de nem keresi a *P. H.*, mely oly elveket vall, melyeket a gróf is helyesel s magáénak vall.

A harmadiknak címe: *Szív és ész*. Ebben arról szól, hogy a gróf szerint országglási ügyekben egyedül az észnek van szerepe s gúnyosan elemzi, hogy ezt a gróf oly óvatosan és nehezen merte előadni. Ily általánosságokon vitázni céltalan, hiszen a főkérdés, hogy jók-e a *P. H.* elvei; a többi mellékes. Minthogy pedig az ember nem gép, tehát az egész embert kell vezetni s az egészre hatni. Itt tehát éppen az a fő, hogy észre és szívre egyaránt kell hatni, akármiként fogjuk is fel az állam célját; sőt e kettőt össze kell egyeztetni. A gróf felfogása tehát hibás és hibás a francia és angol nemzetre vonatkozó állítása is, mely szerint amazt az érzelem s emezt az értelem vezetné. Ellenkezőt bizonyítanak a francia s angol vallási villongások és forradalmak egyaránt, melyekben az angolokat is ugyancsak az érzelmi túlzások vezették. Felhoz más példákat is éppen a csodált angol alkotmány köréből, melyek éppen nem bizonyítják, hogy a magasztalt ész a helyes országglási vezető. Így ő a gróf alaptanát csak „fennen hangzó frázis”-nak nézi.

A negyediknek címe: *Modor, Tactica, Agitatio*. Ez a hosszú rész a 141—224. lapig terjed. Ennek alaplényege az, hogy tulajdonképpen nincs mit védnie; mert a gróf a *P. H.* elveit nem támadja s modort védeni éppen oly könyv ellen, melynek éppen a modorban áll legfőbb hibája, valóban felesleges. Hiszen ítélje meg a közönség, hogy nem többet szól-e a szívhez a gróf 24 éves könyvében, mint a *P. H.*, melynek ezt mondja legfőbb hibájául? De rátér a fő tényre. A gróf különösen rosszalja az agitációt a *P. H.*-ban az 1839/40-iki országgyűlés után s a nemzet legjobbjainak véleményére hivatkozik. Ámde ő is beszélt ily legjobbakkal s ezek egészben ugyanezt mondták; de egyszersmind aggódtak, hogy a négy évig tartó küzdelem és siker, a nemzet természetét ismerve, könnyen ernyedtségre vezet s a nem-

zeti fáradtság jelei valóban jelentkeztek. Így került felszínre a vegyes-házasságok ügye, mely alkalmas volt a nemzetet ébren tartani. Így hát a dolog úgy áll, hogy az agitáció szüksége megszűnt egyelőre a kormánnyal szemben, de nem a nemzetre nézve. Maga a gróf is elismeri oly lap szükségét, mely a nemzeti testet a körülmények szerint hol halkán, majd gyorsabban izgatná.

Már most ő a *P. H.* 32. számában megjelölte a nemzeti haladás három stádiumát: az agitációt, a discussiót és a cselekvés stádiumát; viszont felsorolta azon tárgyakat, melyek vannak már túl az első és második fokon. Mindenesetre túl vannak az első fokon az elsőrendű törvényhozási kérdések; de nem a többiek s ezekben az érzés módszerével is ébren tartani a nemzetet szükséges. Így túl van az agitáció szükségén az ősiség, melyet a *P. H.* hideg józansággal tárgyalt és Deák követjelentését idézte. Hasonlókép járt el a *P. H.* az örökváltság, a birtoktalanság és a büntetőjog kérdésével, melyek tárgyalásában sehogysem érti, hogy a gróf miként láthat forradalomra izgatást, hacsak nem épen a gróf idézi fel a forradalom vágyát, midőn ezek tárgyalása ellen oly hevesen kikél s épen nem az értelem hideg szavával. De még az ősiség megszüntetése sem függ csak hajszalón, hiszen 1839/40-ben is csak még 14 megye volt mellette. Aztán a birtoktalanság ügye s az ősiségé nem is azonos, mert ez utóbbi megoldható törvényhozás nélkül is, magános egyezkedésekkel, amaz nem. Így járt el a büntető-törvény kérdésében is, melyben gyökeres és biztos alapelvek felállítását kívánja, mert a foldozás itt mitsem ér, az angol példára hivatkozás egyenesen hibás és itt, elismeri, hogy az érzelmekre is hivatkozott, mert ez volt a helyes. Azonban teljesen észokokkal küzdött a botozás ellen s ezeket fel is sorolja. Nem érti hát, hogy a gróf miért nevezi ezt puhaszívű ábrándozásnak s küzd ellene épen nem hideg, kiszámító logikával. Hasonlóan szól a gróf a statáriumról és torturáról is, miket kellő nevelés nélkül eltörölhetőeknek nem vél, holott a helyes büntető-törvény épen nevelőhatású is. Ezeket kívánja elmondani a törvényhozási és törvényhatósági kérdésekre nézve, melyeket a *P. H.* felölelt és tárgyalt. Igen, elismeri, hogy a szív ösztönzéseit számításba vette, mi nálunk annyira szükséges, ahol nagy a lelkesedés, de a kivitelben ismert lanyhaság van s irattáraink telve hévvel hozott és soha végre nem hajtott határozatokkal.

Végre mi a harmadik osztályt, t. i. a testületeknél és egyeseknél a polgári életre tartozó kérdéseket illeti, elismeri, hogy ezekben szívhez

szólás vagy izgatás gyakran volt a *P. H.*-ban; de ez a tárgyak természetében rejlik s rosszalást csak akkor érdemelne, ha káros hatásúak volnának. De hát itt nem is lehetne másként eljárni, midőn a polgárosodásról, jogos szabadságérzetről, törvényességről, rendszeretetről, erkölcsiségről s magasztos honszerелеmről van szó. Minthogy ezekben is a gróf csak a módszert rosszalja, nem is szólna többet, ha a gróf nem vetné fel annyi ékesszólással az irgalom kérdését, az emberszeretet intézményeire való felhívást. Ezeket a napilap nem mellőzheti s ő sem fogja, nevezze bár a gróf őt misericordianus fraternek; de azt nem hiszi, hogy ezért birtokmegtámadást vagy munkátlanságra ösztönzést lehetne jóhiszeműen szemére hányni.

Emellett ő nem akar vezér lenni, önákaratából nem is bírma lenni, nem is ábrándozott soha róla s ezt a vezércikk szóból következtetni nem is lehetne, mely — elismeri — nem szerencsés szó, de elfogad helyette mást. Egyébaránt a gróf hol forradalomra hevítést, hol divatból kiesést, hol misericordianus hivatást tulajdonít a *P. H.*-nak, mikben logikát találni bajos, de semmi esetre sem érdemelte meg a támadást. Felsorolja aztán, hogy miket igyekszik ráfogni a gróf a *P. H.*-ra s ezekből természetesen csak egy folyhat, hogy épen a gróf idézi fel azt a rémet, melytől óvni akar. Itt aztán több lapon át védi a *P. H.* 12. számbeli vezércikkét, a *Halál és nyomor* címűt (182—190. l.), melyben mindaz nincs, mit a gróf cáfol, sőt épen annak a Smith Ádámnak elvein épült, kit a gróf leginkább szeret idézni ellene. Tehát különös vád, hogy ebből a restség pártolását olvassa ki s veti szemére. Ezzel hosszabban azonban azért foglalkozik, mert a gróf részletesen tárgyalja oly általános vádak erősítésére, „mikről maga megvallja, hogy bebizonyíttatniok nehéz“. De meg kell jegyeznie, hogy a *P. H.* itt nem tévedett, sem azok a következtések nem folytak belőle, miket a gróf megjósol.

* * *

Ő is azt mondja, amit a gróf, „halad azonban az idő, vastagszik a könyv“; de míg ennyit írt, érzi, hogy indulatai lehiggadtak s így még csak három vádra felel; ezek: a birtok megtámadása, a kiváltságos rendek és felsőbbség gyűlöletessé tévése és a revolutionarius syllogismus.

Ebből az elsőt egyenesen tagadja. Ő igenis kívánja az úrbér teljes megszüntetését kármentesítés mellett, s így csak azt kívánja, amit a gróf a *Hűd*-ben. De emellett a gróf annyi mindent akar és azonnal megvalósítani a *Kelet Népe* szerint, hogy a *P. H.*-ot messze

megelőzi. Így túlságos maradisággal kellene inkább vádolnia; mert „amit a gróf ajánl, az minden lehető concessiók maximuma“. Így hát a *P. H.*-ot védeni sem kellene és mégis a gróf a felsőbbtség és a kiváltságosak gyűlöletessé tételével, revolutionarius syllogismussal vádolja főkép a 18. számbeli *Halottas házak* c. vezércikk miatt, melyben az élve eltemettetésről s az ezekhez fűzött javításokról van szó. Ezt ismét részletesen cáfolja (192—205. l.) s azt veti szemére, hogyha azt állítja a gróf, hogy ebben a cikkben benne van a revolutionáris „veres fonál“, az ő vádjában benne van „a véres fonál“. De ő nem felel úgy, mint joga volna s a „szívtelen gazda“-ra, mi a grófnak oly zokon esett, felhossa a pincelakások ügyét a 38-iki árvíz alatt és ezután. Ilyen ügyekben hírlapnak felszólalni kötelessége, még akkor is, ha a tulajdonost a jog védi.

Ezután védekezik a „kiváltságosak s minden felsőbbtség gyűlöletessé tétele“ cím alatt felhozott vádra, mely főkép az előbbire van alapítva. Itt is elsősorban a gróf előbbi műveiben letett-elveket vallja s csak azt ismeri be, hogy, igenis, jogegyenlőséget akar, az oligarchiának nem barátja. Már pedig ily törekvések, mint a megyékben a birtok arányában való szavazás, tényleg vannak; holott a személyes szavazás a legfőbb jog s alkotmányunkból következik. Épen ezért védi a legteljesebb nyilvánosságot is, mert csak ez vezet kötelességteljesítésre és politikai jellemre; a felsőbbségnek is ez a legerősebb támasza, mert rettegés helyett bizalmat kelt. Igaz, hogy ez a nyilvánosság néha a *P. H.*-ban téves vádakra vezetett; de ezek együtt járnak a hírlapírással s azzal, hogy még csak kezdetén vagyunk. Ezeket azonban a hírlap maga igazítja helyre és jóoldalaiért nem szabad megszüntetni akarni.

Végre rátér a harmadik kérdésre, melyet így állít fel: Robespierre és a revolutionárius syllogismus. Kossuth szerint a gróf „kissé gondatlanul húzta meg a gyanúsítások vészharangját“; mert csakugyan megtörténhetnek, hogy rosszhiszeműek valóban zavart idéznének fel s ezt arra használnák, hogy a tömeg senkiben se bízzék. Ezen a gróf nem szörnyülködne-e el? Ez aztán végleg leszorítná az arisztokráciát; de ennek nem a *P. H.* volna az oka. Mert lehet ugyan, hogy ez a lap az első időben az általános kérdések fölvetésénél melegebb, keserűbb és keményebb volt; de a részletezéseknél bizonyára nyugodtabb lett, mint természetes is. De ha ezt nem tenné, hanem a gróf nyomán haladna, ugyan ki volna ennek oka? „Aki békét akar, ne indítson háborút, aki szenvedélyt akar lecsillapítani, ne izgassa fel a szenved-

délyt.“ (200. l.) Különben is honunk haladása meg nem gátolható; azonban éppen ezért félre a gyanúsításokkal.

„A revolutionárius syllogismus — írja Kossuth — nem egyéb, mint egy rémletes rodomontada, egyetlen gyűlöletes szónak pecsétét felütő az egyes vádakra, melyekről szólni immár alkalmam vala.“ Ez egyébként a gróf rémlátása, melyet a főrendiházban is előhozott s a nádor megcáfolta. Valóban, hazánkban forradalomról álmodni senkinek sincs esze ágában; de figyelmezteti a grófot, hogy az ördögöt nem kell falra festeni.

Sajtó, nyilvánosság. A gróf elméletben kívánja a sajtószabadságot; de könyvében még ezt a cenzurázott sajtószabadságot is elítéli. „És ezt hazánk reformátora mondja“, teszi hozzá Kossuth. Különben nem szól a sajtószabadság előnyeiről, mert a nézetek ismertek s csak annyit mond, hogy szabadabb sajtóra csak szabadabb sajtó által lehet megérni, éppen mint a szabadságra. De a szorosabb korlátokat éppen a gróftól hallani, különösnek találta. — Ezzel végzi a vád és védelem kérdéseit s idézve a gróf *Néhány szó a löverseny körül* művéből pár helyet arról, hogy egymásnak engedjünk tért és ne bizalmatlankodjunk: ő békejobbot nyújt; ha a gróf lenézésből el nem fogadná is, ott lesz az ő minden nemes munkájánál mint napszámos.

A felelet harmadik része *Nemlegességek és ténylegességek* cím alatt néhány oly kérdésről szól, melyek a *Kelet Népe*-ben mint önálló elvek vannak felhozva, vagy csak általánosságban érintve. Ezek közül párra felel. Ezek egyike az, hogy a gróf szerint nemzetiségi ügyben szerepünk legyen védelmi, az alkotmányi kérdésben menjünk előre s ebbe való befogadással nyerjük meg nemzetiségeinket. Ez helyes; de vannak oly ellenségeink, kik már benne vannak az alkotmány sáncaiban. Ezeket a gróf kifeledte számításából, pedig ez a rész a legveszedelmesebb ellenség. Itt tehát megkülönböztetésre van szükség. Nemzetünk elidegenesedett tagjaitól itt követelésnek van helye és az alkotmányon kívül állókkal szemben is előrelépés szükséges, főképen a nevelés által. Végre a valóságos ellenségeknek két faja van: egyik a hazai, másik a hazán kívüli. Amazok ellen fel nem lépni a törvény és méltóság fegyverével valóságos öngyilkolás.

Továbbá néhány fontos szükség fölemlítése után a gróf a köznevelést tartja legfontosabbnak, bárha itt is megfontolást ajánl, mert nemesak tőlünk függ. Aztán azt mondja, hogy ne toljunk minden hibát egymásra, kivált a kormányra, hanem keressük azokat magunkban;

mert legjobb nemzetnevelő, ha mindenki betölti helyét és ha a kötelességérzet általános lesz. Kossuth ezt kielégítőnek nem tartja; mert mindkettő határozatlan s nem mondja meg, hogy a népnevelés helyett mi a határozott teendő, a népnevelésre nézve pedig nem érthet vele egyet. Ebben ugyanis nem tettük meg a lehető, már pedig ha azt mondjuk, hogy a nép bizonyos politikai engedményekre még nem érett s másfelől a gróf azt mondja: „előbb politikai létet kell a népnek adni, aztán nevelést“, akkor a circulus vitiosusból ki nem jutunk. Aztán politikai jogok gyorsan adhatók, a nevelés ellenben hosszú munka; ezért nem lehet vele eléggé sietnünk s a németnek pl. nincs alkotmánya, de népnevelése van és így annál józanabban fogja majd az alkotmányt fogadni. Tegyük meg tehát a lehető minél előbb. A gróf végre rosszalja a Mátyás-szobor ügyét. Ezt ő sem tartja helyesnek. De midőn más oly vállalatokat is rosszal, melyekben ő működik, ebben nem ért egyet a gróffal s ha azt kérdi, hogy mi a hasznuk, ő egy szóval felel: „népnevelés“. Ezek után végzi könyvét két idézettel Széchenyinek a löversenyekről írt munkájából, melyek egyikében azt mondja, hogy ha van már valami s fennmaradást ígér, ne rontsuk el s a másikban azt, hogy „nemzetrothadás jele, ha egyik megakasztja a másik munkálásait, ahelyett, hogy mindegyik a maga körében egészségesen forogván, a másik működését is lehetőleg elősegítené.“

Ez a *Felelet* lényeges tartalma. Ez a mű azonban távolról sem okozott oly feltűnést, mint a *Kelet Népe* s a lapok is sokkal kevesebbet foglalkoztak vele. Dessewffy Aurél röviden így jellemezte: „Kossuth Lajos felelete visszatorlás, éles és keserű kritikája a *Kelet Népe*-nek, mint önállású munkának s kíméletlen boncolgatása Széchenyi politikai pályájának.“

Bővebben Nagy Ignác a *Jelenkor*-ban írt róla (1841 szept. 11-iki szám), aki Széchenyinek rendíthetetlen híve volt. Elismeri, hogy „ritka elme“ műve, de ki nem elégít „minden ügyes ügyészi fogásai mellett is“ és azt az érzést kelti, hogy nem lehet jó az az ügy, „melyet ily elme csak így bír védelmezni“. Szemére hányja a szenvedéseinek felhozásával való hangulatkeltést, részvétgerjesztést, mely nem rosszalható védelmi fegyvernek ugyan, de ide okok kellenének. A mű első részében a szerző a gróf 15 évi munkássága érdemeit akarja leszállítani, ami sem nem helyes, sem nem igaz. Maga a taglalat is sok fulánkot tartalmaz, van benne sok személyeskedés is, mire Széchenyi nem adott okot, mert ő akkor is az ügyről beszél, mikor személyeskedni látszik. Emellett a

mű mindig dicsérni látszik, de ezeket mindig fulánk követi. A *Felelet* nem helyesli a gróf könyve önéletrajzi részleteit. Ez nem is volna helyén bárkitől, de Széchenyinél igen, mert az ő élete össze van forrva a nemzetével. A második részben gyanúsítást vet Széchenyi szemére; pedig inkább a *Felelet* van ilyessel telítve. Nem annyira a gróf könyvét, mint neki tulajdonított mende-mondákat cáfol. Azt mondja itt, hogy miért nem izent neki a gróf a modorról, miért nem írt a lapba? De hát hiszen Kossuth ismerte Széchenyi nézeteit a modorról, mégsem változtatott rajta s így az üzenet sem használt volna. Továbbá fölkereshette volna a grófot a lap megindításakor s tárgyalhatott volna vele, amit méltán elvárhatott volna tőle; de semmi ilyes nem történt. A harmadik részben a gróf okaira felel, de hiányosan. Ugyanis némelyeket elhallgat, másokra nézve a kénytelen rögtönzések kényszerét hozza fel, míg másokra a közvéleményre hivatkozik. Legrosszabb a könyvnek a modorról írt része; mert itt igazolás helyett Széchenyi könyvének modorát bírálja s ezzel véli igazolni a magáét. Ez azonban nem védelem, mert Széchenyi könyvet írt egy ember modora ellen, a *Pesti Hírlap* pedig a nagyközönségnek szól. Épen ily kevés értékű a közvéleményre hivatkozás, mert a *Pesti Hírlap* és közönsége, ha kiterjedt is, még nem közvélemény. Hivatkozik továbbá a *Felelet* a maga mentségére O'Connell izgatásaira az angolok ellen. Ez sem állhat meg; mert először O'Connell izgatásai nyugodtak s másfelől Írland kérlelhetetlen elnyomói ellen szólnak; nálunk ilyesre nincs szükség, mert itt kormány és nemzet egyaránt ohajtják a folytonos haladást.

Több ily, vagy csak ily részletes bírálat nem is jelent meg a *Felelet*-ről, de az többnek feltűnt, hogy ez a mű szemére veti Széchenyinek az autobiographiai részt, holott ebben sem Kossuth felelete, sem cikkei nem szükölködnek. Ezt a *Társalkodó* szeptember 25-én (77. sz.) *Autobiographia* gúnyos cikkben meg is írta. A *Pesti Hírlap* szerkesztője, mondja itt, ha kell, ha nem, ahol csak lehet, önmagát emlegeti, „szilárd jellemét“, minden viharral dacoló, „viszontagságok edzette sziklakeblét“, „tántoríthatatlan függetlenségét“, „a nagy zivatárokat“, a felette összehúzódtott sötét fellegeket; megtudjuk tőle házi dolgait, hogy van 150 „juhocskája“, éjjel nem alszik, „esőben, sárban gyalog, porban kocsiban jár, 38 éves, ág. vallású, zempléni születésű“ és házasság, egyszóval minden kis részletet egészségéről, betegségéről, arról, hogy ifjú korában könnyelmű volt stb.; pedig másrészt magát porszemnek, s „a leggyengébbek egyikének“ nevezi. Mégis épen ő

lobbantja szemére Széchenyinek az autobiográfiát, kit önmaga is „a magyarok legnagyobbikának, az erősbek legerősbikének“ annyszor hirdet és vall. „Bizonyossá teszem a *P. H.* érd. szerkesztőjét, mondja végül, hogy neki a *nagy Honfi* bokros érdemeire homályt vetni soha nem sikerülend — nem — az ellene felhozott méltatlan gyanúsítások bármily sűrű emlegetésével is“. Ezt a cikket ugyanaz írta „S.-ban szeptember 9.“, aki még másban is helyreigazította a *Felelet* nagyhangú kijelentéseit.

E cikkekben egészben véve jól van jellemezve a *Felelet* lényege, azonban nem kimerítően. A Kossuth válaszanak alaplényegét ebben adhatjuk: Széchenyi fellépését és működését kevésbé jelentősnek rajzolja, mint a gróf hiszi s a közvélemény addig vallotta; egész reformműködését lényeges, gyógyíthatatlan alaptévedésben sínylőnek mutatja be s ezt a nemzetnek, nem egyes ember sikerének tünteti föl. Midőn így az ellent meggyöngítette, ekkor egyes állításait veri vissza. Mindközben, mint Nagy Ignác is kiemelte, sohasem látszik elfeledni a tiszteletet, csodálatot, sőt apotheosist Széchenyivel szemben, hogy egy-egy jól alkalmazott fordulattal érdemeit leszállítsa. Így a védelmet épűgy támadássá változtatja át, mint Antonius teszi híres beszédében Shakespeare *Julius Caesar*-jában Brutus ellen. Ez a módszer egyébként a szónoki eljárásnak alaptermészetében rejlik s Kossuth máskor is alkalmazta, így pl. az 1867-ben Deák és a kiegyezés ellen írt híres levele is egészen ilyen. Módszere továbbá abban áll, hogy ő a *Kelet Népe*-t mint rendszeres politikai program-íratot cáfolja, holott nem az s nem is akart lenni; de minthogy Széchenyi azt állítja, hogy bár korán, e műben titkos célzatait is leleplezi, Kossuth alkalmat vesz a Széchenyi politikai pályája alapelvét is nemcsak bírálni, hanem discreditalni, ellentmondásait kimutatni, taktikai hibáit leleplezni, következetlenségeit feltárni. Itt célja egyszersmind Széchenyit lehetőleg el is szigetelni. Ebben első sorban jó eszköz volt annak az ellentétnek föltüntetése, mely Széchenyi és Wesselényi politikai felfogása közt kimutathatónak látszott s ezt Kossuth a Wesselényi megkérdezése nélkül fölhasználta. Széchenyi ugyanis a *Kelet Népe*-ben azt mondja, hogy jövőnkben üdvöt csak úgy remélhetünk, ha jelenünk és jövőnk „szellemi“ alapokon áll. Ezt Széchenyi, aki nyilvános pályáját a M. T. Akadémia felállításával kezdte s aki ezt a *Hitel*-ben is kifejtette, természetesen nemcsak joggal mondhatta, hanem beletartozik abba a következetességbe, mely politikáját jellemezte. A *Felelet* szerint ez

azonban új és meglepő állítás, mert eddig az egész közvélemény abban a „boldogtalan“ meggyőződésben volt, hogy a gróf „anyagi“ alapon akarja a szellemi haladást elérni. Így fejti ki a 22-ik laptól, különben mesteri tollal, azt az ellentétet, mely Széchenyi és Wesselényi politikája közt fennállt. Ez teljesen hamis, de alkalmas a Széchenyi egész politikája lekicsinylésére. Ebben a fejtegetésben a *Felelet* úgy tünteti fel a kérdést, hogy a tévedések eloszlására kíván hatni, valóban pedig a Széchenyi egész politikájának bírálata. Világos továbbá, hogy Széchenyi és Wesselényi teljes elválasztása és Wesselényinek Széchenyi fölé emelése volt a cél, ami abból is kitetszik, hogy e lapokból a cenzura néhány nagyon lényeges meg élesebb helyet, valamint a neveket mindenütt törölte, de Kossuth gondoskodott róla, hogy e pár lap eredeti alakja Vörös Antal útján Freywaldauba a Wesselényi kezéhez jusson¹ s a Wesselényi-levéltárban fennmaradt. E helyen a végső sorok így hangzanak: „Ez volt a vélemény gróf *Széchenyiről*; ez volt a vélemény báró *Wesselényiről*. Tényt beszélek s nem magánynézetet...“

Kossuth csakugyan ebben célt is ért, mert Széchenyit elválasztotta Wesselényitől, akinek politikai belátásáról Széchenyinek nem nagy véleménye volt. Másfelől pedig a későbbi események megmutatták, hogy Wesselényi mégis csak közelebb állt Széchenyi álláspontjához s ezt az éles elválasztást, ha nem helyeselte is a *Kelet Népe*-t, nem óhajtotta. Utóbb, midőn 1843-ban ez az írói harc megújult s Széchenyi ő ellene is írt, nemcsak nem felelt, hanem Kossuthot minden módon mérsékleltre intette.

VII.

Kossuth válaszával tulajdonképp e kérdésben minden el volt mondva; de azért a vita nem szűnt meg sem hírlapokban, sem röpiratokban. Szeptember 22-én kezdte meg a *Világ*-ban ez ügyben négy cikkét gr. Dessewffy Aurél *Pesti Hírlap és Kelet Népe közti vitálya* címmel „X. Y. Z.“ jegy alatt, s végezte október 2-án (76—79. sz.), melyek Eötvös röpirata mellett a kérdésben a legfontosabbak. Dessewffy maga mondja, hogy nem fog az egész kérdésre kiterjeszkedni, csak erre: „micsoda elvek szerint lehet jelen körülményeink közt e hazában a közvéleményt legüdvösebben kezelni; s mi e részben az időszaki sajtó s egyes főnökök feladata“. Azt mondja továbbá, hogy a *Kelet Népe*-

¹ Egészen kiadtam: *Széchenyi és Kossuth írói harca. Új Magyar Szemle.* II. 377—379. l.

nek hatása és lényege abban áll, amit mindenki tud: „hogya egy nagy hazafi, hogy gr. Széchenyi István, veszélyt, nagy és fenyegető veszélyt látott a *Pesti Hírlap*-ban; hogy ő, kit a nemzet eddig haladásai egyik legmerészebb zászlósának hitt, fölriadt a *Pesti Hírlap* működésén, s felretéve minden egyéb tekintetet, reá kiáltott a nemzetre: „vigyázz, őrizkedj, itten kár és vész környezi létedet“. Feljajdulás a legőszintébb hazafi kebel fenekéről; aggodalomteli intés a tiszta öntudatában biza-kodó nemzethez: ez az a jellem, ez az a jelentőség, melyet a *Kelet Népe*-nek a közvélemény s minden olvasók benső érzése elejétől fogva adott; keveset figyelve, mikép a felriadás kitörései kimelőbbek, az intés szavai kevésbé keserűk is lehettek volna. E színben kell méltányolni a *Kelet Népe*-t, ha igazságosak akarunk lenni, mint egy nagy magyar aggodalmainak őszinte kifejezését; nem mint önállású munkát, nem mint politikai elvek és rendszer kézikönyvét“.

Ez a helyes szempont s valóban az. Ennek szellemében szól az agitátorságról, amit Széchenyi is művelt s itt emlékezetbe idézi, hogy mily keserűn és gúnyal támadta meg tíz évvel azelőtt Széchenyi a gr. Desseffy József művét, a *Hitel taglalat*-ját a *Világ*-ban és íme most Kossuth a *Világ*-ból meríti Széchenyi ellen a legjobb fegyvereket. Oly eljárás, mit helyeselni nem lehet, bármily szigorú is Széchenyi a *Kelet Népe*-ben; mert Kossuthot is eléri az agitatorok szokott sorsa, ha csak önszeretete nem akkora, minőt róla föl nem tesz. Már most a kérdés az, hogy jogos volt-e Széchenyi fellépése? Erre világosan felel: „az a rossz, melyet a *Kelet Népe* a *Pesti Hírlap*-ban lát, nem képezet, nem rémkép“. Ennek bizonyítása a második cikk. A harmadik cikk a részletkérdéseket tárgyalja s különösen az ész és szív szerepéről szól a kormányzatban, belevonva a két főművön kívül kivált Eötvös röpiratának néhány helyét. Végül a negyedikben összefoglalja e nagy vita pozitív eredményeit. Ez a teendők sorára nézve nagyon öröndetes; de a működés rendszerére már „tökéletlenebb“. Ebből a szempontból bírálja úgy Széchenyi, mint Kossuth különtermészetű központosítását. Széchenyi kihagyta rendszeréből a megyei szervezetet s ez terveinek nyakára nőtt, Kossuth megyei rendszere pedig teljesen háttérbe tolja a főhatalmat. Végül maga is közli a maga taktikáját, mivel most szokásban van, hogy mindenki erről beszél. Ezzel végződik a rendkívül tartalmas cikksorozat, melyet a szerkesztő (Jablanczy Ignác) megjegyzése zár be.

Egészben elmondható, hogy ebben az írói harcban ennél maga-

sabb szempontú bírálat nem hangzott el és Széchenyi fellépésének kiindulását, célját és okát senki mélyebben nem fogta fel. Tökéletesen igaza van: nem Széchenyi egyes állításait és példáit kell nézni; ezek nem meritik ki könyvének alapelvét s aránylag könnyen cáfolhatók, mint azt tette Eötvös; hanem az egészet kell nézni, az egészet következeiseiben megtekinteni s akkor a *Kelet Népe* ma már mint cáfolhatatlan mű áll előttünk.¹

Egészen más ehhez mérve Hazay Gábor (Vörösmarty Mihály) bírálata a műről, mely az *Athenaeum*-ban jelent meg 1841. szeptember 28-tól október 12-ikéig (39—45. sz.) összesen hét számon át vonuló cikksorozatban, melyet bevezetett a lap rövid megemlékezése e műről s a róla írt addigi röpiratokról. Ebben Széchenyi művéről ezt írja: „Az Athenaeum nemsokára bővebben szoland az említett főmunkáról, melyben, eltekintve egyes állítások mibenlétéről, a szerző egy páratlan közélet tapasztalásaival s rendkívüli érző hatalmával lép fel: mondhatjuk: többel mint valaha, s örvendeztető jelével annak, hogyha e félszázad, mely a tisztelt gróf feje felett elvonult, véralkata hevét hűtötte is, keble nemes lángját nem fogyasztotta, politikai menetele soha nem kétes irányában őt csak megszilárdította.“² E sorok még Kossuth felelete előtt keltek, amelynek megjelenését jelzi.

Visszatérve Vörösmarty ismertetésére, ez teljes és részletes. Végig megy az egész művön s részenként taglalja. Bevezetésében elmondja röviden a *Pesti Hírlap* hatását, Széchenyi felszólalásának okát s hozzáteszi: „A Széchenyi név e jeles örökösét tisztelettel, legalább figye-

¹ Dessewffy Aurél kiadta más cikkeivel együtt ezt is *X. Y. Z. könyv*. 1841. 38—84. l. Dessewffy Auréltól még egy magánlevelet ismerünk, melyben Széchenyi művéről br. Jósikának 1841. július 17-én ezt írja: „Steferls Buch ist literärisch (bis auf Stellen) ein Unding; politisch ein Fehler; — pas un crime mais une faute. Dass er in dem Buch bona fide ist, steht fest; er glaubt an die Gefahren, die er weissagt, — aber er sieht sie mit dem Vergrößerungsglas der gereizten Eitelkeit. — Il désempère de tout mouvement qu'il ne dirige pas. Nie hat Jemand gegen freie Presse u. freie Diskussion stärkere Argumente geliefert. — Was den Hírlap anbetrifft, die eigentlichen Liberalen sind für ihn, sie sehen nur das grosse Factum: freie Discussion. — Winkel- und Comitatspolitiker sind tour à tour verletzt und zufrieden. — Conservativen meistens zufrieden... Steferls Buch hat die Wirkung, dass Kossuth unwillkürlich seinen Ton gemildert hat. Die Epoche aber, wo eine solche Zeitung gefährlich sein konnte, ist vorüber“. L. Ferenczy József: *A magyar hírlapirodalom története* 325. l. Dessewffy ez a nyilatkozata tehát jóval szigorúbb, mint hírlapi ismertetése.

² 29. sz., szeptember 5.

lemmel fogják hallgatni honosai még akkor is, midőn honszeretetből eredő aggodalmait túlságosaknak tetszenek, kitörése éles és keserű, tán bántó azok iránt, kiket rossz úton járni vél". Ezzel kezdi ismertetését, hozzátéve kétségeit és észrevételeit. Ezek közt elismeri Széchenyi alapelvét, hogy a magyar geniusz különösen a nemzetiségért és alkotmányért buzog. (1—16. l.) Azután rátér annak rajzára, amint Széchenyi bemutatja hazánk fejlődését az újabb időkben 1840-ig; de itt megjegyzi, hogy a nemzeti föllelkedés már 1822-23-ban kezdődött s hogy 1840-ben a zavarokat bizonyára a nemzet bölcsesége is simította el, sőt maga Széchenyi is, nemcsak az, amit a gróf a magyarok istenének tulajdonít. (16—60. l.) Ezután a *Kelet Népe* azon fejtegetésére tér, hogy mint kívánná a gróf a nemzetiség és alkotmány terén a haladást. (61—83. l.) Ő a nemzetiség kérdésében Széchenyi álláspontját elfogadja a türelemre nézve, de csak a németekkel szemben, a panslavizmusra nézve nem, viszont nem gyakorolna kiméletet idegenszellemű főurainkkal szemben s ennek megható sorokat szentel; továbbá nem látja be, hogy a művészet és tudomány terjesztése ellenkezne a nemzetiséggel.

Ezután a 84—203. lapra tér át, mely rész fárasztó volna, ha benne annyi tanulságost találni nem lehetne. Ebben a részben, mond Vörösmarty, a Kossuth elleni vád „sok keserűséggel” van előadva, „azonban a legmélyebb meggyőződésre mutat, mi egyedül teszi e nyilatkozást némileg menthetővé, mert egészen menteni nem lehet”. Menthetetlen nem a gyanúsításért, mi feleselésre fajulhat; hanem mert a sajtó kissé szabadabb mozgása ellen irányul; nem is célravezető, ezt a gróf előre is mondja és e mellett a bizonyítás mint áll? „Örömmel mondhatom: gyengén”, mondja Vörösmarty. Szerinte a Kossuth ellen felhozottakban szoros egybefüggés és következetesség van. „A láncolat jó, de egy-két lánc-szem gyenge: meg sem bírja a többiek aránytalan súlyát”. Ennek a leggyöngébb része az, mely mindent Kossuthnak ró fel s mindenért őt teszi felelőssé. Hiszen lehetne ellene hírlapot létesíteni. Mindez nem egyéb, mint Kossuthot igen sokra s magunkat igen kevésre becsülni. Ha ő mindenben hibás is, ez az egyedüli, mit igazsággal neki felróunk nem szabad. Nem helyesli Vörösmarty azt sem, hogy Magyarország pillanatai oly drágák volnának s hogy az embereket a könyv sakkfigurákként akarja kezelni. Az ész és érzelem szerepéről való tant jónak tartja; de alkalmazását nehéznek. Itt Vörösmarty megrázó szavakat ír le Széchenyi műve ellen s különösen a Ferenczy szob-

rász elleni gúnyt rosszalja, amellet, hogy a szív s a szeretet súlyát hangoztatja. „Egyébiránt — mond — az egész könyvben tán nincs vigyázatlanabb, meggondolatlanabb szó, mint ez Ferenczyről“. De általában is a művészet és irodalom érdekében emel szót. Ép úgy nem helyesli most a gróf a kisdedóvokat, új börtönöket s a hasznos ismereteket terjesztő társaságot; előbbvalók a kórház, dologház, lelencház, bolondok háza, a sár és por leküzdése, lakásügy, olvasás, írás, számolás. Ez lehet, de talán inkább az eszközöket, mint a sorrendet vétettük el. Egyébként Széchenyi figyelmeztetéseit az észre és az értelem szerepére nagyon fontosaknak tartja. Nem helyeselheti a sajtószabadság ellen felhozottakat sem; magát a sajtó túlzását csak a sajtó gyógyíthatja meg s ő elérkezettnek hiszi az időt, hogy „éretlen dadogás helyett beszéljünk már egyszer meglett emberhez méltólag“.

Ezután Vörösmarty az egyes vezércikkek ellen írottakat veszi szemle alá, úgymint a 18-ik sz. ellenieket (203—262), a 12-ik számút tárgyzókat (263—285. l.), a 32-ik szám ellen írottakat s azt a gúnyt, mellyel G. T. xeniairol szól. Ezekben többnyire igazat ad, amint a túlzókat és maradókat egyaránt elítéli; de nem helyesli azt, hogy Kossuthot teszi mindenért felelőssé, hanem hírlapi küzdelmet tart szükségesnek. (286—307. l.)

Végre a könyv utolsó részére tér, melyben Széchenyi kifejti a saját és Kossuth eljárása közti különbséget. Szerinte itt Széchenyinek igaza van s elhárítja róla azt, hogy valaha nemzete megátkozná. De Kossuth is megállta helyét, mint férfi, kevésbé mint hírlapszerkesztő; de hibája nem az, mit Széchenyi mond, hogy t. i. forradalmat készít elő, hanem az elmulasztás, felületesség és hasonlók. De Kossuth ezen is igyekszik segíteni, lapja rendkívül éber s a többiek felett áll. Végre azokról a közterhekről szól, melyeket Széchenyi vállalni kész azonnal s megállapítja, hogy „nem tartozik a visszalépők közé s egyzersmind hogy a legmerészebb lépéseket nem hebehurgyán teszi“.

Végül összefoglalja véleményét: „Mindamellet, — mond — hogy fő állításaiban nem osztozom, s különösen nem hiszem, hogy a *Pesti Hírlap* idézett számai egy-két botlásából forradalmi irányt, vagy öntudatlanul odavezető sikamodást lehessen következtetni, nem látom továbbá méltányosnak, hogy egyetlen ember mindazért, mi Magyarorszában történik, vagy elmulasztatik, felelőssé tétethessék, mindemellet egy pillanatig sem kételkedem azok sorába állani, kik e könyvet political irodalmunkra, s talán életünkre nézve is epochalis könyvnek

nyilatkoztatják. Nem ismerek könyvet terjedelméhez képest eszmékben ily gazdagot, ezek megválasztásában ily korszerűt, fejtegetésben, előadásban ily sajátságost: tartalmast, és egyszersmind szellemtelit. Valami elragadó van ez értelmes és magas lelkesedésű beszédekben“. Néhol való túlságos terjengősségének legfőbb okát pedig abban találja, hogy „nem volt ideje röviden írni“.

Ha továbbá a *Pesti Hírlap*-ra nézve nincs igaza, nézzük, mindezt nem tekintve, önálló műnek s fejtegetései a legnagyobb figyelemre méltók. „Közelebb tekintve a hírlapírás nagy komolyságát tanuljuk meg belőle s a *Pesti Hírlap*-ra nézve nagy igazságokat tartalmaz, melyek ifjúságának hibái voltak, de kezd belőlük kivetkezni s ez is a *Kelet Népe* érdeme. „Nevezzünk könyvet, melynek oly hatása volt, mint ennek?“ — kérdi Vörösmarty. Felsorolja a röpiratokat, említi a hírlapi cikkeket, de a vita a könyv tartalma felett még koránt sines bevégezve. Végül biztosítja Széchenyit, hogy műve az ő népszerűségét nevelni fogja. Eddig is kiki tisztelettel szolt róla és ha hibásan vádolt volna is, kövessük őt abban, ha bírjuk, miben feddhetetlen: „örökké munkás s minden áldozatra kész hazafiságában“.

Ez Vörösmarty zárószava, mely méltó úgy hozzá, mint a műhöz.

Ezalatt maga Széchenyi is gondolt rá, hogy Kossuthnak válaszoljon. Nem új könyvet írt, hanem mert műve már az első hónap alatt elkelt, második kiadásban adta ki, ami egyfelől azt jelentette, hogy nem hátrál meg, másodsor azt, hogy Kossuthnak nagyrészen ügyvédi válaszával szemben ő újra nagylátkörű könyvét, egy lángész jövőbenező szemléletét állította. Mint Tasner Antalhoz írt leveleiből kitűnik, ő már 1841. július 18-án intézkedett a második kiadásról. Írja ekkor, hogy vigyázzon a nyomtatási hibák kijavítására. Erre újra felhívja július 23-án s ugyanakkor írja, hogy Vas megye nagy részében járt, „a *Kelet Népe* nagy mohón olvastatik... de egy példány 50 átal, — mert sehol nem kaphatni“. Egyébként a 2-ik kiadás ügyét, eladását, kinyomatását egészen rábízta. Újra visszatér az ügyre július 25-én s ekkor azt írja, hogy legjobban szeretné, hogyha Tasner még nem intézkedett, ha magok adnák ki. Így is elkéstek vele, mert egy példány 20 kézen is keresztül ment s aki elolvasta, meg nem veszi. Ha Károlynak adná kinyomtatás végett, kössön ki számára a pénzen kívül 25—50 példányt, a pénzt pedig a nála levő számlán számolja el, mert készpénzt úgysem fog kapni tőle; tehát ingyenpéldányokkal „kellene valamit belőle kicsípni“. Egy részét ez esetben

eladná, hogy 2500 pfrtot kapjon, a többit eltenné. Ha e levelét későn kapná, akkor nyomasson neki 25 példányt velinpapírra s a többit is az első kiadás papírjára nyomják. Ugyanily értelemben ír július 28-án s újra írja, ha még semmit nem tett volna, ő maga nyomat 1000 példányt Károlynál ugyanazon papíron.

Ezután hosszasabban nincs szó a könyvről, csak augusztus végén írja, hogy „igen fogja szeretni“, ha a 2-ik kiadásból egy kis pénzt szerezhet. Végre megjelent a mű 1841. október 19-ikére, még pedig Pozsonyban, ily cím alatt: *A Kelet Népe 1841.* (Pozsonyban, 1841. Ny. Wigand Károly Fridrik. 8° 326 l. 2 frt 40 kr. pp.) Ebből az következik, hogy ezt a kiadást valóban Széchenyi maga adta ki s ezért nem nyomatta Pesten.¹

Ekközben eljött ideje annak, hogy a büntetőtörvénykönyv és eljárás elkészítésére kiküldött országgyűlési választmány összeüljön. Ennek tárgyalásaira Deák Ferenc is feljött Pestre s november 28-án este az „Angol királyné“ szálloda előtt neki az ifjúság faklyás-zenét adott, mely alkalommal Erdélyi János üdvözölte őt, mint a nemzet vezérét. Deák ezt az alkalmat megragadta arra, hogy békére és egyetértésre intsen a *Kelet Népe* által fölidézett meghasonlás alkalmából. Az erkélyről, ahol barátai környezték, lejött az utcára s a következő beszédet mondta: „Köszönet fiatal honfitársim e megtiszteltetésért, köszönet a szeretetért, mert csak úgy nézhetem azt, mint a szeretet kifolyását. Eljött igenis az átalakulás időkora, és pedig eljött ezen idő-kornak legfontosabb évszaka, melyben nem csupán lelkesedésre, de még sokkal inkább hideg, komoly megfontolásra, fáradhatlan munkásságra van szükség; mert oly ponton állunk, hol egyetlen hibás lépés a nemzetet visszavethetné, s kifejlési jövőjét veszélyeztethetné. Nem elég tehát már most csupán a lelkesedés: komolyabb tulajdonok vannak napirenden, s ha nemzetünknek hibája eddigelé az vala, hogy lelkesedésben bővelkedett, de a cselekvés órájában nélkülözte a hideg megfontolást, nélkülözte a csüggedhetlen fáradozást, mely nélkül sikert érni nem lehet; itt az idő e fogyatkozásból kitisztulni. S e komoly megfontolás egyik legszükségesebb szövetségese a türelem egymás személye, egymás vélekedése iránt, mely ismét csak úgy létezhet, ha kerüljük a gyanúsítgatás ocsmány vétkét, e legnagyobb vétket, melyet valaki a haza ellen elkövethet; kerülje ezt egy rész úgy, mint a másik, — legyünk gyanu nélkül, lakjanak szeretet, bizodalom és tü-

¹ Széchenyi *Leveli.* III. 95., 97–99., 100., 102–103. l.

relem szíveinkben. És ne csüggedjünk soha ama komoly s hideg megfontolásban, azon hosszas és fárasztó munkásságban, melyet e haza érdekei tőlünk igénylenek, mely haladási működésünk sikerét egyedül biztosíthatja. Éljen a haza, éljen minden jó hazafi, éljete ti, fiatal barátim, kikben fekszik a haza jövőndője, s valósítsátok a reményeket, miket ébresztetek“.¹

A *Pesti Hírlap*, mely Erdélyi beszédének egy részét is közli, Deák beszédét csak kivonatban adja, de megjegyzi, hol a gyanúsítás kerüléséről szólt, a tömeg megértette és dörgő éljennel fogadta; pedig ez nemcsak egyik résznek s így a *Kelet Népe*-nek, hanem a *Felelet*-nek is szólt. Ez tehát úgy tekinthető, mint Deák elfogulatlan bírálata e kérdésben s hogy a *Pesti Hírlap*-nak nem mindenben tetszett, ez a mód bizonyítja, amint a beszédet magyarázza s részben elhallgatja. Széchenyi azonban, aki a Vadászkiáltóból hallgatta és nézte végig, szokott irónikus modorában ezt írta naplójába: „Deák fáklyás-zenéje. 100 fáklya, nem 1000. Deák: nem kell lelkesedés, de munka, szorgalom, kitartás etc. A real extingvisher. Egy Privorszki hőse . . . Ez sem kap többé muzsikát . . . Gyalogezred: Rákóczi és Hortobágyi . . . Valóban különös. Ekkor átmegyek. „Helyet, helyet“ . . . Deák előmbé jön. Úgy látszik, őszinte volt. Mindenesetre igen óvatos. Erkélyén minden szín látható“.

Itt Széchenyi mindenesetre félreérti Deákot, pedig ez a beszéd ránézve kedvező volt. Egyébként Deák természetesen őszinte volt s ugyanazt mondta, amit Wesselényinek s magának Széchenyinek is írt; de ez a beszéd egymáshoz közelebb hozta őket s míg Deák 1843. március 16-ikáig nagyrészen Pesten időzött, sokszor voltak együtt. Kivált Széchenyi gyakran fölkereste, mint Deák mondja, óráig beszélt neki közdolgozokról s ő hallgatta, mialatt a középpárt eszméje is gyakran szóba került, de Deák tartózkodó és zárkózott maradt. Így következett el 1842. november 27-ike, mikor Széchenyi a nemzetiségi kérdésben híres akadémiai beszédét tartotta, mely alkalommal Deák megint Kossuth mellett nyilatkozott s ez őket újra elválasztotta.

Deák e beszédével tulajdonképen még inkább elmondott minden, mi ebben az írói harcban lényeges; de a röpiratok csak nem szűntek meg s növelték Széchenyi izgatottságát s aggályait. Még ez előtt, október 27-én, megjelent Fáy röpiratának második, bővebb ki-

¹ *Világ* 1841. december 1. 96. sz. Ugyanez a *Hírnök*-ben is némi módosítással. *Pesti Hírlap* december 1., 96. sz.

adása, melyről már szoltunk. Ezt Kuthy Lajos röpirata követte december 4-én *Polgári szózat Kelet Népehez 1841* (Pesten, kiadja Heckenast Gusztáv. 1841. 6, 217 l.) c. alatt. Ez a terjedelmes röpirat négy fejezetre oszlik. Az első „szív és ész” c. alatt kapcsolódik bele Széchenyi művébe s a második e kettő szerepét kutatja a világtörténelemben, a harmadik a magyar történetben. A negyedik hazánk helyzetéről szól a XIX. században s kivált az 1840-ik év után. A könyv hosszú, okoskodó és nehezen érthető, feszes, körülményes nyelven van írva. Így nem gerjesztett nagyobb figyelmet. Noha a *Kelet Népe*-nek következménye, Széchenyi művével csak a negyedik fejezet VIII. és IX. cikkében foglalkozik. Elismeri Széchenyi föllépésének jogosságát; de nem osztja azt a nézetét, hogy a *Pesti Hírlap* zendülést okozhatna, még pedig, három okból: mert a megyegyűlések szabadok s ott minden megvitatható; mert egy lap a nyilvánosságnak csak kis része; mert zendüléstől csak „centralisált” fővárosban lehet tartani. A IX-ik cikkben a könyv célját háromban látja: abban, hogy a *Pesti Hírlap*-ot megjavítsa; hogy az ingerlő cikkekről kimutassa, hogy ami kedves, nem egyszersmind hasznos is; hogy az intelligenciát munkásságra ébressze.

Az elsőt elérte, mert a *Pesti Hírlap* modora nyugodtabb lett, amit egyébaránt az egykorúak, kik erről írtak, mind elismertek. A harmadikat is el, mert élénk sajtóforgalmat eredményezett; de a második célt nem érte el, mert egy párt, talán olvasatlanul is, elítéli a művet, mint amely bálvány, a szabadsajtó ellen van intézve. Ezt azonban csak időlegesnek tartja, ami Széchenyinek ártani nem fog; de nem tartaná helyesnek további ingerlő röpiratok váltását. Művének folytatását ígérte, de nem írta meg s nem is volt rá szükség.¹

Ezt Pongrácz Lajosnak névtelenül megjelent *A „Kelet Népe” felnyitotta szemeit, egy Nyugotfinak* c. röpiratta követte (Pesten, kiadja Heckenast Gusztáv. 1842. 8° 4, 43 l.), mely december 15-én már kapható volt. Ez a kis röpirat egészen Széchenyi könyve ellen van írva. Elmondja az előszóban, hogy mekkora bámulója volt Széchenyinek s mint kezdett benne kételkedni már előbb, „a Marseillaise”, cikke megjelenésekor s végre egészen kiábrándult, midőn a *Kelet Népe*-t „egyszer” elolvasta. Leírta futólagos gondolatait, melyeket a könyv feltűnőbb állításai keltettek s hozzáteszi: „Ne tekintse tehát az olvasó rendszeres bírálatnak e lapokat, hanem csupán az olvasás közt bennem

¹ Ismertetését l. *Jelenkor*. 1841. 101. sz., december 18., 103—104. sz., december 29.

született futó gondolatoknak, egykori imádásom s mostani tagadásomhoz kulcsul szolgálóknak“.

A kis mű valóban nem is rendszeres bírálat, sem ismertetés, hanem, mint mondja, a gróf könyvének egyes mondataihoz fűzött megjegyzések sora; de mind a Kossuth, mind a *Pesti Hírlap* érdekében, ki akarja mutatni, hogy minden állításában téved, hogy egész multját s kivált a *Stadium*-ot e művével megtagadta, hogy épen e könyv egyenesen a szív munkája, melyet a hírlap vezércikkeiben rosszal, hogy nem ez a lap, hanem a gróf könyve fogná sírba dönteni a magyart, ha következményei olyanok lennének, minőket a gróf ohajtani látszik. Legjellemzőbb s legszükségtelenebb része a röpiratnak az, hogy felsorolja a lap első 22 vezércikkének célját (24—27. l.), hozzájuk téve, hogy a gróf tehát ezeket nem akarja, ami, tudjuk, hogy nem igaz. A forradalmat egyenesen kizártnak tartja. Tele van gúnnyal a gróf anyagi törekvései iránt, melyekből a gróf hasznot húz és általában állításait nem cáfolja, hanem egyenesen ki akarja figurázni. A végén mégis elismeri Széchenyi mult érdemeit, aki elsőnek lépett fel „egünk borújának szétosztatására“. Kettős fáklyát gyújtott ő a politika és irodalom terén; amott vezér volt, itt gyomlálta a gazt. „De oh! bár ne lett volna oly naggyá, milyenné vált e honnak. Így még most is bírnók őt. Azonban mily ítélete éri őt a kornak, hozzánk mint egyes, s még az élő élteben adott véleményhez, azt kimondani nem tartozik. Mi jelen soraink által csak egyes véleményt adtunk; az ítéletet fölötte, — a jövő kor fogja kimondani“.

Így végzi röpiratát, melyet mindenesetre meggondolatlan ifjú főlhevüléssel (26 éves volt ekkor) s ezt a kort jellemző tiszteletlenséggel, de egyébként többnyire világos, jó nyelven írt meg. Azonban egy akkora férfúval szemben, kiről még azok is, kik vele egyet nem értettek, a legnagyobb tisztelettel szoltak s kiről egyhangúan elismerték, hogy multjából semmit sem tagadott meg, e művecske hangja általános rosztalást keltett.¹ Emiatt már december 31-iki kelettel a szerző nyilatko-

¹ Mindenesetre a könyv eredetileg még tiszteletlenebb volt, mert Széchenyi írja naplójában december 2-ikáról németül: „Mednyánszky fölkeres, hogy megmondja, mely szerint a Pongrácz Lajos könyvéből minden személyeskedőt törölt stb. Ez egyébiránt kutya métier . . . nem birom el tovább stb.“ December 14-én olvasta el s nagy hatást tett rá. December 15-én írja: „Minden oldalról fölém harapnak. Forgatagban érzem magam, mely engem pizokba, gyalázatba, kétségbeesésbe dob. Küzdjünk még? Igen!“

zatot küldött be a *Jelenkor*-ba, mely 1842. január 5-én jelent meg. (2-ik sz.) Ebben a szerző elmondja, hogy művét még 1841. júliusában írta, hogy műve távollétében jelent meg „sajtó- és értelemzavaró hiányokkal“, melyet a közönség nagyobb része félremagyaráz; tehát mielőtt egy más iratában elmondhatná, hogy „miként és hogyan“ értette szabadabb kitételeit, addig is kijelenti, hogy a gróf Széchenyi „mélyen tisztelt személyét sérteni sehol sem volt szándéka“ s ha ilyes történt, az csak az író és műve azonosságából folyhatott. „Egyébiránt — mond — bármily ellenkező értelemben legyenek is a világon magam egyes-egyedül a „Kelet Népe“ iránt, mégis írója, mint egyéb halhatatlan munkák és honfiai dicső tettek szerzője iránti hazafiai tiszteletben, valamint eddigi iratimban, szavaimban és tetteimben senkit e hazában (magam) föltülni nem engedtem: úgy e részben magam föltülni senkitől ezentúl sem engedem“. Így szól e nyilatkozat; de az említett igazoló irat sohasem jelent meg.

Ezt Baloghy László röpirata követte december 18-án *Nemzetiség, és alkotmányi mozgalmak honunkban*. (Közli Baloghy László 1841. Pesten, Beimel József bet. 8° 43 l.) Szerinte az újabb korban három férfi tűzte ki a reform zászlaját hazánkban: Széchenyi, Kossuth és Deák. Baloghy az utóbbinak híve, mint kiben ész, szív és character egyesül. Széchenyi igen gyors haladást eszközölt s a belső reform sürgetésében most Kossuth megelőzte. Egyébként ő Széchenyi vádjait igazaknak tartja, de hite szerint „tán egy kissé elkésett vele“. Kossuthot ő is „érzelgő politicus románíró“-nak tartja, aki azonban ismeri anyagi érdekeit is. De egyszersmind azt véli, hogy a Széchenyi által külföldi s kivált angol mintára teremtett intézményeink koraiak voltak s többet ártottak, mint használtak a nemzetnek; haszna belőlük csak egyeseknek, a részvényeseknek volt, földbirtokos nemességünk pedig rendre tönkremegy. Ennek oka főleg az angломánia. Így felsorolja a kaszinók, lánchíd, lóversenyek kárait, melyek ily pénztelen országban mind koraiak voltak. „Filius ante patrem.“ Épen így elégedetlen az író a gazdasági és jótékony intézményekkel, a nemzeti színházzal, az épülő lánchíddal, gőzhajókkal, a tervezett alföldi vasúttal, míg nincsenek jó utak, csatornázások, folyamszabályozások. Hozzáteszi, hogy hitel, kereskedelem nincs; általános a pénztelenség; ezzel szemben dicsérőleg hozza fel a mult időt s annak erkölceit, melyek elenyésztek.

Ezután a *Pesti Hírlap*-ot és Kossuthot bírálja egészben Széchenyi szempontja szerint, a későbbi cikkeket is bevonva s nem véve észre,

hogy a lap modora szelídebb lett. Különösen azt veti szemére, hogy a társadalmi rend felforgatására törekszik a reform cége alatt, mely egy új arisztokráciát fog teremteni. Végül még három tárgyról értekezik: a közadóról, melyben a házi adónak a nemesség által való elvállalását javasolja, a pénzkrízisről, melyben előadja, hogy az új törvények s Anglia utánzása uzsorások kezére juttatta a földbirtokost, végül a népnevelésről, melyben fenntartaná az akkori rendszert fokozatos javítással.

Ez a röpirat tehát egészben Széchenyi mellett szólal fel, de tőle messze eltávozva, konzervatív irányban. Röpirata megjelenésekor Baloghy írt Széchenyinek is és megküldte röpiratát 1842. január 3-án. Levelét nem ismerjük, de igen Széchenyi választát 1842. január 9-ikéről. Ebben Széchenyi, aki elhatározta, hogy vitáját Kossuthal folytatja a *Jelenkor*-ban, azt írja, hogy ő nem szerződött a hírlappal, csak írni fog bele, mikor akar. „Nekem — mond Széchenyi — korántsem célom kirekesztőleg Kossuthal párviadalt vívnom; — ámde nekem az előítéletek, rögtönzések stb. hydrájával van dolgom; — és kérdem, mi kár fog abból következni, ha mindaz ellen hírlapban is fellépek. Ha erőm és egészségem engedi, ott leszek én a főtáblánál is, melynek hivatását egyébiránt korántsem hiszem kimerítve lenni vétók által; — minthogy nemesak arról van szó, hogy rossz ne történjék, hanem hogy a jó életbe lépjen. — Mi azonban még Önnek levelét illeti, ej be szeretném Öntől azon engedelmet nyerni, hogy azt data occasione, hogyha szükségem volna rá, nyilvánossá tehetném. Mióta Helmecczynek írtam (*Jelenkor* szerkesztője), több mint 10 oldalról jött tanács, hogy „ezt nem, vagy másképp kellett volna tennem“, „nem ezen szerep illik hozzá“, „jobb lett volna a Világhoz állnom“ s így tovább. Mindezeket most már össze szeretném vonni és a közönséggel tudatni, mi célom és mikép gondoltam azt legjobban elérhetni stb.“ Újra kéri levele teljes közlésének megengedését s ha szükség volna rá, a levél írójának megnevezését. Erre kéri választát.¹

Baloghy, tudtunkkal, e levélre nem felelt s így levele sem jelent meg.

Ennek a két utolsó röpiratnak igen jellemző hatása lett s különösen a Pongráczénak. Széchenyi ugyanis, kivált a *Kelet Népe* 140. lapján, a többek közt azt mondja, hogy a *Pesti Hírlap* a birtoktalánokat a birtokos osztály ellen izgatja, hivatkozik a tízparancsolat 9—10. pontjára, melyek tiltják a másokéra való vágyat s hozzáteszi,

¹ *Levelei*. III., 114. l.

hogy a vagyonnak „kivált ezentúl szilárdabb bajnoka nálánál bizonyosan nem is lesz“. Ehhez fűzi Pongrácz ezt a megjegyzést: „A gróf, úgy látszik, örökös félelmeiben tantalusi kínnal ül nappal is hídrészvényei között, így sétál estve eperfaültetvényében, még tán éjét is ily félelemmel tölti.“ Volt idő, midőn a gróf a hatalomtól féltette sajátját; most félelme megváltozott s ezt a túlzó résztől félti. Ok nélkül, mert ettől félelme alaptalan. „Olvassa és számlálja tehát miatta békével hídrészvényeit a gróf és mitse féljen! azokat kisem fogja elvenni.“ (12—13. l.) Ugyanezt Baloghy is tárgyalja s azt mondja, hogy a hídból csak Sinának és társainak lesz haszna. (12—14. l.)

Széchenyinek e vádak igen rosszul estek, hogy önzetlen fáradzásait így értelmezik, éppen nála, aki a közért annyit áldozott vagyonából és idejéből egyaránt. Mihelyt tehát ezeket olvasta, már december 19-én elhívta Eötvöst és szolt róla, hogy hídrészvényeit áruba bocsátja. Ugyancsak neki december 20-án megmutatta a részvények ügyében írt cikkét. Eötvös nem helyeselte s azt javasolta, hogy Deákot kellene megkérdeznie. Deák, mint Széchenyi írja naplójában ugyane napról, „nyíltnak és becsületesnek találta“. Így jelent meg már december 21-én *Néhány szó a budapesti Lánchíd ügye körül* cikke a *Jelenkor*-ban. Ebben elmondja, hogy mielőtt bővebben írhatna arról, hogy „mily erkölcsi és anyagi gyümölcsöket vár ő e munkától, és e nagyobbszerű kezdetet mikép és mily rendben ohajtana ő fejledeztetni hazánk lépésőnkénti kiképzésére és egykori felvirágoztatására“, addig is némelyekről tudósítja a közönséget és részvételre hívja fel. A hídtörvény (1832—36 : XXVI.) meghozatala után az volt célja, hogy ez ne maradjon papíron s ezért kivált a vállalat hasznával igyekezett részvényeseket szerezni, maga járván elől a jó példával és ez sikerült is. Ő, bár a tisztességes hasznot jogosnak tartja, mégis a sok szóbeszéd miatt azt határozta egyelőre, hogy anyagi érdekeltséget nem vállal; de a híd-vállalat tagjai őt erre erkölcsileg egyenesen majdnem kötelezték s így aláírt 160.000 pengőforintnyi részvényt. Ezt elmondja nyíltan, akár fölmentetik, akár még jobban elítélik. Maga a híd oly vállalat, mely semmi esetre sem perui aranybánya, rajta nyerni és veszteni is lehet. Tényleg azonban a nemzet olcsón jutott a hídhöz s részvényei nem kapósak; de a híd biztosítva van, ami a fő egy ilyen most fejlődő országban, ahol egy elhibázott terv végzetes volna. Már most ami őt illeti, pénzügyei nem kedvezők s ha részvényei elértéktelenednek, vesztini fog, ha meg haszna lesz, azt adott szava szerint nem veheti

fel. Tehát csak vesztes lehet, nyertes semmi esetben. Ennélfogva 320 részvényét ezennel leteszi br. Eötvös József kezéhez s ezeket 1842. január 1-jétől március 31-ig bárki megveheti egyenként vagy összesen 20% = 32.000 pengőforint áron. Azokat, amelyek nem kelnek el, megtartja, de oly föltétellel, hogy senkinek többé elszámolni rólok nem fog, legyen bár haszon vagy kár belőlük. Ezt a cikket közölte az összes lapokkal.¹

Midőn a *Pesti Hírlap* december 25-én kiadta a cikket (103. sz.), Kossuth a következő jegyzetet írta hozzá: „Hát már annyira ment a gyanúsítási kórság hazánkban, hogy még gróf Széchenyi Istvánnak is ily nyilatkozásra kellene fakadnia? Mi lesz tehát ment a kajánság bántalmaitól, ha egy nagy férfiúnak ezernyi tettben tündöklő polgár-erénye sem az? Ez szomorú, végtelenül szomorú. De ily ügyben legalább szabad lesz önkeblünk érzelméből másokra vonni következtetést, s azért szent meggyőződéssel nyilvánítjuk; — s mitőlünk, kinek a nemes gróffal véleményi ellenkezésbe jutni szerencsétlenségünk vala, e nyilvánítás gyáva hízelgés színét bizonyosan nem viseli; — nyilvánítjuk, mondom, hogy a magyar nemzetben a nemes gróf iránt sokkal érdemlettebb hálaérzet ég, mintsem a gyanúsítást, mely a nemes grófnak e nyilatkozását szükségessé tette, tömegben és egyenként indignatióval ne kárhoztatná. — *Szerk.*“

A többi lap megjegyzés nélkül közölte a cikket. Széchenyi aztán, mint br. Eötvös a nyilvánosság előtt április 7-én jelentette, 1842. január 3-án átadta részvényeit és br. Eötvös április 3-ig 35 részvényt adott el. Ezzel megbízatása lejárt.²

Ezzel végződött voltaképen ez a nagy írói harc, mely következménye volt Széchenyi „epochalis“ művének, mint Fáy röpiratában nevezte. A *Jelenkor* helyesen írta: „ha a *Pesti Hírlap*-nak semmi más érdeme nem volna is, — mit ugyan csak elfogult kebel állíthat — azért mégis hálával tartozhatunk neki, hogy oly könyvnek juttatott birtokába, mint a *Kelet Népe*, melynek annyiszor félreismert országos nevű szerzője minden szempontból méltatlan még árnyékára is azon gyanúsítgatásoknak, miket hon javáért szenvedni kénytelen s mik miatt legközelebb lapjainkban is megszólalni célszerűnek vélte“.³

¹ Megjelent: *Jelenkor* 1841. dec. 22. 102. sz., *Pesti Hírlap* dec. 25. 103. sz., *Világ* dec. 25. 103. sz., *Hírnök* dec. 30., *Ofner-Pester Zeitung* dec. 30. 103. sz.

² *Jelenkor*, 1842. ápr. 18. 30. sz.

³ 1842. január 1. 1. sz.

Ez a felszólalás egyelőre elmaradt. Széchenyi csak 1842. november 27-én tartott híres akadémiai beszéde után lépett a hírlapírás terére.

Midőn így végigkísértük ennek az írói harcnak menetét, nem terjeszkedtünk ki mégsem a mű összes hatásaira. Széchenyi könyve számtalan gondolatot ébresztett. A lapok minden fajtája telve van e mű hatásaival. A szívről és észről, a modorról és taktikáról, a valódi hazafiságról, az igazi reformról, a népszószólók szerepéről, a hírlapok és a zsurnalisztika hivatásáról, a szabad sajtóról, a gyanúsítások mindenféle nemeiről számos cikk jelent meg úgy szépirodalmi, mint politikai szempontból. Jelentek meg röpiratok is, melyekben ugyan Széchenyi műve említve sincs, mégis hatása alatt keletkeztek, melyek mind a reformok célirányos elrendezését tárgyalták. Ilyen Dessewffy Aurél: *X Y Z könyv* (1841., 183. l.) röpirata, mely ugyan felveszi a *Kelet Népe*-ről írt ismertetést is, de nagyobb része azon cikkekből áll, melyekben a reformok kérdését fejtegeti a *Pesti Hírlap*-pal szemben s mint ilyen, méltó feltűnést keltett. Ugyanekkor jelent meg névtelenül Nagy Károly szellemeskedő *Daguerrotyp*-ja (Pozsony, 1841., 288 l.), mely Széchenyit, Kossuthot nem említi, de hatásuk alatt írta aforizmákkal telt, sokhelyt gúnyos művét. A kor hatása alatt adta ki Éliássy István is *Hunnia a haladás korszakában* (Eger, 1842., 110 l.) túlzóan konzervatív röpiratát 1840—41-iki cikkeiből, mely azonban csekély figyelmet ébresztett.

Dessewffy Aurél példájára Jablanczy Ignác is összegyűjtötte a *Világ*-ban 1841-ben kiadott cikkeit s ezek megjelentek *Adatok átalakulási első mozgalmink történetéhez* cím alatt (I. K. Közlegény-cikkek.).¹ Természetesen, ezek a cikkek sok tekintetben Széchenyi, de inkább Dessewffy szellemében vannak írva a *Pesti Hírlap* ellen s több cikkében veszi kiindulásul a *Kelet Népe*-nek egy-egy helyét. Ámde Jablanczy csak 1841. augusztus 14-én lett a *Világ* szerkesztője s így cikkei is a *Pesti Hírlap* későbbi számaira vonatkoznak. Ezek tehát nem esnek össze Széchenyi könyvének tartalmával; de mikor, mint fentebb említettük, bírálta vagy ismertette Fáy és Záborszky röpiratait, lényegében Széchenyi műve mellett állott. Már 1842. május 31-én megvált a *Világ*-tól, melyet durva hangjával, gr. Dessewffy Aurélnak 1842. február 9-én bekövetkezett halála után, teljesen népszerűtlenné tett s Kossuthnak nem bírt méltó ellenfele lenni. Ezért fenti művének folytatása sem jelent meg.

^{8°} XVI, 237. l. Pest. 1842. Trattner-Károlyi.

De a *Kelet Népe*-nek nagy volt hatása magára Széchenyre is, még pedig rendkívüli módon. Többhelyt bejegyezte naplójába, mint láttuk, hogy sokan lenézik, elítélik s ha az ellene írt röpiratok egyikét-másikat olvasta, mindig kétségek ragadták meg, hogy helyesen járt-e el? Ezért, mikor Orosz József 1841. július 7-én felkereste és jelentette, hogy le akarja fordítani németre, nem bízatta s aztán el is maradt. Mikor szeptember 7-én Pesten elolvasta Kossuth *Felelet*-ét, ezt írja naplójában: „Olvastam Kossuth védelmét. Egészen jól kihúzza magát a hurokból. Vannak pillanatok, mikor kételkedem... hogy vajjon jó volt... a *Hitel*-lel és a *Kelet Népe*-vel föllépnem. Ha egyszer a kétely úrrá lesz lelkünkön, akkor... a földi boldogságnak vége.“

Természetesen nem hiányoztak, akik őt és Kossuthot ki akarták békíteni, vagy legalább közelebb hozni. Erre különösen alkalmasnak találták gr. Desseffy Aurél felléptét a *Világ*-ban, melyet az ellenzék veszélyesnek tartott a haladás ügyére s Széchenyi a reformok kérdésében úgyszólván közelebb állt Kossuthhoz és a *Pesti Hírlap*-hoz. Erre Bezerédy István, lehet, hogy épen Kossuth felkéréséből, próbát tett már 1841. június 10-én, tehát a *Kelet Népe* befejezése után két nappal. Széchenyi ezt felelte naplója szerint: „Hagyj föl vele, sohasem fogsz engem Kossuthal összehozni.“ Szeptember 20-án ezt írja naplójába: „Egész kora reggel meglátogat Bethlen János... (szerinte) egyesülnöm kellene Kossuthal... Desseffy és Co. engem paralizálni fognak...“ Jön egy kitörlött rész. Október 12-én írja, hogy Batthyány Lajos kereste fel és maradt. Mit mondott neki, ki van törölve; de felkiált: „Óh, szent nemes!“ November 12-én, Pest megye közgyűlése előtt pár nappal, Bezerédy újra megpróbálja az egyesítést. „Bezerédy Pista... rám akarja tolni Kossuthot“, írja róla.

Most jött Pest megye közgyűlése november 16-án, mely több napig tartott. Ekkor nagy szenvedélyességgel vitatták a megyei törvény-székek nyilvánosságát s ezeken a szóbeli védelmet. A kérdést Nyáry Pál dolgozta ki. Ezt természetesen a „Kossuth-liga“, mint Széchenyi november 16-án írja, helyeselte. Széchenyi is helyeselte, de nem tartotta az ügyet megyei közgyűlés, hanem országgyűlés elé. Nagy vita támadt, mely egész november 19-ig kinyúlt, amely napon Széchenyi, mint írja, kétszer is beszélt, de a „Kossuth-liga“ nagy számban jelent meg. Kossuth hevesen védte a megye határozathozatali jogát s az indítvány Széchenyi és társai (gr. Desseffy Aurél, Zsedényi, Hegyessy és Gyarmathy) felszólalása ellenére november 20-án határozattá lett.

Erről a *Pesti Hírlap* több cikkben értekezett, nevek említése nélkül. „Ez nagyon bosszant...“, írja Széchenyi. „Három nap óta mindenre bosszankodom... Körülbelül az örökös mélység szélén állok. Gyalázzattal fogok elboríttatni.“ Ugyancsak november 21-én írja, hogy nem alszik. „Végrendeletét írja. Az arisztokrácia mindenben beszennyeztetik.“

Mindez mind jobban eltávolította a vezetőket s mikor november 27-én Klauzál szemébe mondja, hogy sokat ártott a *Kelet Népe*-vel, azt írja, hogy a felindulás pontján állt.

Majd Deák november 28-iki fáklyás-zenéje és ezen a Deák higgadt, kiegyenlítő szónoklata megnyugtatja. Bezerédy november 30-án azt mondja neki: „Nagyon meg vagyok veled és Deákkal elégedve. Ti megmentettétek a hazát. A *Világ* ellen is kellene írnod.“ December 2-án nála van Deák, Klauzál, Wenckheim. Széchenyi ezt mondta: „Én felakasztom magam, ha az első országgyűlés nem szavazza meg a házi adót.“ Deák: „Én életkérdést csinálok belőle.“ Wenckheim ezt mondta: „*Ne mondd ezt!*“ Deák: „Nem mindenki előtt, de előttetek mondom.“

De jön Pongrácz Lajos könyve. Újra elborul kedélye, s írja naplójába a december 15-iki keserű kifakadásokat. Ezekből látható, hogy a Lánchídról és részvényeiről szóló cikke mily lelkiharcok közt keletkezett s midőn december 21-én megírta, ezt jegyzi naplójába: „Az agónia egy nemében keltem föl. Szeretnék az egész dolognak egy pisztollyal véget vetni.“ De aztán Eötvössel értekezik a részvényekről s mikor a cikk megjelenik, december 23-ikáról írja: „Kossuth egy valóban szeretetreméltó levelet ír.“ Végre december 26-ikáról ezt írja a naplóban: Bezerédy levelet hoz Gräfenbergből, mely szerint Wesselényi haldoklik; de Széchenyi nem hiszi. Különben Wesselényi a *Kelet Népe*-t jónak tartja, mint egy áltámadást. „Minden felségesben van egy...“ (itt kitörölt pár szó, t. i.: nevetséges rész), „gratulál az én agyamnak. A *Kelet Népe*-t azért írtam csak, hogy a *Pesti Hírlap*-ot megmentsem, hogy a kormány ne lássék bárgyúnak (imbécille), ha még egyszer üldözi Kossuthot“.

Mi célja volt Bezerédynek azzal, hogy ezt a levelet, melyet ma még nem ismerünk, Széchenyivel közölte, azt nem tudjuk s ily rövid utalásból a levél tartalma sem egészen kivehető. Mindenesetre Wesselényi oly indokokat tulajdonított Széchenyinek, melyekre távolról sem gondolt; sem arra, hogy áltámadást intézzon, sem arra, hogy a kormánynak könnyűvé tegye Kossuth esetleges újabb üldözését. Épen ezért

Széchenyi, aki sohasem tartott sokat Wesselényi politikai belátásáról s jóakarátú, de naiv politikusnak tartotta, gúnyosan iktatta naplójába e pár sort.

Ezek a helyek mutatják, hogy Széchenyi, amíg nyáron nem volt Pesten, nyugodt maradt. De mióta 1841. szeptember 2-án visszatért ide, a politikai harcok közepébe, s a *Pesti Hírlap* és *Világ*, illetőleg Kossuth és Dessewffy közt a nagy hírlapi harc vezércikkekben s az *X, Y és Z könyv* alkalmából ezzel kapcsolatban a kölcsönös keserű támadások és gyanúsítások megindultak és folytak,¹ a vármegyén a két párt szembeszállt, melyek között Széchenyi mint különálló harcos működött: Széchenyi újra rendkívüli lelki küzdelmeken ment át s idegei annyira túlfeszültek, hogy az öngyilkosság gondolata is megvillant újra elméjében. Ez volt Széchenyire nézve a *Kelet Népe*-nek majdnem végzetes hatása.

¹ *Pesti Hírlap*: Visszonzás. I—II. Vezércikkek. 1841., 91., 92. sz.

A PESTI HIRLAP

37 VEZÉRCIKKE

1841 JANUÁR 2-IKÁTÓL MÁJUS 8-IKÁIG.

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

A PESTI HIRLAP 37 VEZÉRCIKKE

1841 JANUÁR 2-IKÁTÓL MÁJUS 8-IKÁIG.

I.

(1. sz. 1841. január 2.)

Most, midőn e' lapokat megnyitom, örömmel van szerencsém értesíthetni a' tisztelt közönséget, hogy semmit el nem mulasztottam, mi által a' lap érdekességét emeljem, és szíves szándékomat, a' közkívátnak megfelelni, tetteleg bizonyítsam. Úgy vélem, e' szándékomnak fényesb tanúságát nem adhatám, mint az által, hogy a' szerkesztés vezérlésére Kossuth Lajos urat kértem meg, kit ezennel a' t. közönségnél, mint e' lapok szerkesztőjét, bemutatni hazafiúi szíves örömömre szolgál.

Landerer Lajos.

*

Midőn a' tulajdonos kiadó ur eme' nyilatkozása következtében szerkesztéshez fogunk, oly meggyőződésből tesszük azt: hogy a' napnak tömérdek szükségei között alig van egyegy sürgetőbb, mint olly időszaki lap, melly a' nemzet életének hű tükre legyen; közzé, nemzetivé tegye öröm 's bánatnak, hűség 's törvényességnek, bajnak 's hiánynak minden érzetét, mellyet a' nemzet szívében egy hangrezgésre találni köz, magas és szent érdekek jogosítanak; és szabad tért nyisson az észnek, értelemnek, jóakaratnak, hogy szűkkeblűséget, mint elbizakodást egyaránt kerülve, vak előszeretet, vak előgyűlölség nélkül, higgadt kebellet 's ama' mérséklettel és illedelemmel, melly a' jó szándék és igazság bélyege, megvitassák és előkészítsék a' napnak nagy kérdéseit, mikben e' honnak jövődjére rejtezik. Mert nem az a' kérdés közöttünk, haladjunk e, avvagy megálljunk? mikint József napjáról írva van; — e' kérdést eldönté a' Mindenható, midőn a' világot megteremtette; és bizony nincs erő, melly a' világkerék küllőibe vághasson — nem ez hát a' kérdés közöttünk, hanem az: hogy mit és mikint? És itt egy magasabb nézőpontra van szükség. Nem mind javítás, a' mi egyes érdekeknek hizeleg, és tartós csak az, melly igazságon épült, valódi szűkségen segített, 's a' nemzet életéből önkint fejlett ki. Ismerni kell tehát a' nemzetnek előbb önmagát, és ismernie kell szükségeit; aztán megvitatni célt és eszközöket, dolgot és módokat, minden oldalról, 's ha ekkor elkövetkezik a' törvényhozás ideje, áldásdús leend mindenik törvény, mert egy-egy socialis meggyőződést mondott ki. A' törvény, melly ekkint született, mindenek előtt jog-

szerű leend, — mert hiú bölcsesség az, melyet a' jog tekintete nem vezet, de a' jogszerűség határai közt követni fogja a' józan politica sugallásait; és bizonyosan nem felejtendi, hogy a' századokon át emelkedett országépület roppant boltjainak árnyékában millió élet, millió érdek nyugoszik, mely az igazság mellett gyöngéd figyelmet 's kiméletet is követ. — Vezetni egy időszaki lapot, mely illy tükör, illy kalauz, illy raktár legyen, nehéz, fontos feladat; 's ha mi, kik mélyen érezzük, hogy egyike vagyunk a' leggyengébbeknek, a' kiadó ur becses bizodalmú felhívásának, erőtelenségünket feledve, engedénk, olly hiedelemben tettük azt, hogy egy illy nemű szükség érzete sok kebelben él, 's így számos polgártársaink és barátaink köréből nem egy kitünő észre és szívre számolhatunk, kik erősbek mint mi, gyámolítandják gyöngeségünket. — És ha szükségről szólottunk, távol volt tőlünk, az időszaki sajtó körébeni pályatársaink érdemeit kellőleg nem méltányolni, csak azt akartuk mondani, hogy egy nemzet életében több színvegyület 's több árnyéklat van, és egymás mellett mindenik megfér. Mi baráti kezét nyújtunk pályatársainknak, 's végezelünk különböző nem lehetvén, ennek megközelítéséhez egy becsületes versenyre szólítjuk fel, 's ha versenyzésünk egymásnak viszonosan jótékony ösztönül szolgálandott, minden dicsőséget örömezt átengedünk — elégültek, ha szerényen szabad lesz éreznünk, hogy a' közjó nagy építményéhez egykét kódarabbal mi is járulhatánk. — Helyén lenne most talán az ígéretek és biztatások szokott szóseregét elősorozni; de mi úgy hisszük, az értelmes közönség illyesminek nem sok becsét ad, 's a' hol foglalat csakugyan kíván, inkább hajlandó személyességet mint ígéretet annak fogadni. — Lapunk jövődjé minkezüktől függ. Hogyha nem vagyunk szükségtelenek, hogyha sem későn sem korán nem jövének, egy szóval: hogyha megérdemeljük, bizonyynyal pártfogást is lelendünk e' nemzetnél; — ha pedig mind ez másképen vagyon: le a' szinpadról ügyesbek elől! nem érdemlettük meg az életet. Azonban, ha gyöngeségünk érzetében nincsen is bár jogunk, egy derék művésznök példájára, az érdemes közönséget atridesi reményekkel biztatni: annyit minden esetre nemes önérzettel bátran elmondunk, miképen szennyes érdekek vezetni soha sem fognak, meggyőződésünk nem lesz eladó, 's tanulni szeretve is, szükségét is érezve, észnek és oknak ugyan mindig hódolunk, de más semmi, 's nevezetesen Nagy Pál „egykor” szavával élve, „sem a' hatalmasok komor tekintete, sem polgártársaink heve soha el nem tántorít.” — Ezek után nincs egyéb hátra, mint a' tisztelt közönséget megkérni, hogy miután a' kiadó tulajdonos ur lapjaink kiadhatása felől tisztába csupán a' lefolyt év legutolsó napjaiban jöhetett, 's így a' szükséges előkészületre, adatgyűjtésre, vidéki levelezés elrendezésére időnk teljességgel nem vala, sőt a' szerkesztés elvállalása is csak éppen most, már a' hirdetmény közrebocsátása után történt: lapjaink becse ne az első egykét számokból ítéltessek. — 'S most a' dologra. —

II.

(2. sz. 1841. január 6.)

(Pénz szűke.) Pesti piacunkon a' pénz nagyon szűk. A nagyobb házak, melyeknek hitelezései éltetik a' kisebb kereskedést, mérleget vonnak, számot vetnek; de van eset, hogy egész napokba kerül, míg csak 10—15 száz forintot valószínűnek. Bukás a' napi rend, és nem egy igen tetemes és igen sajnálatos. Vannak házak, melyek úgy szólván csaknem minden pénz-alap nélkül, például egy nagy bécsi ház hitelén épültek; mindennél, mi az európai békét megzavarással fenyegeti, páni rettegés fut át a' statuspapirosokkal kelletin túl nyereszkeskedő kalmárvilág vérerein, a' bécsi ház bevonja hitelét, 's kegyenczei, a' pusztá légen épültek, egyetlen csapástól földre hullanak. Mi oka legyen e' nyugtalanságnak, e' bizonytalanságnak 's pénz szűkének? mindenki igen jól tudja, a' ki Europa jelen helyzetét figyelmes szemmel kíséri. De a' pénz szűke a' kereskedői világ körén kívül is általában igen nagyon érezhető; vajjon ennek oka miben lehet? Már itt meg kell vallani: hogy vannak általánosabb okok is, melyek honunkon kívül fekszenek. Az adásvevés nagyobb része a' világ piacán nem kész pénzzel, hanem papirosokkal történik. Így például Angolhon egész belső kereskedését papirossal viszi; pedig a' kereskedési forgás csak magában az óriás Londonban naponként egy millió font sterlingre (10 millió pengő ftra) rug. Ha már a' politikai láthatáron barna fellegek vonulnak fel, a' papiros hitel igen természetesen megcsökken, 's ekkor mindjárt érezhető, mikint a' pengő pénz a' közlekedés szükségét nem fedezheti.

De a' pengő pénz szűkének is vannak általános okai. Ilyenek például: 1) hogy más világrészekből régóta nem jó annyi nemes ércz Európába, mint hajdanta. 2) A' statusadósságok. Európában a' nagyobb hatalmasságok között ekkoráig csak a' töröknek nem volt adóssága; már annak is van. Németországban csak Oldenburgnak 's Lichtenstein nagyherczogségnek nincs. Europa statusadóssága két év előtt 15,580 millió forintra hágott. Azóta egy pár száz millióval bizonyosan növekedett. Kamatfizetésül és tőkefogyasztásul már ama' két év előtti őszvegtől is évenként 670 millió kíváztatik. Az összes statusjövedelem pedig Európában 1836 millióra rug: tehát az egésznek több mint harmad részét elnyeli évenként az adósság. 3) A' statuspapirosokkal nyereszkeskedés tömerdekét von el a' forgástól, 's a' tulajdonképen adásvevési piacról. 4) A' növekedő fényűzés naponként több 's több nemes érczet fordít arany ezüst művekre, aranyozásra, ezüsttel borításra. 5) A' népesség sokkal nagyobb arányban növekszik, mint a' pénztömeg; ez tehát sokkal többek között oszlik el, és így gyérebb is.

De hazánkra nézve nekünk még különös nézeteink is vannak. Mi úgy vélekedünk, hogy azért szűk nálunk a' pénz, mivel bizonyos dolgokra keveset költünk. „Minő botor gondolat“ — felelik némellyek — „azért nincs pénzünk, mivel keveset költünk! különös egy állítás.“ Igen igen, uraim, higyétek, a' fősvénység ott, a' hol önhasznunk érdeke bőkezűséget

parancsol, a' legroszabb gazdaság. Vegyük fel a' dolgot röviden. A' közgazdasági tan axiomáiból minden gyermek tudja: mikint gazdag tartománynak aránylag kevesebb pénzre van szüksége; mert az élénkebb forgás sokszorozni látszik azt, a' mi van; és a' hitel is sok pénzt kipótol. A' politicalai számtan pedig rég elfogadta azt, a' mit Say mond: hogy a' forgás és csere szükségére elég, ha annyi pénz van forgásban, mennyi a' nemzet évenkénti egész munkatermékének egy ötödresztét felüti; de célirányos rendezés mellett még ennek is lehet egy harmadát papirossal pótolni. Ezen előzményekre támaszkodva, mi azt mondjuk: A' melly országnak 4848 □ mértföldnyi területe, 's ahhoz legnagyobb részben termékeny területe, 's több mint 12 millió (némelyek, a' statistikai hivatalosztály tabelláira hivatkozva, úgy hiszik, hogy több mint 14 millió) lakosa van, és mégis szegény, az nem érdemeli, hogy gazdag legyen. A' pénz nem manna, melly az égből hull. A' melly nemzet mind azt, a' mi okvetlenül szükséges arra, hogy pénze legyen, akkorra halasztja, ha majd pénze lesz, úgy jár, mint az a' jámbor, ki föltette magában, hogy míg uszni nem tud, mindaddig vízbe nem megy.

Vegyük fel például: hogy egy nemzetnek nincs több 10 millió forintjánál; de földjét felszabadította, az iparnak tág mezőt nyitott, minden becsületes igyekezetnek szabad tért engedett, a' járkelést könnyítve, a' közlekedést élénkítette, a' tulajdont biztosította, az igazságszolgáltatás formáit osztályérdekeknek alá nem rendelte; 's mivelhogy a' külkereskedést némi akadályok nehezítik, mellyeknek elhárítása nem egyedül tőle függ, panaszos henyeségben nem tespedett, hanem a' belkereskedést (mellyre hiszen 4848 □ mértföldön 's 12 millió lakos között szép kis tér nyílik) — mondom a' belkereskedést könnyítette, előmozdította, 's mind ezekkel azt eszközlé, hogy tíz millió forintja évenként ötször megfordúl; e' nemzetnek a' tíz millió forintban 50 millió forintja van. Nekünk is van annyi pénzünk, hogy ötször annyink lehet, mihelyt akarjuk. Csak ne fősvénykedjünk, uraim! Nemes örömmel érezzük mi, és hálával érezzük, hogy kormányunk 's törvényhozásunk a' haladás pályájára határozottan fölléptek; 's a' miket főntebb érinténk, egy részben immár meg is indítvák; de még igen sok hátra van; nevezetesen nagyon nehezen akarjuk megszokni azt a' gondolatot, hogy a' közlekedés könnyítésének hatalmas eszközeire pénzt adni nem akarni, a' legroszabb gazdaság; 's hogy a' legesalókább szempontból indulunk, midőn a' nemzeti közvagyonosság érdekeit provincialis szűk tekinteteknek alárendeljük. 1835-ben egyszer indítvány tétetett az országgyűlésen: hogy az „auctum salis pretium“ (11 kr. minden mázsánál, 1792: 14.) szét ne filléreztessek ezer felé, hanem egy bizonyos józan irány rendszerében szözpontilag használtassék; boldog Isten! mikint neki zúdult Tisza a' Dunának, a' Garam Körösnek, 's mit én tudom. Alig lehetett más szót hallani, mint illyeseket: „hát mikor kapna belőle az én megyém valamit?“ vagy; „az én megyém a' tiszaszabályozásra fizessen? majd bizony, mi közöm nekem a' Tiszához?“ — 's több efféléket. Biz így, uraim, mindig szegény legények maradunk. Higyük el, egy dunatiszai csatorna hasznát

Rosenberg, egy pestfiumei vasut hasznát a' Szilágyság, sőt a' fumei kikötőn javító munkák hasznát még a' priszlópi rusznyák is megérzi. Tehát újra: ne fősvénykedjünk, költsünk, ha akarjuk, hogy pénzünk legyen; higyük el, nincs kamatozóbb tőke, mint melyet a' közlekedés élénkítő eszközeire fordítottunk.

III.

(3. sz. 1841. január 9.)

(N y e l v ű n k ü g y e.) Ha meggondoljuk, miképen már ötven év előtt ebredett föl a' nemzeti vágy, kivini tulajdon édes honunkban, tulajdon édes nyelvünknek a' jogokat, melyek a' nemzet eszméjével olly lényegesen egybekapcsolvák; miszerint az, hogy fölébresztésökért 's teljes életre hozásukért olly hosszú évsoron át kellett, sőt több tekintetben még jelenleg is kell küzdenünk, nem kevesbbé csodálatos, mint az, hogy előbb olly mély álmomba sülyedhettek; ha az ötven éves harczon végig tekintünk, önkénytelen is eszünkbe ötlík a' gondolat: hol állanánk ma, ha ötven év előtt mondatott volna ki törvényhozásunk által a' hatalmas szó, csak olly kiterjedésben is, mikép azt legujabb törvényeink kifejtették! Ne mondja nekünk senki, hogy előbb készíteni, nevelni, művelni kellett a' nyelvet, miszerint majd fokonkint fölebb sántikálva, végtire helyt foglalhasson a' polczon, mely csak őt illeti. Mi nem értjük e' szavakat. Nemzeti nyelv nem gyermek, kinek lassankint hosszabbítod pórázát, ha jární tanul. A' nyelv mindig csak annyira bő, a' mennyire szükség van reá. Neveld a' szükségét, és nevelted a' bőséget. Tudja mindenki, minő volt a' francziák nyelve, minő volt irodalmuk XIV. Lajos előtt. Lajos szólott: **LÉGYEN!** E' szóra lehulltak, egyszerre hulltak le a' nyelvet kötő bilincsek, és tudja mindenki, pár évtized alatt minő óriás lőn a' törpéből, minő polczra hágott nyelv és irodalom Franczhonban. Azonban ez csak késedelem, csak hátramaradás, és semmi más. Kár kár, de nem kipótolhatlan. Nemzetek élete nem méretik maroknyi napjaink mértéke szerint. De van a' dologban kipótolhatlan kár is, uraim. Ha ötven év előtt mondatott volna ki a' „legyen“ szó, nem találkoznak vala milliók a' magyar korona ótalmában, kik nyomás ürügye alatt nem csekély ingerültséggel szaggatják a' nemzet kebelét. És miért? talán mivel a' magyar nyelvnek jogaiba visszatételével azt parancsolják törvényeink, hogy ők tótul ne tudjanak, talán mert tótul folytatták ekkorig püreiket, tótul vitatkoztak megyei gyűléseiken,*) 's mi most nyelvöket tiltjuk ki szájaikból? Koránsem. Azt akarjuk, hogy a' magyar hazában

*) Liptó megyéről a' Hirnök' 's budai német ujság ugyan, de nem mint bizonyosat, hanem csak hír szerint írák: hogy a' KK. és RR. mindnyájan tótul beszéltek a' gyűlésen. Nekünk nincsenek még onnan czáfoló adataink, de ismervén Liptó megyének e' részbeni szellemét, miszerint jegyzőkönyveit is már több év óta magyarul viszi, szeretjük hinni, hogy e' dologban félreértés van. Alkalmasint valami szavazati kérdés fordulhatott elő, mely a' köznemességet szokottnál közelebről érdeklé, 's talán e' miatt szólott valaki „h o z z á j o k“ tótul, hogy a' dolgot, a' mire szavazandnak, ismerjék. Azonban várva várunk Liptóból egy hiteles szót, mely a' kellemetlen hírt vagy megczáfolja, vagy felvilágosíta.

S z e r k.

ne egy holt idegen, nekik úgy mint nekünk holt és idegen, hanem a' magyar — melly Magyarhonban nekünk nemzeti és anyai, nekik pedig nem anyai bár, de nem is idegen, ha ők honunk, alkotmányunk 's törvényeink jóvoltiban nem idegenek — azt akarjuk, hogy a' kormányzás és közigazgatás nyelve a' magyar legyen. Hisz ez így van mindenütt, 's például Éjszakamerikában a' német, Franczthonban szintugy a' német (elsasz), a' baszk és breyard, Angolhonban a' walesi 's gäel és ir, Poroszországban a' lengyel, orosz litván 's kaszub nyelv és nemzetiség megmaradásával nem ellenkezik. Nem akarunk mi itt olly gyanakodásnak helyt engedni, hogy talán más fekszik a' dolog háttérében, nem egybekötni azon több oldalról valónak állított törekedéssel, mellynél fogva egy roppant hatalomnak csak a' legujabb időkben szólnak dalnokai a' nagy jövőndőről, melly a' szláv nemzetre váraakozik; és ama' rokonszenvekről, mellyek egy bizonyos irányban csak az ujjabb időkben ébredtek, 's ittott talán ébresztettek is; mi csak azt kívánjuk: isten adja, ne mutakozzzék károsnak ez irány mindazokra is, kik iránta mással mint borzadás érzelmével viseltethetnek. — Minket azon meggyőződés melegit, hogy férfias önértzet a' hűség legbizonyosb bélyege; azon önértzet, melly rettenthetlenül védi saját jogát, de épen azért tiszteli mások jogát, 's így a' hűség jogát is főképen. Nem akarjuk ezeket bővebben fejtegetni, elég legyen említenünk, miképen ezek lebegtek lelkünk előtt, midőn pótolhatlan kárnak vallottuk, hogy nemzeti nyelvünk melletti harczunk 's erőködésünkre immár ötven év kellett. Ez alatt támadtak a' körülmények, mellyek az ellenkező irányt nemzették, melly ha csakugyan él és táplálattal, káros következményeit azoknak kellene jó előre meggondolniok, kik nyelvünk terjesztését 's teljes elfogadását most is ellenzik, 's tán gyűlöletes ingerültséggel hátráltatják. Ime itt fekszik jövőndőnk legfontosabb kérdése! — Mi, azonfölül, hogy a' magyar nemzetiséget minden törvényes és méltányos uton, 's különösen az iskolamesterek serkentésével (itt kevéssel nagy hasznót tehetni) terjesztendőnek vélnők, ezen intéssel szeretőnk, mint Cato Carthago letörlésével, minden beszédünket végezni; mi ezenfölül csak egy gyógyszer tudunk, melly ama' szakadást a' nemzetben gyökeresen megszüntethetné; és ezen gyógyszer? egy szóból áll; és ez a' szó? azt uraim el kell találnotok, nekünk kimondanunk nem lehet, de a' ki tudja, mi nehéz, hogy ne mondjuk lehetetlen az ellenkező elemeket egybeforrasztani, az könnyen kitalálhatja.

IV.

(4. sz. 1841. január 13.)

(Nemzeti színházunk jövőndője.) Miután 2-dik számunkban közöltük a' hivatalos értesítést, miszerint a' nemzeti színház igazgatóságára csőd hirdettetik; nem lesz érdektelen az utmutatást is közleni, mellyet az országos választmány az igazgatónak sinormértékül határozott, 's melly eképen szól:

„A' nemzeti színház igazgatójának sinormértékül szolgáló utmuta-

tás. Az igazgatónak segédül egy tollvivő adatik, és egy gazda rendeltetik. A' gazda ha lehet, a' színészek közül legyen, ha pedig alkalmas azok között nem találthatik, idegen is lehet. A' tollvivőt és gazdát csak a' biztosság, nem pedig az igazgató teheti ki hivatalukból, ellenben a' cselédeknek elbocsátása az igazgatót illetvén, a' helyökben történendő ujaknak fölvétele felől a' biztosságot első alkalommal értesíteni fogja.

A' színészek és színésznők felfogadása az igazgató jogaihoz fog tartozni, kiknek havifizetését a' biztosság fogja meghatározni, 's elbocsátásuk is a' biztosság ítéletétől fog függni. A' felfogadáshoz minden színész és színésznő fizetések meghatározása után egyforma szerkezetű 's az igazgató által kiadandó szerződő levelek mellett fognak felvételni, 's kivétel nélkül a' kiadandó törvények rendszabása alatt állani.

Az igazgató semmiféle tárgyaknak vételére bocsátkozni nem fog, hanem mindeneket egyedül a' gazda, még pedig a' hol eszközölhető árcsökkentés, egyebiránt az igazgatónak jóváhagyásától függő egyezés mellett szerzend be, 's a' vetteket oklevelekkel tanusítva, számadás mellett havonkint az igazgatónak bemutatja, ki azután a' fizetéseket assignatio mellett eszközlendi, évnegyedenkint számadásait a' biztosságnak, melly azokat rögtön megvizsgálni fogja, bemutatván, ugy szinte a' színház pénztárnokától is a' rendes számadásokat a' biztosságnak leendő előmutatás végett évnegyedenkint az igazgató bevenni köteleztetik.

A' repertorium megvizsgálása és megitélése a' választmányt fogja illetni, de a' daraboknak adása az igazgatótól fog függni; mindazáltal kötelességévé tétetik, hogy mindennemű játékokat a' lehetőségig egyformán adjon, 's ugynevezett localis-darabokkal a' színházat el ne öntse.

A' színészek és színésznőkre készítő törvényeknek végrehajtására az igazgatónak kell felügyelni; hogy azonban egyéb nagyobb feladásainak megfelelhessen, a' rendező annyiszor, a' mennyiszer a' szükséghez képest minden ülésre változtatván a' tagokat, négy színésztársait maga mellé vévén, 's a' kihágások megitélésére ülést tartván, arról jegyzőkönyvet viend, 's azt az igazgatónak hetenkint bemutatandja, 's a' hol az igazgató a' törvények alkalmazását nem helyeslené, azok iránt az ítéletet szóval önmaga mondja ki.

A' repertoriumot az igazgató mindig egy egész hónapra készíteni el, 's 200 pengő forintnál többbe kerülő daraboknak adása iránt a' biztosságnak teend jelentést. — A' szükséges költségek felszámítását a' gazda minden esetben az igazgatónak előre bemutatni köteleztetik, hogy így az igazgató a' színház pénztára állapotjához a' darabok játszására nézve is biztosan rendelkezessék.

A' színház felsegélésére megkívántató pénzt elnöki vagy országos küldöttségi utasítványok mellett egyenesen a' pénztárnok fogja az országos pénztárból által venni, mindazonáltal a' színház pénztárának rendbentartására az igazgató is szorosan felügyelni tartozik, a' felügyelés az országos küldöttségi biztosságnak fenmaradván.

A' színészek és színésznők mindazon rendszabásokra nézve, mellyek őket mint színházi személyeket illetik, az igazgatóságnak, 's illetőleg a

biztosságnak hatósága alá, egyébiránt pedig más büntetést magok után vonó esetekben polgári állásukhoz való törvényhatóság alá fognak tartozni.

Egyébiránt minden oly körülményekben, hol biztosan a' felelet terhét magára vállalva, az igazgató nem intézkedhetnék, az országos választmány megbizottságának elnökéhez folyamodand, ki a' tárgynak sürgetős és érdekes volta, 's megszaporodott tárgyhához képest a' biztosságot egybe hívandja, 's ez teljes hatalommal intézkedendik. Jelentését annak idejében az országos küldöttségnek bemutatni tartozván.

Az igazgatót szükség esetében a' biztosság hivatalától felfüggesztheti, 's ideigleni igazgatót nevezhet; ezt azonban az országos küldöttség elnökének azonnal be fogja jelenteni."

Eddig az utmutatás. A' legtisztább szándék, 's hazafiság, melly a' n. m. országos választmányt minden lépéseiben vezérlé, kezeskedik nekünk, hogy e' közügyben egyikét szóval, szerény véleményünket szabad lesz kimondanunk. Különbben is alkotmányos honnak polgárai 's a' nyílvanosság korszakát éljük. Mi tehát szerényen megvalljuk 1-ször, miképen a' nemzeti színház igazgatóságát nem tekinthetjük oly nyereszkesdő vállalatnak, mellynek betöltésére csödhirdetést alkalmas eszköznek ítélnénk. Ohajtjuk, hogy csalatkozzunk. De mi attól tartunk, miképen e' csödnök már csak eszméje is ép azon férfiakat zárja ki a' választhatásból, kiknek nevét e' nemzeti intézet kormányán a' nemzet leghangosabb helyesléssel fogadná. Ily férfiak nem fognak folyamodni e' hivatalért, 's legyen bár akárki, a' ki folyamodand, és nyer, tartunk tőle, hogy a' legsebbebb tehetségekkel sem lesz képes állásának oly diszt, magának oly tekintetet szerezni, minővel birnia kívánatos. 2) Csöd mellett, vagy csöd nélkül nem gondoljuk helyesnek a' tiszta jövedelemtől procentuatiót, igazgatási díjpótlékul: gyároknál, jószágkormányzásnál helyén van ez; mert a' kormányzónak érdekét egyesíti a' tulajdonos érdekével. Itt ellenben nézetünk szerint a' procentuatio ellentétbe teszi az igazgató érdekét a' nemzeti játékszin érdekével. Mert ennek végcélja nem pénzhaszon, itt tiszta jövedelem megtakarításán igyekezni tán nem is szabad; igyekezni kell igen is úgy vinni a' törvény által kitűzött irányban az igazgatást, miszerint a' színház minél többet hozzon be; de a' mit behoz, azt tán nem kellene tiszta jövedelemül megtakarítani; hanem minden fillért czélszerű javításokra, 's az intézet gyarapítására fordítani el annyira, hogy mi pénzkezelés tekintetében azt tartanók legjobb igazgatónak, ki egy fillér adósságot, de egy fillér tiszta jövedelmet sem csinál. 3) Egy oly igazgató, kinek jogaihoz tartozik a' színészeti személyzetet felfogadni, de akkint, hogy a' fizetést más határozza meg; más szóval tehát, kinek a' színészek felfogadása jogaihoz nem tartozik; egy oly igazgató, kitől még csak a' repertorium sem függ, kinek annyi köre sines, hogy 201 frba kerülő darabot önhatalmával színre hozhasson; ki még csak a' cselédek változtatására nézve is másoknál tartozik jelentést tenni, a' színészek elbocsátásából pedig, 's így abból, a' mivel minden kitelhető felelőség mellett bár, de birnia kell, ha állásának tekintetét 's hatást ohajtunk, egészen kizárattott, 's a' t. egy illy igazgató, lehet hogy

igazgatónak neveztetethetik, de csekély véleményünk szerint minden lesz inkább, csak igazgató nem; olyan legalább bizonyosan nem, kinek a' csödhirdetés szavai szerint „ügyességétől's buzgóságától váratik főkint e' nemzeti intézet fölvirágzása.“ — Nekünk ugy látszik, az országos választmányi biztosság lesz a' tulajdonképi igazgató. — Tehát collegialis igazgatás; mellynek czélszerűtlenségére nem egy okot lehetne felhozni. Meglehet, csatlakozunk, de mi ugy hisszük: ki kellene tüzni az irányt, és szabályokat határozni általában, mik szerint az igazgató hivataloskodjék, 's például félévenkint mind az irány mind a' szabályok tekintetében töle szorosan számot venni, 's minden lépésére nézve felelőssé tenni; de számadás és felelőség mellett, a' gyakorlati működésre szabad kezet engedni, s' minden collegialis avatkozás alól fölmenteni. Végezetül még megjegyezzük: miképen, ha a' fentebbi utmutatás azon szavai, mellyek a' színészeket polgári állásukhoz képesti törvényhatóság alá tartozandóknak vallják; ha színész és színész között törvényhatósági tekintetben különbséget tenni, közfalat vonni akarnak, ugy tömerek gyakorlati nehézségekre adtak okot 's alkalmat.

V.

(5. sz. 1841. január 16.)

(Betyárkodás.) E' napokban Pest utczái, aljasabb táncztermei, csapszékei 's kávéházai waterfordszerű betyárkodásoknak voltak ismét tanúi — ollyneműeknek, minők hajdan fővárosunkban igenis napirenden valának, 's' külföldiek, és (a' mi még sokkal sajnálatosb) idegen ajkú polgártársaink felszeg ítéletében a' „magyarismust“ hetyke műveletlen aristocratai „betyarismussal“ hasonértelművé aljasították; mellyeket azonban a' közelebbi években nemzetünk reményteljes ifjuságának nemes magaviselete immár száműzött volt, és pedig a' mint reméltük, visszatérhetlenül. Mi nehéz korszakot élünk e' nemzet életében: az átalakulás kinos korszakát. Avult érdekek élet-halálra küzdenek egy még alakatlan jövődö eszméivel. E' harcban a' férfiu vaskarára csak örök munkavihar várakozik. Minket nem derithet munkánkban az a' gondolat, hogy megérni látjuk a' nehéz harc szép gyümölcseit. Nemzetek nyara nem érhetik meg egyetlen éjnek átfordulatán. Hiszen mi még csak nem is veteményezünk. Csak irtogatunk, földet tisztogatunk, hogy a' kik utánunk jönnek, veteményehessenek azoknak számára, kik ő utánuk jövődenek, 's kik ha korunkat nem is, de korunk viharait feledve, gazdag kalászkokat aratandnak ott, hol mi háladatlan munkában csak az önzés, szeretetlenség 's nemzetiségtelen balitéletek ezredes tölgyeivel véres veríték közt birkozánk. Mi volt, a' mi vigasztalá e' birkozás közben a' kornak férfait? Az a' boldogító szemlélet, hogy egy nemzedéket látott maga körül felnőni, melly az ifjukor sajátosságai közül csak a' legszebbet, a' hő lelkesedést tartotta meg 's a' roppant ép erőt, mellyet illy lelkesedés éltetett, pajzán devájzkodásra, szilaj betyárkodásra, durva hetykélkedésre, csapszéki alacsony vitézkedésekre, gyáva hányivetiségekre nem pazarolá; hanem a' műveltség, tudo-

mány és szent honszeretet irányában komoly gondolatokat érlele meg az ifju kebelben — gondolatokat, miknek érettsége miatt pirulni kellene nem egy férfinak. Illyennek láttuk mi a' kort, mely utánunk jövend. És minket idvezített a' gondolat: hogy ha majd nem bírják a' munkát többé karjaink; ha mátkoszorúval kerítjük a' tehetetlen aggott homlokot, ifju örömmel szemlélendjük: mikint lép nyomunkba egy erősebb nemzedék, mikint küzdi fel az igazságot e' nemzetben 's e' nemzetet a' művelt világban a' polezra, mely után mi csak fel-felsovárgunk. Hogyan? és e' hit hiú volt volna? — olly hamar irányt vesztett volna e' lelkesedés, hogy éjjeli tobzódások, pinczerek 's marqueurökkeli gyáva czivódás; békés utcánjárókkal kötelőzködés 's rendőrökkeli nemtelen összekoczcztás ismét napirendre kerülhetnek? Tehát arra volna e' nemzet kárhoztatva, hogy visszaessék azon időkbe, melyeket a' XIX-dik században lehetlennének gondolánk? Isten őrizzen bennünket! kétségtelenül csak néhány nemtelen ficzko forog kérdésben, kik behazudják magokat az ifjuság körébe, a' hova nem tartoznak, kik elpazarolt ifjukoruk minden erényét rég elvesztették 's csak bün- 's hibáikat tartották meg — ezek játszák a' körben, melyből egy nemes: „esprit de corps“ által ki kellene tiltatniok, a' mephistoi szerepet, 's gondolatlanul rohan utánok néhány tapasztalatlan könnyelmű, kik másnap reggel pirulva bánják tévedéseiket, de este meglehet ujra hasonló kezek közé kerülnek 's a' balul értett „Cameraderie“ szelleme jobb szellemükön ujra erőt vesz. Mi ugyan sem ama' kevés számú kárhozatosokat, sem eme' nagyobb számú tapasztalatlan gyöngéket a' pesti magyar ifjuság zászlótartóinak el nem ismerjük, 's kicsapongásaikat a' pesti magyar ifjuság kicsapongásainak nem tekinthetjük: de valamint ismételés esetében ama' vezérsábítók nevét a' közönségnek megnevezni kötelességünknek ismerendjük, ugy reméljük, nem hasztalanul szólaltunk fel, ha gyöngé szózatunk egy eszköz leend több mások között, hogy az ifjuság lelkesedése, melyhez olly sok nemzeti remény csatlakozik, az ujabbkori nemes irányról hajdankori ferdeségekre ne tévedezzek. Mi nem tartozunk azok közé, kik minden hangosabb szón, melyet az ifjuság tűzmelege szól, gyávakórosan feljajdulgatnak. Az ifjak keblében zajosabbaknak kell lenni az érzelmeknek, mert hiszen ifjak; és sajnálkozva mondjuk ki, hogy maroknyi napjaink, fájdalom, igen is hamar elérik azt a' temperátort, melynek illése után szeretnénk, de nem tudunk zajos-forrón érezni. Mi nem irigyeljük az egynapi virág rövid illatos életét: annál kevesebb kárhoztatjuk azt, mi az örök Isten bölcs rendelete szerint a' természet törvénye. Tudjuk mi, hogy „minden kornak van Istene; 's nem zúgolódunk ellene;“*) de ha e' természetes, e' szükséges érzelem-hőség neveletlen aljas irányt veszen, mindig felszólamlandunk, hogy a' nyilvánosság jótékony intézete itt is megfelelően hivatásának, legyen őre az erkölcsiségnek, legyen dajkája a' műveltségnek 's megóvni segítse elpazarlástól az ifju erőt, melyre e' honnak olly igen sok tekintetben szüksége van.

*) Berzsenyi.

VI.

(6. sz. 1841. január 20.)

Békes-Csaba m.-város. (Pálinkamirigy.) Kondorosról Télhó 9-ről tudósítottunk, hogy Békes-Csaba, Európának talán legnagyobb faluja, (határa 86,000 hold, lakosa 24,000) a' falvak sorából kiemeltetve, mezővárossá lőn, minthogy közbirtokossága vásári szabadsalmat nyert. Négy vására leend évenként: Tavaszelő 1, Nyárhó 1, Őszhó 26 és Télelő 1 napjain. Ohajtánók tudni, valljon e hatalmas helység, melyből terjedelmileg egynémelly „souverain“ hercezség tán négyszer is kitelnék, bir e már csak annyi önállással is, ki van e községi élete csak annyira is fejlődve, hogy egy rendezett tanáccsal dicsekedhetnék? Ha nincs, úgy ohajtjuk, hogy a' vásári szabadsalmmal nyert „accessio honoris“ Békes-Csaba polgárjogi életére legalább ennyi hatással legyen. Hahogy egyebiránt e' vásári szabadsalom Csabát ipar, szorgalom és kereskedés tekintetében gyarapulni segitendi, annak kétségtelenül csak örvendhetünk; ámbár, ha máskint nem lehet, legalább ohajtásban szeretvén anyagi jólétünket is kifejlett alakban képzelni, ipart, kereskedést, szorgalmat és közlekedést olly élénknek kívánánk e' honban, hogy vásár mindig mindenütt, 's így vásár soha sehol se legyen. Ez állapot azonban olly igenigen messze van, hogy igazán a' jámbor ohajtások körébe tartoznék; 's a' mint most állunk, valóban a' népszükségekhez számítható, hogy minden vidék vásárokkal ellátva legyen; de mégis azt hiszszük, mikint e' vásárszabadsalom Csabán sem fog olly gyarapítólag semmire hatni, mint a' csapszékjogra, 's ez által az iszákosságokra, melly ellen mi, mint pater Mathew Irhonban, ész és szív nevében keresztes hadat indítani igen nagyon szeretnénk. Legyen szabad ez alkalommal megvallanunk, miképen bármennyire jövedelmezők legyenek is a' szeszfőzőházak, mi mégis a' pálinkát azon átkok közé számítjuk, mellyek a' népen igen nyomasztón fekszenek. Nem akarjuk a' pálinkávali boldogtalan visszaélésnek kártékonyságát általánosan fejtegetni, sőt ismert dologul teszszük fel, mit e' részben például Dr. Casper (Beiträge zur medicinischen Statistik.) 's más jeles írók mondanak; és ezeknek nyomán csak azon meggyőződést fejezzük ki, hogy a' ki szeret találná az emberiség e' rettenetes mételeyét az italok sorából ki, 's pusztán a' chemiai laboratoriumokba 's gyárokba szorítani, tán épen olly jötevője lenne az emberi nemnek, mint a' himlőoltó Jenner, vagy a' ki egykor a' dögmirigy mérges nyilait eltompitandja. Olly lelkes szózatok emelkedtek a' szesz italokkali visszaélés ostromlására; olly borzasztó, de igaz színekben rajzolvak egyes szomorú esetek, a' pálinka szerencsétlen áldozatai, olly szembetűnőleg aljasodik, erőtlenedik, butul és szegényedik nemzedékről nemzedékre az emberfaj egész népeknél, hol a' pálinka ital közönségesen elterjedt; mind hiában, a' mirigy terjed borzasztólag iszonyatosan! 's vegyük fel már most, hogy honunkban egész vidékek vannak, mellyek a' szesz italok közül egyedül a' legkártékonyabbat, a'

pálinkát ismerik — egész vidékek, mellyeknek ez mint a' levegő már-már első életszükségökké lön; egész vidékek, hol a' pálinka azon feneketlen örvény, melly a' népnek lelki testi erejét, nyomorgó szorgalma minden gyümölcsét elnyeli; hogy ez a' földbirtokos gazdáknak sokhelyütt legfőbb, csaknem egyedüli jövedelme; hogy ez egész roppant vidékeken a' nép erkölcsi életébe annyira beszövdött, miszerint a' falusi bíraskodás, községigazgatás, adó-kivetés, népügyintézkedés attributumának dija 's föltételének tekintetnek; mert egész meg egész megyékben már föl sem vett, sőt nem csak természetesnek nézett, de gyakorlat által föl is szentelt, a' köztisztviselők elnézésével mintegy törvényesített szokás: hogy a' helység előjárói, bár minemű községi dolgok végett mindig a' pálinkás korsó körül gyűlnek össze, ha lakostársaik ügyesbajos dolgaiban bíraskodnak, első gondjuk a' pálinka, mellynek árát a' vesztő féllel megfizetik; ha megyei tisztviselők által bizonyosságul vagy becslésül használatnak, első gondjuk a' pálinka, mellyet mint valamely törvényes birói taxát a' helység pecsétje alatt kiadott bizonyság — vagy becsüvelében gyakran itcze számra felrónak a' nélkül, hogy mi ezen legkevesbbé is fölakadnánk; és mindezt fölvéve gondoljuk el, hogyha itt, hol e' mirigy ennyire elterjedett, hol a' mértékletességi egyesületek még egészen ismeretlenek, statisticája iratnék a' pálinkának, orvosi, lélektani és statusgazdasági szempontból, mi borzasztó adatok tömegét láthatnók egy rakáson! De mi tudjuk, milly nehéz feladat még egy chinai császárnak is a' népmámor ellen (legyen mákony vagy pálinkamámor, mind egy) háborút indítani; 's azért csak azt ohajtanók ez úttal legalább, hogy a' falusi előjárók botrányoztatási szokásai eltöröltetnének, 's ezzel is növeltetnék a' tekintet, mellyel birniok kell, hahogy a' községigazgatás jótékony oldalait kifejteni ohajtjuk.

VII.

(7. sz. 1841. január 23.)

(Szelid tortura.) Biztos kűtföből értjük, hogy a' büntető rendszer ügyében kiküldött országos választmány a' jövő ősszel fog egybegyűlni; addig a' roppant fontosságú munkához minden szükséges előzvények, büntetési statistikai adatok 's a' t. gyűjtetnek. Ugy tetszik Sieyes mondotta egykoron: „ha nem személyek végett, ugy nem tudom mi végett van a' társaság“, és még is valljuk meg őszintén, a' közönséges pór ember „személye“ a' büntető törvénykezésnél általában, de különösen a' vallatásoknál, nyomozásoknál még gyakran olly becsstelen „dolognak“ tekinték igen sok helyütt, hogy a' kinek néhány éveken át az ügyek gyakorlatába betekinteni engedtetett, lehetetlen volt a' szánakozásnak azon nemét nem éreznie, melly az embert pirulni készíti, mert ne valja bár meg enmagának is, homályos sejtéskint érzi magát részesnek hibában 's bűnben, melly a' nemzeté. — Im egyet a' sokak közül. A' kinfaggatás (tortura) az 1791:42. t. cikkelyben eltöröltetett, 's némi nemes önérzettel szabad emlegetnünk, hogy az emberi nem imez ördögbélyegét hamarabb törle

el a' magyar, mint némelly nemzetek, mellyek magokat a' civilisatio kengyelfutóinak tekintgetik; sőt némi nemes önértettel szabad emlitenünk, hogy a' kivallatás e' honban világos törvény által sanctionálva soha sem is volt. *) Nemzetünk, a' mióta lételéről tanúságot tesznek a' történetek, mindenkoron szabad alkotmánnyal bíró nemzet volt. Szabad nemzetnek pedig a' nyilvános vádpör mindenhol és minden időben jelleméhez tartozott. Görögthon, Roma's a' hajdankori germánok mást nem ismertek. Angolhon, Éjszakamerika, Franczthon a' revolutio óta, Németalföld, Svéd's Norvég ország mást nem ismernek. Nyilvános vádpör mellett pedig kivallatásról szó sem lehet. A' tortura csak azután csúszott be, miután a' faggatópör (processus inquisitorius) ellentétben a' vádpörrel (processus accusatorius) legelőbb is az egyházi jog's bíróság útján embertelen czélok embertelen eszköze gyanánt életbe jött, utóbb az ököltörvényes középkor feudális zsarnoksága által századokon át megőriztetett. Nálunk is nagy szerepet játszott e' változás a' gyakorlati életben; de a' régi jog és szabadság emlékezete megóvott a' szennytől legalább, hogy törvényeink ez átalakulásra felütnék a' törvényszentség bélyegét. Ezért nem sanctionálták soha törvényeink a' kivallatást, mert soha sem sanctionálták a' vallatópört. Azonban fájdalom, mi a' szokás rabjai vagyunk. Szokás hozta be mind a' kettőt törvényen kívül, szokás tartja fel az első törvénytilalom ellen, mert szokás tartja fel a' másodikat törvényen kül mai napiglan, de csak a' nemetlenekre nézve, mert a' nemesség sokkal jobban átlátta a' faggatópör baloldalait, mintsem hogy attóli mentségét fel nem tartaná. Nagy szó a' mit mondunk uraim, de való's igaz. A' kivallatásról így szól a' törvény: szünjék meg mindenütt, egyáltalában; mert nem alkalmas eszköz valóságot kipuhatolni, 's büntetés inkább, hogy sem nyomozás. És még is mondani merjük, 's óhajtvá de nem remelve czáfolatot, merjük mondani: a' tortura él, és uralkodik csaknem mindenütt az egész honban. Nem akarjuk mondani, hogy mindenütt, kivétel nélkül; de ha van megye, a' melly tisztviselőiről le az utolsó csendbiztosig, ki azon tekintetnél fogva, mellyet a' tiszteletbeli esküdség nyújt, a' zsványüzésben neki hevült csendbiztosi keblet ülteti esküdti minőségben a' vallató asztalhoz; ha van megye, melly minden tisztviselőiről, még ezekről is jót mer állani, hogy vallatásra kint nem használnak, ha van illy megye, övé a' dicsőség, hogy életet birt adni a' gondolatnak, mellyet igazság's emberiség érzete ötven év előtt már törvénybe tön. — Vagy rágalom talán a' mit mondottunk; mert hiszen a' kinkamarák eltűntek szemeink elől, nem látjuk Procrustes nyoszoláit, a' vas csizmákat lábszár feszítő ékeivel, az idegszaggató horgokat, 's tagnyújtóztatás kincsavarjait. — Ezek igen is eltűntek. De hát a' bot's korbács, melly olly lármás szerepet játszik a' vallatásoknál, mellynek már csak jelenléte is a' vallatott háta mögött egy olly individuum kezeiben, minőket egy külföldi „üttleg virtuózoknak“ nevez, elég tortura; kivált miután minden tagadó szónál, mellyben az

*) Verbőczy III. r. 20. czimjét jól ismerjük; ott csak egyes esetről: 's arról is tilalmazólag van szó.

„inquisitor“ (legyen nagy vagy kicsin) makacs hazudságot vél észre venni, egyetlen szemhunyorításra a' vallatottnak válla közé repül, vagy épen kün a' deresen űzi hatalmát a' „számlálátlan“ tizenkettőig; néha egy napon ötször, hatszor is; hát az a' kötél, mellyel karjait hátra szorítják a' vallatottnak, 's minden tagadó szónál szorosabban, míg kidüllyednek kintől szemei, 's arczán kékülnek a' duzzadt erek; hát a' „bakba húzás, guzsbakötés“ ismeretes jelenetei; és imitt amott (bárha gyérebbe, de még is tudnánk példát mondani) az a' csavaros kis aczélgűrű, mellybe a' két hüvelykujjat szokták szorítani, 's ha nemet mond a' vallatott, egy kis szelid csavaritással pokolbeli kint üznek tagjaiba; mindez uraim, nem kinfagatás? És van e' valaki a' megyéknek városi 's vérhatalmat űző földesuri hatóságoknak gyakorlati életét ismerő, a' ki mondhatná, hogy e' szörnyű rajzban csak egy vonás is nagyítottan áll? van e' a' tapasztaltabbak között valaki, a' ki egykét borzasztó eseményre ne emlékeznék, melyet illynemű kínzástalan vallatások okoztak? oh mi magunk is tudnánk iszonyatos dolgokat beszélni olly bűnök felül, mellyek nem történtek; gyilkosságokról, mellyeknél a' meggyilkolt messzetávol volt; rablásokról, miket mások követtek el, mit azonban mind magokra vallottak az ártatlan szenvedők, mert korbács, kötél, és a' guzs, hatalmas igazságpuhatoló eszközök. De vannak talán, kik azt felelik: „Ez nem tortura, ez olly szükséges eszköz, melly nélkül a' vétkeket vallomásra bírni tiz eset közül nyolczszor nem lehet.“ Értjük uraim: van igen is különbség e' között és a' tortura között. A' torturánál gondosan kidolgozott föltételek 's eljárási formák lágyították a' barbárságot, 's különösen az, hogyha kibirta állani a' kint, azonnal szabadon bocsátattott. De itt a' vallatószoza magányában szemközt a' vallatóval, kinél az emberi kebel indulatait néha különös körülmény felerle; néha a' vallatás eredménytelen folyama szenvedélyig emelé; néha az ügyes vallatói „renommée“ (mert ember keblében sokféle hiúság van) egy eredménytelen vallatásban dicsőségvesztéssel csiklandja: illy helyzetben miben találjon óvást, biztosítást az emberfia? hiszen a' szenvedett méltatlanság fölött még csak nem is panaszkodhatik, mert bizonyítani nem tud; magány és titok övedzi körül a' vallató szobát, a' tanúk kiparancsolvák, csak az „ütlegvirtuóz“ van jelen, a' kínzó szerepre várakozó. Ez a' különbség uraim, a' tortura 's a' szóban forgó nem tortura közt. Most legyen szabad az ugyanazonosságokat elmondanunk: 1.) mind a' köttő fáj; 2.) a' fájdalom mindkét esetben nem büntetésül, hanem vallatás eszközeül használtatik; 3) egyik mint a' másik nem azon épül, hogy a' bűn világos, mert akkor vallomásra szükség nem volna, hanem azon, hogy nem világos; 4) a' hajdani torturát is egy évezreden át avval védették, hogy minden bűn büntetlen marad, vége lesz a' személy 's vagyonbeli biztosságnak, és a' polgári társaság embercsordává fajúlva fenekestől felfordul. — Isten örökigazsága, a' szelid humanitás és a' jogéret diadalmaskodtak a' vészjósokon, és ők a' hamis prophéták közé soroztattanak; itt is diadalmaskodni fog a' jogéret, igazság és humanitás, 's ama vészjósok itt is hamis látnokokká süllyednek; a' mint azokká

sülyedtek a' szabad Britanniában, 's fent elsorozott minden országokban, hol a' faggató procedura, a' „szelid torturának“ *) mind eme nemeivel egyetemben örökre 's tökéletesen eltöröltetvék. Illy törvényellenes visszaélések megszüntetésével kellene a' kezdetben említett országos választmány nagy munkáját előre könnyíteni, hogy érett bölcse eszméi, tapasztalatlan világosult közvéleménnyel találkozzanak. Mi legközelebb ismét említendünk egy dolgot, melynek szerény nézetünk szerint hatalmában van, az illynemű visszaéléseknek útját állani, és a' közvéleményt azon political oktatásra előkészíteni, mely a' n. m. országos választmány összeülésétől remélhető. Ez a' political oktatás talán nem igen kevéssel fontosabb eredmény leendő, mint a' munkatárgy maga. Mert hiában, miután alkotmányunk van, 's a' nyilvános közéletbeni részvétből ki nem zárthatunk, igen kívánatos, 's a' közrendnek érdekében kívánatos, hogy political neveltségünk is legyen.

VIII.

(8. sz. 1841. január 27.)

(Nyilvánosság.) Az ország legnagyobb részében elkezdődtek, vagy kezdődnek e' napokban a' törvényszékek. A' vádlottak — kik között sok ártatlan is lehet, ártatlan is van — a' vádlottak nehéz vasha verve, vezettetnek föl a' tömlőczből, (föl — mondánk — mert a' tömlőcz többnyire igen is „lent“ van) a' tömlőczből, hol egy hosszú törvényszüneten át vettek a' bírói faggatás kijátszásában megrögzött gonosztevőktől oktatást, és jönnek itt — mikép a' megyei divat hozza magával — kezeik beklyóba szorítva; amott nyakukban az ugynevezett „hegedű“ (szivháborító látvány, ama barbár kor maradványa, melyben a' zsarnok-ur-bírónak félnie kellett, félni oka volt, hogy kit ököltörvénnyel rabbá tön, keselyű-hoszúra nőtt körmeivel szemének szökik, adózzék érte életével bár) 's a' lebeklyózott, felhegedüzött „még nem vétkesek“ fájdalom, néhol igen is hoszu sorokban görnyesztenek a' folyosó jéghideg kövén, míg órák, napok után kiált a' porkoláb, 's bemegy, — ha nem a' legutolsó is, — mit árt? hiszen megint lesz törvényszék néhány hét múlva — de legalább az, a' ki utolsó volna, ha utána még más is nem volna. — Így künn. Vessünk egy pillanatot be a' szobába. Titoktartási esküt nem szegünk. Bíró valánk, 's mint bíró nem kellett titoktartást esküdnünk. — Itt e' megyében vannak rendes fizetéses táblabírák, 's a' dolog, Istennek hála, nem sok; ámbár vannak híres jogtudósok, kik azt tartják, nem jó az örökös criminalis táblabíráskodás, mert ember szive megkövesedik, neki fásúl az örökkön szemlélt nyomornak, 's a' bíróban az ember elvész; és annyi sok gazemberrel van dolga, hogy végre hinni szokja, mindenki gazember, kivel dolga van. Azonban hagyuk ezt most. Amott egy másik

*) A híres jogtudós Koch cancellár, még a' múlt század végével, a' Juste milieu rendszer előérzetében nem borzadt leírni, hogy a' tortura ellen Beccaria által felígatott szemérem és jogérzet nem egyéb, mint túlfeszített gyöngédség. Föltéve, ugymond, „hogy emberi módon kínozzanak,“ so fern nur menschlich torquirt wird!! —

megyében nincsenek fizetéses, de vannak soros táblabírák napidijakkal. És a' táblabíróság még tisztelet jele; nem neveztetik táblabíróvá boldog boldogtalan, mihelyt posztó kabátja vagy kámzsája van, 's a' kik táblabírák, becsületnek tartják, hogy azok; és eljönnek rendesen letölteni a' soros hetet — ámbár a' honvágy gyakori reminiscenciáival — és föl-szedik a' napidijt, és haza mennek. — Ez is rendin van. — Amott egy harmadik helyen nincsenek soros táblabírák, hanem meghívó levelet kapnak — ötvenen hatvanan — (hogy jusson is, maradjon is) az alispán-tól. — Itt is napi díj. És kezdetben, midőn a' jelenlevők nevei besoroztatnak, dicséretes szorgalommal tömvék a' székek; — utóbb mi csoda? az embernek más dolga is van; — tizenkettőn túl, ha csak érdekes pör nines, alig látunk mást, mint kinek különben is el kellene jőni a' megyeházához, mert ebédre hivatalos az alispánhoz. És a' „nomina praesentium“ szerinti napidij-lajstrom egy kissé mégis csak nagyocskára nőtt, egy őszutói közgyűlésen, midőn a' háziadó szükségzeit (technicus szóval praeliminaris designatiót) bemutatja a' fő adószedő: nemes áldozatkész-ségre lobban a' táblabírói kar, „nem kell napidij“ — kiáltjuk — elegen vagyunk, eljövünk sorszerint napidij nélkül is. 'S a' dolog megyen, baj nélkül — talán négy öt hétig is. — Utóbb szegény alispánnak meggyült a' baja; — a' büntető törvényszéki táblabírák többnyire ügyvédek, 's vagy csak futtában ülnek a' zöld asztalhoz, vagy néha tán egy kis „replicát“ is készítenek vallatás közben; vagy egyenesen megmondják, hogy pereikben kell dolgozniok; két hétből áll az egész törvénykezés, egy időben nem lehet két urnak szolgálni; és igazuk van. Küld az alispán szolgabíró után, ennek is perben kell itélnie, jelentéseket kell a' holnapi gyűlésre készítenie, a' népösszeírást kell módosítania, a' tavali rovatoss conscriptióból ez ideit készítenie, panaszokat kell elintéznie, szénáról zabról kell az átutazó katona számára gondoskodnia; a' folyam árját kell meggátolnia, utról töltésről rendelkeznie; aztán ez az átkozott „Scontro,“ 's végre most hoznak be járásából egy rabot, kit hirtelen egy kis szelid kinfaggatással benevolizálni kell, mert e' nélkül át nem veheti a' tömlőcztartó; 's elvégre 11 óra van, midőn 9¹/₂ helyett a' küldözésben, unszolásban, nógatásban, korholásban kifáradt alispán nem épen a' legnyugalmasb kebellet helyet foglalhat elnöki székében. — Megyékéről szóltunk uraim. Hát a' vérhatalmat gyakorló uriszékekről mit szólnak? Hideg fut végig kereszt-csontunkon. Mi hallgatunk. A' név mindent megmond. Különös dolog ám ez uraim. Előbbi számunkban van egy cikkecske „Szelid tortura,“ Isten tudja mennyire ohajtánk czáfoltatni; de fájdalom, minden ember, kikkel találkozánk — pedig sokakkal találkozánk — igazat adott. Így járunk a' jelen cikkel is; mert nem könyvtárunk poros lapjaiból, hanem saját szemünk után az életből szed-tünk rajzunkhoz minden kicsinyded vonást. Ezt mikint amazt, minden ember tudja, minden ember rosálja 's mégis így vagyon; igen igen régen így vagyon, miben kell ennek, és miben igen sok másnak, a' mi rosz, a' mi hiányos van büntető törvénykezésünkben, egyik fő okát keresni? Megmondjuk uraim véleményünket. Abban, hogy törvénykezésünk hajdani

jellemét, a' nyilvánosságot elveszítette. „Adjatok nekem bírakat a' minőket akartok,“ szolt egykor M. a' marseilliek nevében — legyenek hanyagok, legyenek részrehajlók, legyenek megvesztegetve, legyenek ellenségeim nem bánom, csak azt engedjétek, hogy semmit se tehessenek máskint, mint a' közönség szemei előtt.“ És valóban, nyilvánosságnak a' büntető törvénykezésben hatása csodálatos. Legyenek nyilvánosokká a' megyei 's városi törvényszékek, és az eljárásbani hanyagság, felületesség, rendetlenség vagy indulatoskodás magában megszűnik; a' „szelid tortura“ és minden a' mi hozzá tartozik, örökre elenyészik, 's a' közönségnek az ítéletek igazsága felőli bizodalma szilárd alapokra lesz megfektetve; pedig ennek hiányát semmi mesterség ki nem pótolja; ennek hiánya egy erkölcsi mérég, melly a' polgári társaság életerén rág. Mi meg vagyunk lelkünkben győződve, hogy ezen egy mód többet ér, mint minden egyéb csomóba véve; nélküle pedig legjobb szándékkal is kevés sükert várhatni. Nagy Fridrik Poroszban, Katalin Russiában a' legdicséretesebb lelkesedéssel ügykeztek a' törvényszolgáltatást kijavítani, 's teljhatalmu törekedések kevéssé gyümölcsözött: miért? mert nyilvánosokká nem tették törvényszékeiket. De hiszen ma már annyira haladt erre nézve egész Európában a' közvélemény, hogy legyenek bár országok, mellyek még zárva tartják a' törvényszékek ajtait — minthogy a' törvényhozásnak természetében van a' változtatásokbani lassudak ovakodás — de nehezen van bölcselkedő jogtudós Európában, (pedig bölcselkedők készítik elő a' törvényhozás eszméit) ki a' titkos biráskodás védelmére fölkelne. Érdekében fekszik a' nyilvánosság magoknak a' bírának is. A' „Vehmgericht, az inquisitio, a' tizek tanácsa kárt, gyalázatot hoztak a' kormányra, mellynek érdekében működtek; és százzorta több bűn nyomja emlékezetöket, mint mennyit elkövettek. — Szokták azonban ellenvetni, hogy „a' birói ítéletek tekintete csökken, ha hogy a' közönség bírálata alá bocsáttatik.“ Ezt megczáfolja a' tapasztalás. Nincs a' világon nagyobb fokon a' birói tekintet, nincs a' világon nagyobb bizodalom a' bírák iránt, mint Angolhonban, pedig ott korlátlan a' nyilvánosság, első lépéstől az utolsóig. Aztán emberi erő nem gátolhatja, hogy a' bírák eljárásáról — melly az ő legszentebb érdekeit érinti, a' közönség magának véleményt ne képezzen; miért fosztjuk hát meg az egyetlen egy módtól, melly őt képessé teheti, hogy helyes véleményt képezzen? És ha tehetnök, hogy a' bírakat bírálató szemmel ne kísérje a' közönség — nem tehetjük pedig; — akarhatnök e, hogy illy részvétlenségbe süllyedjen? — A' magyar törvénykezés hajdan egészen nyilvános volt. Még az 1486:65. czikkely is azt rendeli: tegye le kiki a' szállásán fegyverét, hogy a' törvényszéken minden ember békével jelen lehessen; nem is törvény, hanem csak szokás által szűnt meg megyei törvényszékeknél a' nyilvánosság, birói eskübe (a' legújabb váltótörvényszékit kivéve) mai napig sem vették fel törvényeink a' titoktartást; némelly megyékben pedig például Pozsonyban 's Nográdban a' törvényszékek nyilvánossága meg is maradt; csakhogy a' teremek szűk volta, karzat hiánya, perlekedési 's bírósavazási mód, mellékes tanuvallatás és vádlott-faggatás, a' fölmaradt jót egészen kiforgatták.

IX.

(9. sz. 1841. január 30.)

(Birtoktalanság.) Látogatónk volt. Egy tisztos öreg. Magyar vagyok — mond — de nem nemes. Nekem nem jutott a' szerencse, őstől öröklött földbirtok áldását eldelni. A' két szó, mely Epictet egész philosophiáját magában foglalja: „tűrés“, meg „nélkülözés“, e' két szó jutott osztályrészemül életem legszebb éveiben, és egy harmadik, mit a' zsidó átoknak mond, de én Istenünk legszebb áldásának hiszem: a' munka, uram. És a' gondviselés nem tagadja meg áldását a' becsületes szorgalomtól. Nekem van pénzem, fáradságom gyümölcse, és szétnézek a'honban, hol van egy hely, hol eldelni szeressem a' nyugalmat, családom körében, éltem alkonyán? De a' helynek magaménak kell lenni, uram; mert e' szavakban: „enyém, sajátom, véres veritékkel szerzett tulajdonom,“ e' szavakban igen sok baj fekszik, ha mellette lélekismeretünk csöndes és tiszta. És a' helynek falusi birtoknak kell lenni. A' város életzajos kéjei nem nekem valók; én szelid örömek után vágyódom, szeretnék kéjelegni a' soká nélkülözött természet kebelén. — De itt ám a' bökkenő! Nem vagyok nemes. Azt mondják: ha veszek egy kis birtokot, és elrendezem magamnak inyem szerint, és építek, és ültetek, és javítok a' gondolatban, hogy gyermekeimre száll, és ők izlelvén gyümölcsét a' fának, melyet én ültettem, emlékezetemet megbecsülik; — mert szeret az ember nem felejtetni. — Azt mondják: eljő egy nemes ur, kinek kertem stylje vagy szomszédom valamije megtetszik, leteszi pénzemet, 's kikerget saját lakomból „ex incapacitate,“ vagy mikép mondják. Én magyarnak születtem, viseltem a' status minden terheit, neveltem a' honnak gyermekeit, és magyarokká neveltem; igaz e, hogy én olly kitagadott gyermeke legyek e' honnak, miszerint nekem egy talpalatnyi mezei földet sem szabad vennem széles Magyarhonban? pedig lám mennyi pusztá van még itt, sivatag mint a' „Tur“ Indiában, melyre még ipar és szorgalom nem üték az emberkéz bélyegét, és mennyi föld van, melyet békán kívül állat sem használ. Igaz e, hogy nekem pénzem után annyi jogom sincs e' honban, hogy büzhödt posványt termékeny földde változtathassak? — Ez volt tisztos vendégem kérdése. Uram — felelém — Magyarhonban e' kérdésre: quid juris? nem olly könnyű felelni mint gondolnók. Mert nem tudja az ember, törvény e a' törvény, vagy szokás a' törvény, vagy a' decisio, vagy mit én tudom? Elméletileg csak megmondhatnók: hogy törvény az, mit fejedelem 's ország rendei együtt alkottak; de gyakorlatban nem mindig így van. Lássá az ur, itt van Kálmán I-ső könyvének 75-dik fejezete; ez azt mutatja, hogy törvény szerint zsidónak is szabad birni Magyarhonban ingatlan jószágot. Különösen vagyunk mi ezzel a' Kálmán kirallyal. Ha szemünkre veték a' XIX. században, miképen szörnyű szeretetlen nép vagyunk, vallásuk miatt kitagadjuk polgári jogból az embereket: nyomban előkerestük Kálmán törvényét, 's büszkén feleltük: nézze meg az ur, mi ezen balíteleten már a' XI. században túl voltunk. Megégettük

a' boszorkányokat (láthatjuk Szirmayban, nem régi dolog), 's ha szemünkre veték, ismét Kálmánnal álltunk elő bizonyítványul, miképen mi már a' XI. században tudtuk, hogy nincs boszorkány. Ámde törvény nincs, melly azt mondaná, hogy pénze után zsidó nem birhat ingatlan jószágot; törvény nincs, melly azt mondotta volna: van boszorkány, 's a' boszorkányt még is égettük 674 esztendeig, ingatlan jószágot pedig — mint sokan hiszik — nem csak a' zsidó, de még keresztény magyar sem birhat, hacsak az, kitől nevét öröklé, nemes nem volt. Mi ezenfelül igenigen sok törvényt tudnánk mutatni, megmeg annyi bizonyságokat, hogy nem csak nemesek, de nemetlenek is birhattak 's birtak is ingatlan vagyont egészen a' XVIII. század második feléig. Ha tud az ur latinul (mert latinul kell ám érteni, a' ki Magyarhonban tudni akarja, mit mond a' törvény 1836 előtt) tessék megolvasni az arany bulla 26. cikkelyét; Verbóczy III-dik része 26-ik czime 4-dik §-át, 19. cz. 3. §.; az 1458:2-ik cz. 2-dik §-át; 1474:1 cz. 1. §-át; 1523:19.; 1537:3; 1556:21 és 26; különösen Mátyás kir. VI-dik k. 14. cz. 5-dik §-át, melly azt mondja: hogy bizonyos esküteléből a' nemetlenek, bár ha birtokosok is, kitiltvák. És most jó még a' legkülönösebb. Az 1715:23. t. cz. azt mondja: külföldiek, hacsak nem honosítvák, ne birhassanak a' honban jószágot, ha pedig mégis szereznének, azt tőlük minden, a' ki magyar (quistunque ex natione ungarica), magához válthassa. Tehát nemcsak nincs törvény, melly megengedné, hogy a' nemetlen magyart csak azért, mivel nemetlen, a' nemes csak azért, mivel nemes (mert az ősiségi jog egészen más), igaz keresetből kizavarhassa: sőt világos törvény van, melly illy kedvezést külföldiek ellen nyújt minden magyarnak különbség nélkül. És ez a' legutolsó törvény, mellyet e' tárgyban mutathatunk. „Igy hát vehetek?“ kérdé vendégünk. — Az még nem bizonyos, volt a' felelet. Lássá az ur, 1769-ben, felsőbb parancs következtében, a' királyi curia egy munkát dolgozott ki, mit maiglan is „terv“-nek „Planum tabularé“-nak ismerünk. Hogy az 1760—70. korszak a' legnépszerűbb szak volna nemzetünk szellemének évkönyveiben, nem állithatjuk. Ezen időszak az, uram, mellyben avagy csak az urbariumot is hatalom-szóval kellett behozni. Illy szellemű korban készült az említett „terv“, mellynek 193-dik lapján olvassuk: hogy ámbár a' fent idézett 1715:23. cz. világosan csak külföldiek ellen szól, mégis a' magyarhoni nemetlen polgárt is kizoríthatni a' nemesi birtokból, mert Verbóczy III-dik része 29, 30-dik címében megvan, hogy a' nemetlenek nemesi jószágot nem birhatnak. Mi tudunk latinul, eleget elkínóztak vele; szegény Verbóczyt sok vétek nyomja; de ez, uram, valóban nem az ő büne. — Egy szó sincs ott arról, mit a' Planum beszél. Az ott van, hogy a' földesuri föld a' földesuré, 's nem a' jobbágyré; 's nem is nagy philosophia kell kitalálni, hogy a' mi másé, az nem a' miénk; de hogy midőn valaki nem jobbágy lenni, hanem szabad földet venni akar, azt ne tehesse, erről Verbóczyben egy szó sincs. „S hát az mi a' „tervben“ van, erősebb törvény, mint a' törvények? — Hiszen a' mi ter, az még nem törvény“, mondá vendégünk. — 'S mi a' jámbornak nem tudánk felelni. Tudjuk ugyan, hogy

a' curialis planumban sok dolgok vannak, mellyek praejudicium erejével birtak, például: hogy zálogot nem lehet kiváltani egyszerű zálogos pörrel, ha csak meg nem mutattatik, miképen a' jószág zálogos czimen ment kézről kézre, és nem máskép: de azért nincs bíró az országban, ki máig ezen praejudicium szerint ítélne; tudjuk azt is, miképen a' nemetlenek birhatlansága (incapacitas possessorii) az ősiséggel legkisebb kapcsolatban sincs; mert valamint a' királyi fiscusnak mindegy, akár ki kezén kóborol az adományos birtok, valameddig az adományos család ki nem hal, csak ekkor ismét visszakaphassa: ugy az ősi jogunak is mindegy akárkinek kezén van ősi jószága, csakhogy ellene ősiség jogát követelhesse; de hogy Pál valakit birtokából kivethessen, azon oknál fogva, mivel Pál urnak a' kérdéses birtokban ősi joga nincs; ezt épen olly kevésbé tudjuk az ősiségből leszármaztatni, mint a' mai havazást abból, hogy sétatotunk tegnap a' szögletben állt. Meg lehet tehát, hogy bíránk ma már nem a' „planum,“ hanem a' törvény szerint ítelnének; azonban ki tudna erről bizonyost?

Előttünk fekszik naplónk az 1832^{2/6}-ki országgyűlésről, mellynek a' polgári törvényjavításról szóló részét — minthogy a' dolog országos ülésre nem kerülván, országos irományok között nyoma nincs — egykor talán a' nagy közönségnek átadandjuk. 1834. nyárelő 4-kén került az „incapacitas“ kérdése kerületi ülésben vitatás alá. Nógrád megye tön indítványt: ruháztassanak föl birhatási joggal a' nemetlenek. Akkor még csak 16 megye, a' jász-, kun- 's hajdukerületek 's Királyi városok pártolák. A' 16 megye ezekből áll: Zemplén, Ungh, Borsod, Torna, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Temes, Krassó, Trencsin, Zala, Somogy, Honth, Baranya, Tolna. — Ki mondja meg, mennyit haladt ezóta a' közvélemény? Talán már akkor is több pártolást nyert volna Nógrád megye, ha indítványát nem mint ujitást 's körszellemi eszmét hozza föl, (hat év előtt e' szavaktól még sokan borzadtak) hanem egy soha el nem törölt, de merő gyakorlat által erejében megfogyatkozott törvénynek (1715:23) világoztatását indítványozza.

X.

(10. sz. 1841. február 3.)

(Gyermekgyilkolás.) Épen most olvastuk miss Pardoe-nak, a' „City of the Sultan“ Beauties of the Bosphorus etc. sokat utazott szerzőjének hazánkról, irott munkáját*), mellyre az adatokat mult országgyűlés alatt huzamos ideig itt mulatásakor gyűjtögeté. Sokat igen jól fogott föl, sok kitünő személyességeket olly találóan jellemzett, hogy az embernek szive repes örömében, midőn olvassa, mert jól esik látni a' meleg érdeket a' csaknem hajlandósággá olvadottat, mellyel e' félreismert nemzetet ügyes tollával rajzolja. Általában minden illy nemű munkák között, miket külföldiektől honunkról olvasánk, ezt 's Paget William utazását leg-

*) The City of the Magyar or Hungary and her institutions in 1839—40. — London 3. Vol.

jobbnak tartjuk; ámbár meg kell vallanunk, egyikben mint másokban sok érdektelen szöszaporítás mellett olyasokra is akadtunk, hogy meg nem foghatnók, mikint lehetett illyesmit írni? vagy mikint akadhatott ember Magyarországon, ki illy fonák 's egészen hamis adatokat nyújtott utazóknak, kik ezt az ismeretlen földet, annak institutioit és férfait egy hatalmas nagy nemzettel megismertetni magokra vállalák. Több igen fontos tévedések között egy igen kevésbé fontos tévedést is vettünk észre; t. i. mind a' két utazó nem restelven csekély személyünkkel is bibelődni, történetesen minden, mit e' részben mondanak, igen kevés kivétellel, vagy nagyon fonák 's csalódással teljes, vagy egészen hamis. Nevezetesen a' mit miss Pardoe rólunk mond, az, kivévén az első öt sort, az egész ország tudomására merő hazudság, 's pedig nem annyira eszünket, mint szivünk 's jellemünket igen érzékenyen sértő hazudság. Meg nem foghatjuk, hol tehetett illy kútfőre szert. De hiszen imigy készítik a' historiát. -- Épen egy magzatgyilkos nőri előadását olvasók, midőn jönnek leveleink, criminalis statistikai adatok, 's mindenütt gyermekgyilkolás gyakran említve. És eszünkbe jutott, hogy lelecnzházaink nincsenek, és eszünkbe jutott, hogy a' hol lelecnzházak vannak, ott a' hölgyerény nem épen a' legfényesebb tisztaságban áll. Minket e' komoly jelenet elmélkedésre vezetett. Alig képzelhető a' természet legerősebb ösztönének borzasztóbb megtagadása, mint a' gyermekgyilkolás; 's mégis alig van bűn, melyre jogszerűbben elmondhatnók, hogy társaságos viszonyok teremtették. Pedig tán nem is mondhatni e' viszonyokat fonák-szerűeknek. Legfőlebb azt tanusítják, hogy gyarló emberi mű a' legjobb akarat mellett is örökké tökéletlen marad. Hol van a' törvényhozó, ki képes volna egyesíteni az egymással merőben ellenkező érdekeket, melyek a' polgári társaságra nézve tán egyformán fontosak, sőt talán szükséges eredményei? Hajdan Spartában, 's most a' st. simonisták között bizonyosan hallatlan a' gyermekgyilkolás; de a' világ sem Lacedaemonná nem válhatik, sem st. simonista családdá össze nem forrhat. Mind kettő képtelenség. A' társaságos élet azon viszonyaiban pedig, melyek még igen sokáig (ha nem mindig) sajátjai lesznek a' művelt világnak, a' kérdés oda megy ki: valljon tanácsos e' a' házasságon kívüli erkölcsikamlásra felütni a' gyalázat bélyegét? Ha törvény, erkölcsán, vallás és ezekre sarkaló közvélemény a' kérdést igenlőleg döntik el, 's a' status nem gondoskodott intézetekről, melyeknek titkai gyalázatot elhárítanak: ám írjon a' törvényhozó Draco kezeivel büntetőtörvényeket, a' gyermekgyilkolást ki nem irtandja; mert a' közönséges gyalázattól félelem erősebb leend, mint a' verpadtól félelem, 's annál erősebb, mentül több szemérem, több becsületérzés lakik, mentül kevésbé romlott a' szív a' szerencsétlen leányban, kinek vesztere ifju vér lángheve 's az asszonykebel szelid lágysága és alkalom, meg ördögi lelkű ügyes csábító és az érzelmek legégiebbje összeesküdtek. Ah! könnyű a' csillapult indulat hideg óráiban szenvedelmek legyőzéséről elmélkednetek; de az ifju érzelem hő pillanatiban a' legnemesebb keblű hölgy is sokkal gyarlóbb — mert hiszen ember — mintsem hogy őt, egy gyöngye lényt, ennyi szenderítő gőz avvagy

csak egy pillanatra is önfeledés mámorába ne merithetné. Pedig a' számolásában megcsalatkozott alacsony férjkerítés 's az élelmi gondszaporodás okozta kevés eseteket kivéve, a' magzatgyilkosok többnyire eme' szerencsétlenek sorába tartoznak. Kit fajtalan szenvedély vezérlett kegyosztásaiban, meg tudja birni a' következmény gyalázatait, 's a' szemtelen aligha lesz valaha magzatgyilkossá. Szemérem tesz azzá legtöbbször. És ki merné mégis tagadni, hogy a' szemérem, becsületérzés, vagy szegénytől félelem olly érzelmek, miknek hiányát polgári társaságban semmi ki nem pótolná, mellyek nélkül az emberi nem vagy alávaló csorda volna, vagy haramiacsoport, mellyeket tehát a' statusnak mindenképen ápolni kell. Ugyde ha ápolja, gyermekgyilkolást teremt; 's ezt másképen soha sem is képes egészen megszüntetni, mint ha letörli az elsikamlásról a' szégyen 's gyalázat belyegét; igen de így viszont fölszentelné a' fajtalan-ságot, és eltörölné az asszonyerényt, mellyben a' családi szövetkezés szivere ver, mi nélkül mégis fön nem állhat a' polgári társaság, mikint az a' valóságban 's nem Plato ábrándjaiban létezik. — Ki fogja kiegyenliteni imez ellentéteket? A' mi ekkorig itt vagy amott történt, mind csak sötétben tapogatózás volt; a' gyógyszer néha rosszabb mint a' betegség. Szabad e remélni, hogy e' nehéz kérdést is nemzetünk ama' választottjai oldandják meg, kikre 's munkálatukra a' hon olly osztatlan bizalommal várva tekint? —

XI.

(11. sz. 1841. február 6.)

(Pestireform. főiskola.) A' kevés hónapok előtt még csak csirában rejtett gondolat: Pesten ref. főiskolát alapítani, immár több mint terv. A' javaslatot országszerte tisztelt Fáy Andrásunk dolgozta ki, választmány vizsgálta meg, a' dunamelléki egyházkerület átvizsgálta, elfogadta, a' célbavett iskola-felállítást az egyetemes főconvent is helyeslé, 's az alaptökének beszerzésében segédkezeket nyújtani ígért; végezetül a' nagyszerű cél gyakorlati kivitelére középponti állandó választmány is van nevezve, melly már munkálatát e' hónap közepén meg is kezdendi. Lapjaink értekező része e' nagyfontosságú ügyről bővebb ismertetést nyújt. A' mi egy nemzetnél nevelés ügyében történik, a' nemzetnek történik, bármellyik templomban imádkozzék is a' tanító növendékeivel. És így nemzeti érdekű az. Kitünőleg nemzeti érdekű pedig, midőn olly vallásbeli felekezetről van szó, melly a' magyar ajku nép két ötödrészét teszi, mellynek két millió tagja, 12000 kivétellel, magyarul könyörög fel az urhoz, kinek gondviselésétől reméljük, hogy e' sokat hányatott nép még valaha nagy lesz és dicsó. E' tekintet a' tervezett főiskolához, a' tudományos nevelésnek már magában is közérdeken túl, még más nagy és fontos közérdekeket is csatol. Mi gyarlóságunk érzetében nem mondhatjuk el Quinet Edgar Prometheusával, hogy „keblünk egy eleven oraculum:“ de a' sejtelmekből nekünk is jutott valami; talán hogy épen ezen főiskolának jutand a' tős gyökeres magyarok nevezetes részére nézve közvetíteni: hogy a' magyar

europaias legyen, 's az, mit europainak nevezünk, e' honban mindig magyar maradjon. Az egész dolog a' körül forog: hogy pénz kell, urak! 250000 pengő forint, ha úgy tetszik. Ha felekezetesség hátrtartóztatná is a' nemzet összes hozzájárultát: adjon az említett két millió közül mindenki csupán 7 és fél krajczárt, 's megvan az egész. Ha ki többet ad, igen jól teszi; mert meg kell vallanunk, e' 250000 a' fagyponton felül csak olly magasra mutat, a' mennyi kell, hogy a' „*primula veris*“ kivi-rágozzék. — De hát miért kell Pesten, épen Pesten reform. főiskola? Meg-mondjuk, uraim: azért kell, röviden szólva, mert 1) Pesten a' tudomá-nyos nevelésre olly segédeszközök vannak készen, ingyen, minden vallás-különbség nélküli közhasználatra, melyekre milliók kellenének, hogy Patakon vagy Debreczenben lehessenek. 2) Ha gyűlésen szólnánk, vagy könyvet íránk: szóvirágtengerbe burkolnók édesen a' szót, melyet mon-dani akarunk; de hirlapban hely 's idő drágák; itt epigramma-hang a' kénytelenség: tehát röviden és szárazon: azért kell épen Pesten lenni egy reform. főiskolának, nehogy továbbá is évek még évek mulva ezerek közül ujjal ki lehessen mutatni az embert, ki egykor Patakon, vagy Debreczenben reform. diák volt. Vannak — jól tudjuk — a' legszebb kivé-telek: de a' társalgási életsimóság annyira részévé lön már a' műveltség fogalmának Európában, miszerint lehetlen nem ohajtani, bár szabályláy válnék a' mi kivétel. Igen — mondjátok — jó ez, nagyon jó; mert való-ban keserves dolog, hogy 14—15 évi „nevelés“ után életbe lépve, még csak megállni is alig tudunk, 's kezünket, lábunkat — ha lehetne — mind zsebre raknók, olly terhünkre van: — de az erkölcsisztaság mégis csak főbb dolog, mint életsimóság; pedig az a' Pest — huh! csupa Sodoma. — Engedellemmel, lássuk egy kissé. Az iskola-rendszernek mellőzhetlen hiánya mindenütt: hogy csak oktatás, nem nevelés. Egykét órán át van a' tanító tanítványai körében; azontúl az ifjak magokra hagyvák. A' dolog tehát így áll: ben az iskolateremben oktatás; kün a' városban neve-lés. No már amott egy faluvárosban van az iskola. Társalgás nincs, a' tanuló ifjuság nem vész el az élet ezer arczú tömegében szétdaraboltan; kénytelen örökké önmagába vonulni, együtt tartani. Egy zárt családot képez, melynek mindenik tagja növendék, nevelő egy sem. Legyen közöttük egy erkölcestelen, kivált ha születés, pénz, testi erő, humor és csintalan kedvesség némi tekintélyre emelék, 's gondoljuk végig a' káros hatást. Időtöltés, multság után sovárogo az ifju; de szétnéz, és semmit sem talál, kivévén a' csapszéket és kártyaasztalt. Itt jellemét játsza el, amott virtuóz korhely válik belőle, ki — példabeszédként — azt tartja, hogy a' bor a' tüzes mennyköre is jó. És a' véteknak azon nemére, melly leginkább szemünk előtt forog, midőn Pestet említjük, — őszintén, uraim, hiszszük e, hogy e' vétekre Patakon, Debreczenben szintűgy nin-csen alkalom? De hibáztam; van a' dologban különbség, az: hogy e' véteknem ott csak aljasabb, utálatosabb 's így veszélyesebb sátorait üte föl. Nézzük ellenben Pestet. Az ifjuság a' város nagy tömegében elvész: egész körére tehát soha sem lehet olly nagy hatással az erkölcestelen pajtáskodás, mint amott; minden nappal, melyet a' fővárosban tölt,

szelidülnek az ifju erkölcei, mindig erősödik a' vonzódás válogatottabb éldeleték után, mikre annyi alkalom nyílik a' fővárosban, hogy valóban marhagyomor kell, nem undorodni az aljasabbtól. És a' mi földolog, szokásoknak úgy mint örömeleleteknek természetökben van, hogy ha durva irányt vettek, durvaságban; ha simát, simaságban állapotást nem ismernek, hanem lépés lépés után uj szomjat támaszt az irányban, mellyen indultunk. Vagy talán attól tartunk, hogy az ezer alakú örömeleletre nyíló alkalmak elvonják tanulástól az ifjut, de kérdjük: lett e valaha unalomból szorgalmas tanulóvá valaki? A' gyönyör után sovárgó kebel nem keres e mindenütt alkalmat, hogy vágyainak tömjénezhesen? keres és talál kétségtelenül; 's csak az a' különbség, hogy a' hol szelidebb öröme nincsen alkalom, durvába merül — test és lelkestül. — A' hely szűke nem engedi, hogy a' kezdett rajzot részletekben kidolgozhassuk; tudjuk azt is, hogy van a' dolognak árnyékoldala: de bizton felhívunk minden számolót, vessen össze mind jót, mind rosszat, itt úgy mint amott, nem hiszszük, hogy ne osztoznék ohajtásunkban, bár együtt volna már a' kívánt 250000 forint! — Emlitenünk kell még a' jótékony hatást, mellyet ezen főiskola fővárosunk magyarosítására gyakorolni fog. Vannak ugyan, kik úgy vélekednek: e' részben már el van vetve a' mag, csak időt kell adni, hogy kikelhessen; 10—15 év múlva, ha felnő a' nemzedék, melly most a' gyermekszobában játszadozik, Pest egészen magyar város lesz. Örömmel valljuk, hogy e' részben mi is sok szép reményt táplálunk: de épen azért, mivel annyi akaratot látunk Pest városa polgárságánál a' nemzetiséghez közeledésre, kétszeresen szükségesnek vélünk minden lépést, minden intézetet, melly közredolgozhatandik: hogy az említett irány és akarat tápláltassanak és erősödjének. — Vannak, kik ohajtják: „egyetem” állíttatnék inkább, mellyből egy tudományszak sem hibáznék, 's ez aztán természetesen nem Pesten. — Kinek a' magyar királyi egyetem belsejébe egy tekintetet vetni szabad volt, ezen ohajtást igen természetesnek fogja találni. Különösen ha tekintjük az orvosi kart, és megfontoljuk, minő roppant befolyásra hivatvák előbbutóbb az e' körbe tartozó tudományok, az emberi, polgári, political élet minden részleteiben, úgy hogy nézetünk szerint csak a' büntetőtörvénykönyv is felszeg munka lenne, ha az orvosi tudomány főbb eredményeit egyik alapelvül nem venné; lehetetlen nem ohajtanunk: bár volna még honunkban más egyetem is, hogy ez 's a' mostani egymásra versenyző kölcsönhatást gyakorolnának. Azonban kész a' felelet: Önkénytes adakozásból univerzitást? — pium desiderium. — Mi az egyetemek szaporodását a' törvényhozás gondosságától reméljük, valamint azt is, hogy eljő az idő, mellyben a' magyar egyetem valósággal az összes magyar nemzet egyeteme lesz. — Addig is a' Pesten felállítandó főiskolától reméljük: kerülni fog némelly hibákat, mellyek tanodáink jótékony kifejlődését mindekkorig gátolták; el fogja törülni különösen a' kényszerített leczkék rendszerét, melly a' versenytől nem tartható tanítóban minden tökélyesedési, minden haladási ingert elől, úgy hogy szaktudománya jelen állását sokszor nem is ösmerve, kötelességét lerovottnak vélné, ha évek előtt irt commentárjából néhány

száraz lapot mindennap leolvasott. És fel fogja állítani a' magányoktatók (privat docent) cathedrát, melyeknek köszönhetik a' külföld iskolái legfőképen fejlettségöket. — Némellyekkel azonban a' javaslatban nincs szerencsénk egyetérteni. Illyen a' realis és humanisticei irány össze-zavarása. Mi ezt összekeverhetőnek nem gondoljuk, 's erről legközelebb külön fogunk szólni.

XII.

(12. sz. 1841. február 10.)

(Halál és nyomor.) „Olvasta e ön a' budai német hirlap hirdetményeit?“ — e' szavakkal lépett tegnap szobánkba Pest városának egy igen érdemes polgára, kinél melegebb emberbarátot nem ismerünk. „Olvasta ön?“ — kérdezett ismételten, és kezei reszkettek, és szeme könybe borult, midőn a' lapot e' szavakkal átnyújtá: „Mit fog felölünk a' külföld, mit fog keblünkben a' kisbíró mondani?“ Elolvastuk, a' mit mutatott, és — mi férfiak vagyunk mint akárki más, megedzettek a' viszontagságok, hogy elvonulhat fejünk fölött napfény és zivatar, mikint a' szikla fölött elvonul, de — nem álljuk megvallani — szívünk görcsösen összeszorult a' fájdalomtól, s' könyek gördültek első olvasáskor arcunkon alá. A' budai német hirlap 8. számához, mellékletben (Intelligenzblatt 28. Jänner 1841. Nro 8.) a' 12. lapon egy hivatalos jelentés áll a' Rochus-kórházról 1839. ősztől 1-ső napjától 1840. ősztől utolsó napjáig, tehát egy évre. — Hivatalos jelentés uraim — „Politisch medizinischer Bericht“ — a' kórház mindenkitől olly méltán tisztelt érdemdús igazgatójának Windisch Leopold tanár urnak hiteles aláírása alatt. E' jelentésben egy rovat így szól: „Ganz todt, als mittellose, oder verunglückte auf den Strassen gefundene Personen sind zur Beerdigung eingebracht: Männer 94, Weiber 38, Kinder 148, Summa 280.“ Irgalomnak örök Istene!*)

Rövid nap óta élnek lapjaink. Használni kívántak, nem fényleni. Hűn a' szavakhoz, miket bevezetésül mondtunk: hogy közzé, nemzetivé iparkodandunk tenni öröm 's bánatnak, bajnak, hiánynak minden érzetét, melyet a' nemzet szívében egy hangrezgésre találai köz, magas és szent érdekek jogosítanak; pártérdeket kerülve, higgadt kebellet tapintgattuk az ezer alakú Proteusnak, a' közéletnek ütereit, hizelgéstől távol mint félelemtől. És feljajdult ellenünk a' szűkkeblűség. Mindenki akarná, hozzunk napfényre hiányokat, de csak azokat ne, melyek az ő becses személyét érdeklik, mert az a' kis kör, melyben drága önje mozog, szent, mikint a' föld, mellyen Mózes állt; e' kis kör küszöbén le a' sarukkal, mint a' muzulmán, ha szobába lép; érintsünk bajokat, mik orvoslásért kiáltanak, de — Istenért! — csak azokat ne, melyek e' vagy ama' testület,

*) Nyugtunk nem vala. Ujra meg újra elolvastuk az idézett szavakat, 's nem tudjuk, hányadik olvasásra kezde (már szedés után) rémleni előttünk, hogy a' 280 halott nem mind utcán lelt, hanem részint tehetetlen, részint utcán lelt; — időnk többé nem vala más cikket készíteni, 's így nagyobb részét kitérülve csak azt hagytuk meg, a' mi nézetünk szerint még azon esetre is alkalmazható, ha e' számban csak 10—15, utcán lelt halott foglaltatnék.

e' vagy ama' „rend“ gyöngéjét megilletik; ehhez ne közelítsen vakmerő ujaival a' nyilvánosság. Illyen a' mi helyzetünk, uraim! Mi nem szoktuk meg a' gondolatot, hogy a' közönség örök éber szemének joga van be nem hunyódni semmi előtt, mi a' közönséget érdekli. Alkotmányunk lobogóján keresztülvonul a' nyilvánosság veres fonala; de nem bírjuk meg a' nyilvánosságot az életben; törvényes jogunknak mondjuk a' szabad sajtót — de ha lehullnának a' sajtó kötelei, tán még „gravament“ csinálnánk belőle, mert mi szeretjük igenis a' mérséklett, illedelmes, komoly szabad szót; de — magában értetik — úgy, ha hibánkat föl nem fedezi, minket magasztal, 's a' mi érdekünknek 's a' mieink érdekének szépen hizeleg. — No de hiszen így van ez mindennel, majd megszokjuk. Mi el nem csüggedünk. Durum, sed levius fit patientia.

Szabad lesz e ama' 280 halott ügyében néhány szót szólnunk? egyet azokhoz, kiket közelebről illet, másikat az emberi érzethez, harmadikat a' nemzethez — száraz röviden: 1) Hibázunk e, ha azt gondoljuk, hogy azon rendőrszolgák, kik a' holttesteket meglették az utczákon, meglehették volna három negyedrészt legalább, míg holttest nem volt, 's a' kiket temetés végett behordtak a' kórházba, behordhatták volna egy részben legalább gyógyítás végett? De igaz, azon örök, kiket éjjel az utcán „nem láthatni“, nem is láthatják a' félmeztelen gyermekeket, kinek nincs hova kis fejét lehajtani, 's ki egy kapu mellé vonulva didereg. Azok az éjjeli kőbörgők pedig, kik kurjongatva barangolnak az utczákon, 's a' pihenő munkást álmából, a' beteget szendergő nyugalmaiból, a' tudomány-buvárt gondolkozásából fölriasztgatják — ezek reá nem érnek mámoros fővel észrevenni az utca kővén haldokló nyomort, 's ha észreveszik, egy fillért vetnek ki, 's dalt kurjongatva tovább ballagnak. 2) A' könyörületről akarunk egy szót mondani. Az irgalmas érzet nem hiányzik e' nemzetben. Alig van vidék, hol egy vagy más úton ne történne valami, inséget és nyomort enyhíteni. Miért nincs ennyi nemes készségből több eredmény? Legyen szabad Bülaú szavaival felelnünk: „In einer übel geleiteten Wolthatigkeit besteht der edelste, aber nicht der unschädlichste Fehler der Zeit.“ — E' mellett még ha eszünkbe jut az őrző farsang; a' kéjtelen kéjvadászat több heteken át; ez a' baromias gyönyörmámor, ezek a' potenceirozott római saturnaliák, hol azonban csak a' népsalak, a' rab-szolgák — 's ezek is csak négy napig — őrzőgték, míg minálunk az egész világ heteken át örökké szédeleg; — ha meggondoljuk, mikint a' tánczvigalmak hősei 's heroinái ha csak egyetlen egy bállal kevesebbe mennének a' farsangon át, 's mit ezen bálla, mellyet tán unalom 's ásitás közt töltöttek, 's a' minek holnap egyetlen eredménye egy kis fejfájás, — ha azt, mit egy illy bálla költenek, a' bölcsen intézett irgalomnak áldoznak: mennyi nyomornak vennék elejét! valóban, ha ezeket meggondoljuk, ki kell mondanunk, miképen nem jótékony-ság, hanem lélekismeret elaltatása azt gondolni: hogy a' tiz garassal, mellyen az asszony-egyesületi tánczvigalomkor egy sorsjegyet váltottunk, az egy forinttal, mellyel az ujévi köszöntgetés alkalmatlanságát nyakunkról leráz-

tuk: már betöltöttük Isten törvényét, mely felebarátunkat szeretni parancsolja mint minmagunkat. 3) Ily jelenetek, mint ez a' 280 halott — rendkívüli eseteket kivéve — nem mulékony okok eredményei. A' baj főoka mélyen rejtezik. Ébredjen a' nemzet annak érzetére, mi a' közérdek; vegye föl szívverébe a' meggyőződést, hogy minden, mi a' természeti erő teljes kifejlését gátolja, nyomort és inséget szül, 's árt még annak is, kinek érdekét legyezni gondoljuk. 'S ha e' meggyőződésből indulva, a' javak világába szabadságot és biztosságot hozott be; ha nem lesz kénytelen pirulva érezni: mikint a' földművelés, műipar és kereskedés bilincseinek lerázását időn tul elmulasztotta; a' munkásságot saját intézkedései által megесonkitotta; a' dolgozó néposztály nevelését, mely a' nemzeti jólétnek lényeges föltétele, minden mértéken tul elhanyagolá; igazság szolgáltatását gyorsítani 's egyszerűsíteni vonakodott; 's a' mi honunkban százados bajok gyökeres orvoslatának föltétele, a' birhatási rendszer kiegyenlítéséhez hozzáfogni nem mert; ha mind ezt pirulva nem lesz kénytelen érezni, 's a' szegénység ügyét (Armenwesén) czélszerűn elrendezé: az élelmetlenség fogyni 's vele nyomor és inség kevesedni fog.

XIII.

(13. sz. 1841. február 13.)

(Örökváltság.) Lapjaink mai számának értekező részében B e z e r é d y I s t v á n levelét közöljük, az örökváltságról. Ugy hiszszük, elég e' nevet említenünk, hogy olvasóinknál minden kitelhető figyelmet ébreszszünk a' kedélyes szerzőnek tisztán gyakorlati alapokra épült értekezése iránt. Mi már legelső számunkban kimondottuk, hogy a' javitva haladás ösvényén a' teendők sorában mindenek előttinek e' szót tartjuk: „szabad föld“, 's elannyira meg vagyunk győződve, miképen e' nélkül legbuzgóbb törekvéseink sem hoznak kellő eredményt, sőt néha tán számolásunkban egészen is megcsalatozunk, hogy a' Cato-féle „caeterum censeo“-kint, minden felszólamlást közhelyen, minden beszélgetést magánykörben ezzel szeretnénk végezni: „egyébiránt a' földet szabadítsuk fel, 's hozzunk szabadságot és biztosságot a' javak világába.“ — Ez állapot hasznáról közgazdasági, közpénzügyi 's népvagyonossági tekintetben a' költővel szólva: „még Marczó kanász is, a' ki nagy A-t se' tanult soha“ — meg van már ma győződve: azt tehát B e z e r é d y n k nagy fontosságú levele is már ismert dolognak tevéen föl, leginkább annak megmutatása körül forog, hogy a' földesuraknak saját magányérdekök hozza magával, minél gyorsabban létesíteni urbéri örökváltság-kötéseket. Az e' tárgyban mondottakhoz kívánunk egykét szót adni. Minden kornak megvan saját eszméje, mely egy világrésznek életszükségeiből önkint fejlődén ki, olly világerővel hat, hogy nincs nemzet, mely attól magát elkülönözni képes legyen. Nézzük a' sajátlagos elemeket, mik a' magyart, itt az európai polgárisodás határvonalán a' nyugoti eszméktől mintegy elszigetelni látszottak, és gondoljuk meg, mi verhet mélyebb gyökeret egy nemzet szívében, mint az ősök őseről öröklött istenek; gondoljuk meg

az elfoglalt ország felosztásában személyesített nemzetesaládi viszonyokat 's az ázsiai jellemmel rokon ázsiai népszokásokat, és emlékezzünk, mindezeknek daczára és a' nemzetnek ezekhez hí ragaszkodása daczára, mikint kellett engednünk a' kereszténységnek, a' frank capitulárék eszméinek, az alkotmányunkkal oly merőben ellenkező feudalizmusnak, a' boldogtalan ősiségnek, a' reformatióknak, az állandó hadsereg-tartásnak, a' földhözragadt szolgaság 's földesuri kényhatalom eltörlésének és a' többi; — 's miután mindezt végig gondoltuk, és meggondoltuk, mikint e' szavak: „személyszabadság, földszabadság“ korunk hatalmas világeszméje, és megemlékeztünk, mikint a' földnek felszabadítása szabad egyezés útján a' világon sehol egészen végbe nem ment, a' kényszerítő törvényt sehol a' világon ki nem kerülte: szívre kezünket, uraim! hiszszük e, hogy mi kikerülhetjük? Senki se altassa magát a' gondolattal, hogy a' tulajdon sérthetlenségének elve a' kényszerített váltságtól meg fog óvhatni. A' rabszolgaság 's földhözragadtság eltörlésének is a' tulajdon sérthetlenségét vetették mindig ellene; de ember keblében sokkal elevebb a' jog érzete, sokkal tisztábban ki van fejtve tudomány- és törvényhozásban a' lényeges különbség, mely az örökké szent és sérthetlen „magányjogi“ tulajdont 's a' pusztán tényleges (positív) törvényen épülő 's azért minduntalan tényleges törvény által rendezett „nyilvánjogi“ tulajdontól éles vonalban különválasztja, mintsem hogy amannak örve alatt, ennek körében oly intézkedéseket, minőket éppen 'a' jog, az örök igazság 's ezekkel „in ultima instantia“ mindig egyező közérdek parancsolnak, visszataszítani lehetne. Kivált pedig honunkban csudásan hangzik ez ellenvetés, miután törvénykönyvünknek mindenik lapja Sz. Istvántól 1840-ig, még azon törvények is, miket a' Dózsa pórhada miatt boszúra gyulladt törvényhozók irtak, 's lázadókat és nem-lázadókat s' maradékaik maradékait örök szolgaságra kárhoztatták, — még ezek is egyhangilag kiáltják, hogy a' jobbágyföld tisztán a' földesur korlátlanul szabad rendelkezésétől soha sem függött, 's ur és jobbágy között mindig tényleges törvény határozott. Éppen honunkban csudásan hangzik ez ellenvetés, hol (valljuk meg őszintén) jóformán már ma sem tudnók megmondani, kié tulajdonkép a' jobbágyföld? földesuré, vagy közadó fundusáé, vagy pedig a' jobbágyé? — Ha tehát elvégre is ki nem kerülhetjük a' kényszerítő váltságtörvényt: mit lehet időközről jósolni? Canova mester egy igen szép szobrát (Venere vincitrice) mindig csak egy pislogó mécsesce homályvilágánál szokta látogatóinak mutatni. Szabad legyen nekünk is csak illy pislogó mécsvilágnál mutatni vázlatunkat. Lehet, hogy azon érdek, melyről irva van: miképen sem okulni nem akar, sem felejtetni nem tud, a' világerővel ható „szabad föld“ kiáltásra még évekig palástoló fellépésekkel fog felelni; lehet, még egészen éltük le az időt, melynek kénytelenség elleni harcát Nagy Pál ama' gyermekekhez hasonlítottá, kik a' felbőszült tenger árjait egy ív papirossal megakasztani, a' várost borító lángokat egy gyűszűnyi vízzel kioltani, a' hatalmasok várait porba rázó földingást egy földbe vert szöggel megállítani, a' tölgyeket döntő orkánt hálóval felfogni akarják; ám legyen így, mit lesz következése? minden ország-

gyűlésen egyegy urbéri törvényczikkpótlék, 's minden pótlektörvényben egyegy kis „concessio,” ma csirke-, tojás-, báránydézma, ugarkilenczed, holnap más valami, mivel a' jobbágyon gyökeresen segítve nincs, a' földesurnak pedig tetemes anyagi kárt tettünk; 's végtére mégis csak elkövetkezik az örökváltság szentségtelen kénytelensége; de mikorra reá kerül a' sor, az aprólékos concessiócskák már ugy megnyirbálták a' dolgot, hogy alig lesz még mit megváltani. Avvagy tegyük fel, hogy a' váltságkényszerítő törvény hamarabb elkövetkezik, ugy hogy még legyen mit megváltani: mi lesz a' következés? valamint mindenütt széles e' világon, ugy minálunk is részletben taglalva fog számolgatni a' törvényhozó. Ha olyanra talál, melly még netalán a' személyes szolgaság rommaradványa, azt alkalmasint váltság nélkül el fogja törölni, a' többi adózások közt különbséget teend, a' mint köz- vagy magányjogi természetűek; amazok közt lehet olly közadózási eredetű, mellynek czélja már vagy megszűnt, vagy ugyanazon személyek által más alakban még egyszer viseltetik; ezeket is, meglehet, el fogja törölni, 's ha el nem törli, legalább mérséklettebb kamatlábat veszen föl; vagy a' tehernek egy részét levezi a' jobbágy vállairól 's a' status tömegére rója; vagy legalább például a' dézmánál (ha, mint közadó-eredetűt, el nem törölné) e' szavakat: „kinek az Isten tizedt adott, tizediket az Istennek vagyis a' papnak adja,” taglalni fogja, 's talán ugy találандja, hogy a' földbe vetett mag, minthogy már midőn taval megtermett, meg is tizedelteték; és a' munka, mellyet a' földbe fektettünk, a' számolásból ki is maradhat, mert az Isten csak azt adta tulajdonkép, a' mi tiszta haszonul termett; vagy a' kilenczednél fel fogja venni, hogy a' földesurnak nem mind tiszta haszna, mit a' jobbágytól elveszen; mert annak huszadrésze utközben kihull, azt esépeltetni, nyomtattatni kell, annak tisztet, töltőházat 'stb. kell tartani; annál fogva ahoz méri a' váltságbért, mit a' földesur nyer, nem ahoz, mit a' jobbágy elveszit. Illynemű tekintetek a' váltságdíjszabást nagyon megeseonkithatják. Mi tehát boldognak, háromszor boldognak tartjuk a' földesurakat, ki az engedő törvénynek életet adva, addig eszközlé az örökváltság-kötést, míg szabad alkuképen tehette; mert nem csak hogy hamarabb állitá saját gazdaságát olly lábra, minőre az urbariali-nomadicus rendszer mellett soha sem állithatja, hanem nagyobb váltságpénzt is kap, mint a' ki kétkezőleg elkésett, és e' nagyobbat hamarabb kapja. — A' szentesiek midőn magokat meg akarák váltani, többet ígértek, mint birtokuk ért. Miért teszitek ezt? kérdé valaki. A' szabadságért, volt a' felelet. — Legyen egyszer kényszerítő törvény, 's a' szabadságért többé fizetni nem fognak; mert azt a' törvény ingyen megadja. De boldog, háromszor boldog a' jobbágy is, a' ki sietett magát megváltani; mert váltsága napjával jólétének napja kezdődik. A' tulajdonnak kedves érzete előbb nem ismert ipart hoz be házához; és ez olly tőke, mellynek kamatja is kamatozik legelső percztől. Illy bizonyos hasznot jövődöben Isten tudja mikor lehető, de minden esetre bizonytalan olcsóbságnak feláldozni, merő balgaság. Azért hát „carpe diem,” mert „hora ruit.” —

XIV.

(14. sz. 1841. február 17.)

(Hivatás.) Alább egy tudósítást közlünk Győrből, az ottani olvasótársaság által adott táncvigalomról, mellynél fogva alkalmat veszünk méltó elismeréssel a' pesti „ur hölgyek szép koszorúja“ iránt nyilvánítani, hogy a' magasabb körbeli táncvigalmak is naponkint nemzetiebb és nemzetiebb szint öltének. Már a' pesti jogászbáznak is kitünő jelleme volt ez. Legközelebb pedig télutó 13-dikán a' nemzeti casino teremében adott harmadik táncz vigalmon ismét és ismét előtűnt a' magyar táncz, és pedig nem színpadi mestermutatvány alakban, hanem mint társasági közönséges körtáncz. Már is körülbelől 20—30 pár vőn részt, 's köztük többnyire olly nevek (legelől gróf Károlyi Györgyné), mellyekhez érzelemmagasító historiai emlékezetek csatolvák. Komoly kedélyünk nem barátja éjvigalmaknak; de sokkal inkább tudjuk, hogy a' nemzetiség magas szent eszméje nem csak a' nyelvet, hanem a' társalgás és öröm szokásait, a' sok alaku élet köz- és magánykörű tüneményének, komoly és vidor oldalának egész typusát magában foglalja, hogysem a' mondott jelenetnek szívünkben ne örvendénék. Igenis, a' magyar utban van, hogy magyar legyen. És csak ez legyen, nagy lesz és dicső; dönthetlen oszlopa a' királyi székek, mellynek ótalmában szakadozott gyöngye népcsoportból ép erős nemzetté lön; örje a' nyugoti polgárisodásnak és alkotmányos népszabadságnak, ha tán éjszokról sáskafellegek fenyegetnek; és ben e' honban, mellyet mindnyájan olly hön szeretünk, boldog és dicső. — Ez a' jövendő, melly mi reánk vár. Legyen béke, legyen áldozat, szép hivatás; — hivatás: érez betűkkel írni be neveket az évkönyvekbe, ragyogandókat ezreden át, mikint ragyognak a' multból azok, mellyekhez — mint mondók — érzelemmagasító historiai emlékezetek csatolvák. — Érezzék, mire hivatvák, kiknek a' születés vak története olly nevet adott. Ne gondolja senki, hogy a' „nivellatio“ eszméje erőt vett légyen e' nemzetben a' historián. Mi szeretjük nemzetünk multját, és soha nem fogjuk azt felejtteni. Hazánknak mult időkről képe nagyszerű vonásaiban a' magyar előtt mindig szívemelő, még szerencsétlensége árnyéklatában is igező, még botlásaiban is érdekes marad. Pedig vannak nevek, mik e' multkor dicsőségével emlékezetünkben összeforradvák. Ha olly név tűnik föl e' nemzet előtt az életben: csak szólnia, csak tennie kell az irányban, mellyet hazafiság jelel; 's első szavánál egy nemzet figyelme vonul reá, egy nemzet bizalma fordul felé, 's első léptében felkarolja őt ama' roppant erő, mi nélkül ma már, az ébredés korában, egy nemzettel sikeresen még csak jót sem tehetni, — a' népszerűség. Hiú törpe lélek, melly népszerűséget mint czélt vadász, de rossz számoló, ki azt könnyelműn eljátsza. Legyen bár nagy, de nagyot nem tehet. Hasonlíthat a' mágnestűhöz, melly a' hajónak utirányt mutat, de utra soha sem mozdíthatja. Kiknek már nevüknél fogva olly hatáskör nyílik, minőre mások csak hosszadalmas munkahúséggal küzdhetnek föl, kik a' polgár-

jogoknak elsőszülöttéi, vak történet által közvetlen munkásságra hivatvák a' pályán, hova másokat csak nemzeti bizodalom emelhet föl; és önállóbb, függetlenebb munkásságra hivatvák, mint kiket tömegek akarátja 's néha tán elfogultsága korlátozhat; ezekre — ha akarják — szép jövő vár. Ha — mikint bizton hiszszük — néhány lelkesbjeik példajakint kivettek a' szűkeblűség, szeretetlenség, nemzettelenység lepleiből; ha érzik, hogy igazságosnak lenni nem áldozat, hanem annak, a' mi valódi jog, biztosítása; hahogy a' nemzetboldogítás és alkotmányos életfejemény békes ösvényén, a' józan haladás zöld reményszín szegte fehér zászlóját ők viszik elől, a' nemzet őket bizalomteljesen fogadja vezéreivé, 's kétszer meleg lelkesedéssel követendi ez ős neveket a' béke útján, mikint őseiket követte egykor a' harcz mezején; és a' fénykört, melyet kiérdemlenek, a' fénykörrel kettőztetendi meg, melyet őseik érdemlettenek. De ha volna közöttük, ki úgy vélné, hogy őseitől öröklött neve oly töképenz, mely őt „tettlen nyugalomra“ felhatalmazza, vagy tán épen felhatalmazza, magány hasznát jog 's igazságnak, magányérdekét köz nemzeti érdeknek ellenszegezni; ha volna, ki tulságos önhittségben a' világkereket megakasztani, vagy a' józan haladásnak, melyet kormánybölcsesség vezet, kor szüksége parancsol, nemzeti lelkesedés intéz, útját állani akarná; ha volna ilyen — — de hiszen mi erősen hiszszük, hogy nincs. Ha van e' nemzetnek rendeltetése — van pedig — az bizonyára teljesülni fog velök és általok, ha nekik tetszik; nélkülök, sőt ellenök, ha kell.

Még egy szót hölgyeinkhez. Lapjaink értekező részében egy lovagias szellemű bajnok — kit mi nagyon tisztelünk — kesztyűt emel mellettök, 's mint az első „assaut“ után illik, nyílt sisakkal. „Mi férfiak vagyunk — ugymond — okai mindennek, a' mi hiba.“ Tiszteletben a' nőnem iránt vetélkedni mernénk Arthur király kerek asztalának bármellyik lovagjával; 's azért örömet egyetértünk, hogy mibennünk férfiakban fekszik minden ok. Azonban kérjük a' hölgyeket, ne vegyék büneinket hibáik mentségeül. Legyenek jobbak, mint érdemljük. Ah! nagy a' hatalom, melyet erkölcs 's emberiség javára gyöngéd asszonyi kezeknek adott a' gondviselés, hogy a' leendő polgár fogékony szívébe erényt csepegtessenek és érzelmet, hogy a' heves vérű ifjut magas lelkesedésre ragadják, mi nélkül még nagy tett nem született e' földön soha; hogy munkás kitűrésre buzdítsák a' férfit, midőn izzadt homlokát nyájas szelidséggel hűtögetve, földi küzdésért mennyei jutalmat nyujtanak, 's hogy még az agg kebelben is fel-fellobbantgassák a' léleknek alvásra készülő méceit. Legyen szabad kérnünk, ismerjék meg szép hivatásuk hatáskörét. Legyenek dajkái nemzetiségnek, honszerelemnek e' nemzetben. Az ő közrehatásuk nélkül üres hiúságban senyved el a' férfinem, pályán és nemtelenül. Ők játszva többet tehetnek, mint küzdve mi; ők egy körtánczezal a' magyar tánczot, egy dalocskával a' magyar népdalt, egy beszélgetéssel a' magyar nyelvet divattá tehetik. Divat hatalmasb mint logica. Kérjük őket, tegyék, hogy magyarság nyelvben, szokásokban divat legyen. —

XV.

(15. sz. 1841. február 20.)

(Műipar.) „Nem mindent tehetünk mindnyájan“ — szól a' közmondás. Egész nemzetekről igaz ez úgy mint egyedeokről. Nemzetek iparirányát geographiai helyzet, népesség, népjellem 's ezekkel rokon körülmények határozzák; 's iparnak természetes gyümölcsként kell a' nép állapotjából kifejelelni elannyira, hogy a' védvámrendszer, egyedáruság 's az iparerőtetés több hasonló fonák eszméi nem mást mint üvegházi tengő lengő növényt teremthetnek; mellyek, ha egykor a' nép eljutott tehetségeinek érzetére, 's józan ohajtásait jogok polczára emelé: valóságos akadályul lesznek az ipar utján, mert abnormis érdekeket szülnék, ellentétben állókat a' természetes érdekekkel, és igen nehézze teszik, visszavinni a' dolgot az iparvilágban szabadság és biztosság kerékvágásába, mellyen lehetséges egyedül, a' nemzeti közipar felvirágzása. Azért mi nem tartunk azokkal, kik úgy vélekednek, hogy műiparos (kéz- és gyármunkabeli) szükségünket is mind magunknak kellene fedeznünk, 's a' külföldnek csak eladnunk termékeink fölöslegéből, de cserébe semmit nem vennünk. A' ki mindent csak eladni, venni pedig semmit sem akar, az semmit sem fog eladni; mert a' kereskedés cserén alapszik. És e' vagy ama' nemzet iparának tökélye nem abban áll, hogy minden lehető dolgot maga természetesen 's gyártson; hanem abban, hogy mind azt természetesen 's gyártsa, a' mit természetis és kereskedési viszonyainál fogva haszonnal előállíthat. Már más alkalommal kimondók: miképen az ipar dolga csak akkor van jól, ha csupán azon erőfölösleg fordul a' műiparra, melly a' földművelési érdekek tökéletes fedezése után fölmaradott. Ezen alapelvnel fogva mi úgy gondoljuk, hogy Magyarországnak (különös helyzetű egyes vidékeket kivéve) még igen soká — ne mondjuk: mindig — főképen földművelő országnak kell lennie. Azonban műipar és földművelés igen szoros kapcsolatban állanak. Egyik a' másakra hat kölcsönösen. Még amaz afrikainak is, ki sem kapát sem ekét nem ismer, hanem egy hegyes bottal szúr a' földbe lyukat, és abba veti búzaszemét, még ennek is van egy bot-hegyező késre szüksége; annál inkább egy olly földművelés, minő már csak most is a' hazánkbeli, kézművesi segédkezet nem nélkülözhet, és ennél fogva bizonyynyal kézműveinknek legnagyobb részét mindig hon fogjuk csináltatni. De már kérdjük: miért nem iparkodunk, hogy kézműveseink hasonló jót készíthessenek, mint a' külföldiek, vagy ha készíthetnek, ne drágábban készítsék, mint külföldről vehetnők? kérdjük: mathesis és természettudományok, mellyek a' technicával olly szoros kapcsolatban állanak, miért nem hatnak be eltető sugáraikkal műhelyeinkbe; miért kell csak egy szerszámnak ismeretét is évtizedekig nélkülöznünk, melly külföldön a' kézműves munkáját már évek óta könnyebbé, jobbá, olcsóbbá teszi? miért kell kézművesink legnagyobb részének olly elhanyagolt, alacsony állapotban trespenni, hogy még csak egy árjegyzéket se legyen képes becsületesen föltenni; mesterségéből pedig ne tudjon

egyebet, mint a' mit jártában keltében, titkolózó mestereitől mintegy félszemmel lopva ellesett? Ugy véljük, ezek és igen fontos több tekintetek, melyeket a' jövődőről csak egy kis sejtelmet bíró szemnek is nem látni nem lehet, igen elevenen éreztetik, hogy gondoskodni eszközökről, melyek polgártársaink egy igen nevezetes osztályának — a' kézműves-osztálynak — nevelését 's kiképzését elősegítsék, a' legsürgősebb szükségek közé tartozik. Ezen eszközök sorában a' legsikeresebb egyikének mutatkoztak ekkorig Europa különféle részeiben az iparegyesületek. Van ilyen Londonban (Society for Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce), Párisban (Société d'encouragement pour l'industrie nationale), van Bécsben, Berlinben, Prágában, Grätzben, Münchenben, Hannoverben, Darmstadtban, Kasselben, Szászországban (Chemnitz), Braunschweigban, Stuttgartban; ezek mind országos intézetek; — azonkívül helybeli hatáskörű iparegyesület magában Németországban 1838-ban már 72 volt. — Mi történt nálunk ez irányban mindekkorig? — Semmi. De csak egyetlen egy kis lépés sem. — Ime napjainknak egyik legparancsolóbb szüksége! Ime egy gyönyörű tér az egyesületi szellemnek! Fogunk e' tárgyról részletesen szólni; most — a' mennyire egy vezércikkcske parányi helye engedi — csak azt említjük meg: hogy ha hazánkban egy iparegyesület keletkezne, annak — nézetünk szerint — munkálódása köréhez tartoznék: 1) egy igen olcsó folyóirat (ha ingyen teljességgel nem lehetne) és aprólékos füzetkék által a' műipar körébe vágó ismereteket népszerűen terjesztetni; minden hasznos találmányt, szerszámot és javító fölfedezést megismertetni; a' nemzet tömegét a' kézművesekkel viszonyos érintkezésbe, ismeretségre hozni; — 2) Pesten egy olvasótermet állítani, melyben a' kézművesek minden hasznos olvasmányt feltaláljanak, mellyel realis ismereteiket gazdagíthatnák; — 3) összekötni e' teremmel egy szerszámgyűjteményt, minő Bécsben a' polytechnicumban van, s' mellyre az Altmüller oktató által szerkesztett, Kannasch által pedig tovább művelt új tudomány (műszeri technológia, ellentétben a' vegytanival) alapítva van; — 4) ezzel összekötésben egy pár tanítót tartani; kik (mint Berlinben igen nagy sikerrel történik) vásár- és ünnepnapokon a' mesterlegényeknek életkörükbé vágó technikai tudományokból ingyen népszerű leczkéket adjanak; egy harmadik oktatót pedig, ki a' mesterinasokat magyar nyelvre oktassa; 5) pesti vásáronkinti mükiallitások; 6) az iparúzó népesebb helyeken, például: Debreczen, Miskolcz, Szeged, Temesváron 'stb., fiókintézetek létesítése. Szerencsénk volt e' részben eszméinket a' hasznos ismereteket terjesztő egyesület alapszabályain dolgozó választmányban azon hozzáttel indítványozni, hogy ha netalán az egyesület munkálódását illy irányban intézni jónak vélné, megegyezésre remélünk találni a' dologban tulajdonilag érdeklött polgártársainknál: ha ígéretet teszünk, hogy néhány ezer forint tőkével, melly koránsem tulajdonunk, hanem inkább kezeinkre bízott közérték, az első szükségek fedezéséhez járulhatunk. A' választmánynak nem vala csekély előadásunkra szüksége, hogy a' műiparos dolgozó néposztály érdekeire figyelemmel kiterjeszkedjék; azért is, eddigi állapotása

szerint, úgy javaslaná a' tervezett egyesületet alakítani, hogy az czélul tűzze ki magának: 1) népszerű munkáscsák által terjeszteni a' hasznos ismeretek azon neveit, melyek kisebb nagyobb mértékben minden embernek szükségesek; 2) ha az egyesület pénzereje megengedendi, hogy specialis irányban többféle eszközökhöz nyulhasson, a' műiparos néposztályokra irányozni ismeretterjesztő munkálódását.

Azonban az épen olly halhatatlan író, mint meleg emberbarát 's buzgó hazafi, Fáy András, kinek honunk már sokkal tartozik, e' részben más véleménynyel van. Ő azt ohajtáná, hogy a' kérdéses egyesület a' maga munkálódását a' legalsóbb néposztályra: a' földműveléssel foglalkozó parasztokra intézzé. — Sok gyakorlati tapintattal írott 's minden esetre igen tanulságos észrevételeit lapjaink értekező része közli. Nem gondoljuk, hogy akármelyikünk is inkább saját véleményét keresztülvinni, mint használni ohajtson. Azért a' két eszmét elfogultság 's előszeretet nélkül bocsátjuk a' közönség ítéletére. Csupán azt jegyezzük meg, hogy: 1) Más uton mint hasznos könyvek terjesztése által a' földművelő nép nagy tömegének nevelésére hatni egy magányos egyesület alig képes. Azon anyagi szűkölködésnek, mely e' részben akadályt képez, nemző oka institutiókban létezik, miket csak törvényhozás egyenlíthet ki. Elemi iskolák útján pedig egyes földesurak és községek hathatnak legsikeresben. 2) Könyvterjesztés által pedig a' legalsóbb néposztályra nálunk még igen keveset hathatni; mert legnagyobb része még olvasni nem tud. A' meny-nyiben pedig hathatni, e' hatást a' gazdasági egyesület egyik osztálya tűzte ki magának szerencsésen választott irányul, és reméljük, évről évre növekedendő sikerrel. 3) Nincsenek még minálunk a' „liberalismus“ eszméi tisztában. Igen sok ugynevezett liberalisokat tudnánk nevezni, kik a' nép nevelésének épen nem barátai; mert a' népnevelés háttérében ijesztő rémeket képzelnek. Törvényhozásnak illy szűkkeblű balitéletekkel szabad, sőt kell nem gondolnia. De magányegyesületnek mentül szélesb körbeni részvételre kell számolnia. Már ha ki van fejezve a' specialis irány, mely az iparegyesület eszméjében foglaltatik, azt hisszük, még a' legfélénekbb legfélénekbbje sem lesz képes rémeket képzelni, és segédfillérét nem vonja meg. — Végre 4) csak egy parányi fok az, melylyel ezen néposztály a' parasztosztály fölé áll. De mégis fölé áll. A' műveltségnek felülről kell, felülről lehet csak alóla hatni, 's nem megfordítva. — Azonban több szem többet lát. —

XVI.

(16. sz. 1841. február 24.)

(Kisdedóvás.) Hatodik év foly már, mióta a' kisdedóvó-intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület Festetics Leo gróf igazgatása alatt, halkan bár, mikint erő 's körülmény engedék, de mégis mindig haladva, mindig erősdőve működik. Mult évi munkálkodásiról lapjaink értekező részében van a' választottsági nagyon érdekes jelentés. Ha e' dolog még azok közé tartoznék, melyek a' nagy közönség előtt eszmében ismeretlenek, ered-

ményökben bizonytalanok: szívünk melegébe szeretnők mártani tollunkat, hogy az ismeretet, mit e' tárgyról tudunk, — hogy a' meggyőződést, mit keblünkben táplálunk, ájtatos buzgalom szent ihletével adjuk át mindenkinek; mert — az ember gyermekeinek gyámoltalansága éppen olyan ma is, mint a' minő volt, midőn üdvözítőnk ez ígéket mondá: „ki egy kisdedet az én nevében befogad, az engem fogadott be“; mert e' századnak emberszerető gondolatai között nem tudunk üdvösebbet, mint a' kisdedovási gondolatát; melyben kész könnyű segély ajánlkozik az ezernyi szerencsétlenségek ellen, mik a' gyermekvilágban a' status, az emberi nem kiszámíthatlan kárára mindennapiak; mely ép, egészséges gyermekké neveli azt, ki a' mocsok és inség lakában csak hervadó növény maradandott; mely a' szegény anyát megmenti a' szomorú kénytelenségtől, magára hagyni a' gyámoltalan kisdedet, vagy pedig munkátlanul éhezni vele; mely a' gyöngye korhoz mért játszi gyöngédséggel nyújt erényt és ismeretet annak, ki különben magát hon a' sutban tunya, rest fajankóvá aszalta, vagy kün az utcán erkölcstelenség fertőjében fetrengett volna. — De hiszen e' dolgok már azok közé tartoznak, mikre még honunkban is világot lövelt a' késő hajnal; és ámbár a' gyermeknevelés általában hasonlít az elvetett makkhoz, mely csak évek során át mintegy észrevétlenül emelkedik hatalmas tölgygyé, míg lombjaiban az ég madarai megfészkelhetnek; ámbár hasonlóan ehez a' gyermeknevelés sikere családban, közösségben, nemzetben, emberiségben és az unokák unokáiban ezrediziglen rejledez: a' kisdedovási eredményeit mégis olly szembetűnő fénykörrel áldotta meg a' gondviselés, miszerint mondhatni, egy illy intézetet csak látni kell, és a' legszűkebb kebelben is fölébred a' szeretetnek istentörvénye. Ah! de emberben érzem 's akarat, szó és tett között nagy mélység tátong; és e' nemzetben sokaknak adatott a' pillanatnyi lelkesedés, de keveseknek tette mindig kész vas akarat. — Nem fognak e azok, kik régi jó szokás szerint csak örökös magasztalást akarnak olvasni hirlapokban, kik apró tetteik nagy harangjával szendergésbe szeretik zúgni a' kötelesség éber szemét, — nem fognak e neheztelő tekintettel mutatni egyesületinkre, mint megannyi kiáltó bizonyosságokra, hogy szívünk melege nem szalmaláng? Igenis, uraim, van e' nemzetben egy-két száz ember, kiket csaknem mindenik közhasznú egyesület névjegyzékében föltalálhatni; és ezek között van nem egy olyan, kiktől csak öt hat forint is évenként valóságos áldozat; mert csak éppen annyijok van, és munkaveríték után van annyijok, a' mennyi kell, hogy családjaikkal élhessenek. — E' hon millióiban pedig százezerek vannak, kiktől telhetnék, és kik mégsem tesznek; százezerek, kik büszkén mutatnak a' fölébredt egyesületi szellemre, de magok szép csöndesen kívül maradnak; százezerek, kik amaz egy-két száz embert ollyba veszik, mintha lerónák az egész nemzet kötelességét. Ime, uraim! hat éve már, hogy a' kisdedóvó-anyaegyesület áll; és tagjainak száma e' nemzet százezereiből nem volt képes nyomoruságos félezerre fölemelkedni; és ez ötszáznál kevesebb hat forintos részvényekből is 2664 pengő frt. nincs megfizetve! — És ez pedig nem elkülönözött egyes jelenet. Kivevén azon egyesületeket,

mellyek közvetlen kézzelfogható anyagi érdeket is nyújtanak tagjaiknak, 's ez érdeket pontos fizetés föltételezi; ezeket kivéve, hanyagság és pontatlanság csaknem mindenütt. Pirulnunk kellene minmagunk előtt, ha hogy egyesek feszült munkássága vétkeinket nem takargatná. Bele tekintvén egy kissé e' dolgoknak gyakorlati bajaiba, úgy találtuk, hogy a' részvétlenség 's hanyagság ott legnagyobb, hol a' képviselők, kik az egyesület céljainak előmozdítására vidékenkint felszólítvák, a' bennök vetett bizodalmat nem méltányolják. Vannak igen lelkes hazafiak ezek között, 's ezeknek lépteiből szembetűnő sikert is látunk fölvirágozni; vannak ellenben mások, kik az egyesület bizalomteljes felszólítására évek óta még csak nem is válaszoltak. Jól tudjuk mi, hogy az ugynevezett kunyorálást sokan igen kellemetlen munkának tartják, 's ha e' kellemetlenség érzelme erősebb bennök, mint a' hon- és emberszeretet; ha hogy nem adatott nekik kegyelem, a' szót felülről megérteni, nem fog az ur velök pörbe szállani; de elvállalni, 's nem tenni semmit, vagy még csak nem is válaszolni, valóságos bűn; mert nem csak azon süktől fosztják meg az egyesületet, mellyet magok eszközölhetének; hanem attól is, a' mit más lelkesebb eszközölhete, ha ők nyilván 's halogatás nélkül kimondják, hogy a' megbízást el nem vállalják. Azonban illy körülmények közt is megelégedhetik a' hon kisedővő-intézeteket terjesztő egyesületünk munkálatival. Ekkorig ha megszólítánk valakit: miért nem állit jószágában illy intézetet? közönségesen azt kaptuk válaszul, hogy nincs alkalmas kisedővőja. Ez, uraim, többé nem felelet; mert az egyesület tolnai képző-intézetében van alkalom kisedővőkat képeztetni. Igaz, mindeddig nem nagy számmal jelentkeztek e' pályára ifjak, ámbár az intézet hét-nyolcz száz ezüst frtot ad ki évenként segélydíjakul; ez azonban csak arra mutat, hogy a' kisedővőkre még eddig, fájdalom! nem nagy szükség volt; mert ha volt volna, kétségtelenül akadandott ember, az ajánlkozott becsületes élelemmodot elvállalandó. Ha valaki kisedővő-intézetet készülni allítani, vagy küldjön maga egy növendéket Tolnára, vagy értesitse szándokáról az egyesületet, 's mikorra épülete készen lesz, bizonyosan kisedővőja lesz. Nem mondhatjuk, minő örömeinkre vált, Fejér vármegye közönségéről hallani, hogy gondos figyelmét a' kisedővásra kiterjesztette, — a' mint lapjaink 8-ik számában jelentettük is; pénzerőgyűjtés körül forogván e' dologban is, mind sok egyébben a' főbb nehézség: nem is kételkedünk, hogy az e' célra megbízott választmány a' szükségesebbre fordítandja minden figyelmét, 's a' helyett, hogy kisedővőkat képző intézetet állitna, mellyre épen Fejér vármegyének van legkevesbbé szüksége, minthogy a' tolnai képzőintézetből e' részbeni minden szükségait könnyen elláthatja, — inkább egy példányintézetet állítand, és helységi belső kisebbeket minél nagyobb számmal. E' nézet 's a' terjesztés ohajtása vezérlé az egyesületet, midőn folyó hó 21-kén folytatva tartott közgyűlésében a' ns megyéket példányintézetek létesítésére esedezőleg felszólítani határozá. Nem szükség fejtegetnünk, milly könnyen tehetik ezt a' nemes megyék. Pedig csak egy-egy példányintézet volna minden megyében, milly dús eredményt láthatnánk kis idő alatt; mennyi munka lenne

megmentve a' népgazdaságnak, mennyi élet megtartva a' honnak, mennyi erkölcsi mag elhintve a' néptömegben; mennyit haladhatna ez uton a' nemzetiség! — mert annyit csak bizton föltehetünk, hogy alig állíttatnék föl egy intézet, melynek alapja e' szó nem volna: „nemzetiség“*). Ne is gondolja senki, hogy egy példány-, még inkább egy falusi kisdédóvó-intézet létesítése valami szokatlan tömördekbe kerül. Az egyesület tolnai intézete, igaz, olyan, minőnél tökélyesbet tán Skóczia sem mutat-hat: de azért olyan, mert országos példányintézet: ennek olyannak kellett lennie, hogy a' legjobbnak is mintául szolgálhasson. Azonban a' gyermekóvó-szobától, melyben csupán arra van ügyelet, hogy a' gyermekeket disznó vagy patkány össze ne rágja, míg anyjok mezőn élelmet keres, a' tolnai példányintézetig, — úgy terjedelem, mint ezél 's eszközök, úgy fölkészítés mint tanítófizetés tekintetében, sok fokozat van, és mindenik, még a' legalsóbb is, roppant nyereség. Csak akarni kell, uraim, csak nem kell magunkat semmit-nemtevés álmába ringatni azzal, hogy mindent nem tehetünk. Minden és semmi közt van a' valami. Az egyesület idei költségterve szerint egyébiránt, ha minden fizettetnék, a' minek fizettetni kellene, 6979 f. 35 krra menne jövedelme; költségei pedig 3380 ftot tennének; és ekkor negyedfél ezer pengő ft. fölöslege maradna. Azonban (nem szégyen, nem nemzeti szégyen e ez uraim?) annyira oka van nem bizni a' pontos fizetéshez, hogy ámbár elvben elhatározá, minden évben egy két helység közönségét kisdédóvóintézetek állításában egy pár száz forinttal megsegíteni: határozatának végrehajtását kénytelen volt mégis az év végeig elhalasztani. Mutassuk meg, uraim, hogy csak egy emlékeztető szóra vala szükségünk. —

XVII.

(17. sz. 1841. február 27.)

(N e m z e t i v e s z é l y.) Hirlapjaink telvék a' hevesi gyűlés sajnálatos történetével. Mi magunk is kaptunk több rendbeli leveleket, de mindenikben annyira föltűnik a' dolgot itt szépíteni, amott rutítani akaró színezés, hogy vonakodtunk és vonakodunk a' közléstől mindaddig, míg hű rajzot nem adhatunk. — Leveleinkből 's a' más hirlapokban közlőttekből annyi világos: hogy fanatizált nyers tömegelő használtatott a' vegyes házassági kérdésnek a' fekete tollas párt szellemébeni eldöntésére, hogy a' tanácskozási terem vérengzés színhelyévé lőn, 's nem a' nagy számmal behordott bunkós védeken mult, hogy a' szintugy merő vak eszközül, de most az egyszer sokkal kisebb számban begyűjtött ellenpárt vezére 's emberei csak levetettek, csak megvéreztettek, 's nem egyszersmind meg is gyilkoltattak. Tudva van, mikint Heves vármegye közönsége már huzamos idő óta fejr és fekete tollas pártra van oszolva, 's hogy — fájdalom! — mind a' két pártnál huzamos idő óta divatba jött, nem csak választásoknál, hanem rendes közgyűlési tanácskozásoknál is tömegek nyers erejét hasz-

*) Halljuk ugyan, hogy Budán krisztinavárosi kisdédóvó-intézetben a' tanító nem tud magyarul: de megvalljuk, nekünk ez hihetlennel látsztnék. —

nálni: de a' helyhatósági élet szent színhelyén, hol csak a' nemzet jogainak lelkesült törvényességgel kellene védeniök, hol csak a' nemzeti jólét kifejtésének kellene munkáltatnia, bősziült szenvedélyek, csapszéki hősiség 's vérengző hagymáz illy mértékben ekkorig még csak tisztaválasztáson dühöngtek, de gyűlésen nem: mert a' szenvedélyek legirtózatosbikának kellett felizgattatnia, hogy a' magyar alkotmány palladiumán, a' megyei rendszeren, polgártársaink önkezeikkel üssenek sebet, érzékenyebbet, mint minőt ellenségeink üthetének. Ne gondolja senki, hogy azért szólunk így, mivel a' fekete 's nem a' fehér tollas párt győzött. Ha illy tekintet vezérlene, örvendenénk ez iszonyatos jelenetnek; mert meg vagyunk győződve, miképen ha a' vegyes házassági, vagy akármely más kérdésben nem csak a' hasonlíthatlan nagy többség, hanem minden megye, egy értelemben lépett volna föl: ez egybeforrott összes pártfogás nem használhatott annyit az ügynek, mint az ellenvéleményüek egyetlen illy diadala. Szívünk tiszta meggyőződéséből minden ügynek, mellyet rossznak tartunk, nem bukást, (mert a' ki megbukott, az még fölkelhet), sőt illy győzelmet ohajtunk, mint a' hevesi. — Nem e' kérdés tehát, hanem egy nagy nemzeti szempont az, melly tollunkat vezérli; egy szempont, mellyben — hiszszük — egyesülni fog velünk minden magyar; 's e' szempont az: hogy illy jelenetek legfőbb kincsünket, megyei rendszerünket, veszélyeztetik.

A' mi most nemes, az eredetileg egész nemzet volt; 's a' jogegyenlőség nemes és nemes között azon alapelv, melly alkotmányunkat mindedig fentartotta. És e' jogegyenlőségnek kezdet óta magában e' nemzetben sok ellensége volt; mert eredeti bűn az embernél, hogy embertársa fölibe botor göggel szeret emelkedni; és e' jogegyenlőségnek magában e' nemzetben sok ellensége van maiglan is. És mit vetnek ellen, kik önzési szellemü jognyesésekről, — közvetített szavazatokról 's bajnál veszélyesb orvoslatokról gondolkoznak? Azt: hogy értelmetlen durva tömeget, melly a' dologhoz nem ért, melly magát áruba bocsátja 's vak eszközökint hajlik jóhoz vagy rosszhoz, — hogy illy tömeget jogok birájának hagyni nem lehet. És mi, az alkotmányos jogegyenlőség emberei, mit veténk ezeknek ellene? Gazdagokra mutattunk, kik áruba bocsátják jellemüket, és szegényekre, kik tántorítlanul függetlenek (mikint ezt jogunk van magunknak is nemes öntudattal érezni); hivatkozánk nemzetünk évkönyveire, melyeknek sok lapjain föl van jegyezve: hogy e' gúnyolt tömegben a' jogérzetnek egy bizonyos ösztönszerű tapintata él, melly ha személyesíttetnék, joggal mondhatná el az esküt, mellyet Metellus vádjára egykoron Tullius a' Capitoliumban e' szavakkal tön: „juro, quod servaverim rem publicam;“ és az élesen fölállított elméleti tan ellenében hivatkozánk a' gyakorlati életre, mikint választás esetein kívül a' nemesség azon tömege, melly az értelmiség legalsóbb fokán áll, a' közdolgok iránt sem érez igen nagy avatkozási hajlamot, 's ritkán hagyja el idegen impulsus nélkül mezei munkáját, mellyből él, hogy a' political vitatkozás terén vesztegeljen; a' melly rész pedig önálló hajlamot érez magában, részt venni a' köztanácskozásokban, az

épen ez által értelmességnek adta jeleit, épen ez által bizonyította, hogy ott helyén van. — Okaink mellett az élet szólt; pedig az erő életben van, és a' törvényes jogegyenlőség áll évezreden át. És elkövetkezett a' lélekvásárlás, el a' vesztegetés gyászideje. Előbb választásoknál (nem régi dolog, meg tudnók mondani, hol legelőbb), ma már gyűléseknél is. És mi a' vészjövendő elölrözetében egy istenszótat hatalmas hangjával szeretnők e' nemzetnek fülebe dörzeni: „ez öngyilkolás!” Nemzetek szerencsétlensége nemzetek vétkeiből származik. Nemzet csak öngyilkolással halhat meg. A' ki szabadságát becsben tartja, ne éljen vissza vele, mert visszaélés a' szabadságnak legkártékonyabb ellensége. — Nem az elcsábított, megvesztegetett tömegben fekszik a' bűn; tibennetek van az, ti csábítók! kik a' szegénység együgyűségét megkísértitek, kik a' nemzet characterét megmérgeztitek, és erkölcstelenségre alapítjátok hatalmatokat. De tanuljátok meg az emberek évkönyveiből, hogy a' ki büntetett, az kárhozatot aratand; ki az erkölcstelenség sárkányfogait elszórta, az olly nemzedéket idézett elő, melynek ő és jogai lesznek legelső áldozatai.

Az önkény, igaztalanság, vastag haszonles és szeretetlenség hőseihez semmi szavunk. Ám lássák, mit cselekszenek. Legyen nekik az ő hitök szerint. De ha vannak, kik magokat törvényes szabadság és józan haladás embereinek vallják, és mégis részesek a' nemzetgyilkolás e' bűneiben: azoknak meg kell mondanunk, hogy a' szent szabadság őket nem ismeri; ámitás, a' mit mondanak, és álarcz a' kép, melyet viselnek. Jog és szabadság erkölcsiségen alapszik, 's a' tan, miszerint czél szentesitné az eszközöket, nem a' szabadság tana. Mondják ugyan — mint Hevesben is volt alkalmunk sokaktól, kiket különben tisztelünk, hallani — hogy „a' durva anyagi erő használata szentségtelen kénytelenség, mert az ellenfél mindig használja:” de nézetünk szerint ez nem mentség, nemcsak azért nem, mivel jogot politicának feláldozni sohasem szabad; hanem azért sem, mivel az erkölcstelenségen vásárolt diadal soha sem tartós; 's mivel sokkal kisebb baj a' pillanatnyi kudarcz, melyet e' vagy ama' kérdésben vallánk, mint a' veszteség erkölcsben 's népjellemben, mely a' lélekvásárlásnál kikerülhetlen. Legyünk bár kevesen, de legyünk erősek erkölcsben és igazságban; vessünk az ármánynak és gonoszságnak tán-
toríthatlan erkölcsi erőt ellene; lehet, hogy legyőznek ma is, holnap is; lehet, hogy homályba borúl egy időre megyénk fénycsillaga, — törjük el! végtére csakugyan az igazság győz; mert igazság mellett áll az Isten maga 's korunk örleke. — Fordítsuk csak a' pénzt, melyet egy éven át vesztegetésekre, itatásokra pazaroltatok, ugyanazon köznemesség nevelésére 's erkölcsi és anyagi jólétét biztosító intézetekre, — és a' terjedő értelmességgel együtt ébred föl a' közszellem is; ez pedig tartós diadalt vivand ki az igazságnak, mint minőt vesztegetéssel nyerhetnétek. — Mi valamint kötelességünknek ismerendjük, e' népjellem mérgező vétek ellen mindenkor felszólamlani: úgy soha sem teendjük azt erősebben, mint akkor, midőn a' szabadság nevében követtetik el; mert — ismételjük — nincs a' szabadságnak veszélyes ellensége, mint a' szabadsággali visszaélés. — A' tisztválasztásokról más alkalommal.

XVIII.

(18. sz. 1841. márczius 3.)

(Halottasházak.) Surányban, Bereg vármegyében, Bay Jó z s e f táblabíró, Bereg megye mostani másod alispánjának öz v ö s Tamás urnak ipa, ezelőtt két évvel a' nemzeti sirboltba temettetett, még pedig kettős koporsóban. E' napokban (tehát két év múlva) fölnyitják a' sirbolt ajtaját; 's a' kettős halált halt boldogtalannak teteme az ajtóüreg egyik szögletében összezsugorodottan a' földön hever. Tetszholtan temetteték el! Magához jött kettős koporsójában; a' kétségbeesés óriási erőködésével zuzta szét azt, és felvándzorgott az ajtóig, hogy ott a' legirtózatosbik halállal újra meghaljon. — Irgalomnak istene, hány ilyen titkot rejtenek a' közönséges temetőknek örökre néma sirjai! Ha tudomásunkra jó egy ilyen eset, és meggondoljuk, miképen talán épen kedveseink egyike is járhatott így: fölmerevülnek hajszálaink az irtózatból, 's — mint Macbeth mondja — kebelünkben a' férfias szív oldalbordánkhoz koczog hangosan. És kialuszzuk borzadásunkat, 's régi nyugalommal semmit sem teszünk, pedig egykor elkövetkezik a' mi óránk is; és egyikére azoknak, kik ezt olvassák, valószínűleg, sőt — mondani merjük — kétségtelenül Bay J. szörnyű sorsa vár; — 's ki tudja, uraim, mellyikünkre vár? Hiában altatjuk magunkat egyes különvált jelenetek dicsérgetéseivel; ideje nyiltan kimondani, hogy az egészségi politia általában véve honunkban a' legnyomorultabb lábon áll; bölesőtől kezdve egész siriglan. Ez az, mi a' gyermekgyilkolást előidézi; 's mi azt gondoljuk, teljesítők kötelességünket, ha rém gyanánt hóhért állítunk a' háttérbe. Az anyátlan gyermekek gyámoltalan serege segélyért sir föl az égre 's az emberekhez; és mi azt gondoljuk, megtettünk mindent, a' mit tennünk kell, ha bérdajkához adtuk, kinek szabott bére évnegyedenként 4 pengő frt; és nem vesszük szemügyre, hogy e' négyforintos dajkak kezei között (valóságot mondunk, uraim, 's nem nagyítást) száz gyermek közül 80—90 elhal; a' százból felmaradott tíz pedig kikerülván a' dajkakezekből, talán az utcán fagy meg! (Vagy nem ilyenek e' a' gyermekek, kiket mezítláb és félmeztelenül láttunk tél derekán az utcán koldulva ácsorogni?) Elkövetkezik túl a' gyermekkoron az élet kora — és — mi tegnap voltunk egyik külvárosban, a' nyomort és inséget honos rejtekeiben házakint meglátogatni. A' ki ezt saját szemével nem látja, annak fogalma sem lehet illyesmiről. Azok a' földalatti pinczelyukak, hova hó- és esővíz befoly, mellyeknek nedves gőzében két három család minden leheléssel mérget szí; 's e' méregért mégis 2—3 forint házbért kénytelen hetenkint a' szívtelen gazdának fizetni! E' pinczelyukaknak ujdun épült házakban is szabad volt árvíz után építtetniök, ámbár egy új vizár bennök száz meg száz martalékra talál. A' ház külseje szabályszerű, mikint a' csinosító biztosság parancsolá: de ben szabad volt az inség számára felütni a' betegség 's mirigy tanyáját. Végre elkövetkezik a' halál, és itt még egy előkelő vagyonos családban is megtörténhetik az elevenen eltemetés, hát

mi nem történik a' szegényeknél? Jól tudjuk mi, hogy a' nm. magyar kir. helytartó-tanács a' halottas szemlét megparancsolá 's a' kora temetetés ellen szigorú tilalmat bocsáta ki. Mi ezt jól tudjuk, de azt is tudjuk, hogy a' magas helytartó-tanács nem jöhet helységenként e' rendelkezést végrehajtani; mibennünk pedig hibázik a' szellem, mely a' rendelet holt betűjének életet adjon. Az országnak kilencz tizedrészében halottas szemlékről, mondhatni, semmit sem tudunk; a' felmaradt tizedrésznek kilencz tizedrészében pedig az egész szemle valóságos satyra. Az orvosi tudomány általában kénytelen megvallani, hogy a' halálnak más csálhatlan jele nincs, mint a' rothadás. Ennélfogva a' tilalmat, miszerint harmadnap előtt nem szabad temetni, nem úgy kellene értenünk, hogy harmadnapra már minden esetre szabad, akár mutatkozzék a' halálnak csálhatlan jele, akár nem. E' tekintetből mulaszthatlan kellékké válik a' holt testek megszemlélése. Ez pedig korán sincs olly tömérdek nehézséggel összekötve, mint gondolnók, korán sem mellőzhetlenül szükséges, hogy a' szemlélő diplomaticus orvostanár legyen; — ez helységenként lehetlen dolog. De ha igaz, a' mit mondánk, hogy tudnillik csak rothadás lehet halálnak csálhatlan jele, ez pedig a' testnek színvesztése 's büzésén fogva könnyen megismerhető: nem annyira tudományos, mint jó lelkiösméretű, becsületes emberre van szükség a' szemlélőben, kinek szívébe legyen vésve a' gondolat, hogy minden könnyelmű felületes lépéssel egy emberéletet gyilkolhat meg. A' régiek e' részben sokkal gondosabbak voltak, mint a' keresztény utókor; bár ők megégetvén halottaikat, legalább attól valának mentve, hogy sirjaikban, ha csak egy percznyi eszmélet pokolkinjaira is, fölébredjenek. Lycurg tizenegy napot szabott a' bánatos tisztelgéseknek, 's csak ezek végeztével volt szabad a' temetés. A' 12 tábla törvényei pedig kilenczed nap előtt nem engedtek temetni. Azonban illy késedelmezés az élőknek könnyen veszélyes lehet; — rendes esetekben két nap alatt megmutatkozik a' halál jele; rendkívüli esetekben pedig napok semmit sem határoznak; tehát nem az óraszám, hanem a' lelkiösméretes halotti szemle a' legfőbb dolog. De épen azért, mivel az élőkre hárulható veszélyt kell főkép szemügyre venni, a' halotti szemle soha sem lesz olly rendben, minőben lennie kellene, míg csak halottas szoba minden helységben nem állittatik. Már 1771-ben parancsoltatott illy halottas kamrácskának minden templomnáli fölépítése; de a' gyakran megújított parancsnak nincsen sikere. Pedig korán se gondoljuk, hogy egy, sok készületű pompás épületről van szó, minő Weimarban 1792-ben Hufeland indítványára, 's azóta Berlin, Mainz, Boroszló 's más 20 német városban kikészítettett; hol nem csak ágyak, de minden segédeszközök is megvannak, miknek tetszhalál esetében a' tudomány hasznát veheti, 's hol a' holttestek csengetyűvonalokkal 's mesterséges ébresztő műszerekkel vannak érintésben, úgy hogy a' legcsekélyebb idegrándulás sem maradhat észrevétlenül. Ám építsenek illyeket a' gazdagabb községek; mi csak örvendhetünk gondoságuknak; de a' közönséges falukban elég egyetlen egyszerű halottas szoba, mellynek állandó őrje a' sirásó lehet, ha egy lakszobácska ragasz-

tatik hozzá számára; sőt kisebb községekben ezt is elmellőzhetni, 's a' halottórzést a' rokonokra bízhatni, minthogy a' dolog veleje csupán abban áll, hogy a' halottszemlélő naponkint több ízben megtekintse a' halottat, 's temetni mindaddig ne engedje, míg a' halál csalhatlan jelét, a' rothadást, észre nem veszi. — Szabad legyen remélnünk, hogy köztisztselemben álló lelkes hazánkfia, kinek az orvosi politia országos főnökévé nevezetését az egész nemzet közörömmel fogadta, e fontos tárgynak gyakorlati elintézésére minélhamarabb figyelmet fordítand; és szabad legyen remélnünk, hogy a' biztosan várt bölcs intézkedések a' végrehajtók hanyagságán 's a' közönség indolens tunyaságán hajótörést nem szenvedendnek.

XIX.

(19. sz. 1841. március 6.)

(Nemzeti játékszin ügye.) Hatvan éves küzdéssel, szilárdal, álhatalossal és csüggedetlenül kitűróvel — minőre a' „szalmaláng” szóval gúnyolni szokott népjellemet csak roppant érdekeszmélet vala képes edzeni — taníta meg e' nemzet mindnyájunkat: hogy életünk, jövődönk, boldogságunk, mindenünk e' szóban fekszik: „Nemzetiség.” Alig van tehát tárgy, melly folytonos éber figyelmünket annyira igényelhetné, mint e' részbeni fejlődésünk eszközei. — Nem főnek, nem is egyetlennek, de mégis közéjük tartozónak ítélte a' törvényhozóhatalom nemzeti játéksziűnket; és ebben fekszik oka ez ügybeni ismételt, 's még tán gyakran ismétlendő felszólamlásunknak. — Midőn a' színházigazgatásrai csödhirdetés alkalmával, nemzeti színházunk jövődjéről lapjaink 4-ik számában elmondók szerény jóslatunkat, csakhamar nyugtató észrevételek adtak lapjainkba, mellyeket mi (a' 6-ik számban) azon óhajással adtunk át a' közönségnek: „bár mindenre nézve, mit ez ügyben mondtunk, csalatkoznánk.” Sajnáljuk, igazán sajnáljuk, hogy nem csalatkozáink; de az igazság érdekében, tartózkodás nélkül ki kell mondanunk, miképen komor jóslatunkat a' tapasztalás — fájdalom — nagyon is megigazoló. Megvolt mondván a' csödhirdetésben, miképen télutó 16-án az igazgatót az országos választmány meg fogja választani. Ime tavaszelőben vagyunk, és igazgató még sincs; mert (a' mint előre mondtuk) nem akadt folyamodó, kiről joggal remélhetnők, hogy nevét e' nemzeti intézet kormányán a' nemzet hangos helyesléssel fogadandja. De a' többire nézve is naponkint bővebben igazolja nézeteinket a' tapasztalás. Az ideiglenes igazgató és a' felügyelő választmány között már is surlódások támadtak, mellyek az ügyre már is károsan hatnak: legyen egyszer e' rendszer állandósítva, akkor a' surlódások és a' káros hatás is állandósíttatnak. Halljuk, hogy tervben van az igazgatást alvlasztmányra bízni, olyképen, hogy annak tagjai összes felügyelés alatt, egymást fölváltva viseljék az igazgató szerepét. Ez tulajdonképen egyre megy az előbbi tervvel; — csakugyan collegialis igazgatás, 's igazgató csakugyan festett bábalak; — csak annyival rosszabb az előbbi tervnél, hogy még csak állandó sem volna ezen bábalak;

's még azon parányi hatást is elvesztvén, mit részére az utasítás föl hagyott, kis idő alatt tökéletesen olly szerepre süllyedne, minőt a' falusi kisbíró játszik a' szolgabírói parancsok körül. Aztán — ha szabad kicsinységekben nagy példákkal élni — ezen váltogatott kormány eszméjénél eszünkbe jut, mikint volt egykor illy váltogatott hatalom Aemilius Paulus és Terentius Varro consulokra bízva, 's mikint lettek semmivé Cannánál. Vagy talán közvetlen collegialis igazgatás hozatik be? — Ám hiszen legyen; de már volt alkalmunk látni a' megboldogult részvénytársaságnál, mit tehet a' collegialis igazgatás. Távol van tőlünk az elbizakodás, hogy javaslatokat tegyünk a' dologban; de magányos véleményünket szabad kimondanunk: miképen ha tőlünk függene, mi biztosítanók mindenek előtt a' színház értékét, kimondanók az elvet, melyet iránynak vétetni kívánunk; felelőséget állítanánk föl, és évenkénti számoltatást; ezen biztosítások mellett pedig minden avatkozástól ment szabad kezét adnánk az igazgatónak. És miután mind ezt eképen elrendeltük: szétnéznénk az ország kitünőbb egyedei közt, 's egy gróf Ráday Gedeont, ki már e' dolognak gyakorlatában van; vagy egy Fay Andrást, vagy egy b. Jósika Miklóst, vagy egy gr. Festetics Leót, vagy más alkalmas, tekintélyes hazánkfíát a' közügy nevében fel-szólítanánk: vállalja el egy évre az igazgatást, 's vigye, intézze legjobb belátása szerint, természetesen felelőséggel. —

Még egy van, a' mit meg kell mondanunk, még pedig, ha meg nem tanultuk volna Horác *„nil admirari“* szavát, némi boszankodással mondanók meg. A' dolog ebben áll: Az ideiglenesen igazgató választmány néhány nap óta Langh kisasszonyt első énekesnőnek felfogadta 2200 pengő frt. évdíjjal. Mi csekély véleményünk szerint azt nem helyeselhetjük; mert bármi meglepők legyenek is kezdőben színi tehetségei, minden esetre csak kezdő még. Azonban legyen ez hiba, vagy ne legyen hiba, mindegy; gondolná e az érdemes közönség, mi következett belőle? — a' logica ugyan különös, de azért való. — Fán c s y ur mintegy 3000 pengő ftot, Laborfalvi Róza talán 2200-at, Lendvayné még többet, sőt még Bartháné is 1200 p. ftot követelnek, 's máskint nem akarnak szerződni. — Uraim és hölgyeim! azt gondoljátok e, hogy e' nemzet, mellynek olly tömérdek szükségei fedezetlenek, egyenesen csak a' végett szakította el szájától a' 450 ezeret, hogy a' ti hűségatoknak, pazarlásatoknak, vagy fősvénysegteknek, fényüzésekteknek, vagy tulságos kéjelemvagyaitoknak gyáván tömjénezzen? azt gondoljátok e ti, kiket a' nemzet gondossága nem kevésbé sajnálatos mint di-csőségtelen vándorlástokból biztos, állandó, tisztos, 's a' takarékosnak még gondtalan, sőt kéjelmes állásra is emelt, az gondoljátok e, hogy jogosítva vagytok a' türelemnek minden mértékét haladó tulságaitokkal előállva, csak kinyújtani kezeiteket a' nemzet sajátja után, 's azt zsákmanytoknak tekinteni? azt vélitek e, ti vagytok a' „nemzetiség“, melynek a' nemzet ez ügyben áldozik? 's ez tehát ama' művészi szeretet, melyet annyira szerettek pengetni ajkaitokon? — Senki nem becsüli inkább állástokat, mint mi becsüljük, senki nem kívánja őszinteb-

ben, mint mi, hogy a' művésznek, hogy a' művészetnek bére, becse meglegyen. Bár ne szorulna Ferenczynk mátyás-szobori egyesületekre, hogy dolga legyen, bár ne volna kénytelen a' maga nemében „egyetlen“ Szentpéterynk ezüst kanalakat kovácsolni, hogy élhessen; és így tovább egész Erdős Mózesig, ki meg akarja e' nemzetet tanítani, mikint építse házat tűzbiztosan, mikint kimélje meg a' milliókat, miket évenként a' tűzkármentő egyesületeknek külföldre fizet, 's kit a' nemzet még annyira sem méltat, hogy tervét, találmányát megvizsgálná! Még egyszer, mi kívánjuk, hogy a' művésznek bére, becse meglegyen; de a' mint egy részről a' tánczosnók, dal- 's hangművészek mámoros istenítéseit, azon diadalmeneteket, minőben Scipio sem részesült, midőn a' porrá zúzott Carthago romjairól megtért a' szabadított Romába; a' *Mémoires contemporains* írójának (St. Esme asszonyinak) szavaival élve „solennellement Comique-nak találjuk: ugy ezen tulságos pénzkövetelésekre is ki kell mondanunk, hogy a' minő váratlan épen a' nevezett egyedeknél e' jelenet, szintolly botrányoztató. Nem a' mi dolgunk jóslani, mit lát jónak az országos választmány, de szabad kimondanunk, mit tennénk mi, ha a' dolog tőlünk függene: mi ezen urakat és hölgyeket, kik illy szerénytelen követelésekkel merik a' nemzetet bosszantani, tömegben utnak ereszténők, még pedig örökre; 's csak arra sem volnánk hajlandók, hogy őket leszállított fizetéssel a' nemzeti színház személyzetében megtartsuk; le nem szállított fizetéssel pedig semmi esetre sem tartanók meg. — Igen — mondjátok — de így be kell zárni a' színházat, a' nemzeti dráma őket nem nélkülözheti. — Nem akarjuk vitatni, valljon a' színi személyzet többi derék, de szerényebb művésztagejai nem volnának e' képesek a' drámát fentartani: mi becsüljük, teljes mértékben becsüljük a' nevezettek érdemeit: de még a' legrosszabb esetet véve is föl, azt mondjuk: mi bezárnók inkább színházunk ajtaját a' jövő országgyűlésig; az országos tőke kamatjainak nagy részét a' tőkéhez csatolnók: a' többivel dramaturgiai iskolát nyitnánk; keresnénk hajlamdús ifjakat 's leánykákat, őket taníttatnók, utaztatnók, művészekké képeztetnók; és nyugott lelkiösmerettel mondanók el számadásunkban az ország gyűlésének: „ime ezt tettük inkább, hogy sem a' kezeinkre bízott közértéket szerénytelen zsarolásoknak feláldozuk.“ Nem lehet, hogy az ország tapssal ne fogadna illy intézkedést. — Egyébiránt mi — valamint Értekezőnkben Fáy András is mondja — a' színészek jövődjének biztosítására egy nyugpénztár alapítását első szükségnek tartjuk; 's nem is véljük a' dolgot nagy nehézséggel járónak; miután kidolgozott tervek és gyakorlati példák állanak előttünk; például a' gróf Schönborn uradalmi tiszteinek nyugpénztár intézete, és több mások. Az évdíjakat pedig illő tisztességes arányban osztanók ki, — de koránsem áldoznánk a' század kórságának; 's inkább itt látnók helyét a' „procentuatióknak“, t. i. hogy a' melly mértékben nevelni képesek ügykezetőkkel a' színház jövedelmeit, olly mértékben részesüljenek a' növekedő haszonban: sőt évenként egy pár ezer frt különös jutalmat is szabnánk, az egész személyzet titkos szavazás szerinti aján-

latának tekintetbevételével, két három színésznek adandót, kik magokat erkölcsi és színészi érdemekben leginkább kitüntetik; de még egyszer: inkább bezárni a' színházat két esztendőre, mint tulságos zsarolásnak hódolni. —

XX.

(20. sz. 1841. március 10.)

(Bün per.) Előttünk fekszik nyomtatásban a' tek. királyi törvényes táblának folyó hó 2-án Zabolch vmegye tiszti ügyészének ns Lőrinczy Pál és több összesen 20 alperes ellen felebbhozott ítélete. — Mély tisztelettel hajunk meg a' gondos igazságszeretet előtt, melly annak minden szavaiból szól; de bánatos érzéssel kell sajnálnunk, hogy illy ítéletre honunkban alkalom nyilhatott. Azt mondja ugyanis a' tisztelt ítélet: hogy a' kérdéses perben mind a' felkészítésre (instructióra) szükséges tiszti-vizsgálatok, mind a' per, mind pedig a' benne hozott ítélet tekintetében többféle hiányok forognak fen, mellyek a' büntető igazságszolgáltatás rendével meg nem egyeznek. Illyenek: a' perbeli előkészületeket illetőleg: hogy a' tiszti-vizsgálatok minden összefüggés nélkül készítették; 's ugyanazon egy személynek több rendbeli vallomásai több darabokban többnyire a' nélkül szerkezték, hogy a' kérdések és feleletek sorszámmal jegyezve lennének, 's e' szerint ha egyik vagy másik vallomásra hivatkozás történik, az a' vallomás illető pontjára is utalna; hogy összeköttetésben épen nem levő büntettek ugyan azon tiszti-vizsgálatokban összehalmazták 's e' miatt némelly külön elítélhető kisebb bűnnel vádlottaknak elítélése huzamosabb időre felfüggesztetett: — hogy némelly vallatottaknak kettős vezeték-nevei lévén, ezek a' tanuvallatásokban nem mindig egyaránt tételnek ki, sőt ugyanazon egy tárgyra nézve, a' vétséget (delictum) elkövetőnek, a' megkárosítottnak 's a' vétség helyének nevei felcserélve említettnek; úgy, hogy e' vizsgálatokból a' betudást és kárpótlást megnyugvással kimondani teljeséggel nem lehet. A' pert illetőleg: hogy a' felperes tiszti-ügyész száznál több darab irományt csatolt a' perhez, de csak 49-nek adott jegyet, 's így az okleveleknek jegytelenül hagyott nagyobb részét a' bűnösökre 's büntettekre egy betűvel sem alkalmazza; de ugyan ő, azon kívül, hogy a' per első lapján két nemes alperest befogatni, a' második lapon pedig a' költségeket megítélni kérte, egy szót sem dolgozott; 's kereszt-levelet és testalkotásról bizonyítványt egy alperesre nézve sem mutat elő, ámbár többen súlyos testi büntetésre kárhoztatvák. — Az ítéletet illetőleg: hogy az egy oklevélre sem hivatkozik; csupa terhelő körülményt ad elő, enyhítőt egyetlen egyet sem; a' bizonyítványokat a' büntettekre egy betűvel sem alkalmazza; egy, még alig 20 éves alperesre nézve azt mondja: hogy „már több évekig tartó rabságra büntetve, 's más vétkekbe is bonyolódva, újabb tiszti-kereset alatt várja horzasztó jövendőjét“ — mondja pedig ezt a'

nélkül, hogy ezen rabság körülménye, mely a' betudásra itt is befo-lyással lehet, vagy pedig az tudatnék, valljon ezen borzasztó jövőendővel fenyegetettnék egyéb büntetteit itt, vagy a' jelen perbelieket amott, együtt elítelni tanácsosb nem volna e; hogy egyik alperesnek vétkül egyedül 4 lovagnak kezén lett találása tulajdonittatik, a' nélkül, hogy erről az illető vizsgálatban csak szó is tétetnék, vagy maga a' tolvajság a' vizsgálatban csak említették is, annál kevésbbé felvilágosították; — hogy a' pernek mindjárt 2-ik lapján hozott végső ítéletben, két alperes, 's ezek közt törvényes szokás ellenére egy nemes is akasztó-fára, más négyen három esztendei, a' többiek szintugy többé kevésbbé súlyos fogságra, 's testi büntetésekre ítéltetnek a' nélkül, hogy a' perben védelmezőjök volt, 's védel-mökre csak egy szó is beiktattatott volna; (!) — hogy ezen határozatlan kifejezés: „a' szokott módon kurta-vassal“ e' büntetés nemének mennyiségét kellőkép ki nem fejezi; továbbá ha be volt e fogva, a' kinek befogatása bíróilag elrendeltetik, 's mennyi ideig, 's volt e sikere azon kezes leveleknek, melyek a' vádló tiszti-ügyész által perhez csatolt irományok csomójában találtattak, és minő? teljességgel nem tudatik; hogy némelly büntettek külön vizsgálatra uta-sítottak, melyek iránt szükséges lehet az akasztó-fára ítélttekeli szembe-sítés, ámbár ez, hahogy a' halálos ítélet helybehagyatnék, lehetlen volna; — végre, hogy az orgazdák még csak kihallgattatni rendeltetnek, 's még is már előre kárpótlásban marasztaltatnak, egyéb megfenyítésök pedig csak általában a' szolgabíróra bízatik. — Ezek a' hiányok, melyek miatt a' per újabb törvényes és igazságos eljárás végett a' vármegye törvény-székehez vissza küldetett. —

Eddig az ítelet. Midőn lapjaink 7-ik 's 8-ik számaiban némi rajzot adánk a' büntető törvénykezésről honunkban; midőn kimondottuk, hogy a' kinek néhány éveken át ez ügyek gyakorlatába betekinteni engedte-ték, olyas mit kénytelen érezni, mintha részes volna hibában 's bün-ben, mely a' nemzeté: felzúdult ellenünk ez is amaz is, és panaszok-kal, és ki tudná mi mindennel, fenyegettenek. — Ime a' főtörvényszék egy ítélete; 's most kérdjük a' legelfogultabbat, nem volt e kevés a' mit mondtunk? kivált ha meggondoljuk, hogy a' ki nem nemes, — pedig milliók e' honban nem nemesek — ha illy procedura mellett 3 esztendei fogságnál vagy 100 botnál kevesebbre ítélteték; póre még csak fölebbvitelbe sem megy; 's nincs számára ótalom, nincs mentség, nincs szabadulás széles e' világon — el kell borzadnunk. — Ne is felelje senki, hogy ez különbözött egyes jelenet; hogy egyéni hanyagság, és könnyelműség hibája, 's nem a' rendszéré; 's hogy hanyagság a' végre-hajtásban meghiusíthat legjobb törvényt is. — Meg kell mondanunk, miké-peñ ez nem elkülönözött egyes jelenet; mert annak részletei darabon-kint mindennap előfordulnak; csak hogy nem együtt, nem illy tömeg-ben. Meg kell mondanunk, hogy a' mely rendszer mellett, midőn akasztó-fáról, több éves fogságról, súlyos testi büntetésekről, de bár a' legese-kélyebb büntetésről, a' „Lex Valeria“ improbe factumáról van is szó,

illy procedura bár csak visszaélésképen is lehetséges, mely az illy visszaélések ellen a' személyes biztosságnak előző (praeventiv) kezességet nem nyújt, — az illy rendszer gyökerében hibás és foltozásokkal javíthatatlan; mert hiszen, ha egyszer megtörtént, a' minek történni nem kellett volna, még az orvosláshoz is hozzá csatlakozik a' szentségtelen kénytelenség, huzamosítani némelly bajokat, melyeket maga méltán rosszalott. Mint a' jelen esetben például azokkal történik, kik fogságban várják ítéletüket; és a' külön elítélhető kisebb bűnről vádlottakkal, kiknek elítélése még huzamosabb ideig felfüggesztetett. — Mi éjeink rövid nyugalmból órákat fogunk elszakítani, hogy részletekben alávethessük a' közönség ítéletének véleményünket a' büntető törvénykezésről; mert nézetünk szerint a' büntetés célja fölötti bölcselkedések, a' büntetések nemei, fogház és fenyték elrendezése mind igen fontos dolgok, de a' bírói eljárás rende, a' bünper szerkezete, talán a' legfontosabb; ama kérdéseknél arról van szó, hogy a' bűnös mikint büntetessék; itt pedig arról, hogy az ártatlan ne büntetessék. — Azonban itt egy vezérezzik szűk hasábjain is megmutatjuk nézeteink csontvázát. 1-ör. Nyilvánosság a' vallatásoknál, vádnál, védelemnél; 2-or szóbeli eljárás, az ugy-nevezett kereszt-kérdésekkel (cross-examination), miszerint vádló a' vádlott tanuinak, 's ez viszont amazéinak tehet kérdéseket. — E' két dolog nélkül nincs e' téren üdvesség. Minden egyéb rendszernél személyességben kellene keresni a' kezességet; és ez — látjuk — milly szomorú kezesség. E' kettő csak együtt gyakorolhatja teljes jótékony hatását; egyik a' másik nélkül csonka fél eszköz, 's a' hiányt sem szabatos bírói felelőség, sem a' pörsemmisítés (Cassatio), sem a' főlebbvitelnek bár melyik neve ki nem pótolja. 3-or. Csak az ítélhessen vád 's vádlott fölött, ki előtt a' pörbeli eljárás történt; — tehát nem úgy, hogy egyik törvényszék tanuk és vádlottak vallomásait hitelesíti, 's egy másik, ki ezekben részt nem vön, ítél. 4-er. Más ítéljen a' tény fölött, más a' jogkérdés fölött, más mondja ki a' bűnöst, más a' bűnösre az ítéletet. — Vagy is más szóval állittassanak eskütszékek — Jury. — Nem egy vagy más nemzet institutióinak utánzása mondatja ezt velünk; hanem a' tapasztalás, melyet a' legkülönszerűbb nemzeteknek, népjellemenben úgy mint statusszerkezetben különbözőknek, az éjszakamericaiktól egész a' rajnai poroszig, egyhangú szavaiból meritük, kik ez institutiót mindnyájan legfőbb kincsöknek tekintik. Nekünk tiszta meggyőződésünk, hogy eskütszékek nélkül sem a' büntető törvényszolgálatás, sem az alkotmányos szabadság épülete bevégezett nem lehet. Azonban természetes, hogy a' kivitelben nemzetünk jelleméhez, országunk állapotjához, és statusszerkezetünk sajátjaihoz kellene alkalmaztatniok; 's ez nem is nagy nehézséggel jár, miután a' nemesek elleni eljárás, miszerint a' vádpör csak előre bocsátott vizsgálat után közgyűlésen szokott elrendeltetni, az eskütszéki institutió egyik ágának szembetűnő bélyegét viseli. — Jól tudjuk mi, hogy a' nemzet közvéleménye ekkorig inkább az állandó törvényszékek felállításához hajolt, de alkotmányos nemzet tagja vagyunk: legyen szabad szerény véleményünknek igény és követelés

nélkül más vélemények mellett állani. Mi már egyszer lélektani szempontból említettük, hogy az örökös bünbíróságnál az ember szíve megkövesedik, neki fásul az örökkön szemlélt nyomornak, 's a' bíróban az ember elvész, mert annyi gazemberrel van dolga, hogy végre hinni szokja: mindenki gazember, kivel dolga van. Legyen most szabad a' hires Thourer hies beszédéből (a' jury kérdése fölött) egypár szót idéznünk: „A' milly szükséges a' hosszas gyakorlat arra, hogy valaki polgári ügyekben jó bíró legyen: büntető ügyekben a' gyakorlati megszokás ép úgy kevésbbé teszen alkalmatossá; mert a' kényes eljárásra szükséges erkölcsi tulajdonokat eltompítja. Büntető ítéleteknél, ha egy részt a' polgári társaság szigorú büntetést követel, más részt a' személyes biztosság, az emberiségnek eme' legelső joga, a' polgári társaságnak eme' legelső kötelessége „minden tagjai iránt“ a' vádlott részére jogszerűséget, pártatlanságot 's ótatmat elnyomás ellen követel, és fáradhatlan gondosságot az ártatlanság keresésében, mely a' vég kárhoztatás előtt még mindig lehetséges. Nézzétek a' bírót, a' ki most kezd ítélni; minő nyugtalan, minő kételkedő, mint vigyáz egész a' szörszálhasogatásig; — mintegy megrettenve hivatala fölött, midőn embertársának életéről kell ítélnie. Nézzétek meg őt 10 év múlva, kivált ha azzá lett, a' mit nagy criminalistának nevezünk; gondatlanná lőn, és lőn kemény, és lőn szívtelen; enged az első benyomásnak, vizsgálat nélkül ugrik át a' legnagyobb nehézségeken 's mármár alig hiszi, hogy különség van vádlott és bűnös között. Megszokott szigorúság olyasmire vezet, a' mi több mint érzéketlenség.“ Valóban e' kép életből van meritve, pedig ember magát sehol sem tagadhatja meg. Azonban tudni kell, hogy itt első bíróról van szó, ki minden bűnt 's nyomort szemmel lát, nem a' felsőről, ki csak „acták“-ból íté. — Végre 5-ór akár minő rendszert fogadjunk is el, ne legyen különség igazság tekintetében ember és ember között. A' mit mi nemesek magunkra nézve követelünk, hogy személyünk kintől, üldözéstől, elnyomástól, méltatlanságtól ment 's biztos legyen: adjuk meg azt minden embertársunknak. Hiszen legnyomorultabb felebarátunk is csak úgy ember isten előtt, mikint mi vagyunk. Legyen hát ép úgy ember az igazság, és törvény előtt is. Ezáltal csak nem csonkul jogunk, nem csonkul szabadságunk?! Ne kívánjuk szívtelenül, hogy még a' szent igazság is csak kiváltság legyen. —

XXI.

(21. sz. 1841. márczius 13.)

(G y e r m e k k ó r h á z.) Másfél éve mult, mióta Pesten gyermekkórház van a' szegények gyermekeinek számára. Egyesület müve, nem a' hatósági vagy közállományé. Ez másfél év alatt 1490 beteg gyermeknek nyújtott ápolást, 400-nak ben a' kórház 19 ágyában, és pedig száznak anyjával együtt, a' többinek járóorvoslatilag; t. i. szabad órában oda hozatnak a' kisdedek gyógyrendelethez. A' kórház ágyaiba különösen olly gyermekek vétetnek föl, kiknek nyomorgó szüleiék hon az inség lakában ápolást nem adhat-

nak. De az intézetet fentartó irgalom nem azon szűkkeblűeké, kikben az emberszeretet nem terjed tovább, mint lakóhelyök szűk határaig. Vidékiek is vétetnek föl különbség nélkül, eddig is voltak 115-en. Az intézet országos a' szeretetben; bár azzá válnék minélelőbb a' nemzet részvételében is! — És pedig van több tekintet, melly ezt joggal kívánni hagyja. Legelsőbbben is a' népesség tekintete. Vannak országok, melyekben különös körülmények olly sűrű népességet idéztek elő, hogy a' javak világában szabadságot későre halasztott szűkkeblűség miatt a' termékszorodás a népszaporodással lépést nem tarthatott; és voltak, kik a' természet arányosító mechanizmusát 's a' földtermékenység dynamicus tehetségeit feledve, gyógyszerekkel állottak elő, a' tulnépesülés inségét megorvoslandók. Ismerjük terveiket, a' 150 év előtt megriadt Hall nyers kísérletét, Malthusnak, a' híres hertfordi tanárnak, 's Ortes és Fodéré és Weinhold többé kevésbbé fonák, vagy nevetséges elméleteit. Nekünk magyaroknak nem kell e' theoriákkal vesződnünk. Csak egy tekintet honunk földére, a' kiaszott pusztákra, a' végtelen homoktengerekre 's a' mocsárok és tavak Zeüsz kedvelte lakóira, ama' kuruttyoló bajnokokra, kik minket alkalmasint legyőzött egereknek néznek, különben meg nem foghatnák, mikint engedhetünk nekik háborítlan birtokul annyi földet hazánkból, mennyin egy pár millió munkás ember jól élélhetne; — csak egy tekintet mind e' dolgokra, és meg leszünk győződve, hogy ha valahol, minálunk bizonyosan embererő a' nemzeti gazdagság legfőbb eszköze. Azonban a' gyermekvilág elhanyagolt állapotja miatt a' népesség igen nagy része már az élet első éveiben elvész; mert a' halottas lajstromok bizonyítása szerint (a' mennyiben illyeseket itt-ott fehér hollóként láthatni) a' halottak fele része, néha felénél több, kis gyermekből áll. A' lelencz és árva gyermekek közt pedig ezen arány az iszonyodásig nő. Száz közül alig marad 10—20 életben. E' tekintet tehát emberiség és statusbülcesség szempontjából mintegy parancsolva int: vagyuk nemzeti pártolásba ez intézetet. Mert koránse gondoljuk, hogy annak haszna csupán helybeli, 's csak azokra terjed, kik az intézetben gyógyítást kapnak. Már alapszabályaiban is hármias czélt tűzött ki magának az egyesület: 1) gyógyítani a' szegény szülék beteg gyermekeit, vidékieket úgy valamint helybelieket; 2) a' kisedápolás és gyógyítás körüli baliteleteket eloszlatni, 's ez által a' szegénységnél jobb gyermek-gondviselést létesíteni; a' mi nem csak az által eszközöltetik, hogy körülmény szerint a' beteg csecsemők anyjaikkal vagy dajkáikkal együtt föl-vétetnek és tápláltatnak a' kórházban; hanem különösen a' járorvoslati tanácsok útján; 3) kezdő ifju orvosoknak a' gyermekbetegség körében gyakorlati tanulmányra 's tapasztalásra alkalmat nyújtani. Es a' 2-dik pontnak a' példa vonzó ereje általi lassúdad, de biztos terjedésén kívül, különösen a' 3-dik pont az, melly ezen intézetet mondhatni országos pártfogásra jogosítja. Mert legyen város avvagy vármegye, melly itt-ott gyermekkórházról gondoskodnék, mindenek előtt orvosra lesz szüksége, ki a' dologhoz gyakorlatilag értsen. A' kisedgyógyászat nem mondjuk alapelvekben (mert ezek az egész gyógytudományban ugyanazok), hanem

a' kórjelek ismeretére nézve, sokkal több 's némileg eltérő tanulmányt kíván; mert más, beteggel bánni, ki felelhet az orvos kérdéseire, és elmondhatja minden bajait; 's más, csecsemővel, ki fájdalmában csupán sirni tud. De maga egy gyermekkórház elrendezése is nagyon különbözik más kórházaktól. Midőn tehát ezen intézet az ország egyetemi városában alkalmat nyújt gyakorlati tanulmányra a' kezdő orvosoknak, fölszámíthatlan hasznót hajt a' tudománynak 's általa az egész országnak. Pedig habár kezdetben kevés gyermekkórház föllállításához lehet is reményesgünk, mert nem tartozik erényeinkhez a' tette „hirtelen“ kész, de kitűrni tudó fogékonyság: a' járóorvoslatot legalább az ország legnagyobb részében helységenként is könnyen kivihetőnek tartjuk, mert nagyon kevés költségbe kerül, 's e' kevés költség fedeztessék bár a' házi pénztárból (mellyet reméljük, rövid időn mi nemesek is segitendünk), alig lehet e' pénztárnak üdvösb rovatja. Mi tehát csekély véleményünk szerint jónak tartanók, hahogy a' törvényhatóságok határozatilag kijelentenek: hogy mind azok, kik 1841. óta orvostanárokká fölavattatnak, csak ugy számolhatnak megyék 's városok rendes orvosaivá lehetni, ha középponti gyermekkórházunk szorgalmas látogatásáról az igazgató főorvostól bizonyosságot mutatnak. Ez csak szavakba kerülne a' törvényhatóságoknak, 's mégis végtelen sok jót eszközölné. Egy részről minden ingerek leghatalmasbikát, az önérdék ingerét adná az orvostanulóknak, el nem mulasztani e' megbecsülhetlen alkalmat a' tanulásra; — mert meg kell vallani, hogy ekkorig csak kevesen találkoztak olly jeles ifjak, kik tudománszeretettől 's orvosi hivatásuk magasabb érzelméből siettek szorgalommal meríteni ez üdvös kútforrásból. A' minek nézetünk szerint oka a' magyar kir. egyetemenél bevett kényszerített leczkéek rendszerében van; mert a' hol rendszer üzi hatalmát, ott életetik az inger, eljárni a' nemkényszerített leczkéekre. Más részről az ifju orvosok is megkedvelnék szép tudományuk ime' legkedélyesebb szakát, és egykoron hivatalt nyerve, szeretetteljesen ügyekeznének azt hatásuk körében tökélyesítve terjesztetni. Mert csak látni kell, uraim, e' kisdedkórházat, hogy az embert — mondhatjuk — egy neme az ájtatos szent buzgalomnak foglalja el. Meglátogattuk volt egyik külvárosban a' szegényeket, 's még eltelve a' borzalomtól, mellyet keblünkben a' kimondhatlan inség 's különösen itt-ott a' napszámosok gyermekeinek elhagyatott állapotja gerjesztett; mentünk másnap a' gyermekkórházat meglátogatni; — már az első belépés mondhatlanul kedvesen hat az emberre; visító gyermekek gyűlhelyét várta látni, és ime a' kisded betegek a' gyöngéd ápolás és tiszta ruha szokatlan bájai közt mintegy felejtve fájdalmaikat, hallgatag elégteliséggel pillangatnak föl ágyaikról, és — de mi ezt nem tudjuk leírni; annyi igaz, hogy a' tisztelet hőbb érzelmével alig szorítottuk valaha egy férfi jobbját, mint távoztunkkor dr. Schöpf urét, az intézet-igazgató főorvosáét, ki nemes emberszeretettől e' szent célra olly sokat áldozott 's áldoz naponként minden egyéb jutalom nélkül, mint mellyet az önérdék belbecse ad. És kiléptünkkel el valánk tökélye mindent megtenni, mi parányi erőnkől telik, hogy ez országos hasznú intézet országos részvétre találjon. — E

lapok szerkesztősege tehát a' kisded szenvedők nevében intézi kérelem-szavát a' nemzethez, 's késznek nyilatkozik minden adományt egyesektől úgy valamint közönségektől elfogadni, rendeltetése helyére fordítani, az adakozók neveit szíves köszönet mellett a' közönséggel tudatni, s' nem csak a' kezéhez jutandó adományokról, de az intézet mibenlétééről is időszakonként nyilvánosan számolni. Más részről még alkalmat vesszünk eleve figyelemztetni tisztelt olvasóinkat, hogy leginkább derék szerkesztőtársunk Frankenburg Adolf ur eszközzésére, ki már ez intézet javára másszor is igen sokat tett, folyó évi tavaszhoz 5-kén egy „literariai és zenészet estély“ fog a' gyermekkórház javára adatni, melyben a' célra közremunkálni, már a' magasabb körökből is több nemes emberbarát 's gyöngéd keblű urhölgy ajánlkozott. Mi magunk is felszólítottunk azon alkalommal egy kis „vezéerczikk“-nek elmondására; mit örömmel megteszünk, ámbár bokros foglalatosságaink mellett erősen érezzük, hogy nem leszünk képesek az egésznek becsét nevelni. — A' körülményesb jelentés annak idejében következni fog.

XXII.

(22. sz. 1841. márczius 17.)

(Unio.) Több hirlapok közölték már gróf Zay Károlynak a' két evang. felekezet egybeolvadására célzó lelkes felszólítását „Néhány szó a' Pesten felállítandó ref. főiskola ügyében“ cím alatt. Mi úgy vélekedénk, hogy jobb rendben lesz a' dolog, ha azon iskola létrehozásában munkás választmánynak hivatalos felszólítását bocsátjuk előre, 's miután ezt megtettük, nem kételkedhetvén, hogy a' nemes grófnak időközben a' Társalkodó-ban megjelent lelkes szózatára (mellynek fontosságát nem kevésbé neveli, hogy az egyik evang. felekezet főkörmányzójától jó) az iskolai választmány kétségtelenül felelni fog; a' hatást véltük nevelni, ha mindkettőt együtt adjuk át olvasó közönségünknek; a' mi lapjaink utolsó (21-dik) számában meg is történt. A' szóba hozott „egyesülés“ ajánlgatásába ereszkedni, annak hatalmas jótékonyságait fejtegetni, szükségtelennek véljük; kinek keblében a' rokon ohajtás hurja nem rezeg, kiben gróf Zay „szózat“-a 's a' ref. választmány „viszhang“-ja meggyőződést nem támasztott, annak gyöngé szózatunk úgy is hiába intene; mi csak szerencséslni akarjuk az ágost. vallástételt követő evang. magyarakat, hogy főkörmányzójukban illy férfival dicsekedhetnek; és az indítványozott egyesülést elméletileg mindenki által, a' ki nem szűkkeblű és nem vakbuzgó, elfogadottnak nézve, — a' dolog gyakorlati oldalához kívánunk egy-két szóval szólani.

Mindenek előtt szükség elismernünk, hogy a' különböző egyház-felekezetek egybeolvasztása, ha „dogmák“-ra van intézve, igen sok gyakorlati nehézséggel jár. A' hol illy egybeolvasztás kísérletével találkozunk, mindenütt azt látjuk, hogy az uniált felekezet mellett még egyik mint másik részről óhitűek maradnak fen, kik vallásuk historiai alapját elhagyni nem akarják: így hát két vallásfelekezetből három támad. A'

hol pedig az unio mellett kormányhatalom is mintegy kényszerítő tekintéllyel föllép, ott éppen lelkiösméreti szabadság utáni sovárgás, sőt tömeges-tüli kivándorlás is ötlük szemünkbe; szóval: olly jelenetek bukkannak elő, mellyek valamint a' XIX-dik század jellemével, úgy a' protestantismus szellemével is, a' melly hit dolgában kényszerítést nem ismer, merőben ellenkezőnek. Mi tehát őszintén megvalljuk, hogy a' dogmákbani össze-olvasdást csak a' protestantismus alapelvét tevő szabad észhasználat lassú működése — és semmi más — által veljük elérhetni; azonban illy meg-győződésünk mellett is azt tartjuk, hogy az egyesülés nem csak az evang. két felekezet, de ezek és a' római catholicusok közt is lehetséges, sőt tán annál könnyebben lehetséges, minél inkább illetetlenül hagyjuk a' dogmákat; minél inkább visszatartózkodunk azon kényes mezőről, a' melly kényszerítést nem tűrhethven, még a' pusztá tanácsló szónál is ingerült-ségre nagyon könnyen kész. Ha tehát uniót akarunk, mindent, a' mi dogma, 's mit a' hívők felekezete dogmának tart (hogy tisztelt barátunk Bezzerédy István szavát használjuk), mindenki számára „nyílt kér-désnek“ kell hagyni, mint némelly polit. kérdéseknél az angol ministe-rium tenni szokott; és az egyesülést az iskolai 's népnevelés körébeni munkálkodás egyesítésével kellene kezdeni. Csekély nézetünk szerint csak ez uton lehet egykoron a' vallásbeli felekezeteknek eljutni oda, hogy „egy akol legyen,“ mint az irás szól. — De lássuk már e' tekin-tetben is a' dolog gyakorlati helyzetét honunkban. — Mi a' mystificatiók-nak nem vagyunk barátai, 's azért őszintén kivalljuk: hogy akármit mondjunk bár szavakban, akármikint összeforrjunk bár: midőn közös ellenség fenyeget, az élet mezején a' két evang. felekezet közt sok ide-genkedés, sok félrehúzás, sőt némelly helyütt ollyasmi is van, mi a' polgári életben nem éppen barátságosnak nevezhető eredményben mutat-kozik. Ehez még két tekintet járul: A' helv. vallástételt követők kitünő-leg magyarok; az ágostai vallásnak közt csakugyan van egy boldogtalan, mondhatnók kárhozatos párt, melly vallását, mi nem tudjuk, minő képtelen okoskodás szerint, a' „slavismus“ érdekeivel törekszik ugyanazítani. — Más részről az ágostai vallástételűek egyházi beligazgatása szorosan és kitünőleg néphatalom; a' helvét vallásuaké pedig zárt körű főnökhatalom, mellyben — nem kétkedünk nyilván kimondani — a' hierarchialis irány gyakran szembetünőleg mutatkozik. És a' mint ezek a' magyar nemzeti-ségi jellemhez hön ragaszkodnak — és méltán: úgy amazok a' hierarchia-lis suprematiától óvatosan vonakodnak — és ismét méltán. E' két körül-ményt ki lehet, e' két körülményt ki kell egyenlíteni, és az uniotóli idegen-ke-dés lágyítva, talán engesztelve lesz. Az elsőre nézve, úgy hiszszük, a' magyar nemzetiség érdekében határozottabban föllépni nem is lehet, mint az ágostai vallásnak érdemteljes főkormányzója gróf Z a y Károly föllépett; tudja nemzetünk, mikint a' derék hazafinak minden lépését, minden sza-vát a' magyar nemzetiség lángcsillaga vezérli; 's hogy e' részben vele hitsorsosainak legnagyobb része egyetért, mutatja a' kitünő bizodalom, melly őt díszes polczára fölkarolá, mutatja a' mult évi nyárató végével Pesten tartott egyetemes egyházi gyűlés minden tette, minden végzése

's egész szelleme. E' részben tehát mind két részről megvan a' biztosítás, hogy az egybeolvadott erővel vezérlendő nevelés nemzeti alapokra épülend. A' mi pedig a' másik körülményt illeti: e' részben viszont a' helvét vallástételt követők soraiban már is igen számosan vannak, kik erősen meggyőződtek, hogy a' fenemlített irány a' protestantismus 's az eredeti tiszta kereszténység szellemével egybe nem hangzik: itt is megvan tehát a' kiegyenlítésre minden kellő biztosság. És így mi az ezerféle szempontból annyira kívánatos egybeolvadás eszközésére első lépésül — csekély véleményünk szerint — ezeket gondolnók: 1) Nyilatkoztassék ki egyetemesen, hogy hitágazati kényszerítés sem egyik sem másik részről nem czéloztatik; hanem 2) iskolák felállítása 's nevelési ügyintézkedés erkölcsileg 's anyagilag egyesített erővel történendik, a' protestantismus közös szellemében; úgy mindazáltal, hogy a' közös erővel alapítandó iskolákban hitágazati tanításra mind a' két felekezetnek külön tanítója legyen. 3) Az egyesület czélul csak a' jövődőt tüzi ki; 's azért a' már fenálló tanodák alapítványai eredeti rendeltetésöknél sértetlen meghagyatnak; ezekre nézve vezérelvül a' kölcsönös szeretet szellemében csupán az fogadtatván el, hogy a' hittani oktatást kivéve, a' tanítók alkalmazásában vallásfelekezeti különbségre tekintet ne legyen; 's a' hol egyik felekezetnek iskoláját a' másik felekezetből számosan látogatják, ott ezeknek számára saját hittanító széket alapíthasson. — És ennyiből áll, mit mi, a' körülményeknek gyakorlati szempontból irányzott komoly megfontolása után, az érdemtelen gróf nagyszerű ohajtása létesítésére jelenleg czélirányosnak tartanánk: 's mit mi hatósabban nem vélünk kifejezhetni, mint ha ugyanazon lelkes szózat némelly szavaival betűszerinti értelemben, de csupán szókapcsolati áthelyezéssel zárjuk be csekély előadásunkat, t. i. legyen egybeolvadás, és ez történjek a' pesti fő- 's egyéb iskoláknak a' két evang. felekezet összepontosított erejéveli felállításával.

XXIII.

(23. sz. 1841. márczius 20.)

(Ösiség.) Évek multak el, mióta előbb homályosan sejteni, utóbb beszélni kezdtünk, hogy míg az ösiség dolgan nem segítünk, a' javak világában legbuzgóbb ügyekezettel sem leszünk képesek oly normalis állapotot előidézni, miszerint a' magyar birtokos, birtokát sajátjának mondhasa, és a' biztosságnak imez érzetéből felvirágozzék a' hon közjava. — És a' birtoki bizonytalanság és ebből a' nemzeti hitelnek ingadozása és a' tömérdek perek, mellyek a' viszátkodás érzetét nevelve közöttünk, a' közös érdek kapcsaival egybecsatolt nemzeti egészszé egybeolvadnunk nem engednek, és az elszámlálhatlan bajok egész serege naponkint erősben éreztetik, mikint a' büszke palotáktól a' törpe vityillóig mindenütt, a' hol baj van, az ösiség mint szörnyeteg áll őrt, 's nem enged a' bajhoz orvosló kezekkel közelítenünk. És mi a' helyett, hogy azon erős akarattal, melly — Cato szerint — lehetetlenséget nem ismer, szemébe néznénk

a' szörnyetegnek, gyáva röpkedéssel lengjük körül, és lesben állunk, hogy ha talán száz szemének egyikét behunyná, szép távolból egy kanálnyi meszes homokot vessünk az épület repedékeire, mely a' nélkül hogy segítene, lerí a' kormos falakról, mint gyászkontösről egy-egy fehér folt. De mi nem vádoljuk hanyagságról a' nemzetet. Ezernyi érdekekbe szövéődött belé ez az ősiség, és összebonyolódék viszonyainkkal elannyira, hogyha nemzetünk fontolgatva töltött évtizedeket, ha tartózkodék a' gordiumi metszés csiklandós experimentumától, ha szét szeret nézni módok után, melyek a' bajon segítsenek ugyan, de a' létező érdekek közül is minél kevesebbet sértsenek: ez óvatosságon csudálkoznunk épen nem lehet. Mert sok igaz van abban, a' mit Lamartine mond: hogy a' polgári társaságot elvekkel és igazságokkal szintugy megölhetni, mint hibával 's bűnnel aláashatni. — Azonban elkövetkezett talán már a' tettek kora; talán már annak érzete, hogy az ősiség dolga nem jól van így a' mint van, 's hogy kell valamit csinálnunk vele, eléggé megérett a' nemzetben, miszerint itt az idő, átmenni a' másik kérdésre: hogyan és mikint? Már itt mindenek előtt két ágát kell a' kérdésnek egymástól elválasztani: első a' végrendelkezési szabadság, másik az ősi javaknak elidegeníthetlensége. — Ez utóbbira nézve, ha van bennünk akarat, könnyebb a' dolgon segítenünk; mert tökéletesen igaz, a' mit Deák Ferenczünk már az 1834-ki országgyűlésen a' nyárelő 25-ikei kerületi ülésben kimondott: hogy t. i. „az idegeníthetlenség és ezen épült örökvallási erőtlenítés az ősiségből épen nem is következik; sőt egy olly monstrum, melyet erőszakkal facsartak ki belőle némelly törvények; olly monstrum, mely egyenesen csaláson alapszik, t. i. hogy ha idők körülménye szerint a' jószág becse növekedett, azt visszavenni, különben pedig a' vevőnek nyakában hagyni lehessen.“ —

A' mi már a' végrendelkezési szabadság kérdését illeti; ez tulajdonkép a' fiscus örökösödésének kérdésével egybeforr. Mi a' pietásnak ajtatos érzetével közelítünk e' kérdéshez. Mintha Kölcseynek árnyékát éreznők körülünk lebegni; őt, kihez minket a' polgári hő tisztelet mellett még baráti emlékezetek is csatolnak. — Mióta I. Lajos 1351-iki decretumát megalkotá — pedig hoc fonte derivata elades in patriam populumque fluxit — 483 év folyt le, hogy a' nemzet törvényhozó-gyűléseiben szó nem emelkedék e' bajnak orvoslására. Kölcsey volt első, ki e' dologban az országgyűlésen indítványt tön: elsőben 1834 tavaszutó 30-kán; ekkor halogatás volt a' felelet; — másodszor nyárhó 26-kán, 's ekkor a' szatmári követet még csak Ung, Zabolcs, Csanád, Temes, Nógrád, Zala, Somogy, Győr és Tolna pártolák. Mi úgy érezzük, mintha áldott emlékezetű hazánkfia végrendeletül hagyta volna e' nemzetnek a' végrendeleti szabadság helyreállítását; 's azért olly pietással, minővel szent hagyományhoz illik, közelítünk a' kérdéshez. — Mindenek előtt meg kell jegyeznünk: hogy a' magyar birtok eredeti állapotja feudomot nem ismert; mert valamint lakhelyt fegyverrel szerzett más nemzetek, ősink is közosztályra bocsáták a' közerővel nyert földet, és felosztották tribusok szerint; illy osztály mellett pedig a' status örökösödéséről szó sem lehetett, a' mint Erdélyben székely rokoninknál

maiglan sincs; mert ott a' birtokállapot eredeti típusát megtartá, 's magszakadás esetében szomszéd öröklő a' végrendelet nélkül elhalt szomszédnak birtokát. — Még Sz. István II: 5 törvénye szerint is magszakadás esetében a' magyar nemes teljes végrendelesi szabadsággal birt. II. András arany bullája a' 4-ik cikkelyben ezen szabadságot alkotmányunk sarktörvényeinek sorába emelte, 's csupán Lajosnak 1351-iki törvénye volt az, mely az ősi javakról végrendelet szabadságát eltörölve, a' kir. fiscus örökösödését nem csak „ab intestato,“ mint az arany bulla, hanem végrendelet ellenére is megalapítá. — És kerülve minden mystificatiót, ki kell mondanunk: hogy míg e' törvény áll, míg az arany bulla 4-ik cikkelye újra életbe nem lép, addig az ősiségi bajokon gyökeresen nem segíthetni. Ha már megfontoljuk, mikép a' királyi adományos javak a' kir. fiscusra azért szállanak vissza, hogy érdemjutalmazásra fordíttassanak: mondhatná talán valaki, hogy a' kir. fiscusnak ősiségi örökösödését minden váltáság, minden kárpótlás nélkül, országgyűlésen, és így a' fejedelem hozzájárultával, törvényesen eltörölhetni. Hogy a' királyi kegyelem hozzájárultával ez megtörténhetne, kétségtelen: de mi megvalljuk, a' dolgokat gyakorlatilag tekintve, illy okoskodásokat a' jámbor ohajtások közé sorozunk, annyival inkább, mivel a' kir. fiscus örökösödése 500 év óta a' kir. jövedelmeknek csakugyan egyik törvényes kutforrását teszi, nem csak a' magszakadás és újabb adományozás közti időszak jövedelmeinek tekintetéből, hanem azért is, mivel törvényeink előtt az egy részben pénzért történő vegyes adományozás sem ismeretlen; végre pedig a' királyi örökösödésnek más ága is van, nevezetesen szerzeményekben, végrendelet hiányában vérrokonok előtt, és hűtelenségből. — E' kérdéseknek pedig együtt kell intézkedés alá kerülniök. És ámbár az utólsóra nézve, mely a' fiscus örökösödését büntetési alakban tünteti elő, megváltásnak vagy kárpótlásnak helyét teljességgel nem találhatjuk, minthogy ennek eltörlése a' büntető igazság azon alapfogalmából következik, mely az ausztriai büntetőtörvénykönyv életbe hozására 1803 őszelő 3-kán kiadott császári parancsban e' szavakkal van kifejezve: „Die Folgen der Strafe sollen sich so wenig wie möglich auf die Nachkommen erstrecken.“ — De már a' végrendelet hiánya miatti örökösödést, mely mégis, midőn a' gyermektelen gazdagnak szegény rokonait a' testvéri szeretet nyújtotta enyhelyből kizsoríttatni látjuk, annyival inkább felzúdítja keblünk érzelmeit, minthogy ha történetesen eme' gazdag rokon nem e' honban a' magyar kettős kereszt, hanem az angol leopard ótalma alatt halt volna meg valahol a' hajdani nagy-mogol tartományában: a' törvényünk szerint üresen kimenő szegény rokonok megkapták volna minden kincseit; ez örökösödést — mondom — minthogy törvényen alapszik, épen úgy mint az adományozott javakbanit, váltáság és kárpótlás nélkül eltörölhetni nem remélhetjük. —

Már e' váltáságnak eszközzésére országosan tisztelt barátunk Szentkirályi Móricz, mai „Értekezésben“ foglalt ősiségről első közlésében, a' laudemialis rendszer behozatalát javasolja; de mi megvalljuk,

jobb' szeretnők a' dolgot egyszerre egy lépéssel tisztába hozni; — a' laudemialis rendszert pedig hajlandók vagyunk ahoz hasonlítani, mintha ujjonczállítási rendszerünkön a' francia, porosz 'stb. conscriptionalis rendszerrel akarnánk segíteni; 's azért minden előszeretet nélkül bátorkodunk a' közvélemény bírálata alá terjeszteni: nem jobb volna e a' jövő törvényhozásnak azon törekednie, hogy a' fiscalitási örökösödésnek 25 évi jövedelméből a' közép számot kivetvén, ez kamatnak tekintessék, 's ennek öttől százra számított tőkéje a' nemesség által egyszerre lefizettetnék? (például 50 ezertől egy millió forint) 's ekkép az ősiségi bajok kiegyenlítésének legfőbb akadálya elháríttatván egyszeri áldozattal, arany bullánk 4-ik cikkjébeni szabadságunkat visszanyernők; a' királyi kincstár pedig a' még kezén levő fiscalisi javak apróbb részekbeni eladásával növelt váltság-összeget például egy hypothecalis bank megalapítására fordítván, nemcsak nem károsodnék, de sőt bizonytalan jövedelem helyett bizonyost és hihetőleg nagyobbat nyerne, a' mellett, hogy az ország közjavát is tetemesen előmozdítaná. Pénz- és iparhiány 's hasztalanul heverő földkincsek felől hallunk gyakori panaszt. Boldog isten! — hogyan lehet ipart 's vagyonosságot remélni a' fiscalitási, ősiségi és urdolgai rendszerek mellett?

Talán nem lesz érdektelen megjegyezni, mikint állott a' kir. fiscus örökösödésének kérdése 1834-ben az országgyűlésen. 1) Adományos javakbani végrendeleti szabadságot akkor még csak 10 megye kívánt. 2) Egyéb javakra nézve, melyekben a' magvaszakadt szabadon rendelkezheték, 32 megye 's a' szabad kerületek, 15 megye 's az egyházi rend ellen, az örökösödést nem a' kir. fiscusnak, hanem az atyafiaknak valának adandók; még pedig 3) bizonyos fokokra szorítás nélkül. 4) Felségsértési 's hűtelenségi esetben a' javak elkobzásának megszüntetésére 28 megye 's a' szabad kerületek 18 megye ellen szavaztak.

Az ősiségi kérdés többi ágairól legközelebb.

XXIV.

(24. sz. 1841. márczius 24.)

(Ismét Ősiség.) Ha egyszer a' k. fiscus örökösödését a' nemzet megváltotta, 's azt a' javak eredetére vagy természetére való tekintet nélkül csak azon egy esetre hagyta föl, midőn valaki végrendelet nélkül hal meg, és sem maradéka, sem szüleje, sem mellékrokona nincs, a' javak világában helyreáll azon szabadság, mely alkotmányunknak eredeti típusában van, 's melyet az egykor épen úgy világerővel hódító, mint most világerővel irtott eszmének, a' feudalismus eszméjének atridesi hatalma sem volt képes egészen kitörölni törvényeinkből, minthogy a' hagyományosokra és engedményesekre is kiterjesztett királyi adomány: ama' „legatariis et cessionariis“ záradék, törvényeinkben még ma sem ismeretlen, következőleg ma is van birtok, mely, ha a' magvaszakadt végrendeletet tőn, a' koronára többé soha vissza nem szállhat. — És itt van a' kapocs, mely az újat a' régivel képes közvetíteni. — Az ősiség másik ágát a'

magányosok közti viszonyokat illetőleg, szerencsénk van „Ertekezőnkben” lelkes hazánkfiának, Szentkirályi Móricz barátunknak, nem kevesb éles látással, mint jogtudományi philosophiával kidolgozott javaslatát bemutatni; mellynek folytatban nézetünk vázlata e' következő: 1) Jövendőben minden örökeladások a' telekkönyvet kezelő helyhatóság előtt törtéjenek, 's az egy család esetét (részletekben meghatározandót) kivéve, felbonthatlanok legyenek. 2) A' család miatti felbontás keresete is 3 év alatt elévül. 3) Multra nézve pedig az elévülést (praescriptio) semminemű ellenmondások 's jogóvások felbe ne szakithassák, hanem egyedül a' perkezdet és törvényszerinti perfolymat. 4) Ezen elévülési szak (nézetünk szerint 12—16 év) minden eddig történt örökvallásokra nézve az új törvény kihirdetése napjától kezdődjék; zálogokban pedig a' kötött zálogos évek lefolytával, úgy hogy a' ki ezen időszakoktól számított praescriptionalis évek alatt keresetét, — legyen az elsőégi, erőtlentési, egyszerű félretételi, vagy zálogváltási — el nem kezdette; annak keresete örökre megszűnjék. 5) Hogy pedig a' pereknek nem épen kívánatos, de ha javításinkban jogszerűek lenni akarunk, elmellőzhetlen özőne a' birtokot ne tegye hosszabb időre bizonytalanná, mint a' mennyi kell, hogy a' perlekedők jogait a' törvény előtt tisztába hozhassák: csekély nézetünk szerint jónak vélnök: a) A' kifogásokat mind eltörölni, kivévén az idézésellenit; mert kiki joggal megkívánhatja, hogy a' perbe-idézés kezéhez és kellő időben jusson. Azonban tartozzék kifogását a' legelső megjelenéssel együtt és egyetemben megtenni; a' bíró pedig e' fölött 15 nap alatt itélni. Más egyéb kifogásoknak helye ne legyen, 's különösen ne az ügyút-elleninek. — Minek a' szórszálhasogató casuistica? miért ne legyen elég imígy szólni: „Uram bíró! im panaszom van, tégy igazságot a' törvény szerint”? — b) A' tiltakozás (prohibita) és visszeverés (repulsio) töröltessenek el. c) Három szóváltással egyik, három szóváltással másik részről minden pörnek vége legyen. A' mindig készen lenni tartozó felperesnek az ugynevezett hosszú perekben (processus longae litis) minden szóváltásra fél év, az alperesnek egy év engedjessék; egyéb perekben rövidebb időszak. Előleges lépések, például tanuvallomások hitelesítése, bírói szemle, becsü 's több effélék iránt pedig a' kérelem legelső törvénykezési szak folytatban adassék be. — Mihelyt pedig egy vagy más dolog iránt a' kiszabott határidő meg nem tartatik: azon határidőhöz kötött kedvezés az elmulasztó félre nézve magában elenyészessék. — Illynemű intézkedések mellett, még egy negyedszázad előtt, legkisebb jogsértés nélkül, az ősiségi birtokviszonyokat egészen kiegyenlíthetőknek ítéljük. — Rövid-századok valánk e' vázlatban, részint mert Szentkirályink értekezése több érdeket nyújt, mint mi adhatnánk; részint mivel vezérczikkül olvasóinkat Deák Ferenczünk szavaival akarjuk megismertetni, mellyeket követi jelentésökben ő és követtársa Zala rendének mondottak, 's mellyek megérdemlenék, hogy nem a' hirdapi czikkek vezérei, (mint a' mieink) hanem a' közvélemény vezérczikkje legyenek.

„Volt egy idő — így szól Deák — midőn a' feudalismus, mellyet a' középkornak harezokban élő lovagi szelleme fejtett ki, minden nem-

zeteknél elnyomta a' szabad tulajdonnak tisztább eszméjét. Hazánkba is áthatott a' külföldnek példája, de nálunk a' feudalismus egész kiterjedésében soha fel nem állhatott, hanem abból és a' szabad tulajdonnak eszméjéből támadott egy rosszabb 's károsabb vegyület, mely ámitó külsőjével a' szabad tulajdonnak színét fentartotta, de valóságát semmivé tette; 's ezen vegyület az ősiség. — Más nemzetek régen lerázták már a' feudalismus bilincseit, mert megszűnván a' körülmények, mik azt egy idővel korszerűvé tévék, győzött az elnyomott szabad tulajdon helyreállításának hatalmas ösztöne; de hazánk az ősiségnek súlyos jármát még most is viseli, mert a' külszin által elámitva, sok ideig azt hitte a' magyar nemes, hogy ő vagyonának szabad tulajdonosa. — Polgártársaink közül számosan a' törvénykezés szövevényes ösvényén másét keresve, magokét hanyagolták el, kétes kimenetelű költséges perek közt töltötték életüket, átkozták törvénykezésünk lassú folyamatát, mely miatt még nyerve is vesztek, ha százados pereik terhes költségeit fölszámították, és mégis büszkéek voltak abban, hogy másnak birtokához ősi joguk van, 's ezen büszkeségökben pártoltak az ősiség eszméjét, mely azon jogot nekik fentartotta. Sokan az ősiséget alkotmányunk legnagyobb kincsének hitték, pedig épen az ősiség dulta fel hazánkban a' nemesi birtoknak biztosságát, úgy hogy alig van vagyonosabb család, mely kétkedés nélkül elmondhassa, hogy javaihoz másnak semmi törvényes joga nincs. — Az ősiség tette olly igen szövevényesekké törvényeinket 's a' törvénykezés folyamatát; mert a' birtoknak ingadozó biztosságát a' perek hosszú folyamatával 's a' törvénykezésnek ezer rést nyitó védelemeszközeivel akarták őseink némileg pótolgatni. Az ősiség azon rémkép, mely ellen minden javításnak létrehozásánál küszködünk kell; egy szóval: azon akadályok közül, mik haladásunkat gátolják, egyik 's talán legsúlyosabb az ősiség. Bámolni lehet, hogy azon eszme, mely első támadtában már homályos volt, mely azóta is az egymással ellenkező magyarázatok miatt soha tisztába nem jöhetett, mely annyi jónak 's hasznosnak létrehozását gátolta, mindez ideig fenállhatott. De csakugyan ébred már a' nemzet, érti az időnek komolyan intő szavát; gyökerében rázták meg az ősiséget azok, mik ezen országgyűlésen történtek, biztos reményt nyújtanak, hogy a' hajdankornak szomorú hagyományképen reánk szállott előítéleteit e' részben is legyőzi a' nemzet valóságos érdekének tisztább felfogása. — Haladásunknak másik súlyos akadály a, hogy a' nem-nemesek hazánkban ingatlan nemesi javakat tulajdonosi joggal nem bírhatnak.*) Önmagát bünteti a' nemesi rend ezen megszorítás által, mert javainak bece sokkal nagyobb volna, ha nem-nemes honfitársait azoknak birhatásából ki nem zárná; de kárt tesz egyszersmind a' hazának is, mert minden ilyen megszorítás a' szorgalomnak 's köziparkodásnak szabad kifejlődését nehezíti. Azonban e' tárgyra nézve is önérdékünk által sürget az idő; mert ha semmit nem teszünk a' nemesi javak értékének emelésére, midőn a' biztosabb 's bárki által megszerezhető polgári 's jobbággyi birtoknak bece

*) De nem törvény, hanem csak táblai „terv“ szerint, sőt törvény ellenére.

mindinkább nevededik, mi hátra maradunk, 's javainknak valóságos értéke aránylag csökkeni fog. — A' haladásnak ezen két legsúlyosabb akadályait mindinkább megszüntetni bizonyosan első gondja leendő jövőre a' törvényhozásnak; és ha ez egyszer megtörtént, ha még e' mellett a' népnek érdekéről, mind erkölcsi, mind anyagi tekintetben, gondoskodik a' nemzet, ha majd a' közadózásnak eddig fenállott hibái és igazságtalan rendszere megigazíttatnak, 's a' törvényhatóságok belső igazgatásából származó terhek czélszerűbben elrendeltetnek: akkor nyugottabb kebelrel tekinthetünk hazánk jövődjébe, mert az idő 's közvélemény ki fogják fejteni, a' mi még hátra lesz; minden osztályok érdekei egy magasabb közös érdekekben fognak egyesíttetni, 's egyesült erejében függetlenségére nézve is biztosabb lesz a' nemzet. — Nehéz a haladásnak pályája, mert az ellenkező magányérdekek ezreivel kell küzdeni, mellyek, hogy önmagokat védjék, gyakran minden lépést polgári alkotmány felforgatására intézettnak kiáltanak. De fontos is az, mert minden lépéstől a' nemzet jövődjé függ. A' törvényhozásnak a' nemzet jelen szükségait kell főképen tekintetbe venni; de figyelemmel legyen egyszersmind arra is: hogy midőn az alkotott törvények a' jelent tetszőleg kielégítik, a' jövődönék kifejlését meg ne kössék, vagy annak helytelen irányt ne adjanak. Nemzetünk is föllépett a' békés haladásnak e' pályájára; csekély az, a' mi eddig történt, csak gyöngye kezdet: de az első nehéz lépés már meg van téve; mert ismerjük, sőt mélyen érezzük törvényeink számos hiányait, 's keblünkben élénk, nem mulékony ösztön támadott, pótolni a' hiányt, 's javítva változtatni, a' mit rossznak 's károsnak ismerünk. Ezen érzés pedig 's ezen ösztön létre hozzák majd azon erőt, melly a' jónak eszközölésére szükséges. Hajdan a' véres harcok szünetlen küzdései között csak egy szent kötelességet ismertek őseink hazájok iránt: vérről is védni annak jogait, függetlenségét. Korunkban ezen szent kötelességgel még egy másik párosult: kifejteni a' nemzetnek szunnyadó erejét, új életet adni a' szorgalomnak, 's az annyi véren vásárlott béke áldásai között virágzásra emelni a' hazát, mellyet őseink [vére vívott ki, 's ismét őseink vére tartott meg számunkra; 's a' ki ezen kötelességet nem teljesíti, mert a' sértett magányérdekek felzudult zajától visszajed, az gyáva, szintugy mint a' ki az ellenség fegyverétől félve, hazája védelmére föl nem kelt, midőn hajdan a' fölkelés jelet, a' véres kardot, hordozták szét az országbán. A' ki hazája kifejlődésére minden legkisebb áldozattól irtózik, az épen olly kevéssé szereti hazáját, mint a' ki a' hon védelmezésének kötelességét csak kényszerítve teljesíti, 's többet nem tesz, mint a' mire hatalom vagy törvény kényszerítik; mert a' tespedésnek életölő álma lassú halál, és még inkább semmivé teszi a' nemzetet 's annak függetlenségét, mint a' fegyveres ellenség dúlása. A' feldult országnak eldarabolt ereje ismét összeállhat, 's idő és körülmények kedvezésével megtörheti az ellenség hatalmát; de a' tespedésben kialudt nemzeti erőt semmi hatalom többé vissza nem hozza. — A' vélemények különbsége haladási kérdések felett 's az ebből származott elmesurlódások el nem ölik a' haladás ösztönét, sőt annak új erőt adnak, csak gyűlölség és üldözés ne

párosuljon velök; mert ekkor a' vélemények sérthetlen szabadsága van elnyomva, melly nélkül nincs szabad tanácskozás. Alkotmányos nemzeteknél, hol csak a' többség határoz, minden lépés csak akkor biztos, midőn a' kifejtett eszméket az okoknak győző ereje 's az igazságnak hatalma vivja ki; 's ez el nem marad, csak „kitűrni-tudás“ kísérje. De a' hanyagság, csüggedés, ingatagság, azon súlyos átkok, mellyek minden kifejlődést lehetetlenné tesznek. A' ki az elkezdett munkában már kifáradt, 's ezentul henyén akar vesztegelni, nézzen előre, 's ha látni fogja, mennyi még a' teendő: hanyagsága mulni fog, vagy nem lépett tiszta szándékkal azon pályára, mellyről olly hamar lelépni készül. A' ki csügged, mert erejét 's erőnket a' teendők nagy tömegéhez mérve, nem lát reményt, hogy célzt érhessünk, az tekintsen vissza hazánk egykori állapotjára, tekintsen vissza a' közelebb lefolyt 25 évre, 's látni fogja, hogy mégis haladtunk, hogy a' gyengébb erő is, ha nem csügged, sükerrel munkálódhatik; 's gondolja meg, hogy miénk a' kezdésnek nehéz munkája, 's egy ember élete csak egy óra a' nemzetnek életében, de minden lépés könnyebbé teszi a' következőt, 's minden óra kevesíti a' teendőket. Az ingatag és változékony pedig figyelmezzon a' világ tapasztalásának a' történetek évkönyveiben leirt azon tanítására: hogy az ingatag és változékony erő csak elpazarlott erő, melly célzt nem érhet soha, és hogy a' sükert más nem biztosítja, mint a' kitűrni-tudás, mellynek minden bukásnál jelszava: csak újra, és ismét újra!“

XXV.

(25. sz. 1841 március 27.)

(Játékosság.) Azon emberek közt, kiket a' baromtól valami egyéb is különböztet, mint az, hogy négy lábon nem járnak, alig hiszünk valakit, ki egyszer-másszor pirulva ne legyen kénytelen érezni, minő tömérdek sok az, a' mit ő nem tud, 's minő parányi csepp, mellyet a' tudományforrásból merített akkora, midőn még nem nyomták vállait a' családtáplálás gondjai, midőn a' férfikor munkaviharait még csak távolból szemlélte. — És midőn megragadott bennünket az önparányiság érzete — én, ki ezt irom, keblem titkos érzelmeit tárom ki nektek, uraim: — ajkaink olly lángolón szomjasok az elhanyagolt forrás után, és ha feltűnnek az emlékezet tükörében leélt napjainknak álomképei: görcsös kínokkal ragadja meg keblünket az elvesztegetett tömérdek órák emlékezete. És borús homlokkal zúgolódásra fakadunk: miért kellett időt becsülni csak akkora tanulnunk, midőn naponta komorabban cseng füleinkbe e' szó: „már késő?!“ és zúgolódásra fakadunk: minek a' határtalan vágy a' szűk kebelbe, minek az istenszakra az egynapi féregbe, minek illy rövid életnek olly hosszú cél?! És nézzünk szét az életben: hol ütötte föl legvészesb tanyáját az időrablás? egyhangulag fogjuk kiálltani: amott a' játékasztalnál! mellyet a' nap hősei görcsös indulattal ülnek körül, az élőködők két-három körben, a' tehetetlen vágytól kinzott pénztelenek pedig más egy pár körben, lábujjhegyről vagy székekről ágaskodva, körül-

gyűrűznek, napokon és éjeken át. Tudjuk mindnyájan, hogy a' játékot a' gondos okosság kárhoztatja; a' jóakaró emberszeretetet erkölcstelenségnek kiáltja; a' közvélemény e' drágán fizetett gyönyörre felüté a' gyalázat bélyegét; a' törvényhozás pedig büntetést szabott reá. Látjuk, naponkint látjuk, mikint dulja fel családok boldogságát; mikint vezet bűnre, vétekre, örültségre, öngyilkolásra; toll, ecset és színházi oktatás mestervonásokban kísérik a' magányos, családi és socialis szerencsétlenség mindennemű elágazásaiban; de az iszonyú rémalak kikaczag minden törekvést, „mit dem Wahnsinn kämpfen Götter selbst vergebens,“ mint a' költő szól. — Miért hát felszólalni (mondjátok talán) haszon-talanul? — Olvassátok meg csak, mi Eperjesről e' lapokban már három-szor írva lőn; nézzétek csak az ifjuság tömött sorait e' 's ama' kávé-házban, e' 's ama' rablóbarlangban, mellyet — ha kell — meg is fogunk nevezni; és ha látjátok, mikint hervad el bimbójában az ifju erő, mellyhez annyi sok nemzeti remény csatlakozott: mondjátok meg, lehet e' föl nem szólalni? Nem szólunk a' fonnyadt arcú vén bűnösökhöz; veszszenek! hasznukat e' hon többé ugy sem veheti; nem szólunk a' gyalázatos rablókhoz, kiknek a' koppasztás kenyérkereset, — ezek pirulni rég nem tudnak már; hanem az ifjusághoz, honunk reményeihez, van egy-két szavunk, és különösen azon ifjakhoz, kiknek a' születés vak története jogokat adott, mellyeknek gyakorlatától im e' nemzetnek jövődjé függ. És szavunk nem lészen a' pirongatásnak éles szava; hisz az ifju fogékony kebel a' kor bűnének csak áldozata, nem a' bűn maga. Ők örömek után vágyódnak; mi nemes örömtért akarunk nekik mutatni, melly — kivevén talán ezerek közül egy-két rendkívüli jellemet — örökre zárva maradand előttük, ha egyszer a' játékszeretet utján szenvedélyig hevültek. — Megbecsülhetetlen helyhatósági rendszerünk mindenki (azaz nagy részben most még csak minden nemes) előtt kaput tárt, annak nem marad ideje, annyi közvetlen hatással lenni. A' hova másutt csak kevesen küzdhetnek föl, oda közöttünk száz ezreket már a' születés helyezett. Mondjátok meg: lehet e' nemesebb, lehet e' tisztább öröm, mint azoknak sorában állani, kikben a' nemzet jogvédeit tiszteli, kik jóvendónknak hű vezérei? Im! ezek között helyet foglalni, magatoktól függ. Nyitva az ut csak akarni kell, és csak tudni kell. — „Tudni,“ uraim! itt a' bökkenő. Nem éljük többé bitorlott tekintély korát, 's az üres hangok szakának immár vége van. Ész a' hatalom, ész és tudomány! 's ész 's tudománnyal erkölcsös jellemnek kell párosulnia; mert annak e' nélkül nincsen hitele. Pedig kinél a' játékoság szenvedélylyé fajult, annak nem marad ideje, annyi tudományt szerezni, a' mennyi kell, hogy az említett nemes örömet valaha megizlelhesse. Méltó e' már most, uraim, a' legfőbb, légtisztább örömet, mellyet az élet nyujthat, a' kitünőleg teljesített polgári kötelesség örömet, egy olly indulatnak feláldozni, mellynek háttérében annyi bűn, annyi gyalázat, annyi lélekaggály, annyi jellemfolt van rejtve: hogy a' ki csak vagyonát játszotta el, az magát még szerencsésnek vallhatná? Igaz ugyan, hogy sokan vannak, kiknél a' játék csak idő-töltés és nem szenvedély: mi ezeket is hibáztatjuk; mert a' kártya

legjobb esetben is a' leghaszontalanabb idővesztés 's a' legkeserűbb satyra az emberi nemnek annyi sok kedélydús éldelettel kínálkozó társalgási tehetségére; azonban itt még csak hagyjánt mondhatnánk, ha nem tudnók, hogy a' ki egyszer a' kártyaasztalhoz ült, az egy oly szédítő örvény szélén ül, mely száz közül kilenczvenet minden bizonynyal elsodor. — Ezt mi magunkról tudjuk, uraim. Ne tartóztasson vissza bennünket álszemérem, hogy kimondjuk, miképen mi a' játékasztal veszélyeit tapasztalásból ismerjük; mert egykoron, ifjúságunk gondatlan éveiben, minket is megkísértett a' körültünkí divat és alkalom; és habár elég szerencsések valánk is a' borzasztó szédelgésből kijózanodni, még mielőtt a' szenvedély örvényébe merülnénk; habár e' koránsem könnyű győzelem némi nemes önérzettel tölti keblünket: meg kell mégis nyíltan vallanunk, hogy még most is borzalom fut végig idegeinken, ha meggondoljuk, minő örvény szélén állottunk; és minél inkább érezzük, milly tömérdek sok, a' mit nem tudunk, 's mit korunk állásához, nemzetünk állapotjához képest szégyen nem tudunk, annál inkább fájlaljuk a' botorul 's mondhatni örömtelenül is elvesztegetett órákat, ugy hogy irtózáttal fordul vissza emlékezetünk a' játék napjaitól, és sokat adnánk, ha az elpazarlott, örökre vesztett órák hiányát kipótolhatnók. — A' szabadulásnak azonban csak egyetlen egy eszközét ismerjük; és ez: a' munka, uraim, és a' szorgalom. — Kit a' játékasztal medusa-feje kövévalással fenyeget, fedje be magát a' vértől, melyet a' mythoskint egykor Minerva Perseusnak ajándékozott; e' vért, uraim: „munka és szorgalom;“ és ez (itt is szabad magunkról szolanunk) olly édes gyönyöröket nyújt, minőkről a' játékosnak még csak sejtelve sem lehet. — Árvíz ellen küzdünk, igen jól tudjuk; de talán a' pesti vagy eperjesi játékosok százai közül egy vagy két kebel megnyílik gyöngé szózatunknak, melybe szívünk melegének szeretet-szavát ohajtának sugalni; legyen egy-kettő megmentve honnak, szüleinek és önmagának: máris nyereség. — Annyit mondhatunk, hogy a' kiknek módjok van hatni az ifjúságra, ügyekezzenek velők megismertetni az idő becsét, izleltessék meg a' tudás és cselekvő élet kellemét; 's ez uton többet tehetnek a' játékosság kiirtására, mint minden feddéssel, minden büntetéssel 's a' törvények minden fenyegetésivel. Mert mondani szokták: „a' szerelmesek esküit nevetik az istenek“; sokkal több joggal mondhatnók: „a' törvény fenyegetéseit nevetik a' játékosok.“ —

Még egy szót! Eperjesi levelezőnk értesít, hogy a' zemplényi megtámadásra választ készítnek. Elvárjuk, kinek lesz elég bátorsága a' bünbarlangot védni akarni. — Ez azonban alkalmat nyújt nekünk, tisztelt olvasóinkat egy körülményre figyelmeztetni. Miután az időszaki sajtó minden organumai hivatásuk legnemesb oldalát felfogva, azon uton vannak, hogy a' közvélemény előtt minden visszaélést, minden polgári bünt, minden erkölcstelenséget napfényre vonjanak: igen természetes, hogy a' kiknek e' szokatlan világosság fáj, feljajdulnak ellene, és görnyednek és hajlonganak mindenfélekép. Ezt meg kell szoknunk és érdeme szerint méltánylanunk. A' hibácskák apró hősei, minmagunkkal együtt,

rövid nap felejtve lesznek; de a' dolognak moralis hatása mindig megmarad. És ez, a' mi célunk volt; nem pedig személyt bántani. Annyit minden esetre ki kell mondanunk, hogy — rokonérzetű tisztelt levelezőink buzgó segedelmével — szemeink igen sok helyüvé belátnak; 's a' családi élet gyöngéd viszonyai előttünk ugyan mindig szentek leendnek; de a' mi nyilvánosság elébe tartozhatik, azt elhallgatni — a' mennyire rajtunk áll — semmi tekintetből sem fogjuk; — az ugynevezett czáfoló cikkek pedig lapjainkbani fölvételre csak úgy számolhatnak, ha nem névtelenül küldetnek be. Tudósítónkat ismerve, tudjuk, szükség esetében kivel kell szólnunk; 's így a' czáfolókat is kell tudnunk; mert a' hol tényről van szó, ott névtelenül a' fehéret is könnyű feketének mondani.

XXVI.

(26. sz. 1841. március 31.)

(Bot, vessző, korbács.) Pécsről ő jegyű levelezőnkől illy tartalmú cikket kaptunk: „(Motto: „Menschenwürde und Prügel.“ Mittermayer.) Szombat volt, és Pécsen heti vásár. A' nap örvendve ragyogott le a' mennyek vidám kék színéből a' nagy vásártérre, hol a' sok adó-vevő tarka vegyületben sürgött forgott 's örült az életnek, a' szép időszaknak. Egyszerre kardok és lánczok csörögnek, szuronyok csillámlanak, és jó a' piactól messze fekvő megyeház büzhödt földalatti börtöneiből, vagy — hogy igazat mondjak — vermeiből egy sereg, szennyes rongyokba burkolt sápadt, elfonnyadt arcú rab, igen is czifra poroszlóktól körülvéetve. Két szerencsétlen, rémitő tölgyderest és jókora kötet mogyorópálczat emel vállain, és sejteni hagyja, mi következik. Megáll most a' piacson az egész expeditio; tódul a' sokaság, bámulni a vérfagyraló executiót, szinpadi jelenetként nézni ember kizsárolását; 's emez az ütleg-virtuózoikat dicsérgeti, míg amaz bámészan nézi, mikint dobátik le durva hajduk által némelly felalélt a' deresről, 's mikint ül vízbe nyüszögve, összegörnyedten. — Szegény hazám! csak most is igaz még Ellrich állítása: hogy nincs ország, hol úgy „con amore“ botoznák az embereket, mint kebeledben. — Mikor ülendi már valahára fiaid közt a' szelid emberiség diadalát a' középszázadok durvaságán? Mikor lesz szép téreiden borúra derű? — Szaporán siettem el a' kinzóhelyről a' székesegyház előtti gyönyörű kis sétányra, utam a' nemzeti iskolák közelebe vitt; 's innen szintugy mint a' közel piacról fülhasító jajgatás hatá meg füleimet, és lelkem mélyen illetődve lön, és eszembe jutott Pius Desideriusnak (Über das Erziehungswesen in Ungarn) azon megjegyzése: hogy a' serdülő magyart már iskolában kell botozáshoz szoktatni, különben ha felnő, ki nem állhatná. — Azonban nem rég értettem, hogy Baranyának mostani lelkes első alispánja nem vágat többé rabot a' nagy piacson.“

Eddig levelezőnk. És az élethű rajz fölébreszté emlékezetünkben a' bot, a vessző, korbács ezernyi jeleneit. Megemlékeznék, mikint verik a' tanítók vesszővel 's korbáccsal gyermekek fejébe a' tudományt, mikint képezik a' nevelők becsületérző polgárokká bottal, korbáccsal az ifjút,

mikint csepegtet cselédje keblébe bottal hűséget a' ház gazdura, kinek irányában a' béres szolga igen sok helyütt még féktelen kényuraságnak alája vetett rabszolgai állásban van; megemlékezünk a' szolgabirákról és szolgabirácskákról, kik (kivált távolabb fekvő megyékben) hatalmok egész auctoritását botban képzelik; megemlékezünk, mikint láttuk a' végrehajtó hatalom zárköveit, a' falusi birákat, be nem hajthatott adó, vagy isten tudja, mi minden miatt, egész kerületenkint deresre kerülni; megemlékezünk ifju korunknak vadász éveire *), midőn száz meg százak kíséretében magunk is bebarangolók az őserdők rengetegeit az ugynevezett magistratualis vadászatokon, mellyekkel szolgabíró barátaink minket 's több barátaikat örvendeztettek, hol azonban már akkor is gyakran némi kis szóváltásba bonyolódánk a' botok iránt, miket egy kiszalasztott vadacska miatt osztogatgatni szemléltünk; eszünkbe jutottak az ütle-gvirtuózok, kik, a' kocsiakról sebesebb hajtásra ösztönzött „for-sponstól“ 's a' macskalovakkal kitérni nem tudó szekerstől kezdve, föl egész a' helység birájaig, mindent vernek és örökké vernek; eszünkbe jutottak a' törvényeszeki jelenetek a' várfalakon kívül és belől, 's a' pálcza mint igen is jellemző díszjel, bíró, kisbíró, hajdu 's káplár kezében, és a' vesszőzés mészárlatai, és a' pesti rendőrszolgák, kik agyba főbe verik az utcán verekedőket, minthogy verekedni nem szabad, és — — — de ki tudná a' proteusi alakot minden változataiban követni e' nemzetnél, mellynél az ütleg olly szokásos valami, hogy a' parasztnő sirásra fakad, 's ura szerelmét kétségbe veszi, míg egyszer jól át nem döngettetik!

Az ütlegek egyéb neveiről lesz még alkalmunk elmélkedni; most csak a' testi büntetésről, mint a' büntetőtörvénykezés kedvencz eszmé-jéről, akarunk szólni.

A' büntetésnek ime' nemét a' romlott képzelőtehetség egy boldog-talan tévelyedés időperczében gondolta ki; és mivel irva vagyon, hogy: „der schrecklichste der Schrecken ist der Mensch in seinem Wahn,“ nem tekintett a' szent igazság komoly jellemére, nem az emberiségre, nem a' szeméremre, nem semmire. — Sokszor mon-daték már és mindig helyesen mondaték, hogy bot, vessző, korbács az embert oktalan állat fokára süllyeszti; 's így mindenik megbotozott emberben az emberi nem méltósága van sértve; pedig ezt tenni nem szabad, embert barommá alacsonyítani, joga senkinek sincs. — És nézetünk szerint magában e' tekintetben elegendő ok fekszik a' testi büntetés eltörlésére, habár különben célirányosnak találtatnék is; mert jogtalan eszközt soha sem szentesíthet a' politica. De még céliránytalan is e' büntetés; mert 1) nem javít, sőt inkább a' bűnöst lealacsonyítván, romlottabbá teszi, mint előbb volt. Ő rajta a' gyalázatnak legfőbb neme történt meg; nincs többé mit veszítnie. Ő számkivetve van minden becsületes társaságból;

*) Ekkor még nem olvastuk a' persa Homérnak Firduzinak több mint emberi morállal teljes eme' szép sorait:

Ne bántsd a' férget, melly a' földön csúsz,
Hisz ő is él — 's élni olly édes, ah!
Egyaránt édes néki, mint neked.

ő az akasztófának candidatusa. Szomorú eredmény, nemde, uraim? és még is azt kell mondanunk: boldog tartomány, hol a' testi büntetésnek csak illy eredménye van! mert ha ellenvetnétek, hogy minálunk a' piac közepén megbotozott bűnöst, az egész világ szeme láttára félmeztelenül megvesszőzött asszonyt minden kétkedés nélkül befogadja ismét körébe a' társaság, mellyben előbb élt: Rossi szép szavai szerint kellene mondanunk, hogy e' tünemény, ha igaz, a' tünemények legboldogtalabbika; mert a' hol a' megbotozott embernek úgy szólván csak meg kell magát ráznia, hogy letörölje az ütlegek minden bélyegét; ott egy szolgalelkű, elbaromult nép teng, mellynek haladása a civilisatio ösvényén megakasztatott. — Szívre kezünket, uraim! Nekünk ugyan még nincs historiánk, melly' a' népelet hű rajzát adná: de vannak mégis töredékeink; 's mondjuk meg e' töredékek nyomán: haladt e az utolsó három század alatt a' nép tömege erkölcsben, civilisatióban egy észrevehető lépést? Leborúlunk a' porba, és hamut hintünk fejünkre; mert azt kell mondanunk: nem! — És ez mutatja 2), mikint a' testi büntetés, ha bűnöst nem javít, nem is oktat másokat. De hiszen erkölestelen irányú büntetés soha sem oktat, illyesek által egy kézzel lerontja a' törvényhozó azon kis jót, mellyet a' másikkal épített. 3) Mi, a' tapasztalásra hivatkozva, azt is tagadjuk, hogy elrettentő példakint hat a' tömegre. Ám nézzétek meg csak egyszer is, ha elég erőtök van, az „angaricalis executio“ jelenetét. Itt a' deresen egy elfásult félbarmot láttok, ki hősi erénynek tartja, jaj nélkül kiállani az ötven botot. Mit mond a' tömeg, melly őt környezi? bámulja, dicséri, magasztalja a' derék legényt! Amott egy másik gyöngébb idegű feljajdul minden ütésnél, és görnyed és arczát torzítja ezerfelekép; — 's körülte, uraim! nevetés hangzik, mulatságvonás ül az arczokon, mint a' rómainál, midőn a' rab-szolgát fenevaddal látta küzdeni; legfőlebb itt-ott a' szánakozásnak egy olly neme, minőt érzékeny keblek kín és méltatlan szenvedés szemléleténél szoktak érezni. Ennyiből áll aztán a' dicsért példaadás! De hiszen, orosz és törököt kivéve, a' büntetésnek emez elrettenteni, példát adni akaró oldala ki is marad egészen mindenütt a' számvetésből; mert a' porosz törvényben még betűleg fenálló „Staupenschlag“ (hőhér általi ostromozás) kivételével, a' testi büntetés sehol sem történik nyilvánosan. Még az ausztriai büntetőtörvénykönyvben is világosan benne van, hogy a' fogház falai közt kell történnie; a' csehországi feltörvényszékhez 1812. tavasz hó 24-kén kibocsátott udvari parancsban pedig az is kitétetik, hogy a' nőrabok csak asszonyok által vesszőztessenek, 's minden férfi kirekesztessék, kivétevéen csupán „ein bescheidener Commissär“, mint irva van. A' vezérczikki rovat szűk köre nem engedi e' büntetés többi szempontjait végig taglalni; annyi bizonyos, hogy még a' fokozhatási szempont (melly talán egyetlen, a' mi ajánlhatná) sem állhatja ki a' szorosabb vizsgálatot, minthogy a' büntetés súlyát elannyira a' büntetettnek 's az ütlek-virtuóznak személyessége föltételezi, hogy nem mondom lélektanilag, de még csak testi intensivitas tekintetében is, minden büntetések közt épen ez az, mellyet legkevesbbé képes a' bíró súlyára,

hatására, következményire nézve előre mérlegre venni. Hát ha még ártatlanul botoznak meg valakit (pedig előbbi lapunk Értekezőjében is van egy példa), ki képes a' kiszenvedettnak elégtételt nyújtani? Sajnálunk kellene a' hont, mellynek lakói azt hinnék, hogy az ütlegeknek ára van, 's a' korbács kinját pénzzel ki lehet egyenlíteni. — Ha tehát a' büntetésnek e' neme jogtalan, durva, kegyetlen, kiszámíthatlan; ha úgy javításra mint oktatásra, úgy rettentésre mint példaadásra egyaránt alkalmatlan: miért nem töröljük el? „Mert e' nép durva — jön a' felelet — durva népet bot nélkül nem lehet kormányozni.“ És e' felelet iszonyatosabb, mint a' tény maga. Korunk megérett már, illy állításokat érdem szerint méltányolni: nem huzzuk meg tehát a' lármaharangot ellene; csak annyit említünk: hogy a' melly nemzetnek törvényei durvaság, kegyetlenség bélyegét viselik, annak nem lehet durvának nem lennie. Törvény a' leghatósabb nevelő, törvény a' nemzet erkölcsi állapotjának egyik legbővebb kútfeje. Nevezetes tünemény a' történetek évkönyveiben, hogy a' törvények szelidülésével az erkölcsök szelidülése mindenütt karöltve jár. Ime! egy évezreden át botozzuk a' népet mindenuntalan; elég hosszú idő meggyőződhetni, hogy a' bot, korbács nem jó nevelő; kisértünk meg egyszer az ellenkezőt, rosszabbul nem űthet ki a' dolog, mint a' hogy most van. Lám! az újabb törvényhozások mindenütt eltörlik a' testi büntetést. — A' posení lengyel egy vonallal sem áll magasabban a' műveltségben, mint a' mi rusznyakjaink, 's mégis bot nélkül kormányoztatik. 1833-ki tavaszelő 29-kén költ cabineti parancs szerint senki sem büntetettik testileg, a' ki bűnét megvallá; 10 évnél idősebb némben soha sem; még a' katonának is előbb a' „Straf-Compagnie“ soraiba kell súlyesztatnie, hogy megbotoztathassék; a' genfi, badeni büntető-törvények a' testi büntetést még csak fogházi fenyíték gyanánt sem ismerik; Badenben a' kormány még csak indítványba sem hozta, 's az országgyűlés iránta még csak szót sem tőn; de a' sardiniai büntetőtörvénykönyvben is (1839. őszhő 26-ról) — ámbár elég dracoi kézzel van írva, mert 24 cikkben fenyeget halálos büntetéssel — botról, korbácsról csak említés sincs; sőt — a' mi legtöbb — a' korbács már Jamaicában is eltöröltetett; Jamaicában, hol tömérdek ember lakik, a' ki néhány év előtt még rabszolga volt!! — És mi, uraim! mi legyünk e' hátrább, mint Jamaica? —

XXVII.

(27. sz. 1841. április 3.)

(Szabadság és rend.) Midőn az újabb honi sajtónak több remek termékeit olvassuk, — bámulattal vegyes édes lepetés között örömtelven feszül kebelünk! mert nem lehet nem sejteni jelenünk e' dús veteményének arany kalászeit, mellyeknek egykori ünnepies aratása a' népet, a' nemzetet örök időkre táplálni fogja. — Illy lelki gyönyörök szívbájoló előérzetekor egy szent buzdulat villant át agyunkon, 's a' sok bajtünemények közül kiválva, egy ikeresillagot — a' „szabadság és

rend" csillagát varázslá honunk egére. Szabadság és rend! e' két mennyei adomány 's földi kincs birásaért küzdtenek hatalmasok 's gyengék, urak és szolgák, dúsak és szegények! 's hogy szörnyű hadak, iszonyatos vérengzések, dühöngő viharok után sem tehetek a' nemzetek állandóan sajátukká, oka volt: a' szabadságnak rendnélküli használata, vagy a' rendnek szabadság nélküli kezelése. Ez szülte kétes hanyatások után a' nemzeti általános szabadság iránti hosszas apathiát; ez szülte sokakban ama' vészteljes eszméket, melyek lassúdan a' szabadság nélkülözését hirdelő rendszeres tanná fajulván, ármány s ugalta cselszövényes utakon' s módokkal Europa minden nemzeteit, — édes hazájuk boldogságát föltételező közös érdekektől elcsalva, eleinte egyesek, utóbb többek, végre pártos osztályok céljainak létesítésére vakítak, 's a' közérő darab falatkákra szeldeltetett. — A' hanyatlás ime' korábban voltak is Európának nyomor és inség kísérté oly gyászos szakai, melyekből mint a' vérszínű multból csak a' vad mongolok, tatárok és szaraczenek pusztító csordái által okozott rabság, éhség 's dögvész büzhödt emléke szállt által reánk. — Ki hinné, milly nagy hatalom az erőtlenség! — melly előbb vagy utóbb fölüti jármot 's igákat remekelő műhelyét ott, hol egyesek a' közérdek ellen küzdve, pártos fonáksággal urak a' honban 's nem polgárok lenni akarnak.

Nem igen tova kell édes hazánk történeteiben visszatekintenünk a' végett, hogy a' mondottak igazolását majdnem minden lapon föltalálva, szelidebb 's középszerű jelenünk tömérdek hiányait is azoknak tulajdonítsuk. Elpirulni kénytelen az ember, ha törvénykönyvünkben némelly szennyfoltokra akadunk, 's ha olvassuk ama' törvényeket, melyek nem a' pór nép, hanem országunk nagyainak és a' nemességnek öklös szabadsága, fektelen önkénykedései, sőt rablásai ellen hoztattak; 's ez időkben ha birt is honunk szabadsággal, ez nem volt ama' közboldogságot-árasztó szabadság, melly csak jó renddel frigyessülve 's nem máskint szülhet honszerte uralkodó elégülést, melly csak jó renddel egyesülve éleszt a' honosok kebelében bizalmat — minden országlás és országok ime' rendithetlen gyámolát. Ki tudja felejteni, hogy honunk fényhires szakai, a' szabadság 's törvénynek szintannyi sebei voltak? mert ép' ez időkből az önkény hatalmának biztos érzetében mit sem felt, sőt nevette a' rendetlen szabadság ingatag 's repke árnyékát; vagy kinek került el figyelmét, miképen a' szabadságot hirdelő pártütöket is többnyire nem a' közös haza közös érdeke vagy a' szabadság sértését boszuló szándok vezérelte? Igenis! vannak a' nemzetek százados életében ármány és szűkkeblűség okozta események között oly kétes helyzetek, melyeket vész és vész sirgödreit tátongnak körül oly annyira, hogy a' nemzetek illy ingatag lápon vakesetek szeszélyére hagyatva, élethálálért kockadobásra vetemülni készek, tán kénytelenek! — 's ezen ponton illan el az erény bűnös 's a' bűn erényes árnyéklaiban a' gondolkozó lélek előtt, gyakran méreg és gyilkos kísérté szentségtörő következményeinek rémeivel. — A' mult század végén látta Europa a' francziák rendetlen szabadságának élet-halál körüti kockajátékát! — látta, mikint a' rendet-

lenség szabadság-ittas tévedéseiben majd egekig magasztalva ünnepelte, majd ismét porig alázva önmagát, eltapodta a' szabadságot! — míg e' rendkívüli forralmak 's körülmények erőanyagait egy rendkívüli férfiú, a' hadaknak földi istene 's a' békének ördöge, észszeszének bűvös hatalmával saját fénye, dicsősége, nagysága 's uralmának kivívására fordítván, — a' francia nép rendetlen szabadságát szabadságtalan rendd^e változtatá, 's formaruhába fűzette. Ha illy módon visszaélésből veszti el valamelly nemzet szabadsága édenét, az bukásának ömaga gyártván szereit, sorsát 's nyomorát megérdemlette! könyezni érte és siránkozni lehet ugyan: de rajta ember segíteni nem, csak isten tud. — Több és számtalan példákat lehetne a' világ történeteiből idézni, tanusítandókat a' rendellenes szabadságnak, nemzetek polgári életére és haladására kártékony hatását; mitől azouban jelenünk józan ébersége, közjó iránti buzgalma 's tisztelete mentesíteni fognak.

Alkotmányok talpköve a' törvényes jó rend, lelke a' szabadság. Ez ama' nélkül féktelenséggé, amaz ettől elválva, fagyott feszültséggé fajul, 's a' társaság egyedeit gépekké aljasítja. A' rendellenes szabadság hasonlít haránt égő tört gyertyaszálhoz, mely saját tápszerének jobb felét fonák helyzetében elvesztve, önéletének fogytát sietteti; — a' szabadságnélküli rend pedig leghívebb mása egy sovány 's pislogó mécs aluszékony világának, melyet legkisebb mozdulat okozta szellőske is képes eloltani: ellenben a' jó renddel frígyes szabadság legdúsabb tárháza a' polgári kincsek öszvegének, rendületlen oszlopa a' közbátorságnak, győzelemkoszorúza fegyvere a' hadaknak, örökös 's kiapadhatlan forrása az uralkodók iránti hűség és honszeretetnek; szóval: mennyei adomány és földi kincs.

De hiszen, hála Istennek! honunk egét fellegek nem borítják, sőt a' gyors közlés ösvényén fejledező békés haladás egyik fő eszközének, az időszaki sajtónak, kissé tágasb köre is már nyitva állván előttünk, ha az irigység kajánkodásait, a' rágalom fertelmeit, a' szűkkeblűség töviseit kiirtandjuk, ha a' népszerűség bitorolt egyedáruságát kellő fokára szálaltjuk: a' tiszta szándok, valódi honszeretet, érez akarat, függetlenség 's közszélmény pártolta ügyekezeti 's tartós munkának mi állhat ellent? 's ha így egykor a' honi jövőd^o tágas láthatárán hazánk fejledező nagyságának hajnali biborát hasadni látjuk, tán mi is, de utódink bizonyosan élvezendik honunk 's nemzetünknek európai tekintetét, hírét 's dicsőségét! Tehát ez uttal is, uraim! a' „szabadság és rend“ kívánatos és bonthatlan szövetségét javasoljuk!! nehogy elválasztva, itt-ott ugys mutatkozó dultával mélységbe sodorjon. Rend, uraim! tehát városainkban 's helységeinkben, ezek utcáin, rend az utakon, rend a' mulatóhelyeken és színházainkban, rend és felelőség a' törvénykezésekben, pénztárainkban 's tisztviselőségekben, rend, pedig nyomon fenytő rend őrködjék (bor 's vesztegetés helyett) választásainknál; — mert különben a' rendtelenség zavarai által választási szabadságunk polgári jőtekonyságát kétségessé teszszük sokak, kivált a' vele nem bíró többség előtt; ettől az idegenkedés és hanyag-

ság pedig nem igen tova agyarkodik. — Legyen renddel frigyesülve ismét szabadság a' polgári élet minden ágaiban, szabadság a' megyei tanácskozásokban, szabadság a' törvényhozásban, szabadság beszédben és írásban!! — Irtam Várdán (Somogyban) tavaszelő 23-kán 1841. — Záborszky Alajos.

XXVIII.

(28. sz. 1841. április 7.)

(Aprócska kényurak.) Alkalmazás az, mi a' törvény holt betűinek életet ad. Van példa és nem egy példa van a' világ történeteiben, hogy a' népnél, melyet törvényeiből szabad népnek hinnénk, mellynek személyét a' kényuraság darázscsipéseitől, vagyonát a' nadályhizlalás zsarolásaitól tökéletesen biztosítottnak vélnénk, hol azt gondolnók, kunyhóban mint palotában egyenlőn örülhetnek az életnek, egyenlőn éldelhetik az istenáldás külön neveit, mert a' törvénynek örök-éber szeme egyenlő szeretettel védi a' kicsinyt a' nagyoknak méltatlankodásától, védi a' nagyokat a' tömegnek irigy csapongásaitól, míg senki sem fél, csak a' bűn maga, — van példa és nem egy példa van, hogy egy illy népnél mégis a' jogot és szabadságot hirdelő törvény fénymázás czim-táblája mögött szolgaság lakik, apró kényurak dulkák fel a' jogállapotot, és a' „szabad“ czim gunyvá változik. Vannak ellenben tartományok, hol a' törvénytől visszaborzadunk, mert csak parancsszót mutat mindenütt, csak teherről beszél, s' csak kötelességet emleget, jogokról szó sincs; de az életben biztosság lakik, mert a' tömeggel közvetlen érintésben levő hivatalnokok méltányos és emberies végrehajtással enyhítik a' törvény keménységeit, s' a' hivatalos buzgóságot és felsőséghez hí ragaszkodást a' kezeikre bízott néptagok iránti hű gondossággal tudják egyesíteni. Illy népekről azt szoktuk mondani, hogy jó dolguk van, és boldogoknak is mondanók, hahogy állapotjuk személyességektől nem füg-gene; és szabadoknak is mondanók, ha jólétökről institutiók kezesked-nének. De van egy harmadik néposztály is, mellynek az alkotmány „szabad nép“ büszke czímét adá; e' czim aranya azonban már az institutiók fonákságaiban aranyfüstté változik, s' ha mégis mélyebbre tekintünk, az életben nyomorú szolgaság tanyáz. — Tegyük alkalmazást, ha ugy tetszik: de ez már az olvasóra tartozik; a' thema itt van. Mi, mig — ha ugy tetszik — gondolkoznátok, egy esetet fogunk elbeszélni. — Beszélyünk oda vezet, hol a' költő szerint „az áldott természet ö-kön megfeketült haragos kun faj“ lakik. — Ezek a' kunok (mint tudjuk) „szabad“ emberek — „si Diis placet!“ — 85 □ mér-földnyi kövér mezőn mintegy 175,000 „szabad“ jász-kun lakik; ezek közül a' Kis-Kunságnak közel 48 □ mérföldén csak mintegy 61 ezer ember él; de annál több barom legel 33 pusztáin, habár aztán itt-ott egy szép nyájacska, vagy egy szép csorda nem is mindig azé, a' kiének gondolnók. — A' Kis-Kunságon van többek között (mint tudjuk) Do-roz s ma is, messze lent az alföldön, Szegedhez csupán egy mérföld-nyire. — Ne nehezteljetek rám, uraim, néha nem árt egy kis geogra-

phiai emlékeztetés; ilyen mellett aztán eszébe jut az embernek, mit a' dorozsmai kóbor vadaknak a' szegedi határban megvadászásáról, máskor meg a' kiskunsági ujonczállításról olvastunk abban a' gonosz „Pesti Hirlap”-ban (ha ismeritek), mellyről minap, midőn egy kis visszaélésről vala szó, két tisztviselő a' pécsi casinóban egymás közt így beszélgett: „Már többé nem tanácsos illyesmit tenni; mert a' bolond Pesti Hirlap mindent kitrombitál”. — Alázatos szolgálók edes nagy jó uraiméknak, megint van biz itt egy kis trombitálni való, halljuk csak!

Tegnapelőtt déltájban egy szegény magyar asszony jött szállásunkra, dorozsmai lakos szegény birtoktalan juhász Zambó Mihály neje, vagy talán — polgárilag legalább — özvegye. Az asszony meztláb volt, 's mellén egy parányi kisedet tartott, alig hét napost. — Az asszony nem sirt, a' könnyütlen fájdalom nehéz szavait rebegé a' pusztának szerencsétlen gyermeke. „Bekével éltünk — ugymond — kézi munkánk után Dorozsmán, én és emberem*), ki most betegség miatt szolgálaton kívül volt. Febr. 20-kán a' dorozsmai bíró felhivatá. Ő mint ártatlan semmit sem gyanítva, fölment bíró uramhoz; de ott azt mondták, hogy katona lesz; ő szabadkozott, mert úgy hallottuk, hogy a' törvény sors-huzást parancsol, és a' családfőket még ez alól is kivesszi; és ő sem sorsot nem huzott, sem a' város borából nem ivott, sem gonoszított nem követett. De bezáratták és meg akarták vasalni. Az én emberemnél egy bicska volt, és nem engedte magát megvasaltatni. Aztán három napig koplaltatták, aztán adtak neki egy itcze pálinkát, 's midőn meg-részegedett, vasra verték, szekérre lökték és elvitték Félégyházára. Gondolhatja biz edes uram, hogy utjában szitkozódott, — ki ne szitkozódott volna illy állapotban? De Félégyházán az eskütt ur azt mondá, hogy ez makacsság, engedetlenség, és tömlőczre vetette, és egy hónapig tömlőczöztette, aztán felöltöztették katonának. Én igen szerettem őt, és meghalok éhen nála nélkül két kisedemmel. A' nagyobbik másfel esztendő, azt elhagytam, várandó állapotban bebarangoltam Félégyházát, Jászberényt, sehol sem akartak segíteni. Félégyházán lebetegedtem; de csak két napig feküdtem gyerekágyat, harmadnapra karjaimra vettem gyermekemet, és 22 mérföldet jövök vele, hogy beadjam Budán az instantiát, melyet emberem Félégyházán megíratott.” — Így a' szegény asszony. — Nekünk eszünkbe jutott levelezőnk tudósítása a' kiskunsági törvénytelen ujonczállításról, és kérdezők: hogy talán gonoszság miatt fogták el a' férjét? (Ámbár jól tudtuk, mikint katonának adni ekkor sem volt volna szabad.) „Nem biz az, uram, — hanem csak hogy nálunk a' szegény ember iránt nem tekintenek sem istenre sem igazságra, csak úgy néznek mint a' barmokat; redemptus ember fia**) még egy

*) A' kun asszonyok férjeikről így szólnak: „az én emberem” — nem mondják: „az én uram”. — Szerk.

**) 1702-ben a' Jász-Kun kérdetek 500 frtért a' német lovagrendnek eladatván, 1730-ban a' rokkant katonák pesti lakának birtokába kerültek, míg végre 1743-ban a' befektetett pénzek letételével magokat megváltották. — Redemptusoknak nevezetnek tehát, kik a' váltság-summából rájuk esett részt birtokuk aránya szerint ledzettek. — Szerk.

sem lett katonává, csak az ilyen szegény emberekből akarják kiállítani. Még most is hiányzik 4 legény; de azért redemptus egy sem megyen. Én istenem, én istenem! mi lesz belőlünk? — Mit tehetünk? megmutattuk az utat, merre kell instantiájával mennie, bizodalmat önténk keblébe, hogy a' hová ügyekszik, ott bizonyosan igazságig pártfogást talál, és egy fehér pénzt akartuk adni a' szegény anyának, kinek karjait hétnapos kisdede lánczolva tartá; ki egy hét előtt lön csak anyává, 's már 22 mérföldet jött gyalog, éhszomjan, hogy a' magas kegyelem fénysugaránál ótalmat keressen az apróska kényurak zsarnoksága ellen. — Fel fogja kétségtelenül találni, a' mit keresett; de pénzünket vonakodott elvenni. „Nem veszem el — úgy mond — édes uram! nem koldulok én, csak igazságot keresek — igazságot!”

És ez történik az 1840-iki országgyűlés után, történik daczára ezen országgyűlésnek, mellynek humanus gondoskodását apróska kényurak füstbe oszlatni nem átalják. És történik azon kerületek egyikében, mellyek magukat „par excellence” szabadoknak nevezik; azon kun nemzet körében, melly nemzetiségünknek, a' leviharosabb időkben hű rakományosa (depositarusa) volt; hol mindenik lakossal közös személyes és birtoki szabadság, egyenlőség terhekben s' a' törvény előtt és kivételt nem ismerő territorialis bíróhatalom, a' szabadságnak megannyi áldásteli „írott” malasztjai Mórus Tamás Utopiájának valósulását gyaníttatnák, hol azonban, kivévén a' tisztviselőrendet, az életből csaknem minden szabadság száműzve van és a' bureaucraticus nepotismus a' legszomorítóbb alakban mutatkozik. — E' népnek beléletét a' városi tanácsoktól egész a' kerületi közgyűlésekig gyakorlatilag olly abroncs gyűrűzi körül, mellynek (bármí jeles férfiak legyenek is sok egyes tagjai) testületi szellemétől a' népelet minden nyilatkozása visszariad. — Innen a' szomorú anomalia, melly az írott törvények, a' hivatalos tudósítások és az élet eleven képei közt személlehető. A' panasz útja, igaz, nyitva áll, és segedelemre mindig kész a' magas hatóság; de egy részt ismerjük az orosz közmondást: „Az ég magasán, a' czár messze van;” más részt mikint maradhatna meg közöttük, a' ki egyszer panaszkodni mert? Így halmozódnak visszaélések visszaélésekre — ubi multi peccant, nemo punitur — vizsgálatra vagy nem kerül a' sor, vagy szokás szerint semmi sem jó ki; mert hiszen azon gyűrűben forog a' vizsgálat is, mellyben a' panasz tárgya forgott; és a' nép szöbeszedben elég keservesen panaszkodik. És ez a' kép az, mellyet a' szabad kerületek egyik részében mindenki megszerezhet magának, ki ott utazik. Nekünk szerencsénk van, hív 's részrehajlatlan vázlatokkal megismerkedhetni, e' törvényhatóság belviszonyairól; — talán a' „napfényre uraim” kis szavacska itt is segíthet egy-két kis bajon.

XXIX.

(29. sz. 1841. április 10.)

(Humanismus, realismus.) Vidéki levéltárcazánkából több rendbeli kedves adatokat terjesztnek mai lapjaink a' tisztelt közönség

elibe, megannyi örvendetes bizonyságokat, hogy az ágostai vallást követő iskolák is utban 's erősen utban vannak, maholnap egészen magyar iskolákká lenni, 's tetteleg bizonyítani, miképen nemzetiségünk ellenségeinek jövődjé még e' körben sincs. Mi a' közlött adatokhoz többeket is tudnánk csatolni, nevezetesen a' pesti evang. gymnasium példáját, hol immár szintugy több tanulmányok magyarul taníttanak, a' nagyon érdemes tanító urak magyar kézikönyveket már sajtó alá adtak, részint készítenek, a' magyarnyelv-gyakorló iskola szépen virágzik, az évi tudósítások felsőbb helyre magyarul terjesztetnek, az iskolai bizonyítványok magyarul adatnak 's t. eff. Ha ezen jelenetekkel egybevetjük a' helvét vallásuak intézkedéseit, de leginkább felséges királyunknak a' magyar nyelven tanítás iránt legközelebb köztudomásra jutott kegyelmes szándokát: nem lehet kételkednünk, hogy iskolai intézeteink az átalakulás pontján állanak. Az átalakulás természete hozza pedig magával, hogy a' tanítási nyelv változtával, az iskolai szellemirány sem maradhat taglalatlanul 's némileg talán érintetlenül. — Ez okért akarunk a' nagyfonságú dologról nemannyira határozott véleményt, mint inkább gondolatébresztésül egy-két rövidke szócskát mondani.

Ha csakugyan irva volt a' végzet könyvében, hogy nemzetünknel nemzeti nyelvünk jogait századokon át más bitorolja: szerencse talán, hogy e' bitorló a' holt latin volt; holt karok közül csak eszmélnünk kellett és szabadulunk; de ha élő idegen nyelv igazott volna jármába századokig, szabadulásra csak remény is alig volna már; sőt édes nyelvünk, melynek ifjontan duzzadt ereiben, istennek hála! most olly tűz-elevenen kereng a' meleg vér, alkalmasint csak néhány szobatudós asztalfőköjében tengene, nyelvészeti régiség gyanánt, 's nem mint a' sanscrit vagy ó-görög, hanem csak ollyformán, mint a' devanagari vagy az ó-porosz. — Azonban habár nemzetiségünkre nézve kevésbbé gonosz bitorló volt is a' latin nyelv, mint más volt volna: csakugyan bitorló volt és midőn jármából menekszünk, hogy a' százados járomra méreg és boszuság nélkül gondolni sem tudunk, ez igen természetes. De kisebb hiba, czélig nem menni, mint czélon túl menni (le plus grand défaut de pénétration n' est pas de n' aller point jusqu' au but, c' est de le passer) mond La Rochefoucauld, és ebben néha igaza van. — Vigyázzunk, nehogy midőn a' tanítási nyelv polezáról a' latin nyelvet kiküszöböljük (és méltán), vigyázzunk, nehogy hevünkben ezt az iskolai nevelés ugynevezett humanisticus irányával összetéveszszük, 's amazt kizavarva, ezt is kizavarjuk, — a' mit mi a' szellemi érdekek tekintében nagyon sajnálatosnak tartanánk.

A' tanításnak kettős czélja van; egyik: a' szellemi tehetségek általános képzése; másik: előkészítés e' vagy ama' különös életpályára. A' humanisták amazt partolják, a' realisták emezért buzognak. Műiparos századunk iránya ezekhez hajlik. (Ám legyen, csak a' pénzkeresetben el ne vesszen az ember, el ne süllyedjen az erkölcsös szellemi lény.) Az iskola merevényen az elsőhöz ragaszkodik. Őszintén megvallva, mi nem tartozunk azok közé, kik az általános emberi műveltséget, nemünknek

eme' nemeslevelét, egyes szaktudományi kiképzésnek „egészen“ feláldozni hajlandók. Nem helyeselnők, minden embert csak földmérőnek, vagy mathematicusnak, vagy vegytudósnak, vagy földművesnek 's a' t. nevelni; szeretjük, hogy művelt ember is neveltessek, annnyival inkább, mert kiművelt fej könnyen magáévá tehet egy vagy más szaktudományt; az egyes műgazdai képzés ellenben egyetlen irányban magas tökélyre vihet ugyan, de általánvéve az észet parlagon, a' szellem termékerejét törpén, az eszmék világát ismeretlenül hagyhatja; pedig az emberi társaság igen nevezetes részénél, a' tudósok, papok, tanítók, tisztviselők tömött osztályánál 's mindazoknál, kiket születés vagy alkalom a' közigazgatás, törvényhozás, szóval: a' közelet sokoldalú mezején szellemi működésre hí, a' szellemi erők öszhangzatosan kifejtett felvirágzására van szükség. — Háromfelé ágazik a' nemzet összességének életiránya. Egyiknek rendeltetése a' tisztán szellemi munkásság; másike: testi lelki munkásság egyesítése technikai irányban; harmadiké végre tisztán a' testi munka. — Nézetünk szerint e' három iránynak kell hogy a' köznevelés rendszere megfeleljen, 's mindenkinek alkalm legyen olly nevelésben részesülni, minőt rendeltetése kíván. — Már pedig iskolai rendszert képzelni sem tudván a' nélkül, hogy egy bizonyos képző tan az oktatás lényeges alapjául fölvetetnék; úgy gondoljuk, a' három közül mindegyik osztálynak saját irányához mért képző tanra van szüksége, 's azért (az utólsóról, mint a' szorosb értelemben vett népnevelésről máskor szólandók) épen olly hibának tartanók, minden embert realismusi irányban akarni nevelni, mint a' minő hibának tartjuk, hogy ekkorig minden embert humanismus irányban akartunk nevelni. Csak soha né felejtjük, hogy latin nyelven tanítani a' tudományokat, és humanisticus alapra építeni a' tanítást, két különböző dolog, 's ez utóbbi a' magyar nyelvnek tanítási nyelvvé tételével igen jól megfér: azért tehát óvakodjunk, nehogy az elsőnek kiszorásával a' másodikat is, — a' fürdővel a' gyermeket is — kiszorjuk.

Im! szörnyű nagy hiba, hogy minálunk a' jövődöbeli mezei gazda, kézműves, gyártó és kereskedő, hacsak a' latin iskolákban nem akarják ifjúságuk becses idejét oly tanulmányokra vesztegetni, mellyeknek jövődö hivatásuk egész mezején hasznát soha sem veszik, közintézetekben úgy szólván semmi nevelést nem kaphatnak, 's mindent, a' mit tudnak, csak amugy történetesen, szilárd alap nélküli gyakorolgtatásból mintegy lopva szerezzeték; a' honnan következik aztán, hogy a' technikai tudományok a' gyakorlatos iparágakkal minálunk életadó viszonyban épen nem, vagy csak gyér kivételként állanak. E' roppant fontosságu néposztálynak tehát realis irányu külön nevelésre van szüksége; és itt képző alaptan a' magyar nyelven tanított mathematica. — Ellenben a' tudós irányzatú nevelést 's a' közhivatalviselésre célzó statusférfaik nevelését, mellyet mi, Rehberggel tartva, amattól elkülönözni nem tudunk, 's nem is javasolhatnánk, — e' nevelést nézetünk szerint az ugynevezett humanisticus alapra kell építeni; mert itt általános szellemképzésre van szükség; — és akármennyit gondolkozunk is, bármennyire meghányjuk vessük is

az ellenkező véleményeket, Jacobitól egész Benthamig, nem gondolhatunk tudományt, mely az illy általános szellemképzésnél a „classical studiumok“ helyét hasonló sikerrel kipótolhatná. Csakhogy ne vétessenek öncélnak, mint eddig honunkban vétetvék; épen mint a mathesis magában nem öncél, hanem csak eszköz azon tudományokra, melyek a műiparos hivatásu embernek egyedül szükségesek; — és ezen classical tanulmányok vehiculuma is magyar nyelv legyen. A' miből aztán nézetünk szerint az a különös tünemény is következendik, miszerint épen midőn a' latin nyelven tanítást kiküszöböljük, oda dolgozunk, hogy kevesebben, de jobban tudjanak latinul; míg ekkorig sokan mondattak tudni, de jól alig tudott valaki. Mert valóban Blumauer ismeretes csipőssége: „hier sprechet Jederman latein, drum müssen hier ansässig sein, Lateiner oder Ungarn“ — csak félig igaz. Igaz ugyan, hogy annyi konyha-latin pövedálást a' földkerekségen sehol sem lehetett hallani, mint még csak kevés év előtt is édes hazánkban: de ez a' konyha-latinitas, mely törvényhozásunkban, gyűlésteremeinkben 's magány-férfiköreinkben lidérczkedett, ez a' csontváz, mely a' sírból szállott fel az élők közé, 's mivel sodronyra fűzött csontjait a' villanyos folyam néha megizgatá, életet hazudott az irtózatossá, — ez a' latinitas, uraim, borzasztó latinitas! — Mi nem kételkedünk, hogyha valaki M. T. Cicerót e' nyelven szólítná elyziumban: azt gondolná, nincsenek mindnyájan otthon a' szolítónál, 's alig felelne mást, mint Rabener satyráiban egy német professornak: „Cura ut valeas“. — Idővel ez alkalmasint másképen leend. — Csak az a' kérdés: lehet e' a' két irányt: humanismust és realismust, egyesíteni? — E' nehéz kérdésre alig tudunk határozottan felelni. — A' német tanodák, melyeket mégis a' világ legjobbjainak hallunk gyakran kürtöltetni, egyesíteni eddig nem tudtak. Cousin e' részben még a' szászweimari gymnasiumokról is rosszalva szól, 's nem helyeselheti, hogy a' classical tanulmányok a' többieket nagyon elnyomják: de Cousin ur az ellenkezőt is szintugy rosszalja, 's ő és Villemain gyakran mondák a' statustanácsban: hogy a' „collegiumokban“ a' studia humaniora tegyék ugyan az oktatás alapját: de azért a' természettani és mathematicai tudományok föl ne áldoztassanak, 's ne a' bölcsekedés, mely minden tanulmányok koronája. Mindent jól megfontolva, 's emlékezve az olly igen gyakorlati angolokra is, kiknél a' „classics and mathematics“ példabeszéddé vált, ugy gondoljuk, hogy mathesis, természettan és chemiában előkészítő oktatást lehet is kell is a' humanisticus iránynyal egyesíteni; de ezt iskoláink egyik osztályából kiküszöbölve látni épen ugy nem szeretnők; mint a' mennyire örülünk, hogy a' latin nyelv megszűnik tanítási nyelv lenni; 's azt meg sem is tartanók, bárha Laurentius Rhodomannus ujra feltámadna is, és Krisztus dicsőségére, a' hon üdvességére, az ország diszére 's javára kényszeritene is (mint egykoron tön), hogy a' latin nyelvet megtartsuk.

XXX.

(30. sz. 1841 április 14.)

(Erdély és unio, — egység a' magyarnak.) Erdélyről érdekes dolgokat adnak olvasmányul mai lapjaink. Ott van többek között Erdély lelkes fiai egyikének gróf Teleki Domokosnak, ki a' hont olly munkás szeretettel szereti, „testvérhoni párhuzama“! — Egy tartalomdús előszó az érdekhatalmas kérdéshez: hogy a' magyar egy nemzet legyen. Félre az önzés salakjaival! napfényre vonjuk a' magány- parányi érdekeket itt és egyebütt, most és mindenkoron, bár a' hazafiság fényes öltönyét bitorolják is. Félre a' mától holnapig 's a' tűzhelyünkől szomszédunk tűzhelyéig számítgató rövidke politicával! illy kérdéseknél magasult nézőpontra van szükség, keselyűszemre, melly a' napba néz, prometheusi szellemre, mellynek kebele egy-egy eleven oraculum. Illy szemre, illy szellemre van szükség; mert e' kérdés azon kérdések egyike (talán legfőbbike), melyekben a' magyar jövődjének szíve ver.

Mi e' kérdésnek roppant fontosságát ösztönszerűleg érezve, és ok-szerűleg felfogva, szeretnők a' dolgot úgy megvitatni, hogy eloszlatni segítsük a' fellegeket, a' mik jövődönk napját felfogják. Azonban erre tudomány kell, minővel mi nem birunk, és Erdély jogállapotának ismerete kell, minővel mi nem dicsekedhetünk. Soha sem ragadott meg minket erősebben az önparányiság fájdalma, soha sem éreztük súlyosabban, mennyire elmaradtunk a' legközelebb lefolyt években a' haladó kornak igénye mögött, mint épen most. Erdélyiek közül a' magyarhoni jogállapotot elméleti 's gyakorlati összefüggésben olly kevesen ismerik, mi magyarokul viszont az erdélyieket olly kevéssé ismerjük! K ö l c s e y nincs többé; ő hőünk volt volna e' kérdésnél; 's a' másik, a' ki lehetne, vakulással küzd. Köszönet gróf Teleki nek! hogy ő szólalt fel. Legyen vezérünk a' véleményvitában e' kérdés fölött, taglalja végig és — újra meg újra — szüntelen minden oldalról, szálljon fel ismereteinek tag mezején a' magas szempontra, honnan Erdély- 's Magyarhonra egyaránt széttekinthetni; nézzen a' napba, mint keselyű, és szóljon, a' mit keblének istene sugal. Honunk publicistáinak pedig meg kell mondanunk, hogy nem eléggé méltányolják azon tapasztalási igazságot, milly nehéz, hogy ne mondjuk lehetlen a' javítás, melly a' nemzetben előkészítve nincs; milly gyöngye szózat az, melyet nem hangoztat vissza közvélemény. Mi tudjuk 's mondtottuk máskoron is, hogy az országgyűlésnek egyik hivatása ugyan, előkészíteni a' közvéleményt: de vannak kérdések, mellyeket készen kell találania; mert a' napnak szükségeihez tartoznak; ha ezeknél is országgyűlés kénytelen az előkészítő szerepet eljátszani: a' sybillinus kilencz könyvből hat időközben tűzbe repül, 's az elfogadott háromnak homlokán ül Sybilla kártékony betűje (χαλια χαλια), melly minálunk „késő“-t jelent. Többi közt honunk publicistái nem eléggé méltányolják az időszaki sajtó hatáskörét; melly csak úgy gyakorolhat üdvös hatást, hahogy a' nemzeti összes értelmiség raktára lesz,

Addig is tehát, míg e' szavak körül: „Erdély és unio“ Magyarhonból is erősebbek szólnának, legyen szándokunk tisztaságának megbocsátva, ha egyben másban talán tévedünk.

Van a' nemzeteknek is egyediségük, mint embernek van; 's azért az egységre törekvés iránya keresztül a' történetek minden viszontagságain, keresztül minden eseményeken, melyek a' természetes néphatárokat összezavarták, elannyira kitűnik mindenkoron, hogy a' nemzeti egyediség eldarabolása még mindig felkelté a' nemzetiségre 's nemzeti egységre törekvés ügyekezését. Így van ez jelenleg is. Alig van nemzetiség, melyet Napoleon hódításai meg nem sértettek, 's midőn ő eldől, nem minden lépés a' szerint történt hogy a' politicalai egység vagy nép-individualitás ösztönszerű irányával megegyezőnek mondhatnók. Innen a' századok óta illy erőben soha nem látott törekvés nemzetiségek kifejtésére! melynek gátolhatlan eredménye lesz egy másik törekvés: a' kifejlesztett nemzetiséget egyesíteni. Mert politicalai egység a' nemzeti egységgel tőszomszéd. Nézzünk magunk körül. Ez irány az, mely századunk vezérjellemeiként a' világ évkönyveiben csillagbetűkkel immár írva van; pedig jegyezzük meg jól, mit az új világ illustratora Humboldt Sándor említ valahol, hogy: „ha valamely század egy nagyszerű reményt táplálni kezdett, annak útját állani többé nem lehet.“ Igenis, világerővel hat a' nemzeti egység iránya, 's a' mely nemzet parányszerű indolentiában e' világirányhoz nem simul, annak jövődjé: elnyelés, meg járom, szolgaság. Mi magyarhoniak, úgy látszik, sejtünk ebből valamit; innen a' nagyszerű törekvés: nemzetiségünket kifejteni. — Erdély azonban itt máskép áll: ott a' magyarság aristocraticus sánczok között saját körében kifejlett elem, jobban, ezerszer jobban mint Magyarhonban; de institutióit még távolról sem illette meg korunknak geniusa; az, mi az említett sánczon kívül van, még ott factornak nem számíttatik, és ez irányban a' nemzetiség kiterjedőleg lépést sem halad. Ez az aristocraticus magábavonulás ha egy részről minden ingert elölt, a' magyar elemet szélesíteni: más részről ösztön volt a' sánczon belőli tömegnek, hinni, hogy ha ő kicsinyded körében institutióit védelmezgeti, elforog sánczain kívül a' világkerék, 's ő ben megmarad illetetlenül. Itt van a' magyarhonnali egyesüléstől idegenkedésnek legfőbb kútfeje: sejtetlenül buzog az ben a' kebelben; csak itt-ott lők fel egy kis porondot; 's ezt egy-táblai rendszernek, vallásszabadságnak, főhivatalok országgyűlési választásának 's több illyeseknek nevezik, mikkel közös király alatt könnyű lesz a' két nemzetnek tisztába jőni, ha a' kútfővel tisztába jó. — Még egyszer, nézzünk komolyan körül:

Mik vagyunk mi magyarok? Középre vetve két roppant nemzetiség közé, melynek mindkettejéből tömérdek elem zavarja sajátságunkat; ugy hogy egyiknek mint másiknak oceanjáról a' habgyűrűzet szívünkig elhat. Mi hát kikerülhetlen hivatásunk ez állásponton? Kiállani az első rohanást, midőn egykoron e' két nagy elem összeütközik, és pedig kereken szólva, frigyessülni azon elemmel, mely mellett a' világ szinpadán a' magyar elem nagyszerű önállásban békén megférhet, melyhez

királyunk trónérdeke barátságra hí, melyhez a' civilisatio 's jog és szabadság közös eszméi vonzanak; frigyessülni pedig a' másik ellen, mely már is vakandokként turkálja ültetvényeinket, mely mellett önállás lehetetlen, mely elnyeléssel fenyegeti nemzetiségünket, melynek előcsapatja barbárság, és hagyománya járom és szolgaság. Fűzzön össze bennünket Erdélyivel a' politicalai egység kapcsolata, mikint nemzeti rokonság egybefűz: és bátran nézhetünk az időnek elibe, melyben tán még egyszer hivatva leszünk védfalat képezni Európának; ellenben maradjon tovább is eldarabolva nemzet erőnk, és — — de legyen távol minden baljóslat, csak emlékezzék Erdély, miképen mi magyarhoniak milliók vagyunk, és milliókban sok erő rejlik; de őt csak körén kívüli ótalom mentheti meg, hogy a' jeges tengertől Ádriáig karjait kinyújtó Briaraeusnak súlyát legelső ne érezze. És e' szempont az, melyből nézetünk szerint e' nagy kérdést tekintenünk kell; e' szempont, mely a' két testvérhon legszentebb érdekeit a' királyi szék legfőbb érdekével egybeforrasztja; s' ép' e' szerencsés találkozásnál fogva komolyan int, ragadjuk üstökén az alkalmat, mely a' politicalai conjuncturák változtával illy kedvezőn talán soha sem ajánlkozandik. — Egység a' magyaroknak! e' szavakban fekszik jövődönk kulcsa. Nincs érdek a' nyilvános közjog, nincs érdek a' magányjog körében, melynek e' nagyszerű szempont előtt háttérbe ne kellene vonulni. — Előleges sérelmeink között 26 év óta legelől állanak a' territorialis sérelmek. Sejtessük e felőlük szívünk érzelmét? Legyen ma miénk Galiczia nemzetiségének egész idegen eleme: mernők e mondani, hogy erősödünk? Ellenben legyen Erdély egy testté velünk, s' magasztos érzettel nézhetünk a' jövődő viharaiiba. — Azonban jól tudjuk mi, hogy illy kérdéseket nem a' historiai jogok kényszerítő szempontjából, hanem a' közös fejedelem hozzájárultával a' két ország viszonos hajlandóságából lehet csak eldönteni: azért hát méltó mindent, a' mi erdélyi rokoninknál az egygyéolvadástól idegenkedést okoz, nyíltan, őszintén végig taglalni, a' függetlenség kérdésétől egész az urbérig; hogy kitűnjék, mikint az egyesüléssel veszteni semmiben, mindenben csak nyerni lehet. — Ez sok lenne egy vezércikkre. Jövő számban megkisértjük, a' mi keveset isten tudunk engedett.

XXXI.

(31. sz. 1841. április 17.)

(Erdély és unio még egyszer.) Megemlítők, a' mennyire tudtuk a' magas szempontot, melyben nézetünk szerint olly parancsoló szükség rejtezik az egyesülésre, hogy ellenében minden más érdek 's minden más érdekből szívargó ellenkezés, kicsinyszerűség 's önzés bélyegét viselné: azonban gyakran 's egész elszántsággal kell mégis velők megküzdenünk, mert olly kűtfőből erednek, mely az ember akarattjára meghatározóbb közvetlen hatást gyakorol. A' közel érdek kűtféjét értjük. A' nap egész földünknek világot adva csügg láthatólag a' végetlenben, de tenyerünket tartjuk szemünk elé, és nem látjuk őt. Így teszik apróbb

dolgok nagy tekintetek iránt szemehűnyottá az emberfiát. A' szempont, melyet említünk, távolba, lehet hogy messze távolba mutat; 's a' távolság az, mely az óriást törpévé teszi. A' vallás egy igazságos istent imádtat, ki büntet 's jutalmaz érdemünk szerint; és e' túlvilági büntetésre felüté a' kikerülhetlen bizonyosság pecsétjét: mégsem gyakorol oly hatást, a' minőnek illy bizonyosság mellett gondolnók, még azoknál sem, kik a' poklot egy valóságos olvasztó kemence örök lángjának 's körülötte az ördögöket szarvas, farkas hóhérlegényseregnek hiszik. És miért nem gyakorol az örökkévaló büntetés a' hívőknel is nagyobbka hatást? mert távolban van; a' távolság törpévé sorvasztá az óriást; — 's innen magyarázható, hogy a' ki kis újat mécslánggra tartani képes nem volna, csak ne féljen a' csendbiztostól, rabolni megy, 's felejtí az olvasztó kemenczének hitt pokol örök lángjait. — Figyelmet érdemlő lélektani körülmény a' büntetőtörvényhozásnál! kis büntetés azonnal hatásosabb, mint távolban nagy. — Aztán legtöbbnyire úgy vagyunk a' hazafissággal mint az erdővel, kivágatjuk, mert pénzre van szükségünk, akármit csinál kopár hegyeinkkel a' maradék. Így szeretitek sokan a' hazát; a' „haza“ név alatt a' jelent, saját javatok, saját kéjelmetek, saját szokásaitok, saját előítéletek az, a' mit szerettek: — de a' hon, a' mely lesz, midőn ti többé nem lesztek, e' hon kívül van szerelmeteken, ennek jövődjé végett nem örömet mozduktok a' megszokás káros székéből, már csak azért sem, mert mozdulni kell, annál kevésbbé, ha áldozni kell. És valóban könnyebb, kétségtelenül könnyebb nem hinni a' jövőt oly feketének, mint a' minő: hiszen akarát a' hitnek egyik fő organuma (la volonté est un des principaux organes de la croyance), mint Pascal mondja.

„Igen — mondjátok erdélyhoniak — de ha egyesülünk, elveszítjük függetlenségünket, önállásunkat; pedig a' mely nemzet ezt elvesztette, épen úgy mint egyes ember, lelkének jobb élet vesztette el.“ Hogyan, uraim? hiszen mi azt hittük, függetlenséget nyertek az unióval! Egy hódítónak karjait tárjuk e mi feledek mi magyarok, vagy a' szeretet 's polgári-egyenlőség testvéri karját? Fejedelmünk egy, alkotmányunk egy eredetű, 's midőn két illy nemzet a' fejedelemnek megegyeztével egyesül, és egyesül a' nélkül hogy a' kisebb jogaiból valamit veszítene, hogy a' nagyobb illy veszteséget kívánna, midőn a' közös alkotmány minden jóvoltinak és minden jognak közös élvezetére egyesül, hol van itt ok, függetlenségvesztésről szólni? Nézzük csak, ha úgy tetszik, mibe áll ez a' függetlenség. Első tekintet az ország állása külföld iránt. E' részben, úgy hisszük, hosszadalmas mutogatás nélkül szabad azokra utalnunk, miket előbbi számunkban mondottunk. Második tekintet: az ausztriai tartományok iránti viszony. Erre nézve jó fejedelmünk jogosság szeretete egyiránt biztosít; de ha az első tekintetre állítani mertük, miképen Erdély függetlenséget ép' az egyesülés által kap, nem pedig veszít: a' másodikra nézve is elmondhatjuk, hogy függetlensége, bizonyosan nem kisebbedik. Vagy talán a' kormány iránti viszonyról van szó, midőn önállás emlegettetik? Erre már igazán sokat lehetne szólnunk. Azonban mellőzhettük a' szót, 's elfogulatlan elmélkedésre hivatkozunk. Végre még a'

beligazgatás szerkezetét értitek talán, midőn önállásról szoltok, más szóval, hogy Erdélynek saját kormányzója van. Ám hiszen alkotmányunk nem centralisation alapszik: önállású helyhatósági rendszer — ez a' mi polgárzatunk alakja. A' magyar nemzet e' részben önmagát soha sem tagadta meg, jogot nem vett el soha nemzettől, mellyel frigyesült, és saját jogainak tág használatából soha sem zárta el legkisebb részben is frigyeseit, inkább annak adta a' világ történeteiben talán egyedül álló példáját, hogy önmagát tagadta ki jogok élvezéséből koronája birtokának olly részeiben, mellyek lakosainak a' maga tág határaiban minden jogokban osztályt engedett. E' részben hát bizonynyal nyugodtak lehetnek erdélyi rokonaink. Ha nekünk megvan nádorunk: Horvátországnak megvan bánja, Erdélynek meglehet kormányzója, és a' kormányzónak kormányszéke is lehet, a' nélkül hogy ez egygyéolvadásunkat akadályozná.

Második tekintet az országgyűlés. Erdélynek — a' mint tudjuk — csak egy táblája van. A' személyes jelenlét jogát (királyi hivatalosságot, a' mint nevezik) nem születés adja, mint minálunk, hanem a' gubernium terjeszti fel lajstromát mindazoknak, kiket meghívásra alkalmasoknak vél, 's ezek közül a' felség meghívja azokat, a' kiket akar, kivéven talán, hogy némelly regalista családok mintegy jogosan számíttathatnak a' meghívásra; e' királyi hivatalosak és a' kormányszék és a' királyi tábla tagjai együtt ülnek a' törvényhatóságok és szabad helyek követeivel, és mindenki egyenlő szavazattal bír. — Nézzük már most honunkat. A' főrendi tábla mint mindenütt a' világon, ugy minálunk is a' stabilitási elemre épített institutio, mellyet azonban saját keblében is mérsékel némelly regalisták állása. Nevek, mellyekkel — mint mondani szoktuk — egy rohanásra be lehet törni a' győri kaput; nevek, mellyek századok óta megszokták, a' nemzet sorsának vezérei közt állani, 's kik e' hivatást bizonynyal megértik a' béke korán, a' mint megértették a' harc idején. De ép' ezen elem hozza magával, hogy a' főrendi tábla indítványi joggal minálunk nem él. — És így, mivel alkotmányi szerkezeteknél mindig azt kell vizsgálni, minő kezességet nyújtanak, Magyarhonban a' főrendek táblája képes akadályozni, de nem képes ténylegest indítványozni. Ellenben az erdélyi országgyűlésen minden megfordítva áll: ott akármellyik tag, nem csak paralyálhatja akármellyik törvényhatóság szavazatát egyes-egyedül (nemleges hatás), hanem mindent is indítványozhat (tényleges hatás). — E' rövidke vázlatból könnyű az egyenvonal. — Nem is változtat nézetünkön az, hogy Erdélynek országgyűlései még illy szerkezet mellett is mutatnak jeleneteket, mellyeknél a' hazafinak örömében szíve repes; mert a' mi jó történt, az nem ezen szerkezet következésében, hanem annak daczára történt; és a' mi érdem van benne, az a' nemzeti lelkületnek érdeme, nem a' rendszeré; — azon lelkület érdeme, mellynek hatásköre az egyesülés után is nem csak megmaradna, sőt növekednék, sőt terjedne, sőt egy (minden hibái mellett is) egészségesebb rendszer által támogattnék. — Mi a' képviseleti rendszerről sokat elmélkedénk életünkben, és elmélkedésünk azon eredményre vezetett, hogy emberi mű mindig tökéletlen marad itt e' téren is; 's a' kérdés csak az: mi

több, a' fény oldal e, vagy az árnyéklat? mert árnyéklat mindennek van. — Mi nem szeretnénk olly országban élni, hol a' nemzetnek a' törvényhozásban semmi része sincs; azonban vannak a' törvényhozó gyűlekezeteknek is árnyékoldalai; és ezek közé tartozik, hogy tanácskozó gyűlekezeteknél az indulat sokszor hatalmas szerepet játszik, és pedig itt a' mozgalom (mouvement), amott a' maradalom (stabilitas) szellemében, minő az elem, melyből alkotvak. Mi mind a' kettőt szükséges factornak hiszszük: azért hát nem vagyunk az egy-kamarai rendszer barátai. Erdély maga is érezte, hogy itt hiány van, és pótlékról gondolkozott; de nézetünk szerint nem jól választott az eszközökben, midőn ott keresé a' segélyt, hogy egyik országgyűlés állapotásai törvénynyé csak a' másikon confirmáltatnak. Innen sok törvény túlélte magát, még mielőtt csak meg is született. E' tekintetben tehát ismét csak nyerhetnek az egyesüléssel erdélyi rokonaink. — Még az országos és megyei hivatalok választásáról, a' megyei rendszerről, a' vallás szabadságáról, házi-adó állapotjáról 's az 1715: 7 t. cikkelyről, melyet Erdély el nem fogadott, és végre a' néptömeg jogállapotjáról is akartunk egy-két szót mondani: de szavaink írás közben megszáporodtak; már is haladtuk a' szokott tért, mert a' hirlapírónak kinjai közé tartozik, hogy röviden írni nincs ideje. Legyen hát ennyi elég, gondolatébresztésül, a' többit majd ha gr. Teleki Domokos „párhuzamaiból“ a' második cikk megérkezik.

XXXII.

(32. sz. 1841. április 21.)

(Ipari egyesület.) Az eszmék, ha helyesek, megtermik, 's ha korszerűek, hamar termik meg gyümölcseiket. Alig mult egy évnegyed, hogy Almási Balogh Pál hasznos ismereteket terjesztendő egyesületre szólító fel lapjaink 2-ik számában a' nemzetet, 's azonnal találkoztak, kik munkába vették, hogy az ige testté legyen; és gyűlés tartatott, és aláírások történtek, és választmány neveztetett, az egyesület tényleges létesítésén dolgozandó. Lapjaink 15-ik számában egy kis eszmecsere történt, koránsem arra nézve (mint némelly magányosok 's hirlapok is — kétségtelenül nem igen szerencsés tollunk homálya miatt — vélték): vajjon mi szükségesebb, a' legszegényebb földművelő nép tömegét e, vagy a' műiparos osztályt nevelni? koránsem ez iránt volt az eszmecsere, hanem inkább arról: minő irányban hathatna a' tervezett egyesület több sikerrel? A' választmány minden tekintetnek szigorú meghányása után abban állapodott meg: hogy az egyesület legtöbb sikerre számolhat, ha általános célul kitűzi ugyan hasznos ismereteket terjesztetni a' nép minden osztályiban, melyeknek nincs módjuk, ismeretvágyukat egy- vagy másképen kielégíteni; hanem egyszersmind különösebb célul azt veszi fel, hogy hasznos ismeretekben a' műiparos néposztályt részesítse; e' cél megközelítésére pedig mindennek előtt az élet szükségének megfelelő népszerű tanulságos munkácskák kiadását, aztán az ipar és kézművek kifejlését előmozdító egyéb módokat használja. E' módokat 15-ik szám

alatti vezérczikkünkben némileg részletekben is megemlítettük. Ezen állapotódás következtében a' társaság czímét „iparegyesület“-re változtatá; 's ezen iparegyesület általános előrajzát, egy felszólítással egyetemben, mai Értekezőnk által a' vesztegethetlen közvélemény részvétének átadja. Fogadjuk nyílt karokkal, hó kebellemel, vas akarattal. Csak e' három kell hozzá, 's az egyesületre (merjük jóslani) hatásban gazdag, eredményben dús jövődő várakozik. Erre nézve azok után, miket már csak e' lapokban is Balogh Pál, Fáy András 's mimagunk is mondottunk, 's most Zsoldos Ignác mond, bővebb fejtegetést nem látunk szükségesnek. De szükségesnek látunk részvételre hívni rang, életmód, politikai hitvallás, érdekkülönbség nélkül mindenkit. Politicai hitvallást 's érdekkülönbséget nem ok nélkül említünk; mert a' legújabb napok e' részben különös tüneteményeket mutatnak. Ekkor liberalismusunk — igen nagy részben — mondhatni az első stadiumban forgott. Ezen stadium az, midőn érezzük, hogy a' dolog nem jól van úgy, a' mint van. Szükséges lépés minden bizonynyal a' tovább juthatásra; mert ember természete sokat hasonlít a' lajháréhoz; nem mozdul helyéből, miglen ott magát inye szerint kéjlemesen érzi; és e' kéjelem miatt a' megszokás magát jognak, törvénynek álmódja, és az „inertia“ erejének egész súlyával hiszi és vallja, hogy a' dolog másképp nem is lehet, mint a' mikép van. De ha egyszer magát kéjelmetlenül érezi, fészkelődni kezd (első stadium, „agitatio“ stadiuma), 's fészkelődése közben azon meggyőződésre jut, hogy a' dolog bizony másképp is lehet (második stadium, „discussio“ stadiuma). És meggyőződésre akarat következik; ha látjuk, hogy a' dolog másképp is lehet, mi hamar elmondjuk: másképp kell lenni (harmadik stadium, „cselekvés“ stadiuma). Minket magyarokat kebelfogékonyosság 's politicai conjuncturák az utolsó 15 év alatt hamar érleltek. Igaz ugyan, még nem mindenre nézve vagyunk a' harmadik stadiumon; de sokra nézve mégis már ott vagyunk. — Ellenben minden főkérdésekben az első stadiumon már alkalmasint egészen túl vagyunk. Személyes biztosság, jó bűnhesztési törvények által garantírozva; a' politicai szabadságnak azon tiszta fogalma, hogy megosztás által nem veszít a' megosztó; szabadság a' javak világában; szabadság a' műiparnak egyedárusi szabadalmaktól; és szabadság a' kereskedésnek a' kártékony akadályoktól — és e' szabadság háromságán keresztül a' gondolat: hogy küzdeni csak ellenséggel kell, de vetélytárs (concurrrens) ellen csak versenyezni. És ezen általános nézetek mellett: az ősiség, az adó, az örökváltság, a' birtokjog, az országos közmunkák, a' népnevelés, a' kir. városok állapotja 'stb. az első stadiumon mind túl vannak. És ezen változás némelyeket különös állásba hozott. Vannak, kik az agitatio korában magokat szabadelmű javítóknak vallották, 's a' száraz discussio korában visszavonulnak a' tétlen nyugalom karjai közé, vagy éppen gyanúsítgatásokhoz folyamodnak, és gyűlölettel tekintenek a' kor szellemének idézettjeire, kiket ők a' kor szelleme idézőinek képzelnek. Vannak mások, kik öt-hat specialitást tűztek ki czélul magoknak, és a' czél szép, nemes, jó, hasznos volt. — Azonban e' szép, jó, nemes czélok végett szükség

volt, hogy a' nemzet akarjon; akarat végett pedig, hogy meggyőződve legyen, és meggyőződés végett meggyújtatek az igazságos elvek fáklyavilága. Ámde az elveknek természetökben van, hogy békóba veretést nem tűrhetnek, 's magokat az ő: hat specialitáson túl is keresztülviszik. A' nemzeti meggyőződés nagy teremének közepén lágoló fáklyavilágnak nem lehet megparancsolni, hogy csak e' vagy ama' szögletbe hintse fénysugárjai egész csomóját, mint az üstökös; a' terem mindenütt világossá lesz, 's ha egyik vagy másik szögleténél spanyolfalat huzunk is, kijőnek hamar, a' kik mögé szorultak, mert látni akarnak, látni!!! mindnyájan. És az értelem világa olyan mint a' nap, azt nem lehet olajlámpaként egy fordítással most lobogtatni, majd lefojtani vagy éppen el is oltani tetszésünk szerint. Vannak ismét mások, kik barátai voltak a' szabadelműségnek, míg kegyelem színében jelentkezhetett; de a' gondolat fejükre nőtt, 's érzelmöket sérti a' kor, mellynek kegyelem nem kell, melly jogot 's igazságot követel. És ezek birkaszám után mérik a' szabadelműséget, az igazságot. — Ellenben vannak mások, kik lomhák voltak a' mozdulásban, de miután megmozdultanak, őszintén törekszenek kiviinni, a' mit legjobbnak látnak; vannak mások, kik az első stadium korában vesztég állottak, de fegyverzetten tetőtől talpig, „harrend der Dinge, die da kommen sollen“; és ismét vannak, kik az agitatio stadiumában tűzzel fegyverrel riasztgatták a' kor szellemét, mellyről azt hitték, hanyathomlok akar forgatni minden dolgokat; kik attól féltek, hogy javítás annyit tesz, mint forradalom. És im! az idő elforgott, itt a' discussio, ott a' cselekvés elkövetkezett; és ők látják, hogy a' forradalmi rémalak sehol sem mutatkozik. És e' tapasztalás a' határozatlanokat úgy valamint a' félénkeket megnyugtató; és a' javítva haladni akarók száma szaporodott. És az eszmék ereje és a' kor maga kezességet nyújt, hogy irigység, szűkkeblűség, szeretetlenség, kevelység, vagy tiszta szándéku elfogultság és szempoti különbség daczára „jönni fog a' jobb kor, melly után buzgó imádság epedez száz ezrek ajakán.“

De midőn political életünk illy tüneményeket, bár sokszor és sokaknál szenvedélyig hevülteket mutat, nem hiszszük mégis, hogy a' hol részvétre szólíttatunk olly ügy iránt, melly különféle szempontból bár, de mindnyájunknak érdekeben van, political elveink árnyéklatai miatt megvonjuk a' közös jótól segédkezünket. Illy közérdekű dolog pedig a' tisztelt közönségnek ezennel bemutatott „iparegyesület.“ A' ki valóban szabadelmű gondolkodású, nem tagadandja meg részveteljes részvénnyet, különben jobb keze ajka vallomását meghazudtolná; kinek eszméi csak az anyagi jólét kifejtése körül pontosulnak, annak ipart fejleszteni célzó egyesületet nem lehet nem pártolnia; a' ki földműves, annak érdekében áll, hogy a' műipar köréből szükségeit minél jobban, minél olcsóbban, minél könnyebben fedezhesse, hogy a' fogyasztó néposztály ben a' honban szaporodjék 's tehetősüljön; végre még legközelebb műiparos polgártársaink azok, kikre ezen egyesület, ha élet-erősen léphet életbe, legjótékonyabb közvetlen hatással leend, kiktől

tehát leghőbb részvétet igényelhet. Miért maradt el a' nép annyira mind-
 ekkorig? Azért, mert megszokta volt, önmagáról saját erejével nem
 gondoskodni; megszokta, mindent, a' mit kap, mások kegyelmétől várni,
 és nem jutott el meleg érzetere a gondolatnak: hogy a' ki magán segíteni
 igyekszik, azt isten segíti meg. A' nép filléreiben a' jótékony intézetek
 lehatalmasb kútforrása rejtezik; azonfelül pedig minden intézetet, melyet
 maga hozott létre, kellőleg méltányoland és kitelhetőn hasznát is veszi;
 örülend neki mint saját művének, és ápolandja mint sajátját; mind ez
 azoknál, miket mások kegyelmétől vön, legnagyobb részben máskép van,
 és lélektani okoknál fogva örökké máskép leend. És hála istennek! a'
 patakká nővő cseppek rendszerét ajánló szavak nem is maradnak egészen
 vizshangtalanul. Akadt már a' távol Torontálban helység, melly a' pesti
 ref. főiskolára a' 7½ kros adakozást megkezdé, és Pest megyében a'
 népnevelési két krnak nagy részben tőkésített beszédese igen jól indul.
 Adjon a' kézművesek, gyárnokok, kereskedők egy harmadrésze egy-egy
 forintot; 's azzal, a' mi egyébkint összegyül, az iparegyesület nagyszerű
 hatással kezdheti meg egy pár hónap alatt munkálkodását. De különösen
 a' czeheket akarjuk saját javokra figyelmeztetni. Nem szándokunk ezuttal
 még ez institutiónak jó 's rossz oldalát végig taglalni; de annyit bátran
 kimondhatunk, hogy a' „discussio“ korában élén, illy testületek,
 mellyek a' népelet érdekteljes viszonyaiba ennyire bevágnak, a' taglaló
 figyelmet ki nem kerülhetik. E' honban igen sokan vannak, a' kik nagyon
 jól tudják, hogy a' körülmények, mellyek a' czeheket életbe hozták, immár
 nincsenek. Tudják: hogy a' czehek azon korban születtek, mellyben
 mindenek harezban állottak mindenek ellen, mellyben segélyre, ótalomra
 kiki csak a' hozzá hasonlóknál számolhatott. Ekkor a' közös érdekek egy
 testületbe kapcsolt többeket: ebből csakhamar szokás, a' szokásból pedig
 kizáró jog támadott, és e' jognak erőt kölcsönzött a' városi védrendszer
 állapotja, mellyben 's miatta a' város beligazgatásában a' czehek fontos
 szerepet játszottak. De megváltoztak a' körülmények, a' testületek véd-
 szerepét a' status magára vette, és korunkban olyasmire, minek neve
 „Status in statu“ már hely alig van, úgy hogy csaknem közön-
 séges vélemény a' czehekről: „ha nem léteznének, lételbe
 bizonynyal nem jönnének.“

Vannak továbbá igen sokan, kik úgyhiszik, hogy a' czehek a' mű-
 ipar kifejlésére nézve is ma már inkább gátló mint előmozdító institutiók;
 's hogy tanítás tekintetében sem a' legjobb tanodák. Hogy az inas több-
 nyire házi szolgálatszeret viszen, 's a' mesterségből nem tanul őt év
 alatt annyit, mennyit egy jó ipar iskolában fél év alatt tanulhatna.
 Hogy a' legényt mestere csak eszköznek tekint, ki által minél olcsóbb
 bérért minél több nyereséget vadász; ki tehát legfőlebb mechanikai
 gyakorlatra tehet szert egyes munkarészekben; de az egésznek még csak
 teljes áttekintését sem nyerheti meg, még kevesebbé ismerettkélyt.
 A' vándorlásról is sokan hiszik, hogy ma már nem oly szükséges mint
 akkor volt, midőn bizonyos ismeretre csak bizonyos helyütt lehetett szert
 tenni, 's hogy minden esetre kár mindenkit oly cselekvésre kényszeríteni,

melly legtöbbeknek igen kártékony lehet, hasznos pedig csak azoknak, kikről feltehetni, hogy önkint is megtennék. Végre a' mestermű-készít-mény kötelessége, a' mesterre létel költséges volta 's a' czéhek azon szelleme, csak nem közönségesen kárhoztatik, melly a' czéhbeliek érdekét az iparüzők szaporodásával ellenkezésbe hozván; magoknak a' czéhbelieknek tökéletesítésére, a' műipar kifejlésére, 's a' becsületes kenyér-kereset szabadságára kártékonyan hat, 's a' kézműveket fogyasztó nagy néptömeget kényszerített függésbe helyezi. Mindezek bár jelenleg csak száraz vázlatban említvék, annyit minden esetre bizonyítanak, miképen ha még szeretnek magoknak a' czéhek jövőndőt ígérni, simulniok kell a' kor kívánsaihoz; meg kell mutatniok, hogy van keblökben haladási elem, hogy nem gátjai, sőt inkább előmozdítói a' műipar kifejlésének. — Ime! itt van a' tette egy szép alkalom. Egy rendes-tagsági részvény 2 frt. A' ki ennek tőkéjét 40 frtban leteszi, az örökös tag. Mi egy-egy czéhnek 40 frt? — Egy lakomával kevesebbet, uraim czéhbeliek! és kész a' 40 frt; pedig Magyarhonban egy pár ezer czéh vagyon!! Akar-janak ezek, és egy pillanat alatt meg van mind, mit a' 15-ik számban az iparegyesületről mondtunk. — Jövő számban közlendjük mindazok neveit, kikhez a' választmány íveket küld aláíratgyűjtésre, valamint az eddig történt aláírásokat is.

XXXIII.

(33. sz. 1841. április 24.)

(N. Kőrös és Kecskemét követei a' Pest megyei gyűlésen.) Pest megye közgyűléseinek jegyzőkönyvében, a' jelenlevők nevei sorában, ember emlékezetét haladó idők óta gyűlésről gyűlésre olvashatni e' szavakat: „és a' kebelbeli két királyi 's két szabados mezővárosok követei.“ A' minthogy N. Kőrös és Kecskemét szabados mezővárosok több mint egy század óta mindig küldenek két-két követet 's a' kettő közül legalább egyet többnyire nemet-lent, Pest vármegye gyűléseire, mellynek tanácskozásaiiban a' derék követ urak tetteleges részt vesznek, 's a' közjót bölcs belátásukkal előmozdítani segítenek. Pest megye közönsége e' régótai gyakorlattal fényes jelét adá, miképen neki az alkotmány nem egy síri csontváz, mellynek rideg kebele elzár magától minden életet; hanem olly életerős eleven test, mellynek legfőbb munkássága abban áll, hogy folytonosan törekedjék az assimilatio nagy munkáján; a' mi viszont, az anyagi 's erkölcsi természetben mindenütt nyilatkozó kölcsönhatással, az assimiláló test élet-tartósságának föltétele. — „A' betű megöl — mond az írás — de a' szellem az, a' mi élte.“ És valóban, ha mi jól értjük a' magyar alkotmány szellemét, két oszlop az, miken minálunk a' polgári jogépület boltozata nyugoszik. Az egyik: szabad földbirtok; a' másik: személyes kiváltság. És ha ez utóbbi a' kiváltságos osztályok körében (mik azonban csak idők folytával lettek osztályokká, mert eredetileg az egész nemzet az volt) olly jogegyenlőséget biztosít, minővel a' szabad nemzetek között, illy

kiterjedésben talán csak Éjszakamerika némelly tartományainak polgár-összesége dicsekedhetik: más részről nem nehéz megmutatni, mikint amaz első oszlop (a' szabad birtok) tulajdonkép az eredeti és eredetileg egyedülvaló. Mert még most is vannak családok, mellyek némelly jószágait az első-foglalási osztályból 's nem kiváltságlevélből birják. A' ki tehát szabad birtoknak ura, azt alkotmányunk szelleme a' közjogok részesének akará. Mikint 's melly mértékben? ezt az alkalmazás körülményei mutatják. E' törvényszerű nézetek vezérelhették most legujabban is ns Pest vármegye rendeit, midőn a' tisztas rendűeknek a' megyei tisztválasztáson szavazatot adván, ezeknek (mivel uj összeírás már május 5-kéig nem történhetik) a' meglevő összeírások nyomán közelebbi meghatározása végett kirendelt választmány javaslatára, Körös, Kecskemét, Duna-Pataj, Ráczkeve és Sz. Endre részint szabados, részint örök-szerződéses, részint kir. adomány melletti földbirtokos mezővárosoknak a' tisztválasztásra községenként egy-egy szavazatot adni, tegnapi közgyűlésekben elhatározták. — Az 1825-ki országgyűlésen, midőn az alkotmány körül-sánczolásáról vala szó, egy genialis követ ur, kinek nép és nemzetiség ügyében érdemei minden esetre halhatatlanok, 's kinek nevét Berzsényink is halhatatlanította, azt mondá: „tán arról is ideje volna már gondoskodni, hogy az alkotmány sánczain belől egy kissé többen is lakjanak.“ — Tizenöt év mult el, mióta e' szó kimondatott az ország színe előtt; egy emberéletben vajmi nagy idő, de a' nemzet életében nem sok; mert a' nemzetek élete nem méretik maroknyi napjaink mértéke szerint: 's mégis e' tizenöt év alatt sok nagy kérdés megérett annyira, hogy a' gondolkodás második stadiumára, a' „mikint“-re átmenni itt az idő. Például: (a' mint már máskor is mondtuk) a' nemzet kilencz tized-része alkalmasint érzi, hogy az ősiség dolga nem jól van, a' mint van, 's hogy rajta lehet is, kell is javítani; de mit, de hogyan? hogy e' kérdésre lassan jó a' felelet, hogy a' javításnak meghatározottabb barátai is tekintetbe szeretik venni a' törvény őtalma alatt szövődött érdekeket, és irántok gyöngéd kimélettel viseltetni óhajtanak, és ugy szeretnének változtatni, hogy a' javítás nagy munkája közben a' törvényszülte jogviszonyok közül is vagy épen egy sem, vagy minél kevesebb 's minél gyöngébben sértessék, — ez igen természetes és igen jó. Mert törvényhozásról van szó; törvényhozónak pedig a' mélyre vágó kérdéseknél óvatosan lassúnak kell lenni, nehogy megesalatkozzék; mert a' törvényhozó is ember, csalódása pedig az egész nemzetre átokként leszáll. És ismételnünk kell, hogy „a' századokon át emelkedett országépület roppant árnyékában millió élet, millió érdek nyugoszik, melly az igazság mellett gyöngéd figyelmet 's kiméletet is követel.“ — Módotat és eszközöket tehát éretten meg kell fontolnunk. Így a' kérdés is, mellyről itt szólnunk. Az elv alkalmasint tisztában áll; az alkalmazásból egy lépést Pest megyének ez alkotmánysszellemű törvényes gyakorlata is kimutat. Az 1832-ki törvények előtt szerettük a' patriarchalis rendszert emlegetni; és itt mystificatióból, amott önhaszonlegyezésből, másutt ismét (örömet elhiszszük) tiszta őszinte hitből szerettük mondani, hogy a' nép érdekeit

a' földesurak képviselik köztanácskozásainkban. (Innen a' megyéknél ama' bevezetési borzasztó slendrian: „szegény adózó népünk megmaradhatásáról (!) tanácskozáván,“ mit talán már szivesebb szóval is fölcserélhetnénk.) Mi nem akarunk e' patriarchalismus' fölött vitatkozni; nem akarjuk bizgatni a' sebet, melyet jó hitben avvagy csalódásban megszokott hajdankori képek szétfoslása itt-ott talán verhetett. A' patriarchalismus ideje lejárt; és mi nem kérkedve korunk egyik eszméje diadalán, örömet hagyjuk nyugodni a' holtakat, tisztelve, a' mi jó van emlékezetökben, örömet feledve bűneik- és hibáikat. Mi csak tényt, valóságos tényt mondunk, 's a' tény az: hogy az 1832-ki 's 1839-ki országgyűlések után patriarchalismusról többé e' honban következetesen szó nem lehet. És ha ez így vagyon: természetesen következik azon meggyőződés keblünkben, hogy ha Pest megye említett gyakorlata, miszerint közgyűlésein a' keblebeli megváltott szabados községek két-két követ által képviseltetvék, — ha mondom ezen gyakorlat mindig meg-egyezett alkotmányunk igazi szellemével: most immár, a' legújabb törvények után, csaknem erkölcsi szükséggé vált. Mert a' szabados községnek nincs földesura, hogy érdekeit, mint mondani szokás, képviselhetné. Van e Pest vármegyének e' gyakorlatahoz hasonló több az országban? nem tudjuk; hallottuk ugyan, hogy Csongrád vagy Csanád megyében volt eset, midőn tisztválasztásnál a' szabadosoknak nem községenként, hanem személyenként is szavazat engedtetett: de való e ez? meg nem mondhatjuk; annyit tudunk, hogy ekkorig sem Nyiregyház Zabolcsban, sem Patak Zemplénben, Kőrös és Kecskeméthez hasonló joggyakorlatban nincs; és mi örömet megvalljuk: miképen szívünkben örvendünk, hogy épen Pest megye százados gyakorlatát lehet példa gyanánt említenünk e' tárgyban, minthogy e' nemes megye, középponti helyzeténél fogva törvényhatósági munkálkodásait a' legfelsőbb kormánysszékek közvetlen szemléletére gyakorolja. A' tiszta keblű jó polgárnak nem lehet nem örvendeni, midőn illyes valamit, a' mi élő törvényben ugyan világosan kitéve nincsen, de szellemével tökéletesen megegyez, és több tekintetben üdvös és kívánatos, a' kormány százados helyesléseivel is erősítettnek tekintheti. Volt idő, hogy az országgyűlésen mi egykor illy szavakat hallottunk: „Mit ér nekem a' szabadság, ha más is szabad?“ Mi tiszteltük egész életünkben a' vélemények szent szabadságát: de megvalljuk őszintén, a' szeretetlenségtől, mely e' szavakban rejtezik, visszaborzadtunk. Valóban e' hon alkotmányától, e' hon nemességétől örökre távol volt ama' szeretetlenség szelleme, melynek a' polgári élet terített asztalánál nem esik jól a' gazdag ebéd, hacsak füszerül nem szolgál az, hogy mást maga mellett éhezni lát. — És a' megyéknek helyhatósági élete szép életnem. Mi megvalljuk őszintén, miképen a' józan haladás térén legbiztosabb ösvénynek tartanók, ha minden olly előlépést, mely a' törvény 's alkotmány értelmében van, (mert törvényváltoztatás a' megyéknek hatalmukban nincs, s mi e' részben Lamartine-nal tartva, nagyobbra becsüljük a' tant, mely a' polgárnak engedelmisséget parancsol olly törvény iránt is, melyet a' bölcselkedő méltán kárhoztat, mint a' leg-

fölségesebb társulati elméletet, mely a' törvényt, mielőtt megváltoztatnék, megszegni tanítana) ohajtanók — mondánk — ha minden olly előlépést, mely a' törvény 's alkotmány értelmében van, egyes törvényhatóságok tennének meg, 's ekkint az egyetemes törvényhozást gyakorlatilag előkészítnék. Mert szeretjük gyakran mondani: példa' vonz inkább, mint okoskodás.

XXXIV.

(34. sz. 1841. április 28.)

(Valami a' népneveléshez.) A' gyapjувásár közel, 's a' ki juhót tart, de kivált kinek (mint nekünk magunknak is egy pár száz juhocskánkkal) a' telelés nagy gondot adott, némi nyugtalansággal néz a' gyapjuárnak elibe; mert hiszen még azok szerint is, kik, mint Elsner, legtöbbnyire kedvező conjuncturákat szeretnek a' gyapjutermesztőknek jóslani, a' legjobb, a' mi történhetik, az: hogy a' tavalinál alább nem száll. És ez a' nyugtalanság, és ez a' bizonytalanság évről évre tart, és évről évre súlyosodik, s' bár optimistáinkat néha egy pár forintnyi árszökkenés uj reményekre éleszse: önmystificatio nélkül nem lehet tagadnunk, hogy a' gyapjutyenyésztésre a' mostaninál tartósan jutalmazóbb jövőndő minden valószínűségen kívül van: ellenben a' esökkenés csaknem bizonyos, két oknál fogva: 1) mivel a' termesztésben olly vetélytársak léptek a' világpiacz szinpadára, kik óriási lépésekkel tulszárnyalni fenyegetőznek, 's kikkel mi a' világpiaczon a' versenyt ki nem állhatjuk; 2) mert a' fogyasztás nem szaporodik, sőt népességszaporodási viszonzlag talán kisebbedik. — Kevesbűlni véljük a' fogyasztást, mert a' gyapotszövetek igen sok birtokot elfoglalnak, hol ezelőtt csak a' gyapju uralkodott, 's habár az alsóbb néposztály, vagyonossága növekedtével és szokásai változtával, még Europa némelly vidékein, nevezetesen minálunk, a' közönséges gyapjufogyasztást növelhetné: de mi azt hisszük, még vagy egy századig bizvást koldussá lehetne minden gazda, ki gazdasági számvetését ezen reményre alapítaná; Chinának 250 millió embere pedig ha tücsköstől bogarastul meghódol is a' kevély Albionnak, alig lesz egy hamar. hajlandó, climaticus és népszokásos körülményeihez alkalmasabb selyem ümegét posztó kabáttal felváltani. Ellenben midőn e' szerint a' fogyasztás nem épen rózsaszínű reménnyel biztat: más részről a' termesztésben hatalmas versenytársak keletkeznek. Elég itt csak szárazon említeni az óriási Oroszbirodalmat és különösen Ujhollandot és Van-Diemenslandot, honnan 1810-ben még csak 41,407 font gyapjút vittek be Angliába, 1830-ban már 1,967,309 fontot, 1840-ben pedig (ha nem csalatkozunk) Anglia gyárainak 32—40 millió fontnyi behozott gyapjura menő szükségét egy hatodrészben Australia pótolta, mellynek végetlen legelői, a' népességnek számbavételt még alig érdemlő csekélysege mellett, a' juhtartásnak csaknem határtalan kiterjedést engednek; a' már magában is olcsóbb tengeri szállítást pedig sem utvámok sem harminczadok nem nehezítik. Illy conjuncturák között, e' tárgyakbani tudatlanságunk mellett

is, czáfolattól nem tartva merjük elmondani, hogy eljött az idő gondoskodni: mivel fogja nemzetünk a' gypajuban valószínűleg elkövetkezendő jövedelemhiányt pótolni? — mert pótolnia kell, ha elszegényedni nem akar. — És e' kérdésre elmondjuk egyszerűen, a' mit előttünk egy tisztán practicus életet élő barátunk e' napokban elmondott:

„Gyapjumanufactura, 'czukor belföldi növényekből, és különösen selyem — e' három czikk bőven fedezhetné a' gypaju miatti hiányt nemzetünk jövedelmében. Készítsünk csak annyit e' háromból, mennyire magunknak szükségünk van, 's kárunk gazdagon ki lesz pótolva, 's vetélytársaktól nincs mit tartanunk; mert nem annyira abban, hogy sokat vegyünk be, mint inkább abban, hogy keveset adjunk ki, fekszik a' valódi nyereség egyeseknél, mint nemzeteknél.“

Igy szólt barátunk. Mi ezt általában nem volnánk hajlandók aláírni; mi azt gondoljuk, hibázna a' nép, melly mindent, a' mire szüksége van, maga akarna természetien és készíteni; az annyit tenne, mint megszűntetni az internationalis kereskedést. Mi a' statusgazdaságban azok tanjához szegődtünk, kik legjobbnak vélik, ha minden nemzet azt teszi, a' mit saját körülményeihez képest leghasznosabban tehet; 's ennek fölöslegét kicseréli olyanokért, miket mások könnyebben 's olcsóbban képesek előállítani. Azonban épen e' tannál fogva vagyunk hajlandók aláírni, a' mit derék barátunk „in specífico“ javasol. Mert azt hisszük, hazánkban kevésbé termékeny, de nagyon népes felső vidékei, igen alkalmasok arra, hogy annyi gypajut, mennyire magunknak szükségünk van, feldolgozzanak; a' czukor pedig és különösen a' selyem olly termékek, mikre csaknem üstökünkönél fogva ragadnak a' körülmények. — Irtózatossá adunk ki évenként czukorért, melyet mégis, mikint Angliában a' sört, mindent gazdaszony olcsóbban előállithatna családja számára; — pedig lám! még a' pesti czukorgyár is (ha nem csalatkozunk) amerikai czukornádlsztet dolgozik fel; — a' mi pedig a' selymet illeti: milliók vannak hazánkban, kik egy róf posztót egész éltükön át nem vesznek; de talán egy sincs, a' kin valami kis selyem ne volna: a' legszegényebb leány hajában is van egy selyemszalag, 's tán még a' nyomorult koldus rongyai közt is van selyem férczelés, avagy kalapján egy selyem szegély. Mindezt játszva teremthetnők elő ben a' honban, a' nélkül hogy földeink egyéb termékét kevesitenők, vagy a' munkás erőt mástól elvonnók.

„Azonban — folytatá barátunk — ezekről szólva, nem egyes birtokosok vagy egyesületek forognak szemeim előtt, hanem a' nép; mert nemzeti kárról, haszonról van szó. Egyes vállalatok szállnak és kelnek, a' nélkül hogy a' nemzet életerejét tartósan föltételeznék. Tartósság és életerő csak a' népben van. A' minek természetését a' nép magáéva nem tette, az egy egész nemzetre áldáshozó nagyszerűségben virágozni soha sem fog. Ellenben a' melly idegen terméket a' nép felfogott, a' nép honosított meg, az állandó, kiirthatlan súlyt képez a' nemzeti jólét mérlegében. Illyen nálunk a' kukuricza, burgonya, dohány, szőlő 's némelly olajnövény; illyen Lombardiában, illyen lehet minálunk a' selyem is. Olaszokban is idegen termék volt egykor a' selyem. Tudjuk, hogy

550-ik év előtt Európában még selymet nem tenyésztettek; Gibbon-ból kiki megtanulhatja, mikint Justinian volt, ki két persa barát által hozatta Chinából az első selyembogártojásokat, és megmaradt a selyem Európában kiirthatlanul; mert természetét a nép fogta föl, és a nép általa vagyonossá lön; míg az aranybányákban bérért dolgozó nép lelkileg testileg nyomorult marad.“

Az tehát a kérdés: mikép kellene különösen a selyemtenyésztést úgy szólván a népnek kezére játszani? És mi e' kérdésre alig tudnánk mást felelni, mint ezt: népiskolák által, uraim! A' népnevelés alkalmasint a' legkorszerűbb kérdések egyike közöttünk. Sok fontos szózat emelkedék már e' tárgyban: de sok el is enyészett, siker nélkül, mikint kialtás a' kietlenben. Ne hagyjuk, uraim! legközelebb Zsoldos Ignácznak utóbbi számainkban közlött fontos szózatát elenyészni sikertelenül. Egyesületeket javasol ő: fogadjuk el a' két krajczáros adakozás rendszerét, 's e' két krajczárral álljon össze mindenik megye, Pest példája szerint, egy nagy egyesületbe. Azonban nekünk van még ezenkívül saját nézetünk a' dologról, mellynek gyakorlati alkalmazására nézve, megvalljuk őszintén, leginkább az hozott tiszta, mit az Ismertető derek szerkesztő-tulajdonosa egy pár év előtt egy, morvaországi helység (ha nem csalatkozunk, Tures) iskolájáról közlött; mi azonban, fájdalom! szintugy pusztában hangzott el, mint más igen sok.

Mi azt gondoljuk: a' népiskolának valósággal népiskolának kell lennie, különben czéljának meg nem felel. Tehát irányul kell magának kitűznie a' nép életmódját, hivatását, rendeltetését. Ez pedig minálunk legnagyobb részben a' földművelés. De a' földművelési irányu nevelésnek a' népnél gyakorlatinak kell lenni, különben merő haszontalanság. Gyakorlatra pedig egy kis föld, egy kis gazdaság kell. — Ez egyik nézetünk. Másik: az iskolamesterek sorsát javítani kell; mert élelmi gondoktól kinzott állapotban jó tanítót várni képtelenség. Ugyde erre pénz kell; minálunk pedig a' pénz igen drága: ellenben földet adni sok helyütt nem is áldozat. Ime! tehát mind a' két nézetnél egy eredményre jöttünk: földre van szükség, hogy a' népiskolában azt lehessen tanítani, mire a' népnek szüksége van; és földre van szükség, hogy a' néptanító élhessen. — Két czélt érhetnénk egy eszköz által. Nincsenek még (de lesznek) bizonyos adataink arról: országunk hanyad részében hajtattott ekkorig végre a' tagosztály 's elkülönözés; azonban nem csalatkozunk talán hitünkben, hogy az országnak két harmadrésze még alkalmasint hátra van. Már pedig, nézetünk szerint, alig van helység, hol tagosztály alkal-mával 3—4 holdat kiszakítani nem lehetne; igen sok van pedig, a' hol 10—12 holdat kiszakítani lehet, a' nélkül hogy a' földesuraság avvagy község csak meg is érezné. De tegyük fel, hogy tíz közül öt helyütt nem történhetnék: a' másik öt helyen bizonyosan megtörténhetik; hiszen számtalan helység van honunkban, mellynek libapástjából is kitelnék, vagy egy kis fáradsággal a' békák s' pióczák birodalmából elszakíthatnának annyi az iskola számára, a' mennyi kell, hogy mind a' két cél fedezve legyen.

Ezen néhány holdon az értelmes oktató, vidéki helyzet szerint, a' földművelésnek minden alkalmazható nemeire gyakorlatilag oktatná növendékeit, 's gyakorlati oktatás közben játszva önthetné elméjökbe az elméleti rokon ismereteket. Így honosulna meg a' népnél az okszerű gazdálkodás, így a' kertészség, különösen a' gyümölcs-termesztés, mellynek hiánya a' pesti piacon olly igen érezhető; így a' méhészet, így a' selyemtenyésztés is; — és a' föld, mellyen a' nép gyermekei oktatást nyertek, nemzedékről nemzedékre gyümölcsözendőt, az oktatónak élelmet adott, és lesimítá e' tisztes osztály homlokán az inség 's nyomor ránczeit. — „Igen — mondjátok — de ki oktatandja az oktatókat? És e' kérdésnél egy gondolat ötlik eszünkbe. Néhány nap előtt kimentünk megnézni a' pesti városerdőcskébeni eperkertet, József prometheusi eszméinek rommaradványait. Ott áll elhagyottan az „arena“ háta mögött; de a' gyökeret vert fák közül vagy 1000 még él és levelezik. És körültekinténk, és szomszédjában senki által nem használt kopár homok legelő tengerét láttuk, 's nekünk ugy tetszett, hogy a' nemes város kétségtelenül segédkezet nyújtana, ha valaki a' nemzeti jólét aratásához e' téren egy pár magot elvetne. És eszünkbe jutott, hogy magyar gazdasági egyesületünk van, 's hogy az talán épen itt alakíthatna egy mintaiskolát, hol a' tanítók megtanulhatnak, mit egykor a' nép gyermekeinek tanítaniok kellene. — A' selyemtenyésztést bizonynyal addig is, míg a' szomszéd homoktér eperfa-erdővé válnék, gyakorlatilag nyomban el lehetne József kertjével kezdeni; — de gyakorlatilag, uraim! mi magunk is el mernők vállalni a' gondoskodást, hogy Bergamo tájáról egy alkalmas család kész legyen első meghívásra, az „arena“ mellett, a' selyemtenyésztési népiskolára arenát nyitni. — Legyen ennyi elég gondolatébresztésül; ki tudja, nem érlelik e meg, kik erősebbek? — Végezetül mig ezt írnök, eszünkbe jut, mikint a' szelíd jó Banyán egy fát ültet, valahányszor gyermeke születik; ha perzselt alföldünk árnyéktalan lakói e' szép szokást követnék, mi másképp néznének ki trágyagarádós falvaink, ha garád mentiben eperfák zöldelnének! pedig legyen ismételve végszavul: vigyázzunk, nehogy a' gyapjura nézve valószínűleg elkövetkezendő catastropha ép' olly készületlen találja nemzetünket, mint a' Hegyalját találta a' borkereskedés csökkenése. Azon szép vidéken, készületlensége miatt, kézzelfoghatólag mutatkozik az isten átka.

XXXV.

(35. sz. 1841. május 1.)

(Ismét egy ütlekvirtuóz 's az ő kényura.) Emberiség és polgárisodás! hangzanak végig e' hon térein; emberiség és polgárisodás! hangozzák vissza a' hon bércei, Lomnicz csuesától Magyar kapuig; de ha benézünk az életbe, mennyi kény egyik oldalon, mennyi szenvedés a' másikon! Gondoljátok: ama' síri csend, ama' panasztalan szolgatürelem, nyugalom talán, mit elégedés szült és bizodalom? Legyen

linektek hitetek szerint; de én nehéz idöket éltem, 's még emlékezem 1830-ra. — Lehet e szebb hivatal, mint egy szolgabíróság? egy egész tartomány boldogsága nyugszik vállain; — egész tartományt mondánk, mert nem egy járás van Magyarhonban népesebb mint némelly duodez souverainitás amott külföldön, hol ministerek és kormánynokok egész serege ül bureau-iban. — Lehet e fontosabb hivatal, mint egy szolgabíróé? ő az, ki a' törvénynek életet ad; ő védi, ótalmazza a' népet minden gonosztól, az ő szelid ereje enyhít a' terhek súlyain; ő békebiró, perbiró, büntetőbiró; ő kezeli a' törvénykezés, a' közbátorság és közigazgatás ezer ágait; és ha tisztének szép hivatását meleg kebelrel fogja fel és csilapulni parancsolja kebelében az indulatokat, miknek fölingerlésére a' néptömeg aprólékos bajaival érintkezés olly számos alkalmat nyit, mik azonban, ha fékeresztetnek, a' személyesített törvényt, az igazság és áldás személynökét, kényurrá teszik, kinek lépteit átok követi; — ha — mondánk — csilapult indulattal harag és szenvedély nélkül jár el tisztében: egy egész tartomány áldása kíséri lépteiben. Szép hivatás és szép jutalom! És, istennek hála! vannak, és pedig számosan vannak, ismerünk magunk is közelben és távolban szolgabírákat, kiknek lépteit szemmel kísérni valódi öröm. Ellenben, fájdalom! vannak olyanok is, kikre az „aprócska kényurak“ cím szintugy fel illik, ha nem jobban, mint kikről nem rég mondtuk. Ezek tisztök hatalmát nem onnan mérik, mennyi szenvedést harítottak el, hanem az osztogatott botok számától; kiknek hatalom szavára az ütlegvirtuóz durva tenyere 's mogyoróbotja rémitőn tűnik fel, mint Garay „Konth“-jában a „óriásbakó“, nyomban végrehajtandó, mit szenvedély 's indulat harsognak. — A' visszaélések többi nemeiről, azokról, miket futólag multkor egy zepléni levelezőnk említett, ezuttal nem akarunk szólni. Maradunk (mert esetünk van rá) azon scenák mellett, mik az ütlegvirtuózoknak olly nagy tekintetet szereztek, hogy az eskütt urak után tudakozódó krajnyai rusznyák így szokná mély bók közben őket kérdezni: „Édes pán hajduk, hon van az eskütt?“ Azon ütlegvirtuózoknak, kinek, ha kalpagforgójok feltűnt a' határdombon, 50 év előtt még a' Krajnyán egész falvak a' hegynek szöktek, mint Egyiptus felláhi a' pusztának, midőn a' mameluk közelgetett. — Jól tudjuk, minő fészekbe nyúlunk: de szaporodjék bár az ellenség, soha nem szününk, míg csak szólhatunk, napfényre vonni a' hivatalos kényuraság dulongásait; soha nem szününk a' számlálatlan tizenkettők rendszerének ellenében kiáltani, hogy ez az örökös verés, különbség nélkül, akár criminalitás akár criminalitás forog szőnyegen, szennyfolt nemzeti lobogónk fehér csikjában, maradvány az ököljogos századok embertelenségéből, mellyet sem a' büntetőjog tiszta fogalma, sem kormányzási politica nem igazolhat. — De halljuk az esetet. Egy levelezőnk legnagyobb részben szemmellátomás után és a' dolog valóságáról híret, nevét, becsületét kötvén le nekünk írva zálogul, ezeket írja:

T-ból. A' közelebb mult hónapban D—on levén, elkeseredett szemtanuja voltam egy szívlázító visszaélésnek a' birói hatalommal. V. nevű

kalaposmester második házasságában szomorúan tapasztalá, mikint olvad első nejével szerzett vagyona napról napra kisebbre ezen másodiknak pazarlása miatt, minek meggátlására tett komoly intézkedéseiért őt az asszony elhagyá, és saját holmijén kívül férjének még feherruháit is magával vitte. Egykor hallván az elhagyott férj, hogy felesége a Dunánál mos, oda siet, 's a jogtalanul elorzott fehérneműinek magát ismét urává teszi. Az asszony nem késett az épen akkori urszékre meghívott K. L. járásbeli szolgabíróhoz panaszra menni és férjét azzal is vádolni, hogy őt anyja házának felgyújtásával fenyegeté. A' szolgabíró magához rendeli a' panaszlottat, 's őt a' prima informatio után kemény szavakkal megtámadván, kijelenti, hogy őnmaga bírása senki sem lehetvén, adjon vissza mindent, 's úgy inditson keresetet. A' vádlott magát védni iparkodnék; de a' szolgabíró mellőzve az „audiatur et altera pars“-t hallgatást parancsol, ellenkező esetre arczoncsapással fenyegeti. A' vádlott magát tovább mentegeti, mire szbírói parancs következtében a' háta megett álló ütlegvirtuóz által arczonüttetik, 's minthogy a' méltatlanság miatt felzúdult kebel még egyszer védelemre szól, a' parancsolt másod arczesapás olly kegyetlenül éri, hogy eszmélet nélkül összedől. Lassankint magához jöven, így szól: „Jól van, jól!“ E' miatt az udvaron megbotoztatni rendeltetik és a' szobából kitaszittatik. Ekkor fölébred a' vádlottban ártatlanságának 's emberi méltóságának érzete, 's futással kíván menekedni a dühöncz körmei közül; a' hajdu „fogjátok meg!“ kiáltással űzi őt egész az egyházig, ott a' miséről jövő nép látára megragadja 's a' városházra viszi, hol is egyik gorombasággal a' másik után illetetvén, vasra veretten deresre fektetik, nadrágát lehúzzák, pórére 20 botot vernek rá, 's ha fájdalmiban megfordul, a' hajdu mészároseb gyanánt, haja, füle, 's nyakába ragad, fekvését szabályozni. Ez emberalázó executio felett a' szbíró maga tartott szemlét, rútol megezáfolván, mit előbb mondott, hogy őnmaga bírása senki sem lehet. Még ez nem volt elég, hanem vasra veretten az őrszobába záratott egy-két napra, azon fenyegetéssel, hogy, mivel a' szbíró ellen panaszt tenni kíván, külön megbüntetés végett az uriszek elébe fog vezetetni; mi azonban bölcsen elmaradt. Nép és uri rend egyaránt rosszalták a' szívtelenül dulongó önkényt, 's úgy látszik, a' szolgabíró keblében is mozdult valami; mert jónak látta a' városi község néhány egyedeitől bizonyítványt venni, hogy „V. makacs, rossz ember.“ — Boldog Isten! illy bizonyítványt bizony kaphatott, kivált ő a' helybeli szolgabíró 's ilyen szolgabíró!! Azonban reméljük, hogy a' nemes vármegye közönsége, mihelyt a' sajnálatos eset tudomására jó, ismeretes igazság szeretetéhez képest a' szegény kinzottnak elégtételt szerzend (ha ugyan botért, arczucsapásokért elégtétel lehetséges), és gonddal is leszen, hogy a' hivatalos hatalom zsarnoksággá ne fajulhasson. — L. F.

Eddig levelezőnk. Nem akarunk szavakat adni az érzelmeknek, mik e' levél olvasása közben keblünket dagaszták. A' keserű bánatnak egy neme volt az, melly hallgatag, 's néma mint a' gond. Nem mellőzte

ugyan figyelmünket, hogy a' szegény megkínzott ember alkalmasint hevesebben védette magát, 's tán még azután is védette, miután már (helyesen vagy nem helyesen, meg nem ítéltjük) a' szolgabíró hallgatást parancsolt előbb szóval, utóbb az ütlekvirtuóz durva tenyerével, ki arczulesapási remeklésevel „re quasi bene gesta” később a' csapszékben hősileg kérkedett; és meglehet, hogy e' hallgatni nem-akarásban volt olyas valami, mit a' szolgabírói tekintély büntetlenül nem hagyhatni vélt: azonban nem kételkedünk nyíltan kimondani, hogy a' hivatalos tekintély fentartásának illy módja borzasztó kényuraság. — Azt gondoljuk e, hogy a' törvények iránti tiszteletet, felsőbbség iránti engedelmisséget botrányos inhumanitással lehet az alattvalókban meggyökerezíteni? azt gondoljuk e, hogy a' bírói széket ülő szenvedély bitorolni képes a' szent igazság szerepét? és habár a' panaszlott meg tud felejtkezni magáról 's állásáról a' védelemben, azt gondoljuk: mentségül szolgálhatand ez isten és ember előtt a' bírónak, ki nem védelemben, de biráskodásban magáról ennyire megfelejtkezett? — Ha már a' botot criminalitásokban is embertelen, és czélszerűtlen büntetésnek tartjuk: még inkább kívánnunk kell, hogy olly tényekért, melyeket criminalitásnak a' világon csakugyan senki sem mondhat, ne használtassék a' büntetésnek ollyan neme, mellyel Jamaicában már a' tolvajt és rablót sem büntetik, 's addig is, míg e' részbeni törvényeink javíttatnának, legalább tekintet legyen arra, hogy egy helység bíráját, vagy — hogy visszatérjünk, a' honnan indultunk — egy kalaposmesterembert deresre nem huzathatunk a' nélkül, hogy civilisatióknak fagypontoni állását ne bizonyítsuk.

XXXVI.

(36. sz. 1841. május 5.)

(Műipar.) Ipar és csak ipar! Igen szép e' szó, ha már csak grammaticai jelentését vesszük is, mert a' haladás legtágasban vett eszméjét egészen kifejezi; valóban, csak úgy és akkor haladunk, ha iparkodunk; 's midőn iparkodunk, akkor a' tespedés eszünkbe sem jut, mert a' tespedő, a' maradozó nem iparkodik. Az ipar szóban erő és mozgás eszméje rejtezik, 's abban, ki tespedni akar, ki maradni szeret, erőt, mozgást hiában keresnénk. Azért mi, midőn iparról van szó, titkos és szent érzéssel öleljük a' tárgyat, mellyre az ipar fordittatik — föltéve mindig, hogy a' cél, melly felé iparkodunk, szent; föltéve, hogy a' mód, mellyel a' cél felé iparkodunk, szent; mert nem tartozunk azok közé, kik a' cél által szentesítetteknek hiszik a' különben alacsony módokat is. — Az ipar azonban, szorosb értelemben véve is, igen szép szó, mert a' nemzeti munkásságnak, haladásnak, boldogságnak eszméjét fejezi ki; 's nem csupán anyagi, de szellemi tekintetben is; e' két tekintet egyébiránt, véleményünk szerint, olly szoros kapcsolatban áll egymással, hogy a' kettő közt elkülönítő vonalt húzni, lehetetlen. De mi most anyagi érdekeinket illető iparunkról, sőt itt is különösen a' műiparról akarunk szólni. — Jeremiádotok hosszú szunnyadásunkról írni, szinte nem

czélunk; ki tudni akarja, mennyire volt honunk, kivált műipar tekintetében hátra, nem mondjuk a' többi, de csak a' szomszéd nyugoti tartományok mögött is, az olvassa Horváth Mihály, 'Ipar és kereskedelem története Magyarországon' című jeles munkáját, 's látni fogja, hogy műiparunk nem volt, mert tespedénk; 's látni fogja azt is, miért tespedénk? Most azonban kezd emelkedni műiparunk, 's Pest ma-holnap némelly műipari tárgyak készítésében annyira haladhatand, hogy szükségünk nagy részét alig leszünk kénytelenek a' nyugatibb tartományoktól drága pénzen vásárolni; de csak úgy, ha minmagunk ápolandjuk azt, ha t. i. nem hagyván elkapatni magunkat azon megrögzött előítélettől, hogy mi külföldi, angol vagy francia, csak azért is, mivel külföldi, szebb 's annál fogva divatosabb, sőt mivel igen természetesen 's közönségesen drágább is, tehát jobb, nem nézünk orrfintorgatva a' hazaira, 's nem áttaljuk azt francia vagy angol izléssel butorizando szobáinkba odaállítani — mert olcsóbb!

A' napokban néhány barátinkkal a' vaczi-utczában járván, szőnye-geket látánk függeni az ottani boltok egyikében; bemenénk, megnézők a' raktárt, 's ott a' legszebb, legujabb divat szerinti szőnyegeket, ág-takarókat 's bútortáji kelméket leltük; és valódi örömeire vált hazafiui keblünknek, a' raktárostól érteni, hogy azok honi 's különösen pesti készítmények. Minél tovább nézdeltük e' szép kelméket, annál inkább meggyőződénk a' felől, hogy műipari tekintetben csakugyan haladunk, 's meg arról is, hogy hazánk nemcsak termesztő, de egy részben műiparos országgá is válhat! Itt alig lehetne szó arról, hogy 'mikint?' mert hiszen a' felelet igen közel fekszik: csak gyámolítsuk azt. Törvé-nyeink már vannak, mellyek a' vállalkozókat védik, 's mint erősen hisszük, megyei hatóságaink versenyezni fognak, a' műipari vállalkozók érdekeit azok szellemében pártfogolni; a' városiakról sem akarunk kételkedni, bár néhány közelebb fekvő eset, megszorítólág ingadoztatott ebbeli hitünkben Egyébiránt, e' törvények elegendők a' vállalkozók jog-beli viszonyainak biztosítására, pártfogására; de a' gyár, vagy kézmű-készítmények gyámolítása- és felvirágoztatására a' törvény még koránsem elegendő! arra még más is kell. Tudjuk mikép egy minister egykor azt kérvén a' kereskedőktől: mit tehetne javukra? válaszul kapta: „Hagyjon magunkra.“ E' feleletben igen sok fekszik, 's pedig a' műiparra nézve is, mert hiszen ez a' kereskedelem egy elszakaszthatlan ága, mely elválasztva a' gyökerein tenyésző, viruló törzsöktől, kiszárad! A' műiparnak leg-hathatósabb emeltyűje kétségen kívül a' belfogyasztás; 's így műiparunk csak úgy virágozhatik fel, ha minmagunk, levetkezve a' tespedési kor azon általános előítéletét, hogy a' honi nem olly szép, nem olly jó, mint a' külföldi, részünkről, legalább hasonminőségű árúk közt, inkább a' belföldit vesszük és használjuk. A' divat nagy ellensége a' magyar műiparnak; találkoznék csak egy pár lelkes nő, néhány lelkes férfi — az ugynevezett „arszlánok“ból — ki a' jól 's izléssel készült hazai kelmét használni kész volna: majd meglátnók, nem akadna e köztünk is, ki azt utánozná?! Higyeitek, többet érne az illy divat bármely kedvező

ki- 's beviteli törvényeknél, 's majd akadnának vállalkozók, kik gyártanának, kik kézműi készítményekkel gazdagítanák az országot. De míg ezen szavakkal: „magyar készítmény“, azon eszme van társítva: „nem jó, nem szép, nem divatszerű“, 's míg árusaink egész serege még a' belföldi kelmére is német, angol vagy francia nevet kénytelen tukmálni, csak hogy áruin, melyek ha belföldiek, csak azért sem kelnek, tovább adhasson: addig ne reméljük, hogy műiparunk vagy kereskedésünk tetemesen emelkedhessék! Főbb, birtokosabb nemeseinktől függ itt is legtöbb! Igen, tőlük, kikhez a közép 's alsóbb osztálynak is olly fölötté szeretik magokat viseletben, bútortzatban 'stb. alkalmazni; kezdjék meg ők, 's mi felelni merünk, hogy annak műiparunkra nézve a' legohajthatóbb foganata leend. Heverjenek például szobáikban a' „Hamm H. és Neswerba W.“ urak pesti gyárából kikerült igen diszes, izletes 's aránylag igen olcsó szőnyegek; függjenek azoknál készült esinos kárpitok ablakaik 's ajtaik felett; legyenek azok kelméivel bevonva pamlagaik 's kéjelmes karszékeik: találandunk nem sokára utánzókat 's ösztönül szolgálánd hazafiúi tettök másoknak a belföldi kelmék vásárlására, 's így azok gyarapodására! — Hiába, uraim, egy kis hazafiúság nélkül a' műiparban sem megyünk sokra! az angolok 's francziák sem jutottak volna e' tekintetben oda, hol ma vannak, ha olly kevésbé lettek volna hazafiúilag büszkék II. Károly és XIV. Lajos alatt, mint mi elhírt „büszke“ építhetónunk mellett még ma is vagyunk! Éjszakamerika még mint gyarmat a' szabadulási küzdés előtt biztosul küldé Angliába az öreg Franklint. Több óráig tartó vallatást kellett az alsóház korlátai előtt kiállania. Végül azt kérdezek tőle: van e valami különbség az amerikaiak lelkületében, a' minő volt ezelőtt 's a' minő most? Es a' tisztes öreg, kiről a' sirvers mondja: hogy „az eget villámától, a' zsarnokot sceptumától fosztá meg“ — válaszolt: „Igen, uraim, ezelőtt dicsőségünknek tartottuk, műipari szükségünket angol készítményekkel fedezni; most dicsőségünknek tartjuk, rongyosan járni, míg uj ruhára valót magunk készítünk.“ — És mintegy lábdobbantásra támadtak elő a' gyárvárosok; mi bámuljuk a' csudát, de nincs erőnk utánozni a' hazafittet, melly azt létre hozá. — Haraszty Samu.

Ez mind helyes és szép; de statusgazdálkodási elveinkhez hiven, egy-két szót kell hozzá ragasztanunk. Éghajlat, népesség, geographiai helyzet 's néphajlamok, törvények és historia 's ezer hasonló körülmények szabják meg az irányt egy egész nemzet munkásságában. És e' typus csaknem maradandó ezredeken át. Nézzük az egyszerűn gyönyörű képeket a' patriarchák őskorából a' szent írásban, mellyet a' puritanus „jó könyv“-nek nevez, és olvassuk meg a' keleten utazók jelentéseit: és mintegy panorámában látjuk, a' mit Jákób koráról olvasánk. Mint megannyi ismerős tűnik föl előttünk minden alak, hogy csaknem kalapot emelnénk köszöntésére, mint amaz elméncz német, ki egy könyv olvasásánál mindenütt kölcsönzött eszmékre talált. A' ki tehát e' körülményekkel daczolva, erőnek erejével műiparossá akarna bármelly nemzetet átalakítani, nagyon megesalatkoznék számvetésében. A' gravitatio törvénye

uralkodik nemzetek munkásságában úgy, valamint a' természetben. Egy bizonyos inertia semmivé teszen minden gyámkodási törekvést, mely a' természetes iránynyal meg nem egyezik. Ezen inertiával még a' fanatismus is hiában küzd. Csak olly műipar ígérhet magának tartós életet, mely a' nemzet lelki testi tehetségének szabad mozgásából önkint kifejtett. Mit a' körülményeket figyelemre nem méltató genie, mit a' „par force“ boldogítani akaró kegyelem nyujt, kevés élet után nyom nélkül enyészik el, és maradandóan hasznót nem terem; (emlékezzetek József császár nagszerű törekvéseire) a' mire nézve egy nemzet természetes körülményei ápoló hatással nincsenek, a' mit mások természetes körülményeiknél fogva jobban vagy olcsóbban állithatnak elő: az örökös tengésben marad (nézetek a' spítalföldi selyemgyárookra az olly igen ipardús Angliában). Mi tehát soha sem fogjuk ohajtani, hogy mindent magunk készítsünk; e' mindenben igen sok örökké csak üvegházi növény maradna, mellynek fűteni kell, különben elvész; sőt sajnálnók, ha erőnket, időnket, pénzünket természetserűbb, tehát hasznosabb munkától elvonhnók csak a' végett, hogy elmondhassuk: ez is honi mű. De mindig fogjuk kívánni, hogy az ipar természetes kifejlését gátló balgatag akadályok lerontassanak; mert meg vagyunk győződve, hogy ekkint a' földművelési szükségek fedezésétől felmaradandó erő, önkint és természetesen ráfordul a' műipar azon osztályira, mellyeket legtöbb haszonnal űzhetünk. — Igy körülírva immár Haraszty urral mindenben egyetértünk, csak abban nem, hogy törvényeink e' részben már eleget tettek; — nem tettek eleget, mert sokat tettek; mert az ipar kifejlésének gátjait még el nem hárították; mert még mindig ápolni akarják az ipart, pedig azt csupán nem gátolni kell. A' fentebb idézett „Laissez nous faire“ még minálunk nincs életben, és azért mi hármat ohajtunk: 1) A' statushoz szólva, magunkévá tesszük, mit Poulett Thomson (most kormánynok Canadákban) 1839 april 14-kén a' parlamentben imádságának vallott; 's ez ennyiből áll: „Adjatok szabad tért, több semmi sem kell.“ 2) Még egy imádságunk van: adjatok módot és alkalmat tanulni, mit a' műiparhoz tudni kell. (Meglátjuk, minő viszhangra talál keletkező iparegyesületünk?) 3) Mi is kérjük a' nemzetet, legyen divattá méltánylani, mit a' honi műszorgalom önkint teremtett. — Többre nincs szükség. — Igy majd

— patet ingeniis campus, certusque merenti
Stat favor: ornatur propriis industria donis.

XXXVII.

(37. sz. 1841. május 8.)

(Angol-magyar kereskedés.) Térünk szükítettik, töredékek lépnek az életbe éjeink fáradalmiból; legyen az olvasmányi érdek hiányaért pótlék a' tárgyak fontos érdeke, 's az iratlan sorokért a' fölébresztett gondolatszikra. Talán hogy lesz ismét borúra derű. — — — Taval szülőföldemen voltam, a' szép Hegyalján. 8 év óta nem láttam immár, de örök friseségben hordozám keblemben a' bájkepeket, mellyek

a' mint egykor összeolvadtak a' gyermek álmaival, ép' ugy kísérték munka- és szenvedésviharon keresztül a' férfiút. Hallottatok valamit ama' velenceiről, ki örökre száműzetvén, titkos szövetségbe lépett a' köztársaság ellenségeivel, 's maga feladta magát, csakhogy Rialtót még egyszer láthassa, mert illy bűnért csak Velenczében lehetett itéltetnie? En meg tudom fogni e' velencezeit. Csaknem leborultam, megcsókolni a' földet, midőn nehéz nyolcz év után először ismét Zemplénbe léptem. De ha örültem a' viszonzlásnak: le nem irhatom, mi fájdalmas érzéssel hatott rám, minden lépésnél látni, mint pusztul, mint szegényedik a' gerezddús Hegyalja, mi súlyosan fekszik vidékén az isten keze. — A' borkereskedés naponkint csökken. Lengyelország volt főpiacza; azt azonban naponkint nagyobb mértékben veszíti, elannyira, hogy például Varsó, melly még csak 1829-ben is évenként tizezer gönczi hordó hegyaljai bort fogyasztott el, az 1830-ki forradalom óta alig fogyaszt el 2500-at évenként. — És minekünk magyaroknak örök ön szerencsétlenségünk volt, hogy ha elvesztettünk egy piacot, sohasem kerestünk mást helyébe, hanem a' régi jó idők panaszos emlegetése közt ültünk, mint a' szénára fektetett eb, vermeink zárkövén, vagy pinczéink ajtajánál; hagytuk megdohosodni gabonánkat, megeczetesedni borunkat; vártuk, mint Izrael a' mannát, ki borunkat, buzánkat fel áron elvigye; 's csak fogyott, csak fogyott, míg végtére sem pénz sem posztó; vagy pedig eladtuk előre aratásunkat, szüretünket; mert különben föld, szőlő parlagon marad. Néhány ember meggazdagodott, de egész vidék elszegényedett. —

Ugy látszik nekünk, hogy a' természet által különösen földművelésre utasított nemzeteknél, kivált ha geographiai helyzet 's historiai események által sok időn át mintegy csigaszzerű magabavonulásra voltak kárhóztatva, a' kereskedés szelleme nehezen ébred; e' nélkül pedig saját zsirjába fuladó szegény marad örökké a' legtermékenyebb ország is. E' szellemhiányból ered az: hogy mi nem keresünk piacot természetényeinknek; miből aztán önkint következik, hogy ingert sem érzünk, többet, és jobbat természeteni. Most, miután Smith és Fergusson, Mill és Hume és Mac Culloch és száz „és“ után a' kereskedésnek egyedi és egyetemi jólétre, iparra, tudományra, művészetre, civilisatióra, mindenre, mi embernek kedves, isten előtt jó, hatalmas befolyásáról immár senki sem kételkedik; most, miután alig vagyunk képesek megfogni, mikint vehetett erőt egész nemzeteken a' balgatag gondolat, hogy a' mit egy nemzet a' kereskedésben nyer, azt a' másik elveszti; most, miután mindnyájan tudjuk, hogy a' szabad kereskedés sem emel egy nemzetet a' másik fölibe, hanem mindkettőnek jólétét 's éldeleteit nagyobb mértékben megszorítja, mint egyelőre gondoltuk volna: most, a' fogalmaknak illy tisztulása után, alig tudja az ember, szégyelje e inkább, vagy csudálkozzék, hogy valaha olly törvényt lehetett hozni, minő például az 1504: 28 cz., melly szabad zsákmányra bocsátás büntetése alatt eltilt minden belföldit, eladás végett marhát kihajtani; de koránsem élelmi vagy tábori szükség tekintetéből, koránsem olly czélból, hogy a' marhák ki ne hajtassanak, hanem csak a' végett, hogy belföldiek által ki ne hajtassanak;

mert az 1-ső §. egyenesen rendeli, hogy „ha külföldiek marhat akarnak venni, jöjenek érte, miszerint ők 's nem az ország lakosai fizessék a' harminczadot!!“ Mintha bizony a' vámot egy részben nem az eladó, ki vagyonaért annyival kevesebbet kap, más részt nem a' vevő, ki annyival drágábban veszen, fizetnék. — De bár mennyire nevetségesnek találjuk is az ilyen törvényt, annyi igaz, hogy a' gyakorlati életben maiglan is ép erővel bír; mert mi ugyan természetnyeinnek piacot nem keresünk. — Ez pedig nem csak a' hegyaljai borról áll, hanem áll minden egyébről is. — És mi ezuttal kereskedésünk egyéb akadályainak fejtegetését egy másik czikkre halasztván, jelenleg csak azon meggyőződésünket fejezzük ki, hogy minél inkább taglalgatjuk népgazdasági állapotunkat, annál erősebben hiszszük országunk egész termeszto körére általánosán kiterjeszthetni a' meggyőződést, melyet bennünk a' Hegyaljának szemlélete gerjesztett, t. i. hogy legnagyobb szükségünk közé tartozik olly valamelly közvetítő mód, mely természetnyeinkeket egyenest a' világpiacra vigye, 's a' termesztokeket a' vevőkkel közvetlen érintésbe hozza. — Most három négy kézen jutnak csak a' fogyasztó kezébe természetnyein; 's ezen körülményt elég említenünk, hogy kitessek, mi kevés jut természetoink kezébe abból, mit termékeinkért a' vevő fizet. Tudva van a' nemzet előtt, mikint e' szempont az, melyből Almási Balogh Pál egy angol-magyar intézet létesítésére irányzott törekvésében kiindult. Munkálkodásinak végeredményét lapjaink előbbi számában szerencsénk volt a' közönségnek előterjeszteni; jelenleg magának Gifford urnak felszólítását poesátjuk közre, miszerint értesíti a' nemzetet, hogy a' magyarországi termékeknek a' londoni piacon eladását száztól 5 díj mellett magára vállalván, nagyszerű bizományi intézetét megnyitotta, Tudjuk ugyan, hogy Kirk Henrik urnak hasonló célú vállalata némelly részben nem épen alkalmas talán a' termesztoke tömegében egy hasonló irányú másik iránt nevelni a' bizodalmat: de mi őszintén megvalljuk, hogy ha egyszer illy férfiaknak, mint Gifford ur és társai, pénzforrásaik gazdagságánál, összeköttetések fontosságánál 's a' kereskedővilágban tapasztalásaiknál fogva sikerülend, a' magyar termékeket, melyek mint magyar termékek ekkorig az angol kikötőkben egészen ismeretlenek voltak, Britanniában megismertetni: a' két kormány közti viszonyok kedvező conjuncturáinak hozzájárultával olly terjedt kereskedésnek kell a' két nemzet között kifejlődnie, 's a' termékekben már is olly gazdag Magyarország, mihelyt egyszer megnyitva látván a' világ piacát, a' biztos haszon érzetével ingert is érezend földének 's iparának rejtett kincseit kifejleszteni, természetnyekben annyira bővölködhetik, miszerint nem egy, nem kettő, hanem 20—30 illy nagyszerű bizomány-intézetnek is egymással becsületes versenyre bő anyagot képes nyújtani; 's azért mi távol a' hiedelemtől, hogy az előzményeket nem biztatóknak tartanók, inkább szívből örvendünk, hogy már is két ház áll fen, melynek egymással becsületes versenye e' vállaltól az általunk minden tekintetben olly méltán gyűlölt egyedáruság színét már kezdetben eltávoztatja. — Örülünk pedig annyival inkább,

mivel mind a' két vállalatnak keletkezését alkalmunk levén figyelmes szemmel kísérni, Kirk Henrik urra nézve csupán azt sajnáltuk, hogy Balogh Pál urrali meghasonlása után ez ismeretlen földön szerencsétlensége volt ép' azon emberek körmei közé kerülni, kiknek ekkorig a' termék-eladás csaknem egészen kezeik közt volt; és így nem lépven közvetlen érintkezésbe a' természetekkel, ismét a' régi kezek közt sikamlott el minden haszon, melyet utjai- 's módjainak szerencsésb választása mellett a' természetőknek juttathat, 's ezzel vállalata iránt bizodalmat gerjeszthet vala. Mi tehát Gifford urra nézve, ámbár egy részről ezen előzmények miatt nem örvendhetett olly szíves fogadtatásnak, mint a' minőre e' nemzet ismeretes lelkületénél fogva jogszerűn számolhata, épen ez előzményeket inkább kedvezőknek tartanók, mert ő neki jutott a' szerencse, más kárán okulhatni; midőn Kirk ur elég szerencsétlen volt csak saját kárán okulni. Azonban reméljük, ő is eljutott immár helyzetének ismeretére; 's így nincs egyéb hátra, mint szerencsét kívánni minmagunknak, hogy Gifford ur föllépésével az angol nemzetteli internationalis közvetlen kereskedés első kapcsolai immár megforrasztvák; a' többit, csak ne hibázzék egyik részről a' férfias kitűrés, másíkról az önérdéket józanul fölfogni tudás, az események hatalma előbb-utóbb kiküzdi minden bizonynyal. Vannak ugyan külkereskedésünknek más egyéb akadályai is, melyeknek elhárítása egy részről nem egészen tőlünk függ: de van sok, mi egyenesen csak mitőlünk függ. Mindkettőről megmondjuk közel alkalommal nézetünket; most két figyelmeztetéssel zárjuk bódító fejfájás közt írott sorainkat: 1) hogy Gifford ur vállalatában nincs semmi egyedáruság eleme; ki vele összeköttetésbe lép, teljességgel nem kénytelen magát kötelezni, hogy neki tartozzék átadni jövődőben is természetményeit. 2) A' nemzeti becsület 's az önérdék józan értelme nevében szabad remélnünk, hogy elmúltak az idők, midőn a' kenderkötég közepén tégladarabok, a' gyapjuzsák belében dögbőrhulladék heverhetett. Illy gazemberek ellen, kik ostoba csalárdságuk által hazánk hitelét 's hitelével jövődőjét kockáztathatnák, ma már a' nemzeti indignatio — meg vagyunk győződve — minden kitelhető súlyával kelne föl.

Még egyet. Mi azon kedvező helyzetben vagyunk, hogy a' magyar termékek árfolyamát a' londoni piacról időszakonként rendesen tudathatjuk tisztelt olvasóinkkal; a' mi — ugy hisszük — a' természetőknek magok alkalmazásában hasznos vezérfonalul szolgáland. — Jelenleg csak annyit: hogy a' gyapjura nézve a' conjuncturák kedvezőbbeknek mutatkoznak. Ezelőtt néhány hónappal még 7—8 hónapnál rövidebb hitelle alig lehetett gyapjut eladni; most 14 napra, sőt kész fizetés mellett is van vevő. Egy angol font gyapjunak ára *) egy shillingtől (30 pengő kr.) 4 shillingig (2 pengő forint): az igen jó gyapjunak magyar mázsáját tehát 224 pengő frton is eladhatni, 's a' közönségesebbért is 56 pfrtra számolhatni. Minő szép ár, hahogy századokon át eszünkbe jutott volna gondoskodni, hogy a' tengerig-szállítás olcsóbb lehessen!! — Azonkívül

*) Egy angol mázsa = 112 angol font = 93½ magyar font: tehát % angol font = egy magyar.

még bőrök, rongyok, kender, méz, szaru, enyv, hamuzsir, lószőr, vetemény-magok, mint lóher, kender, len, répa, mustár (ezek kiváltképen keresz-
tetnek, s' mindig kész vevőre találnak), sáfrán és faggyú. — A' bornak
még utat kell törni (erről legközelebb többet); a' dohány kelete még
bizonytalan, mert a' magyar dohány minőségét (a' legjobbát Európában)
még a' londoni piacon nem ismerik. — Végre még azoknak folytában
miket a multkor a' gyapju jövődjéről mondtunk, sajnálkozva jegyezzük
fel a' német gyapju (melly alatt ekkorig a' magyar is értetett) és az
australiai bevitelének állását.

1838	német	79,320	australiai	30,648	köteg (Ballen) *)
1839	"	68,682	"	39,106	"
1840	"	63,278	"	41,025	"

Tehát három év alatt a' középeurpai gyapjufogyasztás Angliában 3,750,080
fonttal kevesedett, az australiai ellenben 2,490,480 fonttal szaporodott.
Vigasztalhat azonban némileg, hogy az eurpai finom gyapju nem csak
magában igen becses, de még az australianak feldolgozásánál is nél-
külözhetlen.

*) Egy köteg (Ballen) gyapju mérték 240 angol fonttal számíttatik.